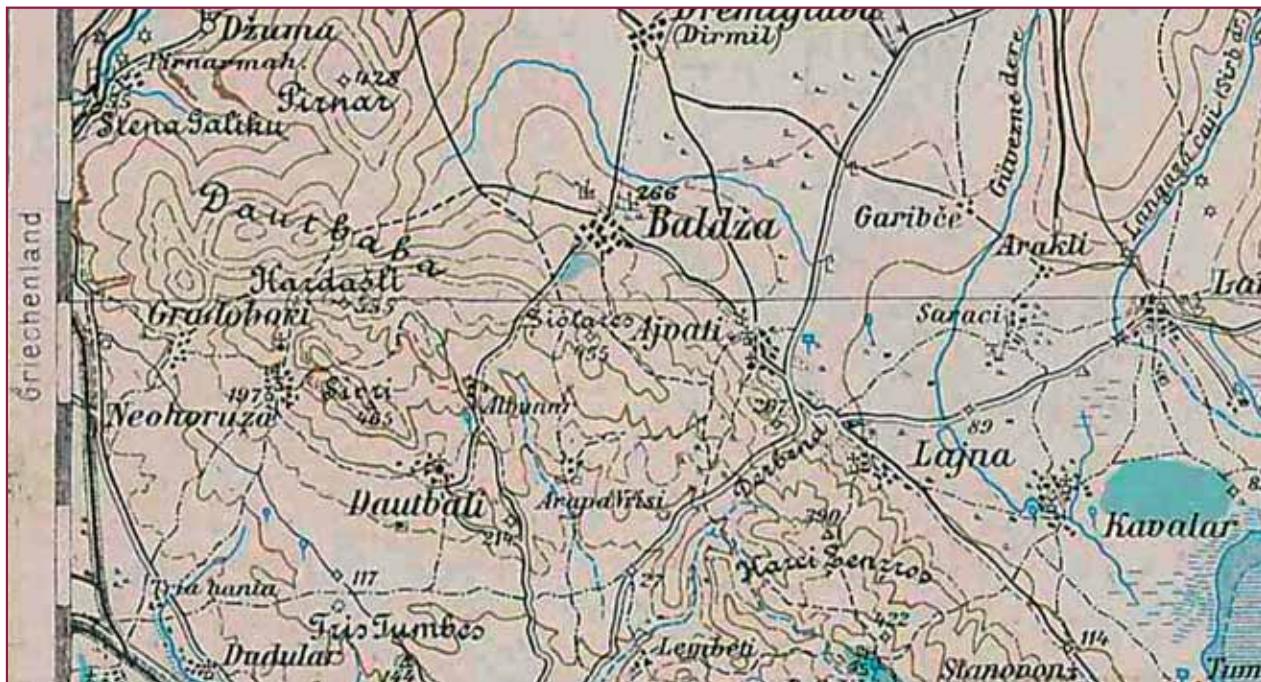

Το Σύγχρονο Ωραιόκαστρο

Δρ Ευάγγελος Χεκίμογλου, ιστορικός της οικονομίας

Συνεργασία: Μαρία Καραστεργίου, Γιώργος Μαβίνης

Ανστριακός χάρτης του 1910 με τα τοπωνύμια Dautbali, Dauibaba και Karadagli.

Το Νταούντ Μπαλί στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα

Tο Νταούντ Μπαλί εντοπίζεται στις πηγές, από το 1695 ως το 1771, ως οικισμός με έντονη μουσουλμανική παρουσία, την οποία ενίσχυσαν εξισλαμισμένοι χριστιανοί. Η χριστιανική κοινότητα φαίνεται να ήταν περιορισμένη στους καλλιεργητές της γης και τους κτηνοτρόφους. Σε έγγραφο του 1780, το οποίο αφροδούσε διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε εκπροσώπους οικισμών και τις αρχές, με αντικείμενο τον προσδιορισμό των έκτακτων φρούριογιών, το Νταούντ Μπαλί δεν εμφανίζεται, σε αντίθεση με τα γειτονικά χωριά. Το 1824 ο οικισμός δεν είχε δικό του ναό ούτε στοιχειώδη καλλιεργητικό εξόπλισμό (βόδια για το όργωμα). Είναι αμφιβόλο, λοιπόν, αν υπήρχε πλέον. Οι μοναδικές ειδήσεις που διαθέτουμε για το Νταούντ Μπαλί από εκείνη την εποχή είναι με-

μονωμένες περιπτώσεις χριστιανών που κατάγονταν μεν από αυτό, αλλά κατοικούσαν σε άλλους τόπους. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο οικισμός είχε εγκαταλειφθεί ή ότι ο πληθυσμός του είχε αραιώσει πολύ.

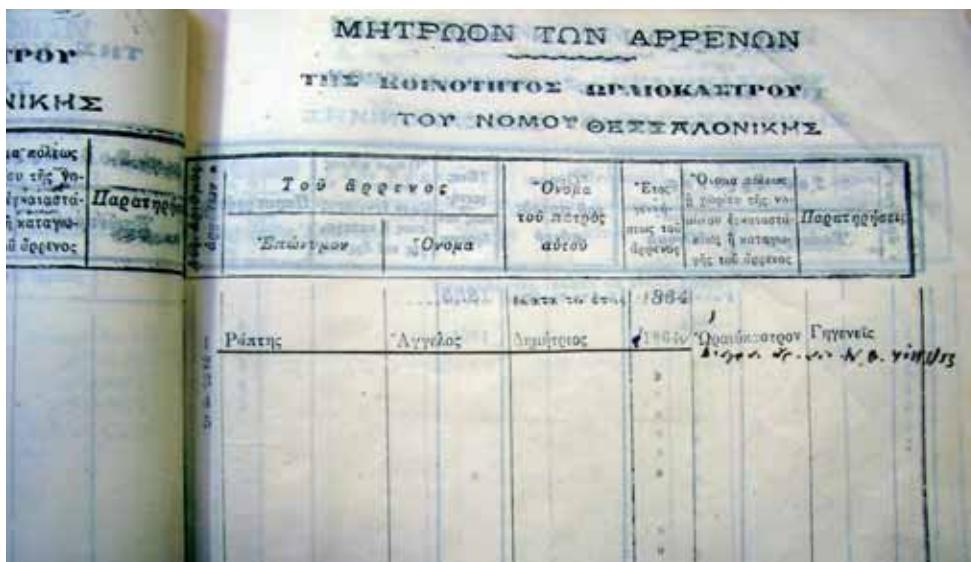
Το Νταούντ Μπαλί επανεμφανίζεται στις πηγές το 1861. Είχε 29 σπίτια, από τα οποία 28 χριστιανικά και ένα μουσουλμανικό¹, δηλαδή πληθυσμό 150-180 ψυχών. Με χριστιανικό πληθυσμό 180 ψυχών αναφέρεται και στη στατιστική εργασία του A. Synvet (1878)². Ήδη υπήρχε ο ναός του Αγίου Αθανασίου, ο πρώτος ενοριακός ναός των κατοίκων του Νταούντ Μπαλί, που, όπως είδαμε, πρέπει να κτίσθηκε μετά το 1824. Ο ναός αυτός κάηκε το 1860, αλλά ανοικοδομήθηκε το 1862³. Οι δύο αυτές πληροφορίες, για τον πληθυσμό και τον ναό, δείχνουν ότι,

1 Βασίλης Δημητριάδης, «Φορολογικές κατηγορίες των χωριών της Θεσσαλονίκης κατά την Τουρκοκρατία», *Μακεδονικά* 20 (1980), σ. 442.

2 A. Synvet, *Les Grecs de l'Empire Ottoman. Étude statistique et ethnographique*, 2me édition, Constantinople 1878, σ. 33. Η Νεοχωρούδα αναφέρεται με 540 χριστιανούς κατοίκους, το Γραδεύπορο με 420, το Χαρμάνραο με 180 και το Αϊβάτη με 1.230 (ο.π.).

3 Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου, «Θεσσαλονίκης Αγροί. Το Νταούντ-Μπαλί και επιγραφαί αυτού», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* 1910, σ. 191. (Οφείλω ευχαριστίες στον Καθηγητή Χ. Παπαστάθη για την υπόδειξη του άρθρου και στην κ. Μαρία Καραστεργίου που το εντόπισε). Η χρονολογία ανοικοδόμησης επιβεβαιώνεται από την επιγραφή στο υπέρθυρο του ναού.

Οι εικόνες του 4ου μέρους των παρόντος, όπου δεν αναφέρονται διαφορετικά, διατέθηκαν από τον Δήμο Ωραιοκάστρου.

Μητρώο Αρρένων: Ο πούτος εγγεγοαμμένος: Ράπτης Άγγελος του Δημητρίου, γεννηθείς το 1864.

αν η παλαιά κοινότητα είχε σχεδόν εκλείψει, νέοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν στον οικισμό για να καλλιεργήσουν τη γη του.

Το παρόν κεφάλαιο εξετάζει μια σειρά ανέκδοτων της πρώιμης σχετικών με το Ντανύτ Μπαλί κατά την περίοδο 1863-1924. Οι πηγές αυτές σκιαγραφούν την άγνωστη αγροτική κοινότητα που εποίησε τον τόπο. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο μικρός οικισμός αναπτύχθηκε με βραδείς ουθμούς στην πρώτη γενιά και με πολλές επιγειμίες στη συνέγεια.

1. Οι παλαιοί κάτοικοι των Νησούντ Μπαλί

Η υπόθεσή μας για την αναβίωση του οικισμού τέθηκε σε δοκιμασία, με βάση τη προσωνύμια των οικογενειών που κατοικούσαν στο Νταούντ Μπαλί στα μέσα του 19ου αιώνα. Αρκετά από τα προσωνύμια αυτά δείχνουν ότι οι κάτοικοι είχαν εγκατασταθεί ποδόφατα στην περιοχή.

1.1. Πρωτές για τους παλαιότερους κατοίκους

Σπουδαία πηγή για τους παλαιότερους κατοίκους του χωριού είναι το έντυπο Μητρώα Αρρένων της Κοινότητας Ωραιοκάστρου⁴. Η πηγή αυτή δημιουργήθηκε υπό τις εξής συνθήκες: Το 1918 ο ελληνικές δημόσιες υπηρεσίες άρχισαν να συντάσσουν καταλόγους ανδρών (Μητρώα Αρρένων) από τις Νέες Χώρες, στους οποία καταγράφηκαν όλοι οι εν Έων Έλληνες πολίτες η-λικίας μέχι 55 ετών, προκειμένου να στρατολογηθούν και να αποσταλούν αμέσως εις το 'Επεδον του Σώματος Στρατού Εθνικής Αμύνης προς κατάταξην⁵. Μετά το 1918 τα Μητρώα Αρρένων συνέχισαν να εμπλουτίζονται με τις νεότερες ηλικίες αλλά και να συμπληρώνονται με τις παλαιότερες, έως όπου καταγραφούν όλοι οι αδήλωτοι Νέων Χωρών, δηλαδή όσοι πολίτες εί-

⁶ χαν αποφύγει να εγγραφούν στα Μητρώα⁶.

Οριστικό Μητρώο Αρρένων της Κοινότητας Ωραιοκάστρου συντάχθηκε το 1933². Δε γνωρίζουμε ακριβώς πώς συντάχθηκε, προφανώς όμως λήφθηκε ως βάση ο στρατολογικός κατάλογος που είχε συνταχθεί το 1918. Γι' αυτό το Μητρώο ξεκινά από το 1863, έτος κατά το οποίο είχαν γεννηθεί όσοι διάνυναν το 550 έτος της ηλικίας τους κατά το έτος 1918. Σταματά στο έτος 1924. Οι παλαιότεροι κάτοικοι (γηγενείς) της κοινότητας καταγράφηκαν ξεχωριστά από τους πρόσδιψες, ίσως διότι οι παλαιότεροι είχαν διαφορετικές στρατολογικές υποχρεώσεις. Έτσι, διαθέτουμε σήμερα δύο ξεχωριστούς καταλόγους. Ο πρώτος περιλαμβάνει τα αγόρια που γεννήθηκαν στο Ωραιόκαστρο από το 1863 ως το 1924 και ζούσαν, όταν συντάχθηκε ο κατάλογος. Ο δεύτερος περιλαμβάνει τους άρρενες πρόσδιψες που εγκαταστάθηκαν στο Νταοιώντ Μπαλί και γεννήθηκαν από το 1863 ως το 1924. Στον πρώτο κατάλογο έχουν καταχωριστεί από παραδρομή και εγγραφές πρόσφυγων, οι οποίες ξεχωρίζουν, διότι ποοείτηκαν εις τον υστέων με μελάνι.

Αλλή σημαντική πηγή είναι το Μητρώο Βαπτίσεων του Νταούντ Μπαλί. Στον ναό του Αγίου Αθανασίου διασώθηκε Μητρώο Βαπτίσεων του Νταούντ Μπαλί της περιόδου 17 Ιανουαρίου 1910 έως 22 Φεβρουαρίου 1912. Πρόκειται για το σημαντικότερο τεκμήριο από την ιστορία του οικισμού, διότι διορθώνει την εικόνα που σχηματίζει το εκ των υστέρων διαιροφωμένο Μητρώο Αρρόνων και επι πλέον μας δίνει μερικές πληροφορίες για τις γυναίκες του οικισμού, για τις οποίες όλες οι άλλες πηγές συνομίνων⁸

Για κάθε βάπτιση συντασσόταν ένα πιστοποιητικό απελεύθερων από δύο τιμώματα. Το πρώτο αποκοβόταν και παραδόθηκε στην πλήρη.

⁴ Διασώζεται στον Αήιο Θοαιοκάστρου.

⁵ *Македония*, ф. 3.2.1918, σ. 1.

⁶ Βλ. για παράδειγμα στη *Μακεδονία*, φ. 12.9.1920, σ. 1.

7 Ὁπως αναφέρεται στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου, στη συνεδρίαση της 29.1.1933.

8 Φυλάσσεται στον Δήμο Ωραιοκάστρου.

Πίνακας 1. Γηγενείς κάτοικοι που γεννήθηκαν από το 1863 μέχρι το 1924							
ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ
ΡΑΠΤΗΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1864	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1903
ΖΗΖΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1868	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1869	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1904
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΒΑΛΚΑΝ	1871	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1904
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1871	ΖΑΪΚΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1904
ΖΑΪΚΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1874	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1904
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1874	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1874	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1904
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1874	ΡΑΠΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	1904
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1906
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	ΤΗΛΙΟΥΣΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1908
ΤΗΛΙΟΥΣΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	1874	ΤΡΑΪΑΝΟΥ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1909
ΙΩΑΝΝΟΥ	ΗΛΙΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1876	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1876	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910
ΚΟΥΤΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1876	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1910
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1876	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1878	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910
ΚΑΛΟΝΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1885	ΚΑΛΟΝΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1912
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1886	ΚΑΛΟΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1913
ΚΑΛΟΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1887	ΡΑΠΤΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	1913
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1913
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1887	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1914
ΤΡΑΙΑΝΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1887	ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1914
ΜΠΟΥΡΓΑΖΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1893	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1894	ΚΑΛΟΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1915
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1896	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1916
ΖΑΠΡΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1896	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1896	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1916
ΠΑΤΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1896	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1917
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1897	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1918
ΣΤΟΪΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1897	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1898	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1918
ΖΑΠΡΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1898	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1918
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1898	ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1918
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1898	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1899	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1919
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1920
ΜΠΟΥΡΓΑΖΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1899	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1921
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1899	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1922
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1899	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1922
ΙΩΑΝΝΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1900	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1922
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1900	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1923
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1901	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1923
ΚΟΝΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1901	ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1924
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1901	ΣΕΚΕΡΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1924

(Πηγή: Μητρόφ Αρρένων Κοινότητας Ωρωπούστρου)

δόταν στους γονείς, ενώ το δεύτερο παρέμενε στο βιβλίο ως στέλεχος. Το βιβλίο που διασώθηκε περιλαμβάνει στελέχη 47 πιστοποιητικών βάπτισης⁹. Όλες οι βαπτίσεις έγιναν από τον ίδιο ιερέα, που ονομαζόταν Κωνσταντίνος και ήταν και ο συντά-

κτης των πιστοποιητικών. Εξαίρεση αποτέλεσε η βάπτιση της κόρης του Κωνσταντίνου, την οποία τέλεσε άλλος ιερέας ονομαζόμενος Αθανάσιος. Ο Κωνσταντίνος και η πρεσβυτέρα, που ονομαζόταν Μαρία και έφερε το προσωνύμιο Πατά Κωνστα-

⁹ Σε κάθε στέλεχος αναφέρονται: ο αιγαίνων αριθμός της βάπτισης, ο έντυπος τίτλος της Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, το όνομα του χωριού, τα βαπτιστικά ονόματα και τα προσωνύμια των γονέων, το βαπτιστικό ονόματος και το μανδύο του μανδύο του πατέρα, το όνομα του βαπτισθέντος παιδιού, η ημερομηνία γέννησης, η ημερομηνία βάπτισης και η ημερομηνία σύνταξης του πρακτικού που συνήθως – αλλά όχι σταραίτητα – συνέπιπτε με τη βάπτιση. Όλα τα πεδία του στέλεχους είναι σηματοδοτημένα από εγγράμματα και καλύγραφα, με μαύρη ή κυανή μελάνη, με εξάρεση οριμόνες περιπτώσεις κατά τις οποίες είτε η ημερομηνία βάπτισης είτε η ημερομηνία σύνταξης του πρακτικού πάντοτε διαφέρει από την ημερομηνία βάπτισης. Μόνο σε μία περιπτώση το πρακτικό συντάχθηκε πολύ πρόσφερα, με μολύβι αντί γραφής.

Ντόπιες γυναίκες, όπως τις απαθανάτισε ο φακός της γαλλικής στρατιάς της Ανατολής. Ministère de la Culture (France), Médiathèque de l'architecture et du patrimoine (archives photographiques) diffusion RMN. Αριθμός φωτογραφίας sap40_OR069835.

Πίνακας 2. Γεννήσεις αρρένων στο Νταουντά Μπαλά μεταξύ 1864-1924

1864-69	3
1870-79	14
1880-89	8
1890-99	17
1900-09	17
1910-19	26
1920-24	9

ντίνου (δηλαδή η σύζυγος του ερέα Κωνσταντίνου)¹⁰, είχαν αποκήσει στις 8 Απριλίου 1910 ένα κοριτσάκι, που έλαβε το όνομα Άννα, με ανάδοχο κάποιο Βασίλειο Γρηγορίου. Ο τελευταίος δεν αναφέρεται στο Μητρώο Αρρένων ούτε και βάφτισε άλλο παιδί.

Τρίτη σημαντική πηγή που θα μας απασχολήσει στο επόμενο κεφάλαιο είναι οι αναφορές των κατοικών της περιόδου 1913-1920, οι οποίες διασώθηκαν στο αρχείο της Ι. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

1.2. Ο πληθυσμός του Νταουντά Μπαλά

Το 1906 ο επιθεωρητής εκπαδεύσεως Σάρρος (1906) καταγράφει την πληροφορία ότι το χωριό Νταουντά Μπαλά αποτελούνταν από 40 σπίτια¹¹. Δηλαδή, ο αριθμός των σπιτιών (οικογενεών) είχε αυξηθεί κατά 30% σε σύγκριση με το 1862. Ο πληθυσμός που αντιστοιχεί σε 40 σπίτια, με τα δημιουργαριά δεδομένα των αρχών του 20ού αιώνα, ανέρχεται σε 200-250 άτομα, όσο περίπου τον υπολογίζουν και άλλες πηγές της ίδιας εποχής¹².

Σύμφωνα με το Μητρώο Αρρένων της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, στο χρονικό διάστημα 1864-1899 γεννήθηκαν στο Νταουντά Μπαλά 42 αγόρια. Ο αριθμός αυτός, με αφετηρία πληθυσμό 180 ατόμων και την υπόθεση ότι γεννήθηκαν τόσα κορίτσια όσα και αγόρια, ισοδυναμεί με ετήσιο δείκτη γεννητικότητας 1,6%, το μισό δηλαδή από τον γενικό δείκτη που ήταν 3,75%¹³. Η διαφορά φαίνεται να βελτιώνεται στην περίοδο 1900-1924, οπότε γεννήθηκαν από γηγενείς οικογένειες 52 αγόρια (δείκτης 2%).

Οπως σημειώνει ο Quataert, αναφερόμενος στα τέλη του 19ου αιώνα, η προσδοκώμενη διάρκεια ζωής στην επαρχία της

Τραπεζούντας ήταν 35 χρόνια. Ωστόσο, αν τα παιδιά έφταναν στην ηλικία των πέντε ετών, συνήθως κατάφεραν να ζήσουν ως τα 45 ή τα 50 χρόνια τους. Στις αγροτικές περιφέρειες περίπου ένα στα δύο παιδιά δεν έφταναν σε ηλικία γάμου και απαπαραγωγής¹⁴. Εποι, μπορεί να εμφανεύεται η διαφορά του δείκτη γεννητικότητας στο Νταουντά Μπαλά, πριν και μετά το 1912, και να θεωρηθεί ότι στα νεότερα χρόνια το Μητρώο καταγράφει πιστότερα την πραγματικότητα. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή ο δείκτης – έστω και στα επίπεδα του 2% – είναι πολύ χαμηλότερος από τον αντίστοιχο γενικό οικομανικό δείκτη, γεγονός που οδηγεί στην υπόνοια ότι η βρεφική θνησιμότητα στο Νταουντά Μπαλά ήταν αυξημένη ή και ότι οι εν γένει βιοτικές συνθήκες ήταν πολύ δύσκολες.

Ενδιαφέρον σημείο είναι η σοβαρή μείωση του πληθυσμού, η οποία σημειώνεται μεταξύ του 1906 (έκθεση Σάρρος: 40 σπίτια, δηλαδή 200-250 κάτοικοι) και της απογραφής του έτους 1913, η οποία πραγματοποιήθηκε υπό ελληνική διοίκηση. Σύμφωνα με την απογραφή του 1913, στο Νταουντά Μπαλά μετρήθηκαν μόνο 144 κάτοικοι, από τους οποίους 92 άρρενες και 52 θήλεις¹⁵. Αυτό σημαίνει ότι από τους 200-250 κατοίκους του 1906 αποχώρησε ποσοστό 25-40%, ενώ, αν επικεντρωθούμε στον γυναικείο πληθυσμό, φαίνεται πως έφυγαν οι μισές γυναίκες. Η μείωση σημειώθηκε παρότοι γεγονός ότι οι γεννήσεις συνεχίσθηκαν κανονικά από το 1906 ως το 1913, όπως δείχνει το Μητρώο Αρρένων.

Το εύρημα της απογραφής του 1913 σηματίζει με δύο άλλα στοιχεία:

(α) τον αριθμό εκλογέων από το Νταουντά Μπαλά στις οικομανικές εκλογές του 1912, ο οποίος ανήλθε σε 49¹⁶,

10 Το 1913, μετά την καθέλευση επιθέτων, ο π. Κωνσταντίνος απέκτησε το επίθετο Τριανταφύλλιδης.

11 Στέφανος Παπαδόπουλος, «Η κατάσταση της παρούσας του 1906 στην Έπαυλη του καζά Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικά* 15 (1975), σ. 120.

12 D. M. Brancoff, *La Macédoine et sa population chrétienne*, Paris, 1905, σσ. 218-219. Γ. Χαλκόπουλος, *Μακεδονία. Εθνολογική στατιστική των βιλαετών Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου*, εν Αθήναις 1910, σ. 3.

13 Stanford J. Shaw & Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and modern Turkey*, τ. 3, Cambridge 1977, σ. 238.

14 Donald Quataert, «The Age of Reforms, 1812-1914», στο Inalcik & Quataert (edit.), *An Economic and Social History*, σ. 784.

15 Διεύθυνσης Στατιστικής, *Απαριθμησης των κατοίκων των νέων επαρχιών της Ελλάδος του έτους 1913*, Αθήναις 1915, σ. 11. Βλ. συνοπτική μορφή στην ιστοσελίδα <http://www.freewebs.com/onoma/1913.htm>

16 Μακεδονία, φ. 9.3.1912, σ. 2. Οι κάτοικοι του Νταουντά Μπαλά ψήφισαν μαζί με τους ψηφοφόρους του Χαροκάναοι (56 επλογείς), Ντούντούλαρ (47), Αραπλί και Σιαμίλι (40), Κουρού Γενι Κού (Νεοχωρούδα, 163) και Γραδεμπούριον (184).

Πίνακας 3. Προσωνύμια των παλαιότερων κατοίκων του Νταούντ Μπαλί (1864-1923) βάσει του Μητρόου Αρρένων Ωραιοκάστρου

ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΟ	ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	ΧΡΟΝΟΣ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	7	Πατρωνυμικό	Πριν από το 1885
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	5	Τοπωνυμικό: Από τη Βάρδα	Μετά το 1885
ΖΑΪΚΟΣ	2	Πατρωνυμικό	Πριν από το 1885
ΖΑΠΗΡΗΣ	4	Επαγγελματικό: Ζαπερέτ = χλειδαριά	Πριν από το 1885
ΖΗΖΟΣ	1	Πατρωνυμικό. Είτε από το ζεζα = ο περιπατικός	Πριν από το 1885
ΙΩΑΝΝΟΥ	2	Πατρωνυμικό	Πριν από το 1885
ΚΑΛΩΝΗΣ	6	Πατρωνυμικό	Πριν από το 1885
ΚΑ(Μ)ΠΑΚΗΣ	7	Επαγγελματικό: Kabak = κολοκύθα	Πριν από το 1885
ΚΟΥΝΤΗΣ	12	Επαγγελματικό: κυνδακ = βαρέλι	Πριν από το 1885
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	5	Φυσιογνωμικό: Bacak = κοντός, μικροκαμιμένος	Πριν από το 1885
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	9	Επαγγελματικό: Buckle = χλειδαριά	Πριν από το 1885
ΜΠΟΥΡΓΑΖΛΗΣ	2	Τοπωνυμικό: Από το Μπουργκάς	Μετά το 1885
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	10	Φυσιογνωμικό: Uzun = ψηλός	Πριν από το 1885
ΠΑΤΣΗΣ	1	Ανερμήνευτο	Μετά το 1885
ΠΟΛΥΖΟΣ	2	Πατρωνυμικό	Μετά το 1885
ΡΑΠΤΗΣ	3	Επαγγελματικό	Πριν από το 1885
ΣΑΡΑΜΟΥΔΑΣ	3	Τοπωνυμικό: από το Σαραμούδοβο ή Σαρί Ομέρ	Μετά το 1885
ΣΕΚΕΡΚΑΣ	1	Τοπωνυμικό: από το Σεκερλί Κιλκίς	Μετά το 1885
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	4	Φυσιογνωμικό: clab = ξανθός	Πριν από το 1885
ΣΤΟΪΚΟΣ	1	Πατρωνυμικό	Μετά το 1885
ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	4	Πατρωνυμικό	Πριν από το 1885
ΤΡΑΪΑΝΟΥ	2	Πατρωνυμικό	Μετά το 1885
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	1	Πατρωνυμικό	Μετά το 1885
Σύνολο	94		

(β) την πληροφορία του Π. Παπαγεωργίου, ο οποίος επισφέψθηκε το χωριό το 1909 και σημείωσε ότι οι οικογένειες ήταν τριάντα¹⁷, δέκα λιγότερες από όσες είχε σημειώσει ο Σάρδος μόλις πριν από τρία χρόνια¹⁸. Οι τριάντα οικογένειες του Παπαγεωργίου ισοδυναμούσαν με 150 κατοίκους, δύσος δηλαδή κατέχοαμε η απογραφή του 1913. Αντίθετα, η γειτονική Νεοχωρούδα φαίνεται ότι παρουσίασε αύξηση πληθυσμού, αφού ο Σάρδος αναφέρει 118 οικογένειες (περίπου 550 άτομα), ενώ η απογραφή του 1913 κατέχοαμε 727 άτομα. Δεν απολαμβάνεται κάποιος οικισμός του Νταούντ Μπαλί να απογράφηκε με τον πληθυσμό της Νεοχωρούδας.

Νέα σοβαρή μεταβολή σημειώθηκε μεταξύ του 1913 και του 1920. Σύμφωνα με την απογραφή του 1920, ο πληθυσμός του Νταούντ Μπαλί ανήλθε σε 345 κατοίκους, από τους οποίους 175 άρρενες και 170 θήλεις¹⁹. Δηλαδή, ο αρσενικός πληθυσμός σχεδόν διπλασιάστηκε και ο θηλυκός υπερτριπλασιάστηκε μέσα σε επτά χρόνια. Η μεταβολή αυτή θα ήταν εύκολα εξηγήσιμη, αν είχε μεσολαβήσει προσφυγική εγκατάσταση, κάτι που όμως δεν συνέβη, δεδομένου ότι το Νταούντ Μπαλί δεν περιλαμβάνεται στα χωρά ίσου σημείου εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από τη Βουλγαρία και την Τουρκία κατά την περίοδο 1914-1916²⁰. Μόλις το φθι-

νότιαρο του 1920 εγκαταστάθηκαν δώδεκα οικογένειες από το Καρατάς του Κακαΐσου²¹. Επίσης, το Νταούντ Μπαλί δεν περιλαμβάνεται στους οικισμούς από τους οποίους μετανάστευσε σλαβόφωνος πληθυσμός κατά την περίοδο 1913-1920²², άρα δεν υπήρξε μαζική αποχώρηση κατοίκων. Τέλος, ανάλογη αιχνευτική δε σημειώνεται στη διπλανή Νεοχωρούδα (στην οποία υπαγόταν το 1920 το Νταούντ Μπαλί), όπου καταγράφηκε μικρή αιχνητική του πληθυσμού από το 1913 ως το 1920. Το ερώτημα θα παραμείνει μέχρι να εξευρεθούν νέα στοιχεία.

1.3. Τα προσωνύμια των παλαιών κατοίκων

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα προσωνύμια με τα οποία καταγράφηκαν οι γηγενείς, δηλαδή οι παλαιότεροι κάτοικοι του Νταούντ Μπαλί.

Από το προσωνύμιο κάθε καταγραφομένου μπορούμε να ξεχωρίσουμε τους παλαιότερους από τους νεότερους κατοίκους²³. Ο κανόνας είναι ότι οι παλαιότεροι φέρουν πατρωνυμιά προσωνύμια (π.χ. ο Γιάννης του Κώστα) και οι νεότεροι επαγγελματικά, γεωγραφικά ή φυσιογνωμικά (π.χ. ο Γιάννης ο τσαγκάρης).

Μέχρι το 1912 στις Νέες Χώρες (και μέχρι το 1930 στην

17 Παπαγεωργίου, ο.π., σ. 191.

18 Ο Σάρδος προσδιοικεί 30 πατριαρχικές και 10 σχιματικές οικογένειες, ενώ ο Παπαγεωργίου 18 και 12 αντιστοίχως. Φαίνεται ότι 10 περίπου πατριαρχικές οικογένειες έφυγαν από το χωριό μεταξύ των ετών 1906 και 1909. Η διαφορά δεν πρέπει να οφείλεται στους πομπέους του Αιβάδιου, που διαχείμαζαν στο χωριό και έφευγαν το Πάσχα, διότι τόσο ο Σάρδος όσο και ο Παπαγεωργίου επισκέφθηκαν το Νταούντ Μπαλί στα τέλη Μαΐου, δηλαδή την ίδια εποχή του χρόνου.

19 Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνσις Στατιστικής, Πληθυσμός των Βασικών της Ελλάδος κατά την απογραφή της 1ης Δεκεμβρίου 1920, Αθήνα 1921, σ. 116.

20 Υπουργείον Οικονομίας, Διεύθυνσις Κτημάτων Κράτους, Έκθεσης περὶ των εν Μακεδονίᾳ προσφύγων, Αθήνα 1916, σσ. 25-26, 36.

21 Μ. Μαροφελάκης-Α. Βακαλόπουλος, Άι προσφυγικά εγκαταστάσεις εν τη περιοχῇ Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1955, σσ. 106-107.

22 Ιάκωβος Μιχαηλίδης, Σλαβόφωνοι μετανάστες και πρόσφυγες από τη Μακεδονία και τη Αντική Θράκη (1912-30), διδακτορική διατριβή ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1996, σ. 187.

23 Τη μεθόδο χρησιμοποιούσε πρότοις ο Lowry Heath, "Portrait of A City: The Population and Topography of Ottoman Selanik (Thessaloniki) in the Year 1478", *Διπτυχία Επαρχίας Βιζαντινών και Μεταβυζαντινών Μελετών*, τ. Β', Αθήνα 1980-1981, σ. 283 κ.ε. για τη Θεσσαλονίκη των 15ου αιώνα. Για τα ονόματα των εξολοτλιμένων της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 15ου αιώνα βλ. Ενάγγελος Χεζιμογλου, «Τα “φαντάταμα” των γιών του Αιμποντούλλη: Εξολοτλιμοί στη Θεσσαλονίκη κατά το δέκατο πέμπτο αιώνα», Θεσσαλονίκεων Πόλεων 19 (Μάιος 2006), σσ. 134-139. Για τα ονόματα των χριστιανών της Θεσσαλονίκης κατά τον 18ο αιώνα βλ. Ενάγγελος Χεζιμογλου, Θεσσαλονίκη: Τουρκοκρατία και Μεσοπόλεμος, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 73-75.

Οικογένεια του Παλαιοκάστρου. Ιως δύο αδελφές με τους συζύγους τους. Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

λός, κοντός) πρέπει να ήταν αγρότες· διαφορετικά θα είχαν προσωνύμιο σχετικό με το επάγγελμά τους, όπως και οι υπόλοιποι. Ιως αυτοί οι αγρότες, μαζί με όσους αναγνώριζονταν με πατρωνυμικά προσωνύμια (Βαλκάνης, Τελιούσης, Καλώνης), να ήταν οι παλαιότεροι κάτοικοι του οικισμού, αυτοί δηλαδή που αναστησαν την κοινότητα.

1.4. Τα βαπτιστικά ονόματα των παλαιών κατοίκων

Υπάρχει όμως και δεύτερη μέθοδος για να διαπιστώσουμε αν οι κάτοικοι του Νταούντ Μπαλί ήταν νεοφερμένοι ή όχι, η οποία στηρίζεται στην ανάλυση των βαπτιστικών ονομάτων.

Η μέθοδος της ανάλυσης των βαπτιστικών ονομάτων μπορεί να εφαρμοστεί σε κοινότητες όπου τα αγόρια πάρονταν το ονόμα κάποιου προγόνου τους (π.χ. οι ορθόδοξοι χριστιανοί συνηθίζεται να πάρονταν το ονόμα του παππού τους).

– Αν έχουμε μια κλειστή κοινότητα (δηλαδή μια κοινότητα με σταθερό αριθμό οικογενειών που έρχονται σε επιγειμίες μόνο μεταξύ τους), τα ονόματα που υπάρχουν σε μια δεδομένη γενιά θα επανέλθουν στη μεθεπόμενη, διότι τα αγόρια θα πάρουν τα ονόματα των παππούδων τους. Ακόμη και αν ο πληθυσμός της κοινότητας αυξηθεί, ο αριθμός των ονομάτων θα παραμείνει ο ίδιος ή θα μειωθεί (ονόματα παππούδων θα χαθούν, διότι δεν επέζησαν αρσενικοί απόγονοι). Άρα, σε μια κλειστή κοινότητα ο αριθμός των αγοριών θα αυξηθεί ταχύτερα από τον αριθμό των ονομάτων.

– Αν όμως η κοινότητα είναι ανοικτή (δηλαδή εισέρχονται σε αυτή νέες οικογένειες ή γίνονται πολλές επιγειμίες με οικογένειες από άλλες περιοχές), η μεθεπόμενη γενιά αγοριών θα λάβει ονόματα και από το εξωτερικό της κοινότητας. Ετοι, αυτή η γενιά θα έχει περισσότερα ονόματα από ό,τι η γενιά των παππούδων της. Αν στην κοινότητα εξακολουθήσουν να εισέρχονται νέες οικογένειες, τα ονόματα θα γίνουν ακόμη περισσότερα στις επόμενες γενιές. Άρα, σε μια ανοικτή κοινότητα, ο αριθμός των ονομάτων θα αυξάνεται ταχύτερα από τον αριθμό των αγοριών.

Τη μέθοδο αυτή εφαρμόσαμε για να εκτιμήσουμε την παλαιότητα του οικισμού Νταούντ Μπαλί. Από το Μητρώο Αρρένων του Ωραιοκάστρου απομονώσαμε τα πατρωνύμια των γεννηθέντων κατά την περίοδο 1864-1889. Η αριθμητική ανάλυση έδειξε ότι το Ωραιόκαστρο ανήρει στον δεύτερο τύπο²⁴. Οι αριθμοί δίνουν την εικόνα ενός νέου οικισμού, αποτελούμενου από πρόσωπα που συγκεντρώθηκαν από διαφορετικές περιοχές. Το αποτέλεσμα δηλαδή ενισχύει την υπόθεση ότι ο οικισμός ανασυστάθηκε στα μέσα του 19ου αιώνα.

Από την ανάλυση των ονομάτων εντοπίσαμε έναν παλαιότερο πυρήνα, που έχει ως χαρακτηριστικό την πολύ υψηλή αναλογία (25%) των βαπτιστικών ονόματος Δημήτριος (10 από τα 41 πατρωνύμια στην περίοδο 1864-1885). Η αναλογία είναι διπλάσια από εκείνη που παρατηρούμε στον αστικό πληθυσμό

Τουρκία) δεν υπήρχαν νόμιμα, υποχρεωτικά επίθετα. Κάθε άντρας καταγραφόταν με το πρώτο ονόμα του (το βαπτιστικό για τους χριστιανούς) και το πατρωνύμιο του. Αυτά όμως δεν επαρκούσαν για την αναγνώρισή του, στην περίπτωση κατά την οποία το ονόμα του ήταν κοινό ή αν ο πατέρας του δεν ήταν γνωστός στην κοινότητα όπου κατοικούσε ο καταγραφόμενος. Γ' αυτό, οι ξένοι αναγνώριζονταν με κάποιο άλλο προσωνύμιο, που προερχόταν από το επάγγελμά τους ή κάποιο φυσιογνωμικό χαρακτηριστικό τους.

Από το 1913 ως το 1930 (μέχρι τη συμπλήρωση της έλευσης προσφύγων από τη Βουλγαρία και την Τουρκία) τα προσωνύμια μετατράπηκαν σε νόμιμα επίθετα από τις ελληνικές υπηρεσίες (με διαδικασίες που δεν έχουν ερευνηθεί ιστοριογραφικά) και έκτοτε συνοδεύουν τους απογόνους κάθε προσώπου που καταγράφηκε εκείνη την εποχή²⁵.

Στα Μητρώα Αρρένων του Ωραιοκάστρου καταγράφονταν 24 προσωνύμια των παλαιότερων κατοίκων (αυτών που γεννήθηκαν στην περίοδο 1864-1875). Τα μισά ήταν πατρωνυμικά προσωνύμια και τα άλλα μισά τοπωνυμικά, επαγγέλματικά και φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά (βλ. Πίνακα 3)²⁶. Αυτό δείχνει ότι οι μισοί από τους πατέρας ήσαν αγοριών γεννηθηκαν την εποχή που ανασυστάθηκε το χωριό και κτίσθηκε η εκκλησία του προέρχονταν από άλλους τόπους. Μερικοί αισκρούσαν γεωγραφικά επαγγέλματα ή είχαν προέλθει από αστικό περιβάλλον. Οσοι αναγνωρίστηκαν με φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά (π.χ. ψη-

²⁴ Στις περισσότερες οικογένειες διασώζεται παράδοση ότι κάποτε το οικογενειακό επίθετο άλλαξε. Στην πραγματικότητα δεν υπήρχαν οικογενειακά επίθετα. Κάθε άντρας είχε διαφορετικό προσωνύμιο, όχι μόνο από τον πατέρα του αλλά συχνά και από τους αδελφούς του.

²⁵ Μερικά προσωνύμια υπέτησαν κάποια αλλοίωση, ωστόσο είναι αναγνωρίσιμα.

²⁶ Ο συντελεστής ανισοκατανομής (Gini) υπολογίστηκε σε 0,24, δηλαδή η διασπορά είναι μεγάλη. Το 1865 ο αντίστοιχος δείκτης για τον χριστιανικό πληθυσμό της Θεσσαλονίκης, 15ος-19ος αιώνας», αναζούνωση στο Λ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο Ελληνικής Ιστορικής Έταιρείας, 29-31 Μαΐου 2009 (πτώχευση).

Γυναίκα με βλαχική φορεσιά. Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Θραικού στο Νταούντ Μπαλί.

Πίνακας 4. Πατρώνυμα αρρένων που γεννήθηκαν στο Νταούντ Μπαλί στην περίοδο 1864-1899

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	10
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	6
ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	5
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	3
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	3
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	3
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	2
ΙΩΑΝΝΗΣ	2
ΧΡΗΣΤΟΣ	2
ΑΣΤΕΡΙΟΣ	1
ΒΑΛΚΑΝ	1
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1
ΠΙΕΤΡΟΣ	1
ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1

της Θεσσαλονίκης την ίδια εποχή (13%)²⁷, συνεπώς το εύρημα δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαίο.

Στη συνέχεια υπολογίσαμε τον συντελεστή για την περίοδο 1900-1923²⁸. Η ανάλυση έδειξε ότι οι οικογένειες που είχαν συγκεντρωθεί στο Νταούντ Μπαλί ήρθαν σε επιγαμίες και σχημάτισαν μια κοινότητα, η οποία, χωρίς να είναι κλειστή, ήταν πάντως πιο συνεκτική και οριοθετημένη.

Πίνακας 5. Πατρώνυμα αρρένων που γεννήθηκαν στο Νταούντ Μπαλί στην περίοδο 1899-1923

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	10
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	11
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	10
ΧΡΗΣΤΟΣ	10
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	4
ΣΩΤΗΡΙΟΣ	4
ΗΛΙΑΣ	2
ΑΙΓΓΕΛΟΣ	2
ΑΝΤΩΝΙΟΣ	2
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	2
ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1
ΙΩΑΝΝΗΣ	1
ΠΙΕΤΡΟΣ	1

1.5. Βλαχική παρουσία

Τα τεκμήρια που αναφέρονται δε βοηθούν στην ανάδειξη μιας άλλη πτυχής του πληθυσμού του Νταούντ Μπαλί, που ήταν η βλαχική παρουσία και μας είναι γνωστή κυρίως από προφορικές μαρτυρίες και από μεταγενέστερες ειδήσεις των κοινωνικών αρχείων.

Στην περιοχή Αχ Μπουνάρδ εγκαταστάθηκαν Βλάχοι απηνοτρόφοι από το Λιβάδι, οι οποίοι διαχείμαζαν στο Νταούντ Μπαλί και επέστρεψαν μετά το Πάσχα στον τόπο τους. Ο Σάρος (1906) παρατηρεί ότι το ένα τέταρτο των μαθητών προερχόταν από την κατηγορία αυτή. Επειδή γεννιόνταν στο Λιβάδι, οι Βλάχοι του Αχ Μπουνάρδ δεν εμφανίζονται στο Μητρώο Αρρένων ούτε στο Μητρώο Βαπτίσεων, ενώ αντίθετα θα τους συναντήσουμε στο Μητρώο Γάμων.

Το Λιβάδι Παιονίας βρίσκεται σε απόσταση 60 χιλιομέτρων βορείως του Νταούντ Μπαλί και υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους αγροτικούς οικισμούς της Ελλάδας (μέχρι την καταστροφή του από τον γερμανικό στρατό Κατοχής). Σύμφωνα με την παράδοση, δημιουργήθηκε στη δεκαετία του 1760 από Βλάχους πρόσφυγες, που κατέφυγαν εκεί από τη Γράμμουστα και τη Μοσχόπολη.

Οπως ήδη σημειώσαμε, ένδειξη για βλαχική παρουσία στο Νταούντ Μπαλί έχουμε στις αρχές του 19ου αιώνα. Σύμφωνα με χρονικό πάλαιον Βλάχου που διασώζει προφορική οικογενεια-

²⁷ Ό.π. Ο υπολογισμός έγινε με την επεξεργασία καταλόγου 875 χριστιανών, οι οποίοι χρεωθήκαν με στρατολογικό αντιτίμωμα το 1865. Ο κατάλογος δημοσιεύθηκε στο Κονσταντίνος Βακαλόπουλος, "Χριστιανές συνοικίες, συντεχνίες και επαγγέλματα της Θεσσαλονίκης στα μέσα του 19ου αιώνα", *Μακεδονιά* 18 (1978), σσ. 103-142. Η αναλογία του ονόματος Δημήτριος μεταξύ των κατοίκων της Θεσσαλονίκης ήταν το 1865 13%, έναντι 8% το 1800, 7% το 1700 και 18% το 1500. Είναι ελκυστικό όλα παρακαλούμενό το συμπέρασμα ότι η υψηλή αναλογία του ονόματος Δημήτριος στο Νταούντ Μπαλί, σε επίπεδα τα οποία στη Θεσσαλονίκη παρατηρούνται το 1500, μαρτυρεί τη γηγενή προέλευση των κατοίκων του χωριού αυτού. Με βάση τα συμπεράσματα της μελέτης που αναφέρεται στην προηγούμενη παράγραφο, η υψηλή αναλογία των ονομάτων Γεργύριος (5), Αναστάσιος (3) Αθανάσιος (3) είναι σαφής – αν και μαζητή – ένδειξη ότι υπήρξαν δύο τουλάχιστον εισοδοές πληθυσμού στο Νταούντ Μπαλί. Μία μετά το 1800 και μία πριν από αυτό.

²⁸ Προκύπτει το αποτέλεσμα 0,36.

Γεώργιος Κούντης (γ. 1903) και η σύζυγός του Σοφία, το γένος Βαρδαλή. Χρονολογία: Τέλη δεκαετίας 1930. Αρχείο Αστέρου Τελιούση.

κή παράδοση, περί το 1819 μαρτυρείται μαζική κάθοδος Βλάχων ποιμένων στην περιοχή της Θεσσαλονίκης. Μέχρι την ώρα που ήθελαν οι Βλάχοι στα μέρη αυτά, η βοσκή των κτημάτων αυτών (γύρω από τη Θεσσαλονίκη) δεν χρησιμοποιούνταν παρά σπάνια, γιατί ήταν λιγοστά τα γιδοπρόβατα και έτοι τα εισοδήματα που είχαν οι [εξουσιαστές] μπένδες από τα κτήματα ήταν πολύ ελάχιστα. Μετά όμως από την άφιξη των πολυάριθμων κοπαδιών από γιδοπρόβατα των Βλάχων τα εισοδήματα άρχισαν να μεγαλώνουν²⁹.

1.6. Οι παλαιότερες οικογένειες

Στον πυρήνα της ανάπτυξης του οικισμού του Νταούντ Μπαλί, κατά την περίοδο 1864-1924, εντοπίζονται μερικές οικογένειες, οι οποίες δίνουν το παρόν στις σελίδες του Μητρώου Αρρένων γηρενών επί τρεις συνεχείς γενιές.

Ο πρώτος καταγεγραμμένος, που γεννήθηκε το 1864, ήταν ο Αγγελος γιος των Δημητρίου Ράπτη. Δε γνωρίζουμε αν το προσωνύμιο Ράπτης ανήκε ήδη στον πατέρα Δημήτριο ή αν δόθηκε αργότερα στον γιο του Αγγελο (όπως προεπιτάθηκε το Μητρώο συντάχθηκε πολύ αργότερα). Ο Αγγελος Ράπτης έζησε στο Νταούντ Μπαλί και απέκτησε δύο αγόρια, τον Γεώργιο το 1904 και τον Ελευθέριο το 1913, δηλαδή έγινε πατέρας σε ηλικία 30 και 39 ετών αντιστοίχως. Ο μέσος όρος ηλικίας για την απόκτηση του πρώτου αγοριού ήταν τα 31 χρόνια, όπως προκύπτει από 16 περιπτώσεις στις οποίες γνωρίζουμε την ηλικία του πατέρα, δηλαδή τις περιπτώσεις στις οποίες και ο πατέρας γεννήθηκε στο Νταούντ Μπαλί και έτοι περιλήφθηκε και εκείνος στο Μητρώο. Ο νεότερος πατέρας που καταγράφεται ήταν 23 ετών και ο πιο ηλικιωμένος 47 ετών.

Οι πολυπληθέστερες από τις παλαιότερες οικογένειες, δηλαδή ούσες εμφανίζονται στο Μητρώο πριν από το 1885³⁰, ήταν οι εξής:

(1) **Κούντης.** Ο απώτερος γνωστός πρόγονος της οικογένειας ήταν ο Γεώργιος Κούντης, που πρέπει να γεννήθηκε γύρω στα 1840. Απέκτησε τρία αγόρια, τον Δημήτριο (γεννήθηκε στα 1871), τον Αντώνιο (γ. 1874) και τον Αθανάσιο (γ. 1887). Κάπους Δημήτριος Κούντης, με παραπλήσια χρονολογία γέννησης, αναφέρεται μεταξύ των μακεδονομάχων του χωριού Μπάχιο (Πρόμαχοι) Πέλλας³¹. Ο Δημήτριος Γεωργίου Κούντης απέκτησε πέντε αγόρια: τον Πέτρο (γ. 1899), ο οποίος διατέλεσε επίτροπος του ναού του Αγίου Αθανασίου και αντιπρόεδρος της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, τον Γεώργιο (1903), τον Βασιλείο (γ. 1917), τον Ευάγγελο (γ. 1919) και τον Κωνσταντίνο (γ. 1921). Ο Αντώνιος Γεωργίου Κούντης δε φαίνεται να απέκτησε γιους. Ο Αθανάσιος Γεωργίου Κούντης απέκτησε δύο γιους, τον Δημήτριο (γ. 1920) και τον Ηλία (γ. 1922).

(2) **Ουζούνης.** Οι απώτεροι γνωστοί πρόγονοι, ίσως αδέλφια, ήταν τρεις. Με βάση τη χρονολογία στην οποία απέκτησαν παιδιά, πρέπει να γεννήθηκαν λίγο πριν ή λίγο μετά το 1840. (α) Ο Δημήτριος απέκτησε το 1869 τον Ευάγγελο. Εκείνος απέκτησε τον Χρίστο (γ. 1896), που διατέλεσε επίτροπος του ναού, πρόεδρος και αντιπρόεδρος της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, και τον Πέτρο (γ. 1899). (β) Ο Σωτήριος απέκτησε τον Δημήτριο (γ. 1874): εκείνος διατέλεσε επίτροπος του ναού απέκτησε με τη σειρά του τέσσερις γιους: τον Σωτήριο (γενν. 1898), τον Γεώργιο (γ. 1904), ο οποίος μάλλον πέθανε γρήγορα, διότι και ο επόμενος γιος έλαβε το ίδιο όνομα (γ. 1910): ο τέταρτος ήταν ο Χρίστος (1918). (γ) Ο Κωνσταντίνος απέκτησε τον Ιωάννη (γ. 1874), που με τη σειρά του απέκτησε τον Πέτρο (γ. 1903), που διατέλεσε αντιπρόεδρος της Κοινότητας. Ιερέας ονόματι Αντώνιος Ουζούνης κατοικούσε στις αρχές του εικοστού αιώνα στη Νεοχωρίδα³².

(3) **Μπούκλας.** Η οικογένεια αυτή ήταν από τις πρώτες – και ελάχιστες – ιδιοκτήτριες γης στο Νταούντ Μπαλί. Ο απώτερος γνωστός πρόγονος ήταν ο Γρηγόριος, ο οποίος πρέπει να γεννήθηκε στη δεκαετία του 1840. Απέκτησε δύο γιους, τον Χρίστο (γ. 1878) και τον Αθανάσιο (γ. 1887). (α) Ο Χρίστος διατέλεσε πάρεδρος του χωριού μετά την απελευθερώση³³ και επί σειρά ετών πρόεδρος της εκκλησιαστικής επιτροπής του ναού. Απέκτησε τρεις γιους, τον Νικόλαο (γ. 1911), τον Γεώργιο (γ. 1914) και τον Γρηγόριο (γ. 1918). (β) Ο Αθανάσιος απέκτησε τέσσερις γιους, τον Σταύρο (γ. 1914), τον Δημήτριο (γ. 1916), τον Παύλο (γ. 1918) και τον Νικόλαο (γ. 1923). Ο Σταύρος διατέλεσε αντιπρόεδρος της Κοινότητας Παλαιοκάστρου.

(4) **Βαλκάνης.** (α) Ο απώτερος γνωστός πρόγονος ήταν ο Βαλκάνης, ο οποίος προφανώς ονοματοδότησε και την οικογένεια. Πρέπει να γεννήθηκε περί το 1840. Απέκτησε ένα γιο, τον Αθανάσιο (γ. 1871). Εκείνος με τη σειρά του απέκτησε τους Χρίστο (γ. 1901), Δημήτριο (γ. 1904) και Κωνσταντίνο (γ. 1918).

29 Γ. Χ. Χιονίδης, «Οι ανέδοτες αναμνήσεις του Γιάνη (Παναγιώτη) Ναούνι για τους Βλάχους της Ηπείρου και της Μακεδονίας στη διάρκεια του 19ου αιώνα και για την επανάσταση του 1878 στη Μακεδονία», *Μακεδονικά* 24 (1984), σ. 55. περβ. Α. Ι. Κουνούδης, *Η Θεσσαλονίκη και οι Βλάχοι*, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 78.

30 Βλ. επίσης και τον καταλύγο παλαιών κατοίκων στους οποίους παραχωρήθησε γεωγραφικός όνομα στο Αδάμ Τσακαλόδης, *Η ιστορία των Ωραιοκάστρου*, Ωραιοκάστρο 1998, σσ. 72-74. Πλην των ανωτέρω περιλαμβάνοντα και οι οικογένειες Βαρδαλή, Πολύζου, Σλαμπέα, Μέλιου, Σεκέρα, Σαραμούνη, Καλώνη στον προαναφερθέντα κατάλογο. Τριάνταν.

31 Η αναφορά γίνεται με βάση την παράδοση δεν περιλαμβάνεται στο *Αρχαίες Μακεδονομάχοι (1903-1913)*, Θεσσαλονίκη 2008, όπου ονόματα μακεδονομάχων κατά νομό και κοινότητα.

32 Αρχαίες Μακεδονομάχοι, δ.π., σ. 60.

33 Υπογράφει με την ιδιότητα αυτή σε αρχοντικό γητό έγγραφο πριν από το 1918 (ΑΙΜΘ, β. πο κάτω).

Πέτρος Κούντης, Πέτρος Ουζούνης, Βασ. Σλαμπέας,
Πέτρος Μπαζάκας. Χρονολογία: Δεκαετία 1920.
Αρχείο Ευάγγελου Ζάπρα.

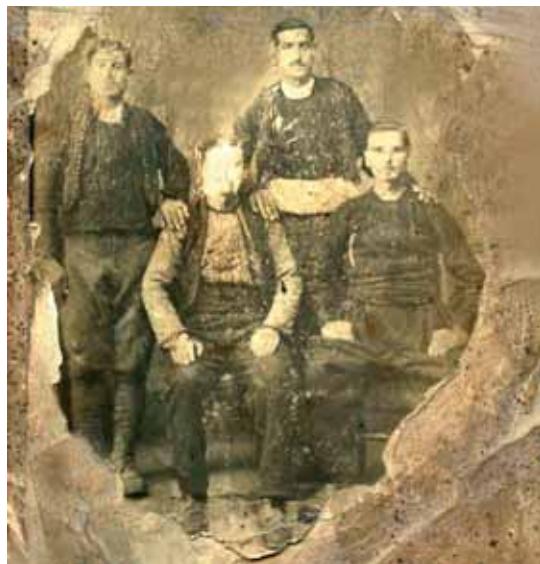
(β) Αδελφός του Βαλκάν πρέπει να ήταν ο Δημήτριος (γ. περίπου 1840), ο οποίος απέκτησε τον Νικόλαο (γ. 1885). Δε γνωρίζουμε άλλους απογόνους αυτού του κλάδου. (γ) Αναφέρεται και κάποιος Αντώνιος Βαλκάνης, ο οποίος απέκτησε τον Στέφανο (γ. 1904) και τον Ιωάννη (γ. 1916). Από αυτούς, ο Στέφανος ήταν το 1945 επίτροπος του Αγίου Αθανασίου.

(5) *Καμπάκης*. Η οικογένεια αυτή πρέπει να ήταν από τις παλαιότερες και ίσως η παλαιότερη στο Νταούντ Μπαλί, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι υπήρχαν ήδη τέσσερις κλάδοι της στα τέλη του 19ου αιώνα και ότι κατέιχε γαλες. (α) Ο Νικόλαος (γ. περίπου 1840) απέκτησε τον Δημήτριο (γ. 1876) και εκείνος τον Κλεάνθη (γ. 1910), που εκλέχτηκε στο κοινοτικό σύμβουλο Παλαιοκάστρου, και τον Αθανάσιο (γ. 1922). (β) Ο Αθανάσιος, ίσως αδελφός του Νικόλαου, απέκτησε το 1898 τον Σταύρο εκείνος δε φάνεται να είχε γιο. (γ) Ο Κωνσταντίνος απέκτησε τον Χρίστο (γ. 1900). (δ) Ο Σωτήριος απέκτησε τον Πέτρο (γ. 1904) και τον Παρίση (γ. 1910). Πιθανώς ο τελευταίος (δ) κλάδος είχε συγγενέψει με την οικογένεια Καλώνη (βλ. πιο κάτω), διότι συμπίπτουν στις δύο οικογένειες τα ονόματα Σωτήριος και το αυστηρήστιο Παρίσης.

(6) *Καλώνης*. Ο απότερος πρόγονος της οικογένειας ήταν ο Δημήτριος, που πρέπει να γεννήθηκε περί το 1850. Γιος του ήταν: (α) Ο Σωτήριος (γ. 1881), που απέκτησε τον Παρίση (γ. 1912) και τον Γεώργιο (γ. 1913). (β) Ο Χαρόλαμπος (γ. 1887) απέκτησε τον Αθανάσιο (γ. 1915) και τον Δημήτριο (γ. 1922), οι οποίοι αμφότεροι διατέλεσαν κοινοτικού σύμβουλού Ωραιοκάστρου.

(7) *Μπαζάκας*. Ο απότερος γνωστός πρόγονος ήταν ο Πέτρος, που πρέπει να γεννήθηκε γύρω στα 1845. Γιος του ήταν ο Κωνσταντίνος (γ. 1876), ο οποίος διατέλεσε επίτροπος του ναού. Απέκτησε τέσσερις γιους: τον Πέτρο (γ. 1899), τον Γεώργιο (γ. 1904), τον Δημήτριο (γ. 1910) και τον Λάζαρο (γ. 1916). Από αυτούς, ο Πέτρος Μπαζάκας εκπροσωπήσε το Παλαιό Δαούντ Μπαλί (περί του οποίου θα γίνει λόγος στη συνέχεια) σε αγροτικά συνέδρια³⁴. Ήταν πρόεδρος του Γεωργικού Πλοτωτικού Συνεταιρισμού των ακτημάνων και κοινοτικός σύμβουλος Ωραιοκάστρου και Παλαιοκάστρου. Ο Δημήτριος διατέλεσε επίσης κοινοτικός σύμβουλος Παλαιοκάστρου.

(8) *Ζάπρας [απαντά και ως Ζάπρης]*. Δύο πρόσωπα με το προσωνύμιο αυτό εντοπίζονται στα μέσα του 19ου αιώνα. (α) Ο Δημήτριος, ο οποίος πρέπει να γεννήθηκε περί το 1850 και απέκτησε τον Αστέριο (γ. 1874), επί σειρά ετών επίτροπο του ναού. Ο κλάδος αυτός δε συνεχίστηκε. (β) Ο Αναστάσιος, τον οποίο συναντούμε ως δάσκαλο στο οικολόγο του Νταούντ Μπαλί το 1901-1902³⁵. Αυτός απέκτησε τρεις γιους: τον Αντώνιο (γ. 1894), τον Βασίλειο (γ. 1896) και τον Κωνσταντίνο (γ. 1898). Από αυτούς, ο Βασίλειος Ζάπρας πολέμησε στο μικρασιατικό μέτωπο, συνελήφθη αιχμάλωτος και επέστρεψε ύστερα από πολλές ταλαιπωρίες το 1923³⁶. Το προσωνύμιο Ζάπρης απαντά και στον Δρυμό³⁷.

Τέλος, παλαιά στον τόπο ήταν και η οικογένεια Γούλη, η οποία κατέιχε γη στην περιοχή Γουβαράκ (βλ. πιο κάτω). Μέλος της οικογένειας ήταν επίτροπος του ναού του Αγίου Αθανασίου το 1918. Δεν αναφέρεται όμως στο Μητρώο Αρρένων ούτε στο Μητρώο Βαπτίσεων.

Σε αχρονολόγητη αναφορά είκοσι κατοίκων που συντάχθηκε στη δευτερη δεκαετία του εικοστού αιώνα και περιλαμβάνει παράπονα εναντίον μη κατονομαζόμενου ιερέα³⁸, σκιαγραφούνται τα πρόσωπα που διάδοματάζαν ρόλο στην τοπική κοινωνία. Το κυριότερο ήταν ο Χρίστος Μπούλας, πάρεδος του χωριού. Ο Χρίστος Αστερίου ήταν το πλέον εγγράφιμα πρόσωπο, το οποίο συνέταξε καλλιγραφικά και την αναφορά. Αναγνωρίζουμε στην ταυτότητα αυτή τον Χρίστο Αστερίου Τελούντη, που γεννήθηκε το 1874. Στους υπογράφοντες με καλύτερες γραφικές γνώσεις, όπως φαίνεται από τον γραφικό χαρακτήρα τους, περιλαμβάνονται ο δάσκαλος Αθανάσιος Γεωργιάδης και ο Δημήτριος Αστερίου, τον οποίο δεν μπορέσουμε να ταυτίσουμε. Όλοι οι κάτοικοι υπέγραφαν με το βαπτιστικό όνομα και το πατρώνυμό τους. Δεν είχαν ακόμη επιβληθεί τα εκ του νόμου επίθετα.

1.7. Οι ενήλικοι

Ερχόμαστε τώρα σε πολύ χρήσιμα στοιχεία, που μας τα δίνουν τα πιστοποιητικά βαπτίσεων. Στα πιστοποιητικά αναφέρονται 44 ονόματα πατερών (οι Αντώνιος Βαλκάνης, Νικόλαος Καβαρτσής και Νικόλαος Στεφίου απέκτησαν και βάπτισαν από δύο παιδιά) και ισάριθμα ονόματα μητέρων. Στην περίπτωση των μητέρων, όμως, υπάρχουν περισσότερες συνωνυμίες, διότι 17 από αυτές ονομάζονται Μαρίες, ενώ από τα πατρώνυμά τους το Στέριος ήταν συχνότατο. Οι ανάδοχοι ήταν επίσης 44, από τους οποίους 30 άντρες και 14 γυναίκες. Τρεις γυναίκες, η Μαρία Μιχαήλ, η Μαρία Χρήστου και η Μπόζα³⁹ Μάρκου, βάπτισαν από δύο παιδιά η καθεμία.

Ο ενιαίος κατάλογος πατερών, μητέρων και αναδόχων καταγράφει ένα μεγάλο μέρος από την κοινωνία του χωριού.

³⁴ Μακεδονία, φ. 27.1.1930, σ. 2 και φ. 5.5.1930, σ. 4.

³⁵ Εντοράπος Βαζάρογλου. Σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στον καζά Θεσσαλονίκης και στον καζά Λαγκαδά (1850-1912), διδακτορική διατομή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2002, σσ. 101-102.

³⁶ Μακεδονία, φ. 6.4.1923, σ. 1.

³⁷ Δρυμός (εντιμερωπόχ φύλλαδιο του Πολυτισμού Συλλόγου Δρυμού), τχ. 46 (χειμώνας 2006-2007), σ. 8.

³⁸ ΑΙΜΘ, αναφορά με αριθμό πρωτοτοκόλλου 8529.

³⁹ Μπόζα συνήθως λέγοταν από τους Βλάχους η Χριστίνα. Το όνομα (ως υποκοριστικό, Μπουζούδα, Μποζάκη) απαντά στη Θεσσαλονίκη κατά τον 18ο αιώνα.

Οικογένεια των Παλαιοκάστρων. Τα άρρενα μέλη με επίσημη ενδυμασία, παραδοσιακή η πρεσβύτερος και σύγχρονη ο νεότερος. Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

Πρόκειται για 132 ενηλίκους, που σε μια κοινότητα με 250 άτομα και χωριλή προσδόκιμη διάκεια βίου, πρέπει να αποτελούσαν σχεδόν το σύνολο του ενήλικου πληθυσμού (οι υπόλοιποι ήταν παιδιά, έφηβοι και λίγοι γέροντες). Με άλλα λόγια, σχεδόν όλοι οι ενήλικοι συμπετέχουν σε μια από τις 38 τελετές βάπτισης ως γονείς των βαπτιζομένων ή ως ανάδοχοι τους.

Τα προσωνύμα των πατερόδων ήταν συνήθως πατρωνυμικά, πλην δύο περιπτώσεων (Καβαρτόης, Παππούτσακας). Τα προσωνύμα των μητέρων ήταν επίσης πατρωνυμικά, εκτός από πέντε περιπτώσεις, στις οποίες αντί για τα πατρώνυμα μνημονεύεται το βαπτιστικό του συζύγου. Επίσης, στην περίπτωση του Καβαρτόη, η σύζυγός του αναφέρεται με το ίδιο προσωνύμιο. Όλοι οι ανάδοχοι καταγράφονται επίσης με πατρωνυμικά προσωνύμια.

1.8. «Οικογενειακός προγραμματισμός»

Τα παδιά βαπτίζονταν σε ηλικία μόλις 9 ημερών, κατά μέσο όρο. Η μεγαλύτερη καθυστέρηση ήταν μόλις 31 ημέρες, ενώ μερικά παδιά βαπτίστηκαν σχεδόν αμέσως μετά τη γέννησή τους, αν και η αναγραφόμενη ημερομηνία γέννησης μπορεί να μην ήταν ακριβής.

Είναι εντυπωσιακή η απονία γεννήσεων και βαπτίσεων τους θερινούς μήνες, μέχρι και τον Σεπτέμβριο. Από τον Ιούνιο μέχρι τον Νοέμβριο 1910 σημειώθηκαν μόνο δύο γεννήσεις και μόνο μία γέννηση κατά το ίδιο χρονικό διάστημα του 1911. Όλες οι άλλες γεννήσεις και βαπτίσεις έγιναν κατά τους χειμερινούς και δευτερευόντως κατά τους ανοιξιάτικους μήνες. Τα δεδομένα αυτά μαρτυρούν ένα είδος οικογενειακού προγραμματισμού, που πιθανότατα συνδέοταν με τον γεωργικό παραγωγικό κύκλο. Το καλοκαίρι όλα τα εργατικά χέρια, και τα γυναικεία, χρειάζονται στη συγκομιδή και οι γυναίκες σε προχωρημένη εγκυμοσύνη ήταν αδύνατο να εργαστούν υπό τις σκληρές αγροτικές

ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΟ	
ΜΙΧΑΗΛ	ΧΡΗΣΤΟΥ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1
ΜΑΡΚΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	1
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	2
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	2
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	1
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΙΕΡΕΑΣ	1
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΥ	2
ΣΤΕΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	2
ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ	2
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΑΒΑΡΓΗΣΗΣ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΑΒΑΡΤΣΗΣ	1
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	1
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	1
ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	1
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	1
ΑΓΓΕΛΟΣ		
ΣΤΕΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	2
ΜΙΧΑΗΛ	ΝΤΙΚΟΥ	1
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΙΑΝΝΗ	1
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΤΟΪΚΟΥ	1
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΟΥ	1
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΕΤΡΟΥ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΘΩΜΑ	1
ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΠΠΟΥΤΖΑΚΑΣ	1
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	1
ΣΤΕΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	1
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	1
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΥ	1
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ	1
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	1
ΤΑΣΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	1
ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	1
ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	1
ΠΑΣΧΑΛΗΣ	ΑΓΓΕΛΟΥ	1
ΠΕΤΡΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	1
ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	1
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1
ΣΤΕΡΙΟΣ	ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ	1
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	1
ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	1
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	1
ΧΡΗΣΤΟΣ	ΝΑΚΟΥ	1

Πίνακας 6. Κατάλογος βαπτίσεων 1910-1911								
ΜΗΤΡΩΝΥΜΟ	ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΟ	ΑΝΑΔΟΧΟΣ	ΠΡΟΣΩΝΥΜΙΟ	ΒΑΠΤΙΣΘΕΙΣ/ ΒΑΠΤΙΣΘΕΙΣΑ	ΓΕΝΝΗΣΗ	ΒΑΠΤΙΣΗ	ΗΛΙΚΙΑ (ΣΕ ΗΜΕΡΕΣ)	
ΕΛΕΝΗ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΜΗΤΡΟΥ	ΜΑΡΙΑ	01.01.10	17.01.10	16	
ΜΑΡΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΣΤΕΡΙΟΣ	02.01.10	17.01.10	15	
ΕΛΙΣΑΒΕΤ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	31.01.10	07.02.10	7	
ΔΕΣΠΩ	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΑΡΙΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΜΑΡΙΑ	23.01.10	07.02.10	15	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	13.02.10	21.02.10	8	
ΜΑΡΙΑ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΣΟΦΙΑ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	ΑΝΝΕΤΑ	02.04.10	11.04.10	9	
ΜΑΡΙΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	ΑΝΝΑ	08.04.10	20.04.10	12	
ΣΟΦΙΑ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	ΜΠΟΖΑ	ΜΑΡΚΟΥ	ΜΑΡΙΑ	26.03.10	04.04.10	9	
ΖΩΙΤΣΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΤΑΣΟΣ	ΜΙΣΣΟΥ	ΠΑΡΙΣΗΣ	15.04.10	19.04.10	4	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΔΗΜΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΖΩΙΤΣΑ	17.04.10	02.05.10	15	
ΜΑΡΙΑ	ΚΑΒΑΡΤΣΗ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ	13.05.10	16.05.10	3	
ΜΑΡΙΑ	ΚΑΒΑΡΤΣΗ	ΝΕΤΟ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΣΤΟΓΙΑΝΟΣ	13.05.10	16.05.10	3	
ΜΑΡΙΑ	ΒΑΛΚΑΝΗ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΙΑΓΚΟΥ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	12.06.10	20.06.10	8	
ΜΑΡΙΑ	ΣΩΤΗΡΙΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	ΚΛΕΩΝ	08.07.10	17.07.10	9	
ΕΛΕΝΗ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΜΠΟΖΑ	ΜΑΡΚΟΥ	ΑΝΝΕΤΑ	23.10.10	31.10.10	8	
ΚΥΡΑΤΖΩ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	ΖΩΙΤΣΑ	17.11.10	21.11.10	4	
ΕΥΑΓΓΕΛΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΜΙΧΑΗΛ	ΚΥΡΑΤΖΩ	17.11.10	21.11.10	4	
ΕΛΕΝΗ	ΑΓΓΕΛΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	12.11.10	21.11.10	9	
ΖΩΙΤΣΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΣΤΕΡΙΑΝΗ	12.11.10	02.12.10	20	
ΑΓΟΡΟΥ	ΔΗΜΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΜΙΧΑΗΛ	ΖΩΙΤΣΑ	01.12.10	12.12.10	11	
ΖΩΙΤΣΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	12.12.10	19.12.10	7	
ΜΑΡΙΑ	ΣΤΟΪΚΟΥ	ΕΛΕΝΗ	ΣΩΤΗΡΙΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	16.12.10	24.12.10	8	
ΜΑΡΙΑ	ΚΥΡΑΤΖΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΣΤΕΡΙΟΣ	19.12.10	07.01.11	19	
ΚΥΡΑΤΖΩ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΣΤΕΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	02.01.11	09.01.11	7	
ΜΑΡΙΑ	ΜΗΤΡΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΟΥΤΗΣ	ΜΗΤΡΟΥ	02.01.11	09.01.11	7	
ΜΠΟΖΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΑ	04.01.11	04.02.11	31	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΜΙΧΑΗΛ	25.02.11	05.03.11	8	
ΜΑΡΙΑ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	10.03.11	21.03.11	11	
ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ	ΠΑΡΙΣΗ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΔΕΣΠΩ	19.03.11	03.04.11	15	
ΠΑΝΑΓΙΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	01.04.11	17.04.11	16	
ΖΩΙΤΣΑ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	13.04.11	23.04.11	10	
ΖΩΙΤΣΑ	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	12.05.11	14.05.11	2	
ΜΑΡΙΑ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΠΙΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΕΛΕΝΗ	04.06.11	26.06.11	22	
ΜΑΡΙΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΙΚΗ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ	ΟΛΓΑ	26.06.11	30.06.11	4	
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΡΕΣΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	25.08.11	29.08.11	4	
ΚΥΡΑΤΖΩ	ΤΑΣΟΥ	ΑΓΟΡΟΥ	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΑΡΙΑ	06.11.11	13.11.11	7	
ΝΕΔΩ	ΜΙΛΚΟ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	ΣΤΟΓΙΑΝ	ΠΙΤΡΟΣ	06.11.11	13.11.11	7	
ΝΕΔΩ	ΜΙΛΚΟ	ΜΑΡΙΑ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΑ	13.11.11	13.11.11	0	
ΧΑΪΔΩ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΕΥΑΓΓΕΛΗ	05.11.11	20.11.11	15	
ΜΑΡΙΑ	ΣΤΟΓΙΑΝ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΠΛΑΓΩΓΑ	27.11.11	04.12.11	7	
ΜΑΡΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΥ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	28.11.11	04.12.11	6	
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΤΑΣΟΥ	ΚΥΡΙΑΖΩ	29.11.11	05.12.11	6	
ΜΑΡΙΑ	ΣΤΕΡΙΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	14.12.11	18.12.11	4	
ΚΥΡΑΤΖΩ	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΖΩΙΤΣΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ	ΖΩΙΤΣΑ	25.12.11	07.01.12	13	
ΣΟΥΛΤΑΝΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΥ	ΣΤΕΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	01.01.12	08.01.12	7	
ΣΤΟΪΝΟΥ	ΜΙΛΚΟ	ΜΑΡΙΑ	ΧΡΗΣΤΟΥ	ΝΑΝΤΕΛΑ	17.01.12	22.01.12	5	
ΜΑΡΙΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΔΗΜΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	06.02.12	12.02.12	6	

συνθήκες. Έτσι, με κάποιο τρόπο που δε γνωρίζουμε, θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα αντισύλληψης ή αποχής τον Οκτώβριο, τον Νοέμβριο, τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο.

1.9. Τα βρέφη

Από τις 47 βαπτίσεις, 25 αφορούνται αγόρια και 22 κορίτσια. Από τα 25 αγόρια μόνο 4 αναγνωρίζονται στο Μητρώο Αρρένων. Οι περιπτώσεις που αναγνωρίστηκαν είναι οι εξής:

(α) Ο αναφερόμενος στο Μητρώο Αρρένων (1910) ως *Παρίσης Κα(μ)πάκης του Σωτηρίου* σημειώνεται στο Μητρώο Βαπτίσεων (15.4.1910) ως *Παρίσης, τέκνο του Στέριου Ιωάννου και της Ζωήτας Κωνσταντίνου*. Δηλαδή, ο *Στέριος Ιωάννου*, όπως ήταν γνωστός στον ιερέα και προφανώς στους κατοίκους το 1910, καταγράφηκε μόλις οκτώ χρόνια αργότερα ως *Σωτήριος Κα(μ)πάκης*.

(β) Ο αναφερόμενος στο Μητρώο Αρρένων (1910) ως *Κλεάνθης Κα(μ)πάκης του Δημητρίου* σημειώνεται στο Μητρώο Βαπτίσεων (17.7.1910) ως *Κλέων, τέκνο του Δημητρίου Νικολάου⁴⁰ και της Μαρίας Σωτηρίου*.

(γ) Ο αναφερόμενος στο μητρώο Αρρένων (1910) ως *Γεώργιος Ουζούνης του Δημητρίου* [υιού Σωτηρίου]⁴¹ καταγράφηκε στο Μητρώο Αρρένων ως τέκνο του *Δημητρίου Στάσιουν και της Μαρίας Στάσιουν*. Δηλαδή, το 1910 το προσωνύμιο του πατέρα του ήταν Στάσιος, το οποίο αποδόθηκε με το πατρόνυμο Σωτήριος από το Μητρώο Αρρένων. Επιπλέον, στο Μητρώο καθιερώθηκε το επίθετο Ουζούνης (=ψηλός).

(δ) Τέλος, ο αναφερόμενος στο Μητρώο Αρρένων (1911) ως *Νικόλαος Μπούκλας του Χρήστου* [υιού Γρηγορίου]⁴² καταγράφεται στο Μητρώο Βαπτίσεων (29.8.1911) ως *Νικόλαος τέκνο του Χρήστου Γρηγορίου και της Αικατερίνης Χρήστου*.

Στις υπόλοιπες 21 περιπτώσεις αγοριών που καταγράφηκαν στο Μητρώο Βαπτίσεων αντιστοιχούν μόνον 3 εγγραφές στο Μητρώο Αρρένων. Οι δύο κατηγορίες εγγραφών δεν ταυτίζονται μεταξύ τους. Η μεγάλη διαφορά μεταξύ Μητρώου Αρρένων και Μητρώου Βαπτίσεων δημιουργεί την υποψία ότι (α) είτε οι γεννηθέντες στο Νταούντ Μπαλί δεν εγγράφηκαν όλοι στο Μητρώο Αρρένων της πρώτης Κοινότητας Θρακούσας αλλά και σε κάποιο άλλο μητρώο (π.χ. της Νεοχωρούδας στην οποία υπαγόταν ο οικισμός μέχρι το 1928), (β) είτε οι εγγεγραμμένοι στο Μητρώο Βαπτίσεων του Νταούντ Μπαλί δεν προέρχονταν όλοι από τον ταυτόνυμο οικισμό, αλλά και από τους γειτονικούς, χωρίς να αποκλείεται ο συνδυασμός των δύο εμιγνειών. Κλίνουμε μάλλον προς την πρώτη εκδοχή, διότι το Μητρώο Βαπτίσεων φαίνεται να δίνει πιο αληθιοφανή εικόνα του οικισμού από ότι το Μητρώο Αρρένων, κυρίως σε ότι αφορά τον δείκτη γεννητικότητας, που θα ήταν πάρα πολύ χαμηλός με βάση τη δεύτερη πηγή.

1.10. Οι γυναίκες

Στις 60 ενήλικες γυναίκες που αναφέρονται ως μητέρες ή ως

ανάδοχοι αντιστοιχούν 18 ονόματα. Παρά τη μεγάλη συχνότητα που παρουσιάζει το όνομα Μαρία (μία στις τρεις γυναίκες του οικισμού είχε το όνομα αυτό) και δευτερευόντως τα ονόματα Ζωήτσα και Αικατερίνη, η διασπορά των ονομάτων είναι μεγάλη⁴³.

Στα 22 κορίτσια που βαπτίστηκαν δόθηκαν 12 ονόματα. Η συχνότητα του ονόματος Μαρία περιορίζεται: άλλα ονόματα διαδεδομένα στις ενήλικες (Αικατερίνη, Αναστασία) χάνονται, ενώ εμφανίζονται νέα (Αννα, Δημητρα)⁴⁴. Δε φάίνεται να υπάρχει έντονος δεσμός με το παρελθόν κατά την επιλογή των βαπτιστικών ονομάτων. Είναι εντυπωσιακή αυτή η μεταβολή που αντανακλά αλλαγή στις προτιμήσεις και τις νοοτροπίες των γυναικών του οικισμού στη συγκεκριμένη εποχή.

1.11. Οι άντρες

Τα ονόματα των αγοριών και των πατερών τους μας δίνουν μια επιπλέον δυνατότητα ανάλυσης, διότι μέσα από τα προσωνύμια των πατερών και των αναδόχων γνωρίζουμε και τα βαπτιστικά ονόματα των παππούδων. Έτσι, έχουμε βαπτιστικά ονόματα από τρεις γενιές κατοίκων: των βρεφών, των πατερών τους και των παππούδων. Τα δεδομένα είναι επαρκή για να επαληθεύσουν την τάση που παρατηρήθηκε και στον γυναικείο κόσμο: οι δεσμοί με το παρελθόν μειώνονται μέσω της εισόδου νέων ονομάτων και της εγκατάλειψης της συνήθειας να παίρνουν τα εγγόνια τα ονόματα των παππούδων τους. Στη γενιά των παππούδων όσων αγοριών βαπτίσθηκαν το 1910-12, δηλαδή στη γενιά προσώπων που γεννήθηκαν περί το 1850, βρίσκουμε 30 βαπτιστικά ονόματα να αντιστοιχούν σε 132 άντρες. (Ο συντελεστής ανισοκατανομής Gini είναι 0,35). Στην επόμενη γενιά, η οποία περιλαμβάνει τους πατερώντες όσων βαπτίσθηκαν το 1910-12, δηλαδή πρόσωπα που γεννήθηκαν περί το 1880, βρίσκουμε 19 βαπτιστικά ονόματα να αντιστοιχούν σε 75 άντρες. (Ο συντελεστής Gini είναι 0,32, δηλαδή χωρίς ουσιαστική διαφορά από τον αντίστοιχο της προηγούμενης γενιάς). Ωστόσο, ήδη παρατηρούνται μερικές διαφοροποιήσεις, όπως η υποχώρηση στη συγκότητα των πιο συνηθισμένων ονομάτων (Αστέριος, Δημήτριος, Ιωάννης).

Μέχρι το σημείο αυτό, πάντως, η Κοινότητα φαίνεται να διατηρεί την ονοματολογική συνοχή της, αν και με κάποιους κλυδωνισμούς. Αυτοί γίνονται εμφανείς στην τρίτη γενιά, εκείνη των βρεφών του 1910-12. Σε αυτά αντιστοιχούν 16 ονόματα σε 25 βρέφη. Ο συντελεστής Gini υποχωρεί σε 0,21 – ένδειξη εισόδου νέων προσώπων και νοοτροπιών – ενώ τα παραδοσιακά ονόματα που προσαναφέθηκαν επανέρχονται με χαμηλή συχνότητα. Μόνον 3 από τα 25 αγόρια που βαπτίσθηκαν πήραν το όνομα των παππού τους. Στον παράγοντα αυτόν μπορεί να αποδοθούν τα στατιστικά ευρήματα που προαναφέρθηκαν, αλλά και να θεμελιωθεί η υπόθεση ότι νέα πρόσωπα και νοοτροπίες είχαν διειδύνσει στον αγροτικό κόσμο του Νταούντ Μπαλί στο μεταχριμπο των δύο αιώνων.

⁴⁰ Ο Δημήτριος Καμπάνης του Νικολάου είναι εγγεγραμμένος στο Μητρώο Αρρένων με έτος γέννησης το 1876.

⁴¹ Ο Δημήτριος Ουζούνης υιός Σωτηρίου, πατέρας του βαπτισθέντος, καταγράφεται στο Μητρώο Αρρένων με έτος γέννησης το 1874.

⁴² Ο Χρήστος Μπούκλας του Γρηγορίου, πατέρας του βαπτισθέντος, καταγράφεται στο Μητρώο Αρρένων ως γεννηθείς το 1878.

⁴³ Με αποτέλεσμα ο συντελεστής Gini που τη μετρά να βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με εκείνα που προέκυψαν από τα δεδομένα του Μητρώου Αρρένων (0,34).

⁴⁴ Ο συντελεστής Gini πέφτει για την ομάδα των βρεφών σε 0,21, αφού η διασπορά των ονομάτων είναι μεγάλη.

2. Το σχολείο και η εκκλησία

Ο βασικός πόλος γύρω από τον οποίον περιστρέφηκε η ζωή των κατοίκων, στην περίοδο που εξετάζουμε, είναι το σχολείο και η εκκλησία. Για το σχολείο τα στοιχεία μας είναι περιορισμένα, διότι δεν εντοπίσθηκε το αρχείο του σε αυτή τουλάχιστον την περίοδο. Για τον ναό διαθέτουμε σποραδικές μεν αλλά περισσότερες πληροφορίες.

2.1. Το σχολείο του Νταούντ Μπαλί

Η παλαιότερη είδηση για λειτουργία σχολείου στο Νταούντ Μπαλί ανάγεται στο σχολικό έτος 1894-95¹. Το έτος εκείνο οι μαθητές ήταν 12. Στη συνέχεια αυξήθηκαν, φτάνοντας τους 24 το 1901 και τους 22 το 1906². Πιθανότατα, η αυξήση των μαθητών αντανακλά και την αλλαγή των νοοτροπιών ως προς την ανάγκη μόρφωσης των παιδιών.

Οι διασωζόμενοι απολογισμοί του εν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου και της Εφορείας των Εκπαιδευτικών Καταστημάτων της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητος Θεσσαλονίκης δε μνημονεύουν το χωρίο, παρότι το γεγονός ότι αναφέρουν συχνά τα γειτονικά του, κυρίως ως τόπους προέλευσης των μαθητών της πόλης³. Π.χ. το έτος 1876 δε φαίνεται να εισήχθησαν μαθητές από το Νταούντ Μπαλί στο Γυμνάσιο Θεσσαλονίκης ούτε στο Ελληνικό Σχολείο, αν και αναφέρονται εγγραφές από όλα τα γειτονικά χωριά. Το ίδιο έτος δε διορίσθη-

κε δάσκαλος στο Νταούντ Μπαλί, αν και έγινε διορισμός στη Νεοχωρούδα⁴.

Η έρευνα έχει διασώσει τα ονόματα των δασκάλων του χωριού στις αρχές του 20ού αιώνα. Το 1901-1902 δάσκαλος ήταν, όπως προαναφέρθηκε, ο Αναστάσιος Ζάπρας, ηδη κάτοικος του χωριού, αφού οι τρεις γιοι του γεννήθηκαν σε αυτό στη δεκαετία του 1890. Το 1905-1906 ως υποδιδάσκαλος αναφέρεται ο Γεώργιος Αθανασιάδης⁵ το 1909-1910 ο Αριστείδης Αντωνιάδης τέλος, το 1914-1915 ο Αθανάσιος Γεωργιάδης⁶. Αν δεν πρόκειται για σύμπτωση, ο Αθανάσιος Γεωργιάδης (δηλαδή ο Αθανάσιος του Γεωργίου) πρέπει να ήταν γιος του υποδιδάσκαλου Γεωργίου Αθανασιάδη, σύμφωνα με τη συνηθισμένη τότε εναλλαγή των ονομάτων και πατρωνύμων. Εντοπίζεται, δηλαδή, μια οικογένεια δασκάλων που δίδαξε στο σχολείο του Νταούντ Μπαλί στις αρχές του 20ού αιώνα.

Το σχολείο του Νταούντ Μπαλί ήταν μια μικρή αίθουσα δίπλα στο υποδηματοποιείο του Δημητρίου Μπαζάκα⁷. Το κτίσμα ήταν δωρεά του Δημητρίου Στογιάννη⁸, προς τον ναό του Αγίου Αθανασίου. Το αποτελούσαν δύο δωμάτια και ένα υπόγειο⁹. Σε αυτό έγινε ο εορτασμός της παλιγγενεσίας, τον Μάρτιο του 1929, με την ευκαιρία του οποίου οι πιο εύποροι κάτοικοι έδωσαν τον οβολό τους χάριν των θυμάτων των πλημμυρών, που είχαν πλήξει το έτος εκείνο τη Μακεδονία¹⁰. Ήταν ο πρώτος εορτασμός μετά την ίδρυση της Κοινότητας.

1 Βαχάρογλου, δ.π., σ. 114.

2 Αυτόδη.

3 Τέταρτον έτος των εν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Έκθεσης αναγνωσθείσα την 24 Οκτωβρίου 1876 υπό τον προέδρον Μ. Παπαδοπούλον, εν Θεσσαλονίκη 1877. Έκθεσης της πνευματικής και νλαϊκής καταστάσεως των εν Θεσσαλονίκη Ελλ. Εκπαιδευτηρίων κατά το σχολικό έτος 1881-83, εν Αθηναίς 1883. ΚΙ' έτος των εν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου. Έκθεσης των κατά το ΚΙ' συλλογικών έτος πετραγμένων, χ.τ. 1896. Έκθεσης των υπό της Εφορείας των εκπαιδευτικών καταστημάτων της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητος Θεσσαλονίκης κατά το 1904-1905 πετραγμένων, εν Λευκία 1906.

4 Τέταρτον έτος, δ.π., σσ. 17-20.

5 Βαχάρογλου, δ.π., σ. 114.

6 Βλ. στην ιστοσελίδα www.oraman.eu/web/index.php?option=com_docman

7 Τσακαλίδης, δ.π., σ. 143.

8 Βιβλίον Πρακτικών Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου, πρόξη 15/21.1.1936.

9 Μακεδονία, φ. 29.3.1929.

Πανηγύρι των Αγίων Αθανασίου. Χρονολογία: 2.5.1949. Αρχείο Ζωής Μπάρμπα.

2.2. Η εκκλησία του Νταούντ Μπαλί

Ο παλαιότερος ναός των οικισμών του Ωραιοκάστρου είναι αφειδωμένος στον Άγιο Αθανάσιο. Πρόκειται για τρίκλιτη βασιλική, κτισμένη με αργολιθοδομή, όπως οι περισσότερες εκκλησίες του 18ου και των αρχών του 19ου αιώνα. Στον ναό του 1862 ενσωματώθηκαν οικοδομικά μέλλη που χρονολογούνται στη φωμαϊκή περίοδο και ένα βυζαντινό μέλος με φυτικό διάκοσμο¹⁰. Πίσω από το Ιερό Βήμα και στα αριστερά του ναού αναπτύσσεται μικρό κοινωνικό με νεότερους οικογενειακούς ως επί το πλείστον τάφους.

Γύρω από τον ναό αυτόν περιστρέφεται ο θρησκευτικός βίος των κατοίκων από τα μέσα του 19ου μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα, περίοδος κατά την οποία ήταν η μοναδική εκκλησία του Ωραιοκάστρου. Στη δεκαετία του 1930 διαμορφώθηκε το έθιμο να εορτάζει ο ναός δύο φορές τον χρόνο: στις 18 Ιανουαρίου (συνεορτασμός του Αγίου με τον Άγιο Κύριλλο) και στις 2 Μαΐου (ανακομιδή των λειψάνων του)¹¹, και τούτο διότι λόγω των καιρικών συνθηκών δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί πανήγυρη στο μέσον του χειμώνα.

Ο ναός δεν υπήρχε το 1824¹². Την πρώτη είδηση γι' αυτόν την οφείλουμε στον Π. Παπαγεωργίου (1909): *Η εκκλησία των αγίων Αθανασίου κείται μακράν του συνοικισμού εν τοις α-*

γοίς κανθείσα το έτος 1860 ανιδρύθη το 1862¹³. Σε βιβλίο της περιουσίας του ναού¹⁴, που καταρτίσθηκε όμως το 1939, ως κτήτορας της εκκλησίας αναφέρεται κάποιος Μιλτιάδης Μπέλλος και ως έτος κτήσεως το 1864¹⁵. Δε γνωρίζουμε την προέλευση αυτής της πληροφορίας, δεν είναι όμως πιθανόν να τη διέσωσε προφορική παράδοση. Στο κατάστιχο της Ορθόδοξης Κοινότητας Θεσσαλονίκης του έτους 1865 αναφέρεται ο Μιλτιάδης Νικολάου Μπέλος, κάποιος της συνοικίας του Αγίου Νικολάου, Οθωμανός υπήρχος, σχετικώς εύπορος και μάλλον άκληρος¹⁶. Δυστυχώς δεν απαντά σε άλλες πηγές¹⁷. Δε γνωρίζουμε ποια ήταν η σχέση του με τον ναό και τον συνοικισμό. Ισως ήταν εξουσιαστής κτήματος και ανήγειρε την εκκλησία στα δικαία του κτήματός του.

Μία άλλη είδηση, ωστόσο, μας πείθει ότι ο ναός αυτός δεν μπορεί να ήταν ο πρώτος στο Νταούντ Μπαλί. Σε έγγραφο του ναού του έτους 1939 γίνεται μνεία για τα παλαιά μνήματα της εκκλησίας, εμβαδού έξι στρεμμάτων, τα οποία είχαν καλλιεργηθεί αυθαρέτως από κάποιο κάτοικο. Ασφαλώς, για να καλλιεργηθεί η έκταση αυτή, η κοινωνιακή χρήση θα είχε διακοπεί από πολύ παλαιά. Δεν περιγράφεται η ακριβής θέση της, βρισκόταν όμως – σύμφωνα με το έγγραφο – εκτός του σχεδίου του συνοικισμού¹⁸.

10 Παπαγεωργίου, ο.π., σ. 191-192, [Μαρία Καραστεφίου], «Ιερός ναός Αγίου Αθανασίου», Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας, τχ. 49 (Απρίλιος 2008), σ. 22.

11 Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και περιχώρων Γ. Γαβριηλίδη 1932-33, χ.τ., χ.χ. βλ. και Συναξαριστή.

12 Βάσει ανέδοτου εγγράφου, που θα εκδοθεί προσεχώς από την Καθηγήτρια Θάλεια Μαντοπούλου-Παναγιωτοπούλου και τον γράφοντα.

13 Παπαγεωργίου, ο.π., σ. 191.

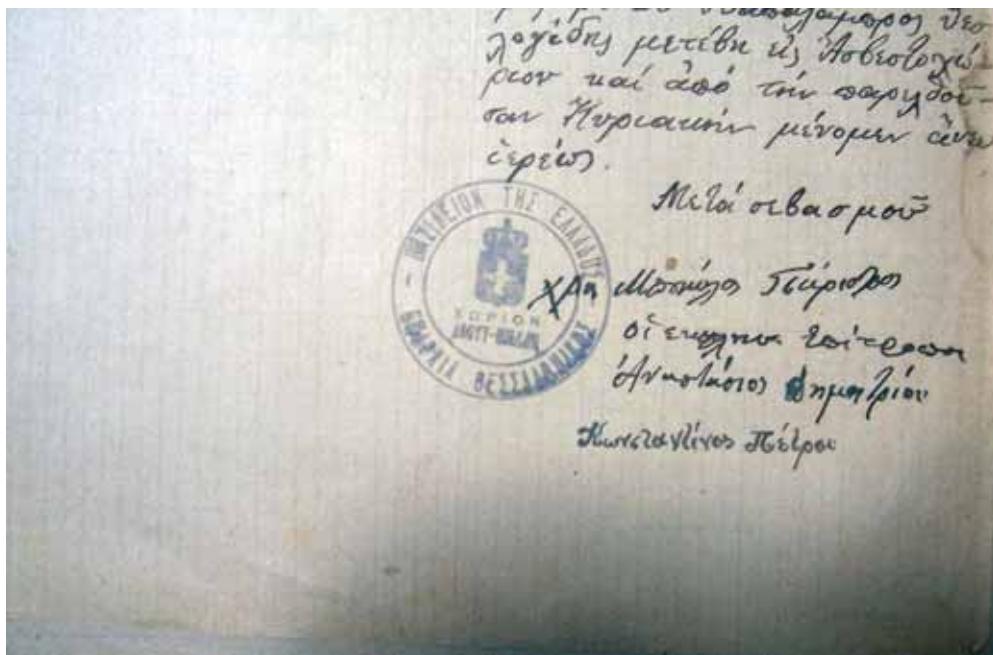
14 [Καραστεφίου], «Ιερός ναός Αγίου Αθανασίου», ο.π.

15 Αναφέρεται ποσό δωρεάς 200.000 δραχμών, το οποίο είναι ασφαλώς προσωπική εκτίμηση του συντάκτη του ιστορικού του ναού, που δεν έχει σχέση με τη νομιματική πραγματοπότη των μέσων του 19ου αιώνα.

16 Κ. Βασιλόπούλος, «Χριστιανές συνοικίες, συντεχνίες και επαγγέλματα της Θεσσαλονίκης», ο.π., σ. 122. Δεν απαντά πρόσωπο με προσωνύμιο Μπέλ(λ)ος ή Μιλτιάδος στις άλλες πηγές της εποχής. Το 1913 κατοικούσε στην ίδια συνοικία ο φαρμακοποιος Πάτροκλος Μπέλλος, που θα μπορούσε να ανήκει στην ίδια οικογένεια, αν όχι απορρίπτητα να είναι απόγονος του Μιλτιάδη. Στον Μεοπόλεμο ζύνος στη Θεοστολονίζη ο Μιχαήλ Βέλλος του Μιλτιάδη, επιχειρηματίας και πολιτευτής, ο οποίος θα μπορούσε να είναι απόγονος του δωρητή. Πάντως, δεν προκύπτει κάποια σχέση των προσώπων αυτών με το Ωραιόκαστρο. Πιθανότερο είναι η σχέση με την οικογένεια Μενέζε, τη μοναδική γηγενή οικογένεια της Θεσσαλονίκης που κατά τον 19ο αιώνα είχε μέλη με το βασιτιστικό Μιλτιάδη.

17 Επί παραδείγματα, δε φαίνεται να διαδημάτισε κατόπιν ρόλο στην Ορθόδοξη Χριστιανή Κοινότητα Θεσσαλονίκης ούτε ήταν μεγάλος έμπορος.

18 ΑΙΜΘ, έγγραφο Εκκλησιαστικού Συμβουλίου Αγίου Αθανασίου προς το Μητροπολιτικό Συμβούλιο από 24.4.1939.

Η σφραγίδα του «Χωρίου ΔΑΟΥΤ-ΜΠΑΛΗ» με την υπογραφή του «παρέδρου» Χ. Μπούκλα. Συνυπογράφουν οι εκκλησιαστικοί επίτροποι Αναστάσιος Δημητρίου και Κωνσταντίνος Πέτρου. Χρονολογία: 4.9.1918. Αρχείο I. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

Για το κοιμητήριο αυτό υπάρχει μια έμμεση είδηση από την προφορική παράδοση. Σε πρόσφατη συνέντευξη παλαιού κατοίκου¹⁹ αναφέρονται τα εξής: Ο πατέρας του πληροφορητή ήταν καντηλανάφτης του ναού πριν από πολλά χρόνια. Του είχε πει ότι υπήρχε στον ναό βιβλίο δωρητών, στο οποίο αναφερόταν ότι το 1830 κάποιος Λαμπτάρδος [Λομβάρδος] παραχώρησε στην εκκλησία εξί παλαιά στρέμματα (περίπου δέκα μετρικά στρέμματα)²⁰ και για τον λόγο αυτόν ο δωρητής μνημονεύεται μέχρι πριν από μερικά χρόνια στη λειτουργία της Ανάστασης. Η έκταση αυτή βρισκόταν – σύμφωνα με τον πληροφορητή – γύρω από την εκκλησία. Οιερέας Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος, περί του οποίου θα γίνει λόγος στη συνέχεια, πληροφορήθηκε την ύπαρξη του περιουσιακού αυτού στοιχείου και ζήτησε να γίνει τοπογραφική αποτύπωση των εξήι στρέμμάτων. Έγινε άμως αποτύπωση εξί μετρικών και όχι παλαιών στρέμμάτων, δηλαδή η έκταση που ανήκε στον ναό ήταν στην πραγματικότητα μεγαλύτερη. Δεν είναι δύσκολο να συνδέσουμε την είδηση αυτή με το προαναφερθέν έγγραφο του 1939. Οιερέας ζήτησε να γίνουν ενέργειες για την κατοχύρωση της ιδιοκτησίας της εκκλησίας και η αρμόδια υπηρεσία, που φανόρτων να αγνοεί το ζήτημα, απάντησε ζητώντας πληροφορίες για τη θέση του κτήματος. Δυστυχώς, στο αρχείο της Ι. Μητροπόλεως, όπου βρήκαμε το σχετικό έγγραφο, δεν υπάρχει απάντηση του ναού.

Προκύπτει μια σειρά από ερωτήματα. Πρώτον, η προφορική παράδοση δεν είναι σαφής ως προς τον τόπο όπου υπήρχε αυτό το κοιμητήριο. Δεύτερον, δεν διαθέτουμε καμία είδηση για το πώς έγινε η μετάβαση από ένα άτακτο κοιμητήριο εξήι στρέμμάτων στο μικρό κοιμητήριο που υπάρχει και σήμερα γύρω από τον Άγιο Αθανάσιο. Τρίτον, η ίδια παράδοση τοποθετεί κτί-

σματα νότια από την εκκλησία, ενώ από τη βορειοανατολική πλευρά της υπάρχουν ρέμα, δημηουργώντας το ερώτημα πού ήταν αυτά τα εξήι στρέμματα (και μάλιστα εκτός σχεδίου κατά τον ιερέα).

Ένας τόσο μεγάλος τόπος ταφής για μια τόσο μικρή κοινότητα; Η έκταση μαρτυρεί ότι έζησαν και τάφηκαν στον τόπο διαδοχικές γενεές ορθοδόξων, συνεπώς δεν είναι δυνατόν να μην προϋπήρχε κάποια εκκλησία, πιθανώς σε διαφορετικό σημείο της περιοχής. Το γεγονός ότι δεν αναφέρεται ναός το 1824 είναι ίσως αποτέλεσμα εξάλειψης του χριστιανικού στοιχείου των γύρω αγροκτημάτων στις αρχές του 19ου αιώνα.

Κάποια σύγχυση μπορεί να προκαλέσει η ύπαρξη δύο δωρητών, του Μπέλλου το 1862 και του Λομβάρδου το 1830. Σύμφωνα με τεκμηριωμένη μαρτυρία του 1906, ένα κτήμα του Νταούντ Μπαλί ανήκε στην οικογένεια Λομβάρδου (βλ. πιο κάτω). Συνεπώς, η παράδοση απηχεί κάποια πραγματικότητα, αν και χρονικά δε φάνεται να είναι σωστή. Δυστυχώς το βιβλίο δωρητών της εκκλησίας δε σώζεται ούτε και υπήρχε το 1936, σπότε και έγινε καταγραφή της κινητής περιουσίας του ναού²¹. Έτσι, δεν μπορούμε να επιβεβαιώσουμε αυτό το στοιχείο.

Με την ύπαρξη δωρητή συνάδει και η φιλοτέχνηση εικόνων του ναού του Αγίου Αθανασίου από τον ξωγράφο Σταύρο Μαργαρίτη²², ο οποίος μπορεί να ταυτιστεί με τον Σταυράνη Μαργαρίτη, της οικογένειας των αγιογράφων από την Κολακά (σημερινή Χαλάστρα). Η οικογένεια του Μαργαρίτη, συμπεριλαμβανομένου και του ιδίου, ιστόρησε πολλούς ναούς στη Θεσσαλονίκη και τα γύρω χωριά, μέχρι και την Πιερία. Ειδικά ο Σταύρος Μαργαρίτη εντοπίζεται το 1859 στο Βαφειοχώρι, καθώς και το 1862 και 1876 στον Κολινδρό²³.

19 Του κ. Δημητρίου Κούντη, η οποία παραχωρήθηκε το 2008 στη Μαρία Καρατερέγιου, στο πλαίσιο της ετοιμαίας του Λαογραφικού Μουσείου του Ωραιοκάστρου.

20 Το οιθομανικό στρέμμα ήταν μεγαλύτερο από το μετρικό.

21 Βίβλιον πραστικών ίερου Ναού Αγίου Αθανασίου, απόφαση 15/21.1.1936. Η προφορική παράδοση, πάντως, θέλει το βιβλίο να καταστέφεται μετά τον πόλεμο.

22 [Καρατερέγιου], δ.π.

23 Δέσποινα Ενγενέλου, «Μία συντεχνία ζωγράφων του 19ου αιώνα από την Κολακά», *Μακεδονικά* 22 (1982), σσ. 180-182.

Ο παλαιότερος γνωστός ιερέας του χωριού ήταν ο π. Χρύσανθος, ο οποίος είχε παντρευτεί στο χωριό το 1877 και είχε αποκτήσει τρία παιδά²⁴. Αργότερα απαντά ο π. Κωνσταντίνος, που, όπως αναφέθηκε στο οικείο κεφάλαιο («Πηγές για τους παλαιότερους κατοίκους»), υπηρετούσε στο χωριό τουλάχιστον από το 1910 και είχε αποκτήσει εκεί μια κόρη.

Τα πρώτα χρόνια μετά το 1912 πάρεδρος του χωριού²⁵ ήταν ο Χ. Μπούκλας, ενώ επίτροποι του ναού ήταν ο Αστέριος Ζάπτας και Κωνσταντίνος Μπαζάκας (αναφέρεται και ως Κωνσταντίνος Πέτρου). Ένα από τα κύρια μελληματά τους ήταν η ξεξύρεση εφημερίου. Όπως προσαναφέθηκε, ο πληθυσμός είχε μειωθεί, γι' αυτό το χωριό δύσκολα μπορούσε να θρέψει έναν εφημέριο με την οικογένειά του. Μάλιστα, καθώς μετά το Πάσχα έφευγαν και οι πομένες από το Μεγάλο Λιβάδι²⁶, ο πληθυσμός και τα έσοδα μειώνονταν ακόμη περισσότερο. Τον Απρίλιο του 1913, προβάλλοντας λόγους οικονομικής αδυναμίας, ο ιερέας Κωνσταντίνος Τριανταφυλλίδης²⁷ ζήτησε από την Ι. Μητρόπολη Θεσσαλονίκης να μετατεθεί στο Ασβεστοχώρι²⁸. Το αίτημά του έγινε δεκτό. Τον αντικατέστησε ο παπά Λάμπρος Θεολογίδης, αλλά και αυτός κατάφερε να μετατεθεί στο πλουσιότερο Ασβεστοχώρι. Έτσι, το 1918 ο πάρεδρος και οι επίτροποι ζήτουσαν από την Ι. Μητρόπολη να διοριστεί ιερέας στο χωριό, διότι η θέση είχε μείνει κενή²⁹. Στο μεταξύ συνέβη κάπι πολύ σπάνιο: Στις 25 Φεβρουαρίου 1917, δηλαδή διαρκούντος του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, άγνωστοι έκλεψαν την καμπάνα της εκκλησίας, η οποία ζήγυξε 55 κιλά³⁰.

Αλλά και ο νέος ιερέας Σωτήριος Γεωργίου, που αντικατέστησε τον παπά Λάμπρο, δεν έμεινε πολύ στο χωριό. Μερικές εβδομάδες μετά από την τοποθέτησή του στο Νταούτ Μπαλί, υπέβαλε και εκείνος αίτημα να μετατεθεί σε άλλο χωριό, διότι δεν έβρισκε ξύλα για να ζεστάνει το σπίτι του και την εξαμελή οικογένειά του. Απευθύνθηκε στους κατοίκους, αλλά εκείνοι όχι μόνον δεν είχαν να του προμηθεύσουν αλλά ούτε να του πουλήσουν³¹. Δεν ήταν καν σε θέση να του δώσουν 30 δραχμές τον μήνα που ζήτησε ως αύξηση για να μπορέσει να μείνει στο χωριό (την εποχή εκείνη το ποσό αυτό ισοδυναμούσε με μισή χρυσή λίρα περίπου). Έτσι, ο ιερέας Σωτήριος, που είχε έρθει από τον Έβρο, με την έγκριση της Μητροπόλεως επέστρεψε τον Νοέμβριο του 1919 στην πατρίδα του³². Φαίνεται ότι στο χωριό του, την Κορνοφωλιά, οι συνθήκες ζωής ήταν καλύτερες από ότι στο Νταούτ Μπαλί.

²⁴ Αναφέρεται σε μεταγενέστερη αρχοντολόγητη βεβαίωση με αριθμό πρωτοκόλλου 2093/1930 (ΑΙΜΘ).

²⁵ Μέχρι το 1912 ίσχυε ένα καθεστώς τοπικής αυτοδιοίκησης που θυμίζει σε πολλά τον Καλλικράτη, σύστημα αυτοδιοίκησης που κυριοφορείται την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές. Τα χωριά είχαν παρέδοντας και υπάγονταν σε αστικά κέντρα ή κεφαλοχώρια, όπως έδρευαν δήμαρχοι και δημοτικά συμβούλια, βλ. Α. Δρακάτης-Στ. Ι. Κούνδονος, Αρχεία περὶ της συντάσσων και εξέλιξης των δήμων και κοινοτήσιων 1836-1939 και της διοικητικής διαιρέσεως των χωρών, τ. Α', Αθήνα 1939, σσ. 1-9.

²⁶ Την πληροφορία αυτή αναφέρει ο Σάρρος, ό.π., και μερικά χρόνια αργότερα ο ιερέας Σωτήριος (ΑΙΜΘ, αίτηση του ιερέα προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, από 14.3.1919).

²⁷ Δεν τιάχει αμφιβολία ότι είναι ο ίδιος με εκείνον που συναντήσαμε στην εξέταση του Μητρόπουλου Βαπτίσεων.

²⁸ ΑΙΜΘ, αίτηση από 22.4.1913.

²⁹ ΑΙΜΘ, έγγραφο εφορευτήρων από 4.9.1918. Φέρει στοργυγήλη σφραγίδα, η οποία στην περιφέρεια του κύνηλου απεικονίζεται το εθνότημα και κάποια από αυτό αναγράφεται Χωρίον Δασύτ-Μπαλή.

³⁰ ΑΙΜΘ, αναφορά από την επιτρόπου του ναού προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης από 3.3.1919.

³¹ ΑΙΜΘ, αίτηση του παρέδρου και των επιτρόπων προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης, από 4.3.1919.

³² ΑΙΜΘ, αναφορά του παρέδρου και των επιτρόπων προς τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης για διορισμό νέου ιερέα, από 20.11.1919.

³³ ΑΙΜΘ, έγγραφο του ιερέα από 26.1.1920.

³⁴ Τις πληροφορίες αυτές έδωσε ο ίδιος απαντώντας σε ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσε το 1939 (ΑΙΜΘ).

³⁵ [Μαρία Καραπαπέρη], «Μήνιο για πρόσωπα 'φαντάσματα», Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας, τγ. 56 (Ιανουάριος 2010) 56-57. Η ερευνήτρια σημειεύνει ότι η περιγραφόμενη παράδοση θυμίζει τα «Ρουγκάτσια», έθιμο που επιμένει έως σήμερα στην Ημαθία και την Κοζάνη.

Ο επόμενος ιερέας ήταν ο Χρυσόστομος, ο οποίος είχε ήδη αναλάβει υπηρεσία τον Ιανουάριο του 1920 (συνεπώς διορίσθηκε στο χωριό μεταξύ του τέλους Νοεμβρίου 1919 και των αρχών Ιανουαρίου 1920)³³. Αργότερα απαντά με το επίθετο Σιδηρόπούλος. Ο πατέρας του ονομαζόταν Σπυρίδων. Ο ιερέας γεννήθηκε το 1877 στο χωριό που ο ίδιος προσδιόρισε ως Ωραιόκαστρον Πόντου. Μίλουσε την ποντιακή διάλεκτο. Κειροτονήθηκε στις 14.5.1907 από τον μητροπολίτη Ροδοπόλεως Λεόντιο. Ως προειδοπόεμος έφερε τον τιμητικό τίτλο του σακελλάριου. Είχε υπηρετήσει στο χωριό του και σε γειτονικά και το 1919 κατέφυγε στην Ελλάδα για να αποφύγει τις διώξεις³⁴.

2.3. Ένας τοπικός θρύλος

Ο θρύλος των «αρσουλάδων»³⁵ «ροσαλάδων»³⁶ είναι η μοναδική ισχυρή τοπική παράδοση που επιβιώνει στις αρχές του ευκοστού πρώτου αιώνα. Ταυτοποιήθηκε στη διάρκεια της συγκέντρωσης υλικού για την ίδρυση μουσείου στο Ωραιόκαστρο. Ο θρύλος περιλαμβάνει τρία σκέλη: το πρώτο αφορά τη δράση, το δεύτερο τον τόπο και το τρίτο την ανάμνηση του γεγονότος.

Η δράση αφορά ομάδες νέων ανδρών, τους «αρσουλάδες» ή «ροσαλάδες», που γνωρίζουσαν από οικισμό σε οικισμό, χορεύοντας υπό τη συνοδεία των ήχων του ζουρνά και του νταουλούν. Σκοπός των ομάδων των «αρσουλάδων» ήταν να συγκεντρώσουν χρήματα για την ανέγερση ή τη συντήρηση της εκκλησίας. Οι ομάδες αυτές δεν έπρεπε να συναντήθούν. Αν αυτό συνέβαινε, ήταν υποχρεωμένες να συγκρουστούν μέχρι να μείνει μόνον μία. Κατά την αναπαράσταση του εθίμου η σύγκρουση είναι εικονική, παραπέμπει όμως σε κάποια αληθινή μάχη.

Ο τόπος αφορά μία συγκεκριμένη τοποθεσία, τα «Μνήματα» ή «Γροιπάτσια» του Παλαιοκάστρου. Πρόσεται για ζέρσα έκταση που βρίσκεται περίπου 350 μέτρα δυτικά από τη διασταύρωση της Συμμαχικής Οδού και της οδού Μακεδονικού Αγώνα. Οι κάποιοι αναφέρουν ότι στο συγκεκριμένο σημείο υπήρχαν μέχρι πρόσφατα μεγάλες λίθινες πλάκες.

Η ανάμνηση του γεγονότος: Στον τόπο αυτόν συγκρούστηκαν κάποτε δύο ομάδες. Η μάχη που διαδραματίστηκε ήταν φονική και οι δύο ομάδες τελικά αλληλοεξινώθηκαν. Τα πτώματα των νέων ανδρών θάφτηκαν μαζί στο ίδιο σημείο. Από τότε, σύμφωνα με την παράδοση, όποιος περνούσε από την περιοχή την ώρα που ο ήλιος έδυε μπροστά τους διασκίνει τους ροσαλάδες να χορεύουν με τα σπαθιά τους.

Η ερμηνεία της παράδοσης είναι προβληματική. Καταρχάς, μπορούμε να ξεκινήσουμε από την ερμηνεία των λέξεων Γκορμπίστα και αρσουλάδες. Για τους τουρκόφωνους, πιθανόν για λέξην «αρσουλάς» να ακονύγθαν ως παρετυμολογία των τουρκικών λέξεων «arsva» (αρσά=χωράφι, οικόπεδο) ή –ακόμη πιθανότερο– «arsınlama» (αρσουλάμακ) (αρσουλάμακά = περπατώ με μεγάλα βήματα). Πράγματι, οι νέοι που αναπαριστούν το έθμιο τρέχουν στα χωράφια. Για τους Βλάχους, το άκουσμα ορσολάδες παρέπεμπε ίσως στη λέξη «rasolί», που σημαίνει αυτοσχεδιάζω, μια και το έθμιο συνίσταται από μια σειρά αυτοσχεδιασμών. Άλλα οι περισσότεροι από τους παλαιούς κατοίκους του Νταούντ Μπαλί μιλούσαν, όπως και σε πολλά άλλα χωριά γύρω από τη Θεσσαλονίκη, το τοπικό ιδιωμα. Εκεί, συνεπός, μπορούμε να αναζητήσουμε την ερμηνεία των ξενικών λέξεων Γκορμπίστα και αρσουλάδες. Η λέξη «grōbīshe» (γρούμπιστε) σημαίνει κοιμητήριο. Η λέξη γρασαναλ (ουρασνάλ) σημαίνει πεθαμένος. Οι λίθινες πλάκες παραπέμπουν στην υπάρξη παλαιού κοιμητηρίου. Όπως προαναφέραμε, υπήρχε εκτεταμένο παλαιό κοιμητήριο έξι στρεμμάτων, έξι από το χωριό, του οποίου η θέση δεν έχει προσδιοριστεί.

Ίσως, λοιπόν, η παράδοση παραπέμπει σε πραγματικά γεγονότα: μια πολύνεκρη μάχη, οι νεκροί της οποίας τάφηκαν επί τόπου, δημιουργώντας έτσι de facto κοιμητήριο. Ο χορός αποτέλεσε μια μορφή εσοταστικής ενθύμησης του γεγονότος, προς τιμήν των νεκρών, με έμφαση στην αινδρεία των παλικαριών που σκοτώθηκαν. Η απαγόρευση να συναντήθουν οι ομάδες των χορευτών παραπέμπει στην αχνή ανάμνηση μιας ασυνεννοησίας ή παρεξήγησης που έκρινε τη μάχη και οδήγησε σε μεγάλες απώλειες. Οσο για το θέαμα των παλικαριών να μάχονται το απόγεια, δεν έχει κανές παρά να ανηφορίσει προς το Παλαιόκαστρο ένα σούρουπο του καλοκαιριού. Ο ήλιος που

χαμηλώνει από τη δύση, μεγαλώνει στο σημείο εκείνο τις σκιές, προσδίδοντας διαστάσεις ενός άλλου κόσμου.

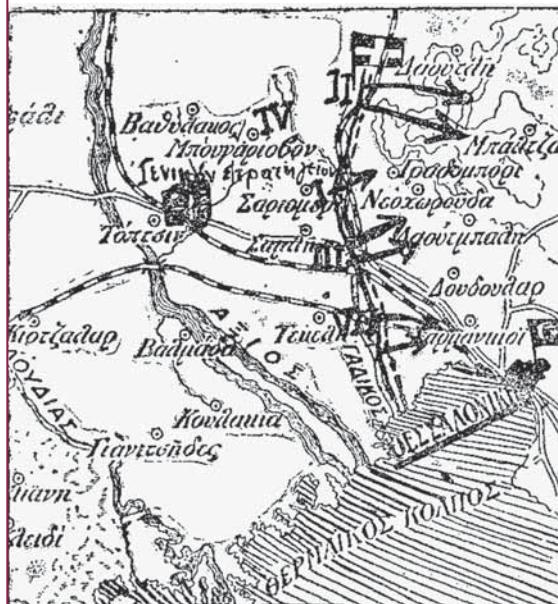
Αν είναι έτσι τα πράγματα, τότε η αξία της παράδοσης γίνεται ακόμη μεγαλύτερη από όσο φαίνεται εκ πρώτης όψεως, διότι η «Γκορμπίστα» –ή γρούμπιστε– μας αποκαλύπτει την παλαιότερη θέση κάποιουν ξεχασμένου κοιμητηρίου. Αλλά αν πράγματι υπήρχε κοιμητήριο στη «Γκορμπίστα», τότε θα υπήρχε και ναός. Στην περίπτωση αυτήν –και με δεδομένο ότι ο ναός του Αγίου Αθανασίου δεν υπήρχε προ του 1860– διαφορετική πρέπει να ήταν η γεωγραφική διάταξη των οικισμών που αποκαλούμε Νταούντ Μπαλί κατά την οθωμανική περίοδο³⁶. Με αυτό το συμπέρασμα συγχένει το γεγονός ότι γεωτόργησες έγιναν στο βουνό μόλις προς τα μέσα του εικοστού αιώνα, ενώ παλαιότερα η περιοχή υδρεύοταν από τον κάμπο, πρόσθετη ένδειξη ότι αυτός κατοικήθηκε πρώτος

Η παράδοση ότι οι νέοι χόρευαν για να εξοικονομήσουν χρήματα για την ανέγερση εκκλησίας ερμηνεύεται ως εξής: όταν ο συνοικισμός ανασυγκροτήθηκε στα μέσα του 19ου αιώνα, οι χριστιανοί κάποιοι δε διέθεταν εκκλησία και προστάθησαν να συγκεντρώσουν χρήματα για να ανεγείρουν. Ο παλαιός ναός στο κοιμητήριο δεν υπήρχε πλέον και ίσως ο οικισμός είχε μεταφερθεί βορειότερα. Μόνον μια μεγάλη καταστροφή, μια πολύνεκρη τραγωδία θα είχε αυτά τα αποτελέσματα. Ίσως γ' αυτό οι μόνες ειδήσεις για το Νταούντ Μπαλί αφορούν εκπατρισμένους και εξισλαμισμένους νέους. Μετά από μια τέτοια καταστροφή, θα χρειάστηκαν μεγάλοι κόποι για να οικοδομηθεί ο ναός, μέχρι ο άγνωστος από άλλες πηγές Μιλιτάδης Μπέλ(λ)ος να συμπληρώσει το ποσό. Οι ηγέτες της νέας κοινότητας που συγκέντρωναν χρήματα θα αφηγούνταν –με τη βοήθεια της προφορικής παράδοσης– πώς σκοτώθηκαν τα παλικάρια και πώς τάφηκαν στη Γκορμπίστα.

³⁶ Βλ. και την παράδοση για τη δωρεά αγρού από τον Λοιμβάρδο που αναφέρεται προηγουμένως. Πάντως, ο αφηγούμενος γέροντας, χωρίς να έχει προσωπική αντίληψη, πίστεψε ότι ο αγρός του Λοιμβάρδου βρισκόταν γύρω από τη σημερινή εκκλησία. Το ερώτημα θα μείνει ανοικτό μέχρι να βρεθεί γραπτή πηγή που να το απαντήσει ή προκύψει ανασκαφικά δεδομένα στα Μνήματα.

«Αι θέσεις των ελληνικών μεραρχιών κατά την προϊαν της 26ης Οκτωβρίου [1912] οπότε οι κήρυξες του Ταχσίν πασά απεσύρθησαν την επίθεσην διά της αποδοχής όλων των όρων του Έλληνος αρχιστρατήγου» («Μακεδονία», φ. 26.10.1926). Η έργαση παράδοση της Θεσσαλονίκης αποσύρθησε τη μετατροπή της περιοχής σε πεδίο μάχης.

Το Ωραιόκαστρο του Μεσοπολέμου

Tο τμήμα αυτό εξετάζει τη γένεση του σύγχρονου Ωραιοκάστρου μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: τη γεωγραφία, τους νεότερους κατοίκους, την εξέλιξη του πληθυσμού, τη διοικητική, την ιδιοκτησιακή και την παρογγαγική συγκρότηση του χώρου.

3. Ο τόπος και η γεωγραφία του

Θα εξετάσουμε τις διαθέσιμες ειδήσεις για τους οικισμούς, τις τοποθεσίες, τους δρόμους, τις βοσκές και άλλες εγκαταστάσεις, που διαμόρφωσαν συνολικά το τοπίο του Ωραιοκάστρου στο πρώτο μισό του εικοστού αιώνα.

3.1. Οικισμοί

Το Ωραιόκαστρο διαμορφώθηκε στην περίοδο του Μεσοπολέμου από τη συνάρθρωση τεσσάρων οικισμών, δύο παλαιών και δύο νέων.

ΝΤΑΟΥΝΤ ΜΠΑΛΙ (ΠΑΛΑΙΟΚΑΣΤΡΟ). Ο παλαιότερος οικισμός, το Νταούντ Μπαλί, ήταν ένα μικρό σύστημα αραιών οικίσκων¹, οι οποίοι στις αρχές του εικοστού αιώνα δεν υπερέβιαν τους τριάντα ή σαράντα. Πού ακριβώς αναπτυσσόταν αυτό το σύστημα, το οποίο γενικώς ταυτίζεται με το σημερινό Παλαιόκαστρο², δεν είναι τόσο σαφές. Κατά τον αρχιβολόγο Πέτρο Παπαγεωργίου, η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου βρισκόταν μακράν των συνοικισμού, εν τοις αγροίς³. Άρα, το «σύ-

στημα» πρέπει να ξεκινούσε σε κάποια απόσταση στα ανατολικά του ναού. Η αραιότητα στην ανάπτυξη των κατοικιών οφειλόταν στην παραγωγική δομή: ο χώρος ήταν κατανεμημένος σε εννέα αγροκτήματα, τα οποία αναπτύσσονταν στις πλαγιές και τους πρόποδες άδενδρης οροσειράς. Πάντως, κατά την ίδια περίη τα αγροκτήματα βρίσκονταν πέριξ του συστήματος, άρα το σύστημα βρισκόταν κατά κάποιο τρόπο στο κέντρο των αγροκτημάτων. Εξάλλου, αφού επρόκειτο για κατοικίες των καλλιεργητών, θα περιμέναμε να ήταν διεσπαρμένες στα εννέα αγροκτήματα, τα οποία απλώνονταν σε χιλιάδες στρέμματα. Στη γεωγραφική αυτή διασπορά οφείλεται και η αραιότητα μεταξύ των κατοικιών. Επίσης θα περιμέναμε, για πρακτικούς λόγους, οι κατοικίες να έχουν οικοδομηθεί σε σημεία που διευκόλυναν την πρόσβαση των κατοίκων στο οδικό δίκτυο. Γι' αυτό και ο Παπαγεωργίου σχημάτισε την εντύπωση ότι οι κατοικίες βρίσκονταν στο κέντρο των αγροκτημάτων, αλλά ταυτοχρόνως ότι είχαν αποστάσεις μεταξύ τους. Η κεντρικότητα που χαρακτήριζε τον συνοικισμό, λοιπόν, δεν ήταν η εκκλησία –για την οποία ζητώς η πηγή μας διευκρινίζει ότι βρισκόταν σε απόσταση από τις κατοικίες – αλλά το οδικό δίκτυο. Γι' αυτό θα κάνουμε λόγο στην επόμενη παράγραφο.

Το 1918 ο συνοικισμός Νταούντ Μπαλί ενσωματώθηκε στην κοινότητα Νεοχωρούδας⁴. Τον Ιούνιο του 1926 ο συνοικισμός αναγνωρίστηκε ως αυτοτελής κοινότητα και αποσπάστηκε από τη

1 Παπαγεωργίου, ο.π., σ. 191.

2 Τσακιλίδης, ο.π., σ. 52.

3 Παπαγεωργίου, ο.π.

4 ΦΕΚ Α' 152/1918.

Νεοχωρούνδα⁵. Τον Οκτώβριο του 1926 η κοινότητα και ο ομώνυμος συνοικισμός μετονομάσθηκαν σε Ωραιόκαστρο⁶. Όπως προκύπτει, ήμος, από τα αρχεία της Κοινότητας, η λειτουργία της άρχισε μόλις στις 16 Δεκεμβρίου 1928⁷. Δηλαδή, κατά το χρονικό διάστημα Ιουνίου 1926-Δεκεμβρίου 1928 οι συνοικισμοί του Ωραιόκαστρου παρέμειναν στην κοινότητα Νεοχωρούνδας. Το 1926 οι κάτοικοι του Ωραιόκαστρου είχαν φηφίσει στο εκλογικό τμήμα Γραδεμπορίου⁸.

Μετά την έλευση των προσφύγων, στον τύπο απαντά η διατύπωση Παλαιό Δαούτ Μπαλή και Νέο Δαούτ Μπαλή. Μετά τη μετονομασία του Δαούτ Μπαλή σε Ωραιόκαστρο, απαντά η ονομασία Παλαιό Ωραιόκαστρο⁹—σε αντίδιαστολή προς το Νέο Ωραιόκαστρο—, ενώ χαρακτηριστική είναι η διατύπωση αμφότερα τα Ωραιόκαστρα¹⁰. Σε χάρτη του 1928 αναγράφονται ξεχωριστά οι οικισμοί Ωραιόκαστρον (Δαούτ-Μπαλή) και Άνω Ωραιόκαστρον¹¹. Ωστόσο, ο συνοικισμός διατήρησε την παλαιά ονομασία ή έτσι πίστευε η αρμόδια υπηρεσία. Το 1936 με πρωτοβουλία της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας και απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου, ο συνοικισμός ονομάστηκε Παλαιόκαστρο¹². Το ίδιο έτος, το Παλαιόκαστρο αποστάστηκε από την Κοινότητα Ωραιόκαστρου και αποτέλεσε ιδιαίτερη κοινότητα, η οποία ήμως δε λειτούργησε¹³.

ΑΚ ΜΠΟΥΝΑΡ (ΑΣΠΡΟΒΡΥΣΗ): Σε απόσταση δύο περίπου χιλιομέτρων βόρεια και ανατολικά από τον ναό του Αγίου Αθανασίου απαντά η τοπωνυμία Ακ Μπουνάρ. Η τοπωνυμία αυτή εμφανίζεται στις κτηματικές πηγές στα μέσα του 19ου αιώνα, σύμφωνα με τις οποίες αφορούσε ένα αγρόκτημα και έναν οικισμό με λίγους κατοίκους. Η έκφραση σημαίνει λευκή βρύση. Δεν πρέπει ήμως να συγχέεται με την επιχώρια τοπωνυμία Ασπρη Βρύση, η οποία ανήκε σε νοτιότερη τοποθεσία¹⁴. Στην Ασπρη Βρύση υπήρχε πηγή, με το νερό της οποίας στα πρώτα χρόνια γινόταν η υδροδότηση του συνοικισμού¹⁵.

Όπως προαναφέρθηκε¹⁶, ο ιστορικός —και στρατηγός— Νικηφόρος Βρυέννιος (1062-1137) διηγείται ότι, κατά τα γεγονότα του έτους 1079, ο στασιαστής Βασιλάκης, που ήθελε να φύγει προς τα δυτικά, εξήιε της πόλεως [της Θεσσαλονίκης]. Καταλιπών δε την ενθείαν οδόν [που συνέδεε τη Θεσσαλονίκη με τον Αξιό] ίν' ούτω λάθη τον μικρού δειν αλάθητον [για να

αποφύγει τον Αλέξιο Κομνηνό] διά της λεγομένης Λητής διελθών, επί προς τον ποταμόν γέγονεν, ον Γαλικόν καλούσι εγχώριοι, διαπεράσας τούτον εγγύς πον τον φρουρίον του Αετού καλονυμένου, και τον εκείσε υπερβάς αιλακα, εχώσει διά της πεδιάδος¹⁷. Ο Βασιλάκης δεν έφυγε από τη Θεσσαλονίκη από την προκάτοχο της οδού Μοναστηρίου, για να αποφύγει τους διώκτες του. Ακολούθησε κάποιον άλλο δρόμο. Πέρασε από τη λεγόμενη Λητή, με κατεύθυνση τον ποταμό Γαλλικό, τον οποίο διέσχισε κοντά σε κάποιο φρούριο που ονομαζόταν Αετός. Η θέση της βιζαντινής Λητής —που είχε καταστραφεί— ήταν πλέον άγνωστη (γι' αυτό ο Βρυέννιος γράφει: της λεγομένης Λητής). Σχολιάζοντας το χωρίο αυτό ο Tafel, κορυφαίος γνώστης της τοπογραφίας της Θεσσαλονίκης (1839), τοποθετεί το σημείο από το οποίο διάβηκε ο Βασιλάκης στην τοποθεσία Ακ Μπουνάρ, η οποία —όπως σημειώνει— απέχει δύο λεύγες¹⁸ από τη Θεσσαλονίκη και μία λεύγα από τον Γαλλικό¹⁹. Η ταύτιση του Tafel είναι σωστή. Ο Βασιλάκης πέρασε από την τοποθεσία Ακ Μπουνάρ και όχι από το Δερβένι, διότι στη δεύτερη περίπτωση θα έκανε έναν άχρηστο κύκλο. Έτσι, σε απόσταση τεσσάρων χιλιομέτρων από την Ακ Μπουνάρ, στο ύψος της κοίτης του Γαλλικού, θα πρέπει να αναζητηθεί κάποιο κάστρο που ονομαζόταν Αετός. Άλλα, όπως και αν εμμηνευτεί το χωρίο, η εξήγηση που δίνει ο Tafel στην πληροφορία του Βρυέννιου δείχνει ότι ο δρόμος μέσω Ακ Μπουνάρ ήταν πολύ παλαιός και ότι ο διαπρεπής σοφός —που έγραφε στην τρίτη δεκαετία του 19ου αιώνα— τον γνωρίζει.

Από την τοποθεσία Ακ Μπουνάρ πέρασε και ο Ν. Σχινάς, ακολούθωντας ίσως τον ίδιο δρόμο με τον Βασιλάκη. Ξεκίνησε από τη βόρεια πύλη της Θεσσαλονίκης Γενί Καπού (στη διασταύρωση των σημερινών οδών Αγίου Δημητρίου και Λαγκαδά), πέρασε μέσα από κήπους, καφενεία και χάνια, με κατεύθυνση προς Βορρά, διέσχισε σχεδόν ακαλλιέργητο έδαφος και κατέληξε στον οικισμό Ακ Μπουνάρ. Αυτός βρισκόταν πάνω σε γήλοφο και κατοικούνταν από 15 χριστιανικές οικογένειες. Η φύση του είχε προικίσει με καλλίστην πηγήν ίδατος²⁰.

Παρά τη μικρή απόστασή του από τον συνοικισμό Νταούντ Μπαλί/Ωραιόκαστρου, ο συνοικισμός Ακ Μπουνάρ υπήχθη το 1918 στην κοινότητα Μπάτζας (Μελισσοχωρίου), στον ναό

5 Βλ. εισήγηση της αρμόδιας επιτροπής στην εφημερίδα Μακεδονία, φ. 14.5.1926. Η αναγνώριση έγινε με Διάταγμα χρονολογίας 16 Ιουνίου 1926, το οποίο δημοσιεύθηκε στο ΦΕΚ Α' 217/30.6.1926.

6 ΦΕΚ Α' 346/4.10.1926. προαναγγέλθηκε στη Μακεδονία, φ. 25.2.1926.

7 Πρακτικά Κοινωνικού Συμβουλίου, συνεδρίαση 1.6.1939.

8 Μακεδονία, φ. 20.10.1926, σ. 2.

9 Πρακτικά Κοινωνικού Συμβουλίου Ωραιόκαστρου Βιβλίο Α' 1929-1934 [εφεξής Πρακτικά ΚΣ1], συνεδρίαση 24.4.1932.

10 Μακεδονία, φ. 14.4.1930.

11 Ανδρέας Δελτηράννης, Δημήτρης Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των οιδηροδόμων της Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1 (1985), 665 (στρατιωτικός χάρτης).

12 Ο πόλεμος εισαγάγει προς το κονοτόπιον συμβούλιον το ντ' αριθμ. 57089 έγγραφον της Γενικής Διοίκησης δι' ου διατάσσει την μετονομασίαν των συνοικισμούν Δαούτ Μπαλή καθόδου είναι ξενόφωνος, κατόπιν ομοφώνων γνώμων των κατοίκων των ελάχιστων που είναι συγκατανέονταν οι κατοίκοι των εισηγημένων συνοικισμών. Η εισήγηση εγκρίθηκε παμψηφεί και ομοφώνως. Πρακτικά Κοινωνικού Συμβουλίου, Βιβλίο Β', 1936-1938, [εξεζης Πρακτικά ΚΣ2], συνεδρίαση 7.6.1936.

13 ΦΕΚ Α' 304/27.7.1936. Α. Δρακαΐης —Σ. Κονδύλουρος, Αρχεία περί της συντάσσων και εξελίξεως των Δήμων και Κοινωνιών 1836-1939 και της διοικητικής διαιρέσεως του κράτους, τ. Α', Αθήνα 1939, σ. 439. Πρβλ. Τσακαλίδης, δ.π., σ. 102: δητικά των συνοικισμούν της Ασπρόβλωνης, στη θέση Ασπρη Βρύση.

14 Βλ. Τσακαλίδης, δ.π., σ. 102: δητικά των συνοικισμούν της Ασπρόβλωνης, στη θέση Ασπρη Βρύση.

15 Τσακαλίδης, δ.π..

16 Ευτέρω Μαρκή, «Παλαιοχριστιανικές και βιζαντινές αρχαιότητες στο Παλαιόκαστρο», στον παρόντα τόμο.

17 Nicēphorī Bryenii, Comentarii, recugniti Augustus Meineke, Bonnae 1836, σ. 149. T h. L. F. Tafel, De Thessalonica eiusque agro dissertatione geographicā, Berlin 1839, σ. 284.

18 Μία λεύγα είναι ίση με τέσσερα χιλιόμετρα.

19 Tafel, δ.π.

20 N. Σχινάς, δ.π., σ. 365.

της οποίας ψήφιζαν οι κάτοικοι του²¹. Η υπαγωγή αυτή διατηρήθηκε μέχρι το 1981, οπότε και ο συνοικισμός ενσωμάτωθηκε στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου²². Το 1926 μετονομάσθηκε σε *Λευκή Πηγή*²³. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους δόθηκε η ονομασία *Ασπρόβουνη*, η οποία και καθιερώθηκε. Ωστόσο, στις ανακοινώσεις της Διεύθυνσης Ανταλλαξίμων διατηρήθηκε το παλαιό όνομα Αχ Μπουνάρ. Η ονομασία παρεφερόταν σε *Αχ Πουρνάρ* και έτσι απαντά στα πρακτικά της Κοινότητας.

Η περιοχή Αχ Μπουνάρ ήταν βραχωδής και χρησιμεύει ως βοσκή. Υπήρχαν τούλαχιστον τρεις διαφορετικοί βοσκότοποι στην περιοχή, οι οποίοι συχνά δε διαφοροποιούνται στις πηγές. Σε γενικές γραμμές, ένας βοσκότοπος ελεγχόταν από τη Διεύθυνση Ανταλλαξίμων και νοικιαζόταν (μέχρι την εκποίησή της) σε κτηνοτρόφους, ένας άλλος βοσκότοπος ελεγχόταν από την Κοινότητα και παραχωρήθηκε στον αστικό συνοικισμό για την ανέγερση επαύλεων και ένα τρίτο τμήμα ελεγχόταν από τη Διεύθυνση Εποικισμού και παραχωρήθηκε στην Κοινότητα ως βοσκή.

ΟΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟ: Οι πρόσφυγες από τον Πόντο και τον Καύκασο εγκαταστάθηκαν σταδιακά από το 1921 ως το 1924. Οριμένοι στεγάσθηκαν σε οικοδόμηματα εγκαταλευμένων από λιμουσούλμάνους ιδιοκτήτες αγροκτημάτων και άλλοι σε πρόχειρες κατοικίες²⁴. Σύμφωνα με την παράδοση, το μεγαλύτερο μέρος της έκτασης όπου απλώνεται το σύγχρονο Ωραιοκάστρο ήταν καλλιμένο με πουρνάρια και χόρτο. Το 1923 η Διεύθυνση Εποικισμού βοήθησε στην οικοδόμηση των πρώτων σπιτών²⁵. Κατά τον Α. Τσακαλίδη, επίκεντρο του νέου οικισμού ήταν η τοποθεσία *Κρυνοέρι*²⁶. Οπωσδήποτε, το 1925 υπήρχε σε εξέλιξη σχέδιο της Διεύθυνσης Εποικισμού για την ανέγερση προσφυγικού συνοικισμού. Τον Απρίλιο του έτους εκείνου, μάλιστα, ανακοινώθηκε ότι επρόκειτο να εγκανιαστεί ο νέος συνοικισμός *Νταούντ Μπαλί*²⁷, χωρίς όμως να προκύπτει από τον τύπο ότι ο εγκανιασμός πραγματοποιήθηκε. Όπως προκύπτει από μεταγενέστερες ειδήσεις που αφορούν την υδροδότηση του νέου συνοικισμού (βλ. πο κάτω), οι κατοικίες των προσφύγων απείχαν πολύ μεταξύ τους, αφού υπήρχαν γειτονιές που βρίσκονταν σε μεγάλη απόσταση από τις βρύσες. Το 1929 ήταν γνωστή η ποτοθεσία στην οποία θα γινόταν η πλατεία του συνοικισμού, ο εξωραϊσμός της οποίας έγινε το 1937²⁸. Στην περιοχή κατοικίας των προσφύγων υπήρχαν ιδιόκτητα κτίσματα, ένα από τα οποία νοίκιαζε η Κοινότητα για τα γραφεία της. Το

1932 ο συντάκτης του εμπορικού οδηγού της Θεσσαλονίκης εντυπωσιάσθηκε από τον τρόπο δόμησης της Κοινότητας: Άι εις την αρκετά εκτεταμένη περιοχήν της κοινότητος κτισθείσαι οικίαι περιβάλλονται εκάστη πεχωρισμένως διά κήπουν ή αγρούν, εκτάσεως 1.500 τετραγωνικών μέτρων²⁹. Ήδη το Ωραιοκάστρο έχει λάβει τη μορφή με την οποία το γνώρισε η πρώτη μεταπολεμική γενιά.

ΑΣΤΙΚΟΣ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΣ: Η ιδιαίτερητη του Ωραιοκάστρου είναι ότι ο ίδιος ο προσφυγικός συνοικισμός μεθόδευσε τη δημιουργία ενός αστικού συνοικισμού, για την αρχιβεια ενός οικισμού για αστικές οικογένειες εξ επιστημώνων. Η πρόταση προήλθε από τον πρόεδρο της Κοινότητας Τομπάζη (στη συνεδρίαση του Κοινοτικού Συμβουλίου στις 19 Οκτωβρίου 1930) και έγινε αμέσως αποδεκτή παμψηφεί από τα μέλη του³⁰. Ύστερα από οκτώ μήνες η απόφαση του συμβουλίου εγκρίθηκε από τη Γενική Διεύθυνση Εποικισμού, η οποία παραχώρησε στην κυριότητα της Κοινότητας έκταση 51 στρεμμάτων για την ανέγερση αστικού συνοικισμού³¹. Η αντιπαραβολή των προσώπων που ζήτησαν να λάβουν οικόπεδο σε αυτόν τον οικισμό³² με εκείνα που φάνεται ότι έλαβαν τελικώς³³ δείχνει ότι ο σχετικός κατάλογος τροποποιήθηκε αρκετές φορές, ίσως διότι μεταβλήθηκαν στο μεταξύ και οι όροι παραχώρησης (βλ. πο κάτω). Ελάχιστοι από εκείνους που υπέβαλαν αρχικώς αίτηση παρέμειναν στον οικισμό. Αντικαταστάθηκαν όμως από άλλους και τελικά ο αριθμός των οικογενειών που έλαβαν οικόπεδο ήταν διπλάσιος από εκείνον που προγραμματίσθηκε αρχικά (15 οικογένειες). Το 1932 τα οικόπεδα είχαν παραχωρηθεί, αλλά η ανέγερση κατοικιών δεν είχε ακόμη αρχίσει³⁴. Το 1938 πολλές κατοικίες είχαν ήδη ανεγερθεί. Η Κοινότητα παραχώρησε 60 στρέμματα στη βραχωδή έκταση της κοινοτικής βοσκής Αχ Μπουνάρ, η οποία παραχωρήθηκε στην Κοινότητα ύστερα από απαλλοτρίωση, καθώς και στη θέση *Απτούλα* τεπέ και λόφος εκκλησίας, που χαρακτηρίσθηκε επίσης ως βοσκή³⁵.

3.2. Τοποθεσίες

Το κυριότερο τοπογραφικό στοιχείο της κτηματικής περιοχής Ωραιοκάστρου ήταν το *Αγγόκτημα Ωραιοκάστρου*, το οποίο καταμετρήθηκε το 1930 από τη Διεύθυνση Εποικισμού³⁶ και στη συνέχεια διανεμήθηκε στους δικαιούχους (βλ. πο κάτω).

Σε απόσταση 800 μέτρων νοτιοδυτικά από την εκκλησία του

21 Α. Δρακάτης-Σ. Κούνδουρος, δ.π., σ. 438. *Μακεδονία*, φ. 3.10.1920, σ. 1, και 20.10.1926, σ. 2. Πάντως, ο συνοικισμός Αχ Μπουνάρ δεν αναφέρεται μεταξύ των κοινοτήτων που ψήφισαν στις οικομετρικές εκλογές του 1912.

22 Τσακαλίδης, δ.π., σ. 139.

23 *Μακεδονία*, φ. 25.2.1926, σ. 1. Με την ίδια απόφαση, που δεν εφαρμόσθηκε, το Γραδεμπόρι μετονομάσθηκε σε Νικόπολη, η Καποντζίδα σε Προπύλαια και το Ακσακάλ σε Τίμεα.

24 Τσακαλίδης, δ.π., σσ. 52-53.

25 Αυτόθι, σ. 65.

26 Αυτόθι, σ. 102.

27 *Μακεδονία*, 14.4.1925, σ. 3.

28 Οπότε κατασκευάσθηκε και πίδακας. Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 9.

29 Μέγας Οδργός, δ.π.

30 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1930.

31 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.6.1931.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 28.6.1931, 19.7.1931, 27.12.1931, 28.2.932, 12.6.1932. Η τελευταία αφορά αίτηση του Λεωνίδα Ιασωνίδη

33 Τσακαλίδης, σσ. 104-105.

34 Μέγας Οδργός, δ.π.

35 Απόφαση 38/31.7.1938, λιτό φύλλο. Οταν παραχωρήθηκαν οι εκτάσεις αυτές βρίσκονταν εκτός ορίου του συνοικισμού, γ' αυτό και η παραχώρησή τους έπασχε νομικώς. Η εν λόγω απόφαση συνιστά αίτηση της Κοινότητας να συμπεριληφθούν οι εκτάσεις βοσκή Αχ Μπουνάρ και Απτούλα [Αμπντούλα] τεπέ και λόφος εκκλησίας στα οικισμούς.

*Γαλλικός χάρτης του 1915.
Εντοπίζονται οι περιοχές Αράπη
Βρύση, Αραπτανάρ, Ακμουνάρ,
η τούμπα του Ντουντουλάρ και
-κυρίως- το οδικό δίκτυο που διέσχιζε
την περιοχή. Δημοσιεύθηκε από τους
Δελτηγιάννη-Παπαδημητρίου.*

Αγίου Αθανασίου Παλαιοκάστρου, σε υψόμετρο περίπου 200 μέτρων, εντοπίστηκε από τον αρχαιολόγο Leon Rey (1917)³⁷ η επονομαζόμενη *Toύμπα του Νταούντ Μπαλί*. Διασχίνεται στον δορυφορικό χάρτη του Google με συντεταγμένες 40,7188 και 22,9183. Σε απόσταση 1.100 μέτρων βροειοανατολικά από την τούμπα αυτή, σε υψόμετρο 190 μέτρων, βρίσκεται η επονομαζόμενη *Τούμπα του Ακ Μπουνάρ* (ονομάσθηκε έτοι επειδή βρισκόταν στον δρόμο προς

τη βορειότερη θέση Ακ Μπουνάρ). Οι συντεταγμένες του δορυφορικού χάρτη είναι 40,7238 και 22,9315. Οι τοποθεσίες των δύο διασωζόμενων τύμβων μας διευκολύνουν να συγχρίνουμε σημειρινούς και παλαιούς χάρτες και να αναγνωρίζουμε τη θέση των παλαιών δρόμων και άλλων τοποθεσιών.

Η κτηματική περιοχή του Νταούντ Μπαλί συνόρευε με την κτηματική περιοχή Χαρμάνικοι³⁸, σύμφωνα το οθωμανικό κτηματολόγιο της περιοχής, καθώς και με την αντίστοιχη του Ντουντουλάρ. Χρήση είναι συνεπώς και η θέση των λεγόμενων τύμβων Ντουντουλάρ, που σημειώνονταν στον χάρτη του Rey αλλά και σε σημαντικό χάρτη του 1915³⁹. Η θέση των τύμβων αυτών (40,4212 - 22,5332) απέχει από το Νταούντ Μπαλί 2,5 χιλιόμετρα, ακριβώς όπως υπολόγισε ο Rey.

Τα κτήματα του Νταούντ Μπαλί που συνόρευαν με τα χωράφια του Χαρμάνικου βρίσκονταν στην τοποθεσία Οβάτς (οβά = πεδιάδα), περίπου ένα χιλιόμετρο βόρεια από το χωρό Χαρμάνικοι (βλ. πο κάτω). Στη δυτική πλευρά της κτηματικής περιοχής του Χαρμάνικου έρχενται δύο χείμαρροι, οι κοίτες των ποιών εξακολουθούν να διαχρίνονται στις δορυφορικές φωτογραφίες:

α/ Ο δυτικός χείμαρρος ήταν το φυσικό γεωγραφικό όριο μεταξύ του Χαρμάνικου και του Ντουντουλάρ. Ο χείμαρρος αυτός πρέπει να ονομάζόταν Άζμάκ (= που πλημμυρίζει). Η κοίτη του εξακολουθεί να διατρέχει τον ανατολικό φράκτη των εγκαταστάσεων της ΕΚΟ. Ο Άζμάκ έφτανε μέχρι την περιοχή Καρά Τοπράκ, που βρισκόταν νότια από την Ακ Μπουνάρ. (Αν και η Καρά Τοπράκ βρίσκεται πολύ κοντά στο Ωραιοκάστρο παρά στα Διαβατά, ωστόσο υπαγόταν στην κτηματική περιοχή

του Χαρμάνικου, ένδειξη ότι τα κτηματικά βιβλία του τελευταίου ήταν παλαιότερα από του Νταούντ Μπαλί)⁴⁰.

β/ Ο δεύτερος χείμαρρος που έρχεται ανατολικός του Άζμάκ ονομαζόταν Καλαϊτζή Ντερέ (=χείμαρρος του καλαϊτζή). Αυτός διέτρεχε και ονοματοδοτούσε ολόκληρη την περιοχή, από τα όρια του Ντουντουλάρ μέχρι τα όρια του Νταούντ Μπαλί.

Κοινωνική απόφαση του 1936 αναφέρει τους παρακάτω χειμάρρους, που σηματίζαν στάσιμα νερά⁴¹.

(α) Άζμάκ (βλ. πο πάνω).

(β) Λατομείον. Βρισκόταν δίπλα στο λατομείο της Μαύρης Πέτρας, κοντά στην Ακ Μπουνάρ.

(γ) Αράπ Τσινάρ. Βρισκόταν στα ανατολικά του Ωραιοκάστρου (βλ. πο κάτω).

(δ) Ρέμα Σερίφ. Προφανώς ξεκινούσε από την ταυτώνυμη πηγή, όπου στη δεκαετία του 1950 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου δημιουργήσε υδραγωγείο.

Άλλες τοποθεσίες που αναφέρονται σε πηγές του εικοστού αιώνα και σηματίζουν την τοπογραφία του Ωραιοκάστρου είναι οι εξής:

-Κουκούλ τεπέ [μπορεί να αποδοθεί ως: ο λόφος που έχει σχήμα καλύπτρας], βιορείς του Ωραιοκάστρου⁴². Είναι ο υψηλός λόφος πάνω από το Ωραιόκαστρο (λόφος άνωθεν χωρίου), ο οποίος αναδασώθηκε το 1930⁴³. Το δάσος ήταν 2.000 στρέμματα⁴⁴. Το 1908 ο λόφος ήταν άδεινδρος⁴⁵.

-Σεβρί ταγ ή Σεβρί τεπέ, λόφος πάνω από το Παλαιόκαστρο, που διακρίνεται σαφώς από τον Κουκούλ τεπέ⁴⁶.

-Κουρού τεπέ [=ξερδος λόφος], τοποθεσία βιορείως του σημερινού συνοικισμού Γάληνης⁴⁷.

36 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 31.8.1930.

37 Léon Rey, «Plaine de Salonique», *Bulletin de correspondance hellénique*, Année 1917, Volume 41, Numéro 1, σσ. 90-112

38 Περιήλης Βασικούρης, Ελευθέρια-N. Κοφελιά, «Πατριόδες» τόπε και τώρα, Θεοσαλονίκη 1997, σσ. 141-230, όπου και μετάφραση από τον Α. Ιορδάνογλου των υπ' αριθ. 3457-4024 εγγράφων του βιβλίου 882/1 Βασικού Φορολογικού (Εσας), έτους 1323 Εγείρας (1907) Χαρμάνικου, το οποίο φιλανθεύεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. Τα Εσας ήταν φορολογικά βιβλία, στα οποία καταχωρίζονταν τα κτήματα ένα προς ένα. Η καταγραφή που δημοσιεύεται παραπάνω έγινε το 1906 και άρχισε να χρησιμοποιείται για τη φορολογία των επόμενου χρόνου. Βλ. Βασιλής Δημητράδης, *Τοπογραφία της Θεοσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912*, Θεοσαλονίκη 1983, σ. 10. Αναντάξη του υλικού που δημοσιεύεται στο Βασικούρης προκευμένου να ταυτοποιηθεί γεωγραφικά βλ. στο Ευάγγελος Χεζάμογλου, *Οι Αιγαίνοντες Έχοντα ιστορία*, Θεοσαλονίκη 1998, σσ. 192-201.

39 Δελτηγιάννης, Παπαδημητρίου, *Άπο την ιστορία των αιδηψοδρόμων Θεοσαλονίκης*, δ.π.

40 Το οθωμανικό κτηματολόγιο του Νταούντ Μπαλί διασώζεται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας. Η μετάφραση και ο επιστημονικός σχολιασμός του θα φωτίσουν πολλά ερωτήματα που εγένει η μελέτη της τοπογραφίας της περιοχής.

41 Πρατηκά ΚΣ22, συνεδρίαση 9.8.1936.

42 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

43 Μακεδονία, φ. 21.2.1930.

44 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.5.1930.

45 Παπαγεωργίου, δ.π.

46 Αυτόθι.

47 Τσακαλάδης, δ.π., σ. 139.

Πίνακας 7. Κατάλογος τοπωνυμίων του κτηματικού βιβλίου Χαρμάνιοι,

βάση

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΚΤΗΜΑ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ	ΔΥΤΙΚΑ	ΒΟΡΕΙΑ	ΝΟΤΙΑ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3740		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3736	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		ΒΑΚΟΥΦΙ ΜΕΒΑΛΕΧΑΝΕ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3737	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3738			PYAKI	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3739	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		PYAKI AZMAK	
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3741			PYAKI	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3742			PYAKI	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3743				ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΕΡΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3746				ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΟΥΤΜΠΑΛΗ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3747	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3748	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3750	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3751	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3753	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3754	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ			
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3757				ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΓΙΟΥΒΑΡΔΑΚ	3758				ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΓΚΕΡΕΝ	3637	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
ΓΚΕΡΕΝ	3638	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ		
ΓΚΕΡΕΝ	3639	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ		PEMA
ΓΚΕΡΕΝ	3640	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ			
ΓΚΕΡΕΝ	3641		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		PEMA
ΓΚΕΡΕΝ	3642		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	
ΓΚΕΡΕΝ	3643		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΓΚΕΡΕΝ	3644			ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	
ΓΚΕΡΕΝ	3645		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		
ΓΚΕΡΕΝ	3646		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	
ΓΥΡΩ	3938		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ		ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΑΕΩΣ
ΓΥΡΩ	3939	ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΑΕΩΣ			ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΑΕΩΣ
ΓΥΡΩ	3941		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ		
ΓΥΡΩ	3942		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ		
ΓΥΡΩ	3943		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	
ΓΥΡΩ	3944		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	Σ.Σ.Κ.
ΓΥΡΩ	3945				Σ.Σ.Κ.
ΓΥΡΩ	3946				Σ.Σ.Κ.
ΓΥΡΩ	3947		Σ.Σ.Κ.		Σ.Σ.Κ.
ΓΥΡΩ	3948			Σ.Σ.Κ.	
ΓΥΡΩ	3949	ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ			
ΓΥΡΩ	3950	ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ			
ΓΥΡΩ	3954			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	
ΓΥΡΩ	3955			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	
ΓΥΡΩ	3956			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	
ΓΥΡΩ	3957	ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ			
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3919	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ INTZE	ΥΠΟΛΟΙΠΑ ΤΕΚΕ
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3920	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI AZMAK		ΠΑΛΑΙΟ ΡΥΑΚΙ
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3921	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI AZMAK		ΔΡΟΜΟΣ INTZE
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3922	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI AZMAK		
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3923	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI AZMAK		
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3924	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI AZMAK		
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3925	PYAKI AZMAK			
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3928	PYAKI AZMAK			
ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ ΑΖΜΑΚ	3929				
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3792				
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3793				
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3802	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3803	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3804	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	PYAKI	ΧΩΡΑΦΙΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3806		ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ		PYAKI
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3810		ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3811		ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3812	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3813	PYAKI			ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3814		ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3815			ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3819	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3820	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3821	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3822		PYAKI		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3823	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3825		ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	PYAKI
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3827	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3828	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3829	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3830	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3834	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3836	PYAKI			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3838		PYAKI		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3839			PYAKI	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3842		PYAKI	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3843	PYAKI AZMAK	PYAKI AZMAK		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3844		PYAKI AZMAK		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3847		SΥΝΟΡΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3848	PYAKI AZMAK	SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	SΥΝΟΡΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3849		SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3850	PYAKI AZMAK	ΡΥΑΚΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3851	PYAKI AZMAK	SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	SΥΝΟΡΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3852	PYAKI AZMAK	SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3853	PYAKI AZMAK	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3854	PYAKI AZMAK	SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3855	PYAKI AZMAK	SΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3856	PYAKI AZMAK	PYAKI AZMAK	ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3857	PYAKI AZMAK			

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΚΤΗΜΑ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ	ΔΥΤΙΚΑ	ΒΟΡΕΙΑ	ΝΟΤΙΑ
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3858		ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ		
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3859	ΡΥΑΚΙ INTZE			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3861	ΡΥΑΚΙ AZMAK			
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3862	ΡΥΑΚΙ			ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3863		ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ
ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ	3791		ΚΑΛΑΙΤΖΗ ΝΤΕΡΕΣΙ		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3702		ΔΡΟΜΟΣ INTZE		ΡΥΑΚΙ AZMAK
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3703		ΔΡΟΜΟΣ INTZE		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3704		ΔΡΟΜΟΣ INTZE		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3705		ΔΡΟΜΟΣ INTZE	ΤΣΙΦΛΙΚΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3706			ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΡΥΑΚΙ AZMAK
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3707	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3708	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ	ΡΥΑΚΙ AZMAK		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3709		ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ		ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3710				ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3711	ΑΕΩΦΟΡΟΣ ΛΑΓΚΑΔΑ		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3714		ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3715		ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3716		ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3717	ΣΥΝΟΡΑ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ	ΧΩΡΑΦΙΑ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3718	ΣΥΝΟΡΑ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3719	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ		ΡΕΜΑ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3720	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ			
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3721	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ			
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3722	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3723		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3724	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ			ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3725	ΔΡΟΜΟΣ ΑΚ ΠΗΝΑΡ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3726			ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΡΥΑΚΙ AZMAK
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3727				ΡΕΜΑ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3728				ΡΕΜΑ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3729				ΡΕΜΑ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3730			ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΡΕΜΑ
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3731			ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΚΑΡΑ ΤΟΠΡΑΚ	3732		ΡΕΜΑ		ΡΕΜΑ
KIZAAT2	3650		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
KIZAAT2	3651		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		ΡΥΑΚΙ
KIZAAT2	3652				ΡΥΑΚΙ
KIZAAT2	3653	ΡΥΑΚΙ			ΡΥΑΚΙ
KIZAAT2	3654				
KIZAAT2	3655	ΡΥΑΚΙ		ΔΡΟΜΟΣ INTZE	
KIZAAT2	3656		ΡΥΑΚΙ	ΒΑΚΟΥΦΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	
KIZAAT2	3657			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
KIZAAT2	3658		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
KIZAAT2	3659	ΒΑΚΟΥΦΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ			
KIZAAT2	3660	ΡΥΑΚΙ			ΒΑΚΟΥΦΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
KIZAAT2	3661	ΡΥΑΚΙ			ΒΑΚΟΥΦΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
KIZAAT2	3662				
KIZAAT2	3663			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
KIZAAT2	3664			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4006	ΚΗΠΟΣ ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4007			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4008			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4009			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4010		ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4012	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΚΡΗΝΗ ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4013	ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	4015
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4014	4015	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4015	ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ
ΚΟΥΡΤ ΑΛΗ	4011	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΤΑΜΙΤΑΚ ΤΣΕΣΜΕ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3961	ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	ΝΤΕΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3962		ΝΤΕΣ		
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3963		ΝΤΕΣ		
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3964		ΝΤΕΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3965	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3966	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3967	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3970	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3971	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3972		ΝΤΕΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3973	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3974	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3975	ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΝΤΕΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ
ΚΡΗΝΗ ΠΑΣΚΑΛ	3976	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΝΤΕΣ		
MX					
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	4020	ΡΥΑΚΙ		ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ	ΤΑΜΙΤΑΚ ΤΣΕΣΜΕ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	4021			ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	4022	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΡΕΜΑ	ΡΕΜΑ	ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	4023	4015	ΡΕΜΑ		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΦΡΑΓΚΩΝ	4024		ΡΕΜΑ	ΖΕΙΤΕΝΑΙΚ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3899	ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ		ΝΤΕΣ	
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3900	ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ			
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3902	ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ	ΝΤΕΣ		ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΛΕΩΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3906		ΝΤΕΣ		ΛΕΩΦΟΡΟΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3907		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ	ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΛΕΩΣ	
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3908		ΔΡΟΜΟΣ ΤΟΥΜΠΙΑΣ		ΛΕΩΦΟΡΟΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3910				ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ ΚΩΝ/ΛΕΩΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3911				ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΓΕΝΙΤΖΕ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3912		ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΓΕΝΙΤΖΕ		ΧΑΝΙ ΤΟΥΜΠΙΑΣ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3914	ΝΤΕΣ		3913	ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΓΕΝΙΤΖΕ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ	3915	3913	ΠΑΡΑΠΗΓΜΑ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΥ	ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΛΕΩΦΟΡΟΣ ΓΕΝΙΤΖΕ

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΚΤΗΜΑ	ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ	ΔΥΤΙΚΑ	ΒΟΡΕΙΑ	ΝΟΤΙΑ
ΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥΜΠΑ ΜΧ	3913	ΝΤΕΣ		ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΟΣ	
ΝΤΟΥΤΙΑΝ	3867	ΔΡΟΜΟΣ ΝΙΚΟΥΤ	ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΙΚΟΥΤ	ΔΡΟΜΟΣ ΜΥΑΟΥ
ΝΤΟΥΤΙΑΝ	3868			ΣΥΝΟΡΑ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΣΥΝΟΡΑ ΝΙΚΟΥΤ
ΝΤΟΥΤΙΑΝ	3869			ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΙΚΟΥΤ
ΠΕΡΙΕ	3618				ΧΑΝΤΑΚΙ ΚΑΙ ΡΕΜΑ
ΠΕΡΙΕ	3619		ΙΝΤΖΕ ΔΡΟΜΟΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	
ΠΕΡΙΕ	3620	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		ΙΝΤΖΕ ΔΡΟΜΟΣ	
ΠΕΡΙΕ	3621	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	ΞΕΡΟ ΡΕΜΑ	ΔΡΟΜΟΣ	
ΠΕΡΙΕ ΜΠΕΝΤ	3622	ΧΑΝΤΑΚΙ ΚΑΙ ΡΕΜΑ	ΡΕΜΑ		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ
ΠΕΡΙΕ	3623		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		
ΠΕΡΙΕ	3624				ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ
ΠΕΡΙΕ	3625		ΡΕΜΑ		
ΠΕΡΙΕ	3626	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΡΕΜΑ		
ΠΕΡΙΕ	3627		ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ		
ΠΕΡΙΕ	3628		ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ		
ΠΕΡΙΕ	3629	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ
ΠΕΡΙΕ	3630	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ			ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΕΡΙΕ	3631		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΜΙΛΑΝΙΚ
ΠΕΡΙΕ	3632	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ			
ΠΕΡΙΕ	3633	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	ΔΡΟΜΟΣ ΕΝΙΤΖΕ ΚΑΙ ΡΕΜΑ	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	
Σ.Σ.Κ.	3996	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ			Σ.Σ.Κ.
Σ.Σ.Κ.	3997	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	
Σ.Σ.Κ.	3998	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΑΛΑΑΤΙΝΙ 3996
Σ.Σ.Κ.	3999	ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ	ΑΛΑΑΤΙΝΙ 3996		Σ.Σ.Κ.
Σ.Σ.Κ.	4002	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΠΑΛΑΙΟ ΡΕΜΑ	ΑΛΑΑΤΙΝΙ 3996
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3668	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3669	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3670	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3671		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3672	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3673	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3674	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3675	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ			
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3676	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ		ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3677				ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3678				ΔΡΟΜΟΣ ΙΝΤΖΕ
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3679				
ΤΑΒΣΑΝ ΤΕΠΕΣΙ	3682				ΔΡΟΜΟΣ ΙΝΤΖΕ
ΤΕΚ ΤΟΥΜΠΑ	3895	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	PYAKI		
ΤΕΚΕ Ι ΤΑΡΑΛ ΚΑΙ AZMAK	3696	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	PYAKI AZMAK	PYAKI
ΤΕΚΕ Ι ΤΑΡΑΛ ΚΑΙ AZMAK	3698		ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ	PYAKI	
ΤΕΚΕ Ι ΤΑΡΑΛ ΚΑΙ PYAKI AZMAK	3695	ΧΩΡΑΦΙ ΚΑΡΑΧΟΥΣΕΙΝ			PYAKI
ΤΕΚΕΣ	3894	ΑΛΑΤΙΝΙ 3996			
ΤΕΚΕΣ	3980	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΕΚΕΣ	3981			ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	ΑΜΠΕΛΙ ΤΕΚΕ
ΤΕΚΕΣ	3982		ΑΜΠΕΛΙ ΤΕΚΕ		
ΤΕΚΕΣ	3983		ΑΜΠΕΛΙ ΤΕΚΕ	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	
ΤΕΚΕΣ	3985		ΑΜΠΕΛΙ ΤΕΚΕ		
ΤΕΚΕΣ	3987	ΑΛΑΤΙΝΙ 3996			Σ.Σ.Κ.
ΤΕΚΕΣ	3988				Σ.Σ.Κ.
ΤΕΚΕΣ	3989			ΧΩΡΑΦΙ ΤΕΚΕ	
ΤΕΚΕΣ	3990			ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ	
ΤΕΚΕΣ	3991			ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ	Σ.Σ.Κ.
ΤΕΚΕΣ	3992			ΚΗΠΟΣ ΤΕΚΕ	
ΤΣΙΦΙΤ ΤΕΠΕΣΗ	3783		PYAKI	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	PYAKI
ΤΣΙΦΙΤ ΤΕΠΕΣΗ	3784			ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	
ΤΣΙΦΙΤ ΤΕΠΕΣΗ	3785			ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	
ΤΣΙΦΙΤ ΤΕΠΕΣΗ	3786	ΔΡΟΜΟΣ ΦΡΑΓΜΑΤΟΣ ΜΠΕΝΤ		ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ	
ΤΣΙΦΙΤ ΤΕΠΕΣΗ	3787		PYAKI		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΟΝΤΟΥΛΑΡ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3874	PYAKI	ΔΡΟΜΟΣ	ΔΡΟΜΟΣ ΙΝΤΖΕ	
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3875	ΔΡΟΜΟΣ	PYAKI		PYAKI
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3876	ΔΡΟΜΟΣ	ΔΡΟΜΟΣ		ΛΙΒΑΔΙ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3877	ΔΡΟΜΟΣ	ΔΡΟΜΟΣ		
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3878	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ	
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3880	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ	
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3883				PYAKI ΣΕΜΕΝΤΕΦΕΡ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3884	ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		ΔΡΟΜΟΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	PYAKI ΣΕΜΕΝΤΕΦΕΡ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3885	PYAKI ΣΕΜΕΝΤΕΦΕΡ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	PYAKI ΣΕΜΕΝΤΕΦΕΡ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3886			ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ	
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3888		ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΕΚΕ		ΔΡΟΜΟΣ ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΟΥ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3889		ΔΡΟΜΟΣ ΜΕ ΤΕΚΕ		ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3890				ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ	3891				ΔΡΟΜΟΣ ΚΑΛΚΗΣ
ΤΣΙΦΙΤΙΑΚ ΑΛΤΗ ΜΧ	3887				ΔΡΟΜΟΣ ΣΙΑΗΡΟΔΡΟΜΟΥ
ΧΩΡΑΦΙΑ	3762	ΔΡΟΜΟΣ ΛΙΝΕΤ			ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΧΩΡΑΦΙΑ	3763				ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΧΩΡΑΦΙΑ	3764	ΔΡΟΜΟΣ ΛΙΝΕΤ			
ΧΩΡΑΦΙΑ	3765				PYAKI
ΧΩΡΑΦΙΑ	3766				PYAKI
ΧΩΡΑΦΙΑ	3767				PYAKI
ΧΩΡΑΦΙΑ	3769	ΔΡΟΜΟΣ ΝΙΜΠΕΤ		ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΧΩΡΑΦΙΑ	3770	ΔΡΟΜΟΣ ΝΙΜΠΕΤ			
ΧΩΡΑΦΙΑ	3772		ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ		
ΧΩΡΑΦΙΑ	3773		ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	
ΧΩΡΑΦΙΑ	3778		ΧΩΡΑΦΙ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	ΔΡΟΜΟΣ ΓΕΝΗΚΙΟΙ
ΧΩΡΑΦΙΑ	3779			ΧΩΡΑΦΙΑ ΝΤΑΒΟΥΤΜΠΑΛΗ	

(Πηγή: Βασουφάρης, δ.π., σελ. 141-230. Χειμιούλου, Οι Αιγαίνωντος έχοντα ιστορία, Παράδοτημα Α').

– *Νερόμυλος Νταούντ Μπαλί*, στον οποίον ήταν ενσωματωμένα ανάγλυφα κοσμήματα χριστιανικής τέχνης⁴⁸. Ο νερόμυλος διασώζεται (νερόμυλος Παλαιοκάστρου)⁴⁹.

– *Χείμαρρος στα δυτικά του Νταούντ Μπαλί*, κοντά στον ναό του Αγίου Αθανασίου, όπου και το αγίασμα της Αγίας Παρασκεύης.

– *Βοσκές και αγροί στην τοποθεσία Αχ Μπουνάρ* (βλ. πιο κάτω).

– *Υδρόμυλος Αχ Μπουνάρ*, με έκταση 20 στρεμμάτων. Βρισκόταν στην τοποθεσία Αχ Μπουνάρ (βλ. πιο πάνω). Ανήκε στην ανταλλάξμητη περιουσία (αρ. 6633) και μισθωνόταν κάθε χρόνο με διαδικασία δημιοπρασίας. Η τιμή εκκίνησης ήταν 20.000 και η αξία κατακύρωσης περί τις 30.000 δραχμές⁵⁰.

– *Αμπντούντλάχ τεπέ* [λόφος του Αμπντούντλάχ] και λόφος της εκκλησίας. Τοποθεσία γειτονική προς τη βοσκή Αχ Μπουνάρ, η οποία περιλήφθηκε στον Αστικό Συνοικισμό (βλ. πιο κάτω). Αναφέρεται σε έγγραφο του 1938⁵¹. Η πρώτη ονομασία οφειλόταν πιθανώς σε παλαιό νομέα του λόφου. Σύμφωνα με μαρτυρίες παλαιών κατοίκων, ο λόφος Αμπντούντλάχ βρισκόταν πίσω από την εκκλησία του Αγίου Αθανασίου, στη ραχούλα, όπου σήμερα η εκκλησία Πέτρου και Παύλου και η παδική χαρά. Ο λόφος της εκκλησίας παραπέμπεται σε ιδιοκτησία του ναού στην περιοχή. Δεν πρέπει να ήταν η ιδιοκτησία 40 στρεμμάτων που παραχωρήθηκε στον ναό του Αγίου Αθανασίου το 1936, διότι εκείνη ήταν αγρός – και όπως μαρτυρούν παλαιοί κάτοικοι – βρισκόταν στον κάμπο, ενώ ο λόφος της εκκλησίας ήταν χέρσα και βοσκήσιμη έκταση. Αν πάντως ήταν παλαιότερη ιδιοκτησία του ναού, δεν αναφέρεται στο οικείο βιβλίο του Αγίου Αθανασίου. Ισως ο λόφος ονομάσθηκε έτσι, διότι εκεί βρισκόταν το εκτός του συνοικισμού παλαιό κοιμητήριο, εκτάσεως έξι στρεμμάτων, το οποίο αναφέρεται σε έγγραφο της εκκλησιαστικής επιτροπής του Αγίου Αθανασίου το 1939 (βλ. πιο πάνω)⁵².

– *Κρουνέρι*. Τοποθεσία μέσα στο χωριό, από την οποία έπαιρναν νερό οι κάτοικοι (περίπου στο ύψος της σημερινής πλατείας Καταψυγήου). Κατά την παράδοση στο Κρουνέρι είχε κατασκηνώσει στρατιωτική μονάδα των Συμμάχων στην περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου⁵³. Η πηγή στο Κρουνέρι ήταν το κυριότερο σημείο υδροδότησης μέχρι τη δεκαετία του 1950 (βλ. πιο κάτω).

– *Ασπρη Βρύση*. Τοποθεσία μέσα στον σημερινό πολεοδομικό ιστό (βλ. πιο πάνω).

– *Αράπη βρύση*. Τοποθεσία ανατολικά από την οδό προς Αχ

Μπουνάρ και βορειοανατολικά από τον λόφο Ταουσάν τεπέ⁵⁴.

– *Αράπ Τσινάρ* (μπορεί να αποδοθεί ως πλάτανος του Αράπη). Η τοποθεσία αυτή βρισκόταν λίγο πιο βόρεια από τη θέση Αράπη βρύση⁵⁵.

– *Αεροδρόμιο*. Συμπαχικό αεροδρόμιο (airfield) στη συμβολή των σύγχρονων οδών Αεροδρομίου και Συμπαχικής. Είχε μετατραπεί σε βοσκή.

– *Γέφυρα αεροδρομίου*. Κατασκευάστηκε το 1930, υπό την επιστασία του προέδρου της κοινότητας Τομπάζη⁵⁶. Πρέπει να βρισκόταν στο ύψος της συμβολής των οδών Αεροδρομίου και Συμπαχικής.

– *Χείμαρρος στο σημείο της γέφυρας αεροδρομίου*.

– *Ταουσάν τεπέ* (ο λόφος του λαγού). Λόφος που βρισκόταν νοτιοδυτικά της Ασπρης Βρύσης, στον δρόμο για τον οικισμό Αχ Μπουνάρ⁵⁷. Ο λόφος ονοματοδοτούσε την πέριξ περιοχή, η οποία βρισκόταν νότια από το Νταούντ Μπαλί και έφτανε από τον χείμαρρο Αζιάκ (στα δυτικά) μέχρι το κτήμα του Καρά Χουσεΐν (στα ανατολικά). Την περιοχή Ταουσάν τεπέ διέσχιξε – στην ανατολική πλευρά της – δρόμος που κατέληγε στο Νταούντ Μπαλί⁵⁸. Η περιοχή γύρω από τον δρόμο, προς το τέρμα του, ήταν άδενδρη, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι ως όριο βοσκής αναφέρεται το ένα και μοναδικό δένδρο που υπήρχε στον δρόμο.

– *Αζιάκ Μπαχτζέ* (=ο κήπος γύρω από τον χείμαρρο που πλημμυρίζει). Βρισκόταν δυτικά από τον Ταουσάν Τεπέ. Η περιοχή πήρε το όνομά της από τον χείμαρρο Αζιάκ, που βρισκόταν και αυτός δυτικά από τον Ταουσάν τεπέ (η κοίτη του διακρίνεται σε αεροφωτογραφίες). Διέσχιξε την περιοχή Καρά Τοπράκ (=μιαύρο χώμα, που βρισκόταν βόρεια από τον Ταουσάν τεπέ) και την περιοχή Καλαϊτζή Ντερέ, που βρισκόταν νότια από την κτηματική περιοχή του Νταούντ Μπαλί⁵⁹.

– *Γκορμπίστα ήμινήματα*. Χέρσα έκταση που βρίσκεται 350 μέτρα δυτικά από τη διασταύρωση των οδών Συμπαχικής και Μακεδονικού Αγώνα, όπου τελείται τοπικό έθιμο σε ανάμινηση φονικής μάχης⁶⁰.

– *Γκορτζιές* (=λόφοι). Έτσι ονομάζεται σε χάρτη του 1928 η περιοχή νότια από το Παλαιόκαστρο⁶¹.

3.3. Το παλαιό οδικό δίκτυο

Οι κυριότεροι δρόμοι προς το Νταούντ Μπαλί ξεκινούσαν από την ακτή και ανηφορίζαν προς τους λόφους⁶².

(α) *Ο ανατολικός δρόμος*. Περνούσε μέσα από τους Αιμπέλοκηπους και συνέχιζε στη Σταυρούπολη (σύγχρονες ονομασίες), δυτικά από τη Μονή Λαζαριστών, στα όρια του κτήμα-

48 Παπαγεωργίου, δ.π.

49 Τσακαλίδης, δ.π., σ. 382.

50 Μακεδονία, φ. 20.7.1920, σ. 4, και 27.1.1931, σ. 3.

51 Αρχείο του Δήμου Θρασούπολης. Απόρραση 38/31.7.1938, λυτό φύλλο.

52 ΑΙΜΘ, έγγραφο Επκλητοπατού Συμβούλιου Αγίου Αθανασίου προς το Μητροπολιτικό Συμβούλιο από 24.4.1939.

53 Τσακαλίδης, δ.π., σ. 102.

54 Δελτηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», δ.π., σ. 651. των ίδιων, «Το τρένο του Σταυρού», Μακεδονικά 26 (1988), σ. 122.

55 Δελτηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», δ.π., βλ. και τον αντημακό χάρτη του 1910.

56 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδαιση 12.1.1930. Η μηροήσια αποδημίωση του επιστάτη ορίστηκε σε 75 δραχμές.

57 Αναφέρεται σε γερμανικό χάρτη του 1933. Δελτηράνης, Παπαδημητρίου, «Το τρένο του Σταυρού», δ.π., σ. 122.

58 Βακουφάρης, δ.π., σ. 168-173, ειδικά 3669, 3671, 3673, 3677, 3696.

59 Βακουφάρης, δ.π., ειδικά 3706, 3708, 3726, 2844 και 3848. Τα κτήματα ανήμαν στους κληρονόμους των Φερζή και Μιτζάτ μπέη, Σαλίχ μπέη και Ισκεντέρ πασά.

60 [Μαρία Καραστεργήλη], «Μήθοι για πρόσωπα 'φαντάσματα', Θρασούπατρο. Ο Δήμος μας, τχ. 56 (Ιανουάριος 2010), σ. 57.

61 Δελτηράνης, Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», δ.π., σ. 665.

62 Το υποκεφάλαιο αυτό συντάχθηκε με βάση την ανάλυση των ορίων των κτημάτων του Χαρμάνιαοι. Βακουφάρης, δ.π. Χεκάμογλου, δ.π.

τος Καρά Χουσεΐν⁶³. Έπειτα έφτανε στον λόφο Ταουσάν τεπέ και συνέχισε προς την Ακ Μπουνάρ.

(β) Ο δυτικός δρόμος. Διέσχιζε την ακατοίκητη περιοχή Καρά Τοπράκ, έφτανε στα χωράφια γύρω από τον χείμαρρο Καλαϊτζή Ντερέ, παρέκαμπτε την Τούμπα του Νταούντ Μπαλί και κατέληγε στα χωριά.

(γ) Ο δρόμος που οδηγούσε από το Ντούντονταλαρ (Διαβατά) στο Γενίκιοι. Διέσχιζε τα κοινά σύνορα των τριών κτηματικών περιοχών Ντούντονταλαρ, Χαρμάνκιοι και Νταούντ Μπαλί⁶⁴, παρέκαμπτε τους τύμφους του Ντούντονταλαρ και περνούσε ανατολικά του Νταούντ Μπαλί –σε απόσταση περίπου ενός χιλιομέτρου–, διασχίζοντας την περιοχή Γκερέν (=άγονη). Εκτός από τον δρόμο αυτόν, το Νταούντ Μπαλί συνδέοταν με το Γενίκιοι με δρόμο που διατηρήθηκε μέχρι την εποχή μας και ασφαλτοστρώθηκε πρόσφατα (επαρχιακός δρόμος Παλαιοκάστρου-Νεοχωρούνδας)⁶⁵.

(δ) Ο δρόμος προς Ακ Μπουνάρ. Ήταν εκείνος που ακολούθησε ο ταγματάρχης Ν. Σχινάς (βλ. πιο πάνω). Ξεκινούσε από την οδό Λαγκαδά, διέσχιζε την περιοχή Ταουσάν τεπέ και στη συνέχεια την περιοχή Καρά Τοπράκ (=Μαύρα Χώματα). Στο σημείο εκείνο διασταυρωνόταν με δρόμο που οδηγούσε στο Νταούντ Μπαλί (στον οποίον των σημερινών οδών Κονταξοπούλου-Καραϊσκάκη). Έπειτα κατέληγε στον οικισμό Ακ Μπουνάρ και από εκεί συνέχισε για την Μπάλτζα⁶⁶. Ο σύγχρονος επαρχιακός δρόμος προς το Μελισσοχώρι, που ασφαλτοστρώθηκε τα τελευταία χρόνια⁶⁷, ακολούθει, πιθανώς, τη διαδρομή του παλαιού δρόμου Ακ Μπουνάρ-Μπάλτζας.

Η περιοχή Καρά Τοπράκ είχε έκταση περίπου 2.000 βασιλικά στρέμματα και έφτανε μέχρι την προκάτοχο της οδού Λαγκαδά. Μερικά χωράφια της Καρά Τοπράκ συνόρευαν με τα χωράφια του Νταούντ Μπαλί⁶⁸. Από την περιοχή Καρά Τοπράκ περνούσε και ρέμα. Ισως να ήταν αυτό που διασώζεται στον συνοικισμό Γαλήνης (οδός Ψαρρών, Καστανιάς).

3.4. Στρατιωτικές εγκαταστάσεις

Κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου οργανώθηκε από τα συμμαχικά στρατεύματα που έδρασαν στη Μακεδονία η λεγόμενη Βάση Θεσσαλονίκης. Επρόκειτο για μια τεράστια επιχείρηση επιμελητείας, η οποία εξαπλώθηκε σε ολόκληρο τον χώρο γύρω από τη Θεσσαλονίκη. Στη Βάση αυτή εντάχθηκε και η περιοχή Ωραιοκάστρου. Οι κυριότερες στρατιωτικές εγκαταστάσεις στην εν λόγω περιοχή είναι οι εξής:

(α) Συμμαχική οδός. Στην έκταση μεταξύ Ντούντονταλαρ και Ακ Μπουνάρ, πάνω στα ίχνη ενός παλαιότερου δρόμου που οι ντόπιοι ονόμαζαν Σταμπούλ Γιολού (=δρόμος προς την Κωνσταντινούπολη) ο γαλλικός στρατός κατασκεύασε μια αμαξιτή οδό, τη γνωστή ως παλαιά Συμμαχική. Φωτογραφίες του γαλλικού στρατού απεικονίζουν τις εργασίες της ιστοπέδωσης και της κρασπέδωσης του δρόμου, που πραγματοποιήθηκαν με υποχρεωτική εργασία κατόπιν των γύρω συνοικισμών⁶⁹.

(β) Σιδηροδρομική γραμμή. Σε γαλλικό στρατιωτικό χάρτη του 1918 απεικονίζεται στρατιωτική σιδηροδρομική γραμμή που ξεκινούσε από το Ντούντονταλαρ και έφτανε μέχρι ένα σημείο νοτιοδυτικά του Παλαιοκάστρου⁷⁰. Σε γερμανικό χάρτη του 1933 απεικονίζεται η ίδια σιδηροδρομική γραμμή, σε πιο εξελιγμένη μορφή. Μετά το Παλαιοκάστρο έκαμπτε προς τα νότια και έπειτα συνέχισε προς τα ανατολικά, σχεδόν παράλληλα με τη Συμμαχική Οδό. Έφτανε μέχρι τον λόφο Ταουσάν τεπέ, διασταυρωνόταν με τον δρόμο προς Ακ Μπουνάρ και έπειτα αντηφόριζε προς τη θέση Αράπη Βρύση. Εκεί σταματούσε, αλλά προφανώς η πρόθεση των σχεδιαστών της θα ήταν να φτάνει μέχρι την οδό Λαγκαδά. Σε τοποθεσία νότια από τη Νεοχωρούδα διασώθηκε τομεντένια γέφυρα για τη σιδηροδρομική αυτή γραμμή⁷¹. Ο γερμανικός χάρτης σημειώνει ότι η γραμμή ήταν υπό κατασκευή, οπότε δε γνωρίζουμε σε ποιο βαθμό ολοκληρώθηκε. Ουδέποτε αναφέρεται όμως στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου, ένδειξη ότι δεν υπήρχε πλέ-

⁶³ Παλαιοτάτη αγροτική οδός προς Νταούντ-Μπαλί. Αναφέρεται σε τοπογραφικό διάγραμμα, δημοσιευμένο εκτός κειμένου στο Σπύρος Λαζαρίδης, Από το Βαρδάρι ως το Δειρένι. Ιστορική καταγραφή μέχρι το 1920. Μελέτη, Θεσσαλονίκη 1997.

⁶⁴ Η τοποθεσία των κοινών συνόρων ονομάζοταν Οβάτες και βρισκόταν στο ύψος της Εγνατίας Οδού.

⁶⁵ Τσακαλίδης, ό.π., σ. 127.

⁶⁶ Βλ. τον αυτοτιακό χάρτη. Επίσης, τον συμμαχικό χάρτη στο Δεληγάννης-Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων της Θεσσαλονίκης», ό.π.

⁶⁷ Τσακαλίδης, ό.π., σ. 128.

⁶⁸ Βακουφάρης, ό.π., σ. 174-180. Με τα χωράφια του Νταούντ Μπαλί συνόρευαν τα κτήματα 3730 και 3731.

⁶⁹ Φωτογραφίες 057840 και 057838 αντιστοίχως στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>

⁷⁰ Δεληγάννης-Παπαδημητρίου, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων», ό.π., σ. 651 και 653.

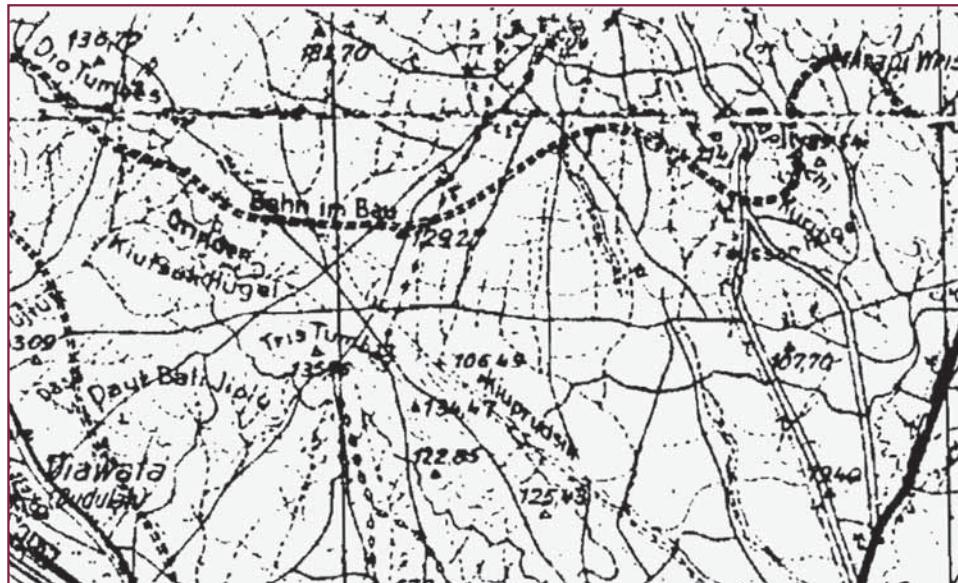
⁷¹ Των ιδίων, «Το τρένο του Σταυρού», ό.π., σ. 122, 123.

Γερμανικός χάρτης του 1933 δείχνει τη σιδηροδρομική γραμμή «από κατασκευή».

Η γραμμή περνούσε βόρεια από τον σημερινό οικισμό Γαλήνη και κατέληγε στη θέση Αράπη Βρύση.

Στη γεωγραφική ταύτιση βοηθά ο προσδιορισμός του λόφου Ταουσάν.

Δημοσιεύτηκε από τους Δεληγιάνη-Παπαδημητρίου.

ον κατά την εγκατάσταση προσφύγων στο Ωραιόκαστρο.

Μία φωτογραφία του γαλλικού στρατού (με χρονολογία 29 Μαρτίου 1917), η οποία απεικονίζει σύμφωνα με τον σχολιασμό της Βούλγαρους αιχμαλώτους να εργάζονται για εγκατάσταση της σιδηροδρομικής γραμμής της Μίκρας⁷², δείχνει σε δεύτερο πλάνο λόφους που δεν υπάρχουν στην ανατολική Θεσσαλονίκη. Πρόκειται ίσως για την εγκατάσταση της σιδηροδρομικής γραμμής που μας απασχολεί⁷³.

(γ) Αεροδρόμιο. Από την ονομασία που διατηρήθηκε γνωρίζουμε ότι λειτούργησε νότια από το Ωραιόκαστρο χώρος προσγείωσης και απογείωσης αεροπλάνων, ο οποίος βρισκόταν περίπου στο ύψος της διασταύρωσης των οδών Αεροδρομίου και Συμμαχικής. Ένα άλλο συμμαχικό αεροδρόμιο βρισκόταν στο Καραμπουράνα (στη σημερινή οδό Τάκη Οικονομίδη).

(δ) Βρετανική μονάδα αντιαεροπορικού πυροβολικού (Royal Garrison Artillery). Σύμφωνα με το ημερολόγιο αξιωματικού του βρετανικού στρατού, η 99η αντιαεροπορική πυροβολιαρχία εγκαταστάθηκε μεταξύ των Νταούντ Μπαλ και του τύμβου του Χαρομάνικοι από τον Μάρτιο του 1917 μέχρι το τέλος του πολέμου. Επρόκειτο για μονάδα του βρετανικού πυροβολικού αποτελούμενη από τρεις αξιωματικούς και σαρδάντα υπαξιωματικούς και στρατιώτες. Οι σχετικές φωτογραφιές λήψεις δείχνουν ότι η μονάδα αυτή είχε λάβει θέσεις σε κάποιο ύψωμα της περιοχής⁷⁴.

(ε) Αναπαυτήριο του αεροδρομίου. Σε φωτογραφίες του γαλλικού στρατού απεικονίζεται το Αναπαυτήριο του αεροδρομίου (για την ανάρρωση των στρατιωτών)⁷⁵. Η πλούσια βιάστηση της τοποθεσίας αποκλείει το ενδεχόμενο να απεικονίζεται τοποθεσία κοντά στο αεροδρόμιο της Μίκρας (στο Καραμπουράνα). Κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για το αεροδρόμιο νότια από το Ωραιόκαστρο. Στο συμπέρασμα αυτό μας οδηγεί και μια άλλη φωτογραφία από την ίδια συλλογή, η οποία απεικονίζει δύο γυναίκες με τοπικές ενδυμασίες, που μεταφέ-

ρουν αγροτικό εξοπλισμό, και φέρει τον εξής σχολιασμό: *Αναπαυτήριο των αεροδρομίου. Ξωριό με καλύβες. Μακεδόνισσες*⁷⁶. Και η λήψη αυτή παραπέμπει στον ταπεινό οικισμό που περιέγραψε ο Παπαγεωργίου και όχι στο αεροδρόμιο της Μίκρας, κοντά στο οποίο δεν υπήρχε παλαιός οικισμός. Τέλος, μια τρίτη φωτογραφία από την ίδια συλλογή, που σύμφωνα με τον σχολιασμό της τραβήχτηκε και πάλι στο Αναπαυτήριο του αεροδρομίου, απεικονίζει τη Θεσσαλονίκη από βορειοδυτική θέση, πάνω από ύψωμα⁷⁷, και αποκλείει την περίπτωση να πρόκειται για το αεροδρόμιο στο Καραμπουράνα. Κατά την τοπική παράδοση, συμμαχικές εγκαταστάσεις βρίσκονταν στην ποθεσία Κρυονέρι του σύγχρονου Ωραιοκάστρου. Μάλλον επρόκειτο για το συγκεκριμένο Αναπαυτήριο.

3.5. Βοσκές

Οι βοσκές ήταν το κυριότερο περιουσιακό στοιχείο του Ωραιοκάστρου, με μεγαλύτερη ίσως σημασία και από τους καλλιεργήσιμους αγρούς, οι οποίοι δεν ήταν ιδιαίτερα γόνυμοι. Εκτός από τις ανάγκες των ίδιων των κατοίκων, οι βοσκές της περιοχής εξυπηρετούσαν και επαγγελματίες κτηνοτρόφους⁷⁸. Αναφέρονται οι εξής:

Από την εξέταση των πρακτικών της Κοινότητας και άλλων πηγών, προκύπτει ότι στην περίοδο 1920-1940 ήταν σε χρήση οι ακόλουθες βοσκές:

(α) Κοινόχορητη βοσκή Νταούντ Μπαλ. Προοριζόταν αποκλειστικά για τους γηγενείς κολήγους, σε αντιδιαστολή προς τη βοσκή του προσφυγικού συνοικισμού⁷⁹. Τον διαχωρισμό είχε αποφασίσει η Επιτροπή Απαλλοτριώσεων Θεσσαλονίκης⁸⁰, για νομικούς λόγους.

(β) Βοσκή του κάμπου. Προοριζόταν για τις ανάγκες των προσφύγων κατοίκων⁸¹. Όπως δείχνει το όνομά της βρισκόταν νότια από το σημερινό Ωραιοκάστρο, αλλά ήταν διαφορετική

72 Για τη σιδηροδρομική αυτή γραμμή βλ. Δημήτρης Ι. Παπαδημητρίου, «Το τραίνο της Μίκρας στα χρόνια του Μεγάλου Πολέμου (1915-1918)», Θεσσαλονικέων Πόλεων, τχ. 13 (Ιανουάριος-Μάρτιος 2004) σ. 84-95.

73 Φωτογραφία 118978 στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>. Ενχωριστό τον Αλέξανδρο Γρηγορίου για την υπόδειξη του εν λόγω τεκμηρίου.

74 Βλ. ιστοσελίδα <http://19141918.invisionzone.com/forums/lofiversion/index.php/t113446.html>, όπου μαρτυρίες απογόνου αξιωματικού αυτής της μονάδας.

75 Φωτογραφία OR069836 στην ιστοσελίδα <http://www.culture.fr>.

76 Φωτογραφία 069835, δ.π.

77 Φωτογραφία 069823, δ.π.

78 Σχετικά με τη διαχείση των βοσκών και τα προβλήματα που προκάλεσε, αναφέρομαστε στο υποκεφάλαιο 8.2.

79 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριση 16.11.1930.

80 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριση 2.11.1930.

81 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριση 16.11.1930 και 24.4.1932.

*To γαλλικό στρατιωτικό «Αναπαντήριο των αεροδρομίου». Στο βάθος διακρίνεται ο Κόλπος της Θεσσαλονίκης. Ministère de la Culture (France), Médiathèque de l'architecture et du patrimoine (archives photographiques) diffusion RMN.
Αριθμός φωτογραφίας sap40_OR069823.*

από τη βοσκή των αεροδρομίου (βλ. πιο κάτω). Παραχωρήθηκε στους πρόσφυγες κατοίκους, με αναλογία είκοσι στρεμμάτων ανά οικογένεια⁸². Συνεπώς, θα πρέπει να ήταν περίπου 2.500 στρέμματα. Στη βοσκή αυτή επιτρεπόταν η βόσκηση των αιγοπροβάτων των κατοίκων⁸³.

(γ) *Χειμερινή βοσκή Νταούντ Μπαλί*. Μέχρι το 1930 ανήκε στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας και μισθωνόταν κάθε χρόνο ύστερα από δημιοπρασία. Στη συνέχεια ενσωματώθηκε στη βοσκή του κάμπου. Ήταν επαρκής για 500 αιγοπρόβατα και 150 κατοίκες. Η τιμή εκκίνησης της μισθωσής της ήταν 15.000 δραχμές ετησίως (40 χρυσές λίρες)⁸⁴.

(δ) *Θερινή βοσκή Νταούντ Μπαλί*. Ανήκε και αυτή στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας και μισθωνόταν κάθε χρόνο με τον ίδιο τρόπο. Ήταν μεγαλύτερη από τη χειμερινή βοσκή, αφού προσορίζόταν για βόσκηση 2.000 αιγών και η τιμή εκκίνησης της ήταν 45.000 δραχμές (120 χρυσές λίρες)⁸⁵. Ενσωματώθηκε στη βοσκή των βουνούν.

(ε) *Βοσκή των βουνούν ή Κουκούλ τεπέ*. Προορίζόταν αποκλειστικά για τις ανάγκες των κατοίκων. Είχε έκταση 4.000 στρέμματα (2.500 παλαιά) και τα δύοια της ήταν: ανατολικά ο δημόσιος δρόμος προς Μπαλτζα (βλ. παραπάνω, οδός Ακ Μπουνάρ) βόρεια και δυτικά η βοσκή της κοινότητας Νεοχωρούδας· νότια ο συνοικισμός Ωραιόκαστρο⁸⁶. Στη βοσκή αυτή έβισκαν τα μεγάλα ζώα των κατοίκων⁸⁷.

(στ) *Βοσκή πέριξ των συνοικισμών*. Βοισκόταν ανάμεσα στην κατοικημένη περιοχή και τον δρόμο προς το Ταουσάν τεπέ. Εκεί επιτρεπόταν μόνο η βόσκηση αροτριώντων ζώων⁸⁸. Μετά τον

πόλεμο εξέλιπε.

(ζ) *Βοσκή αεροδρομίου (Λεμπέτ)*. Βοισκόταν στην περιοχή του συμμαχικού αεροδρομίου και ανήκε στην Αεροπορική Άμυνα, από την οποία τη μίσθισε η Κοινότητα Ωραιοκάστρου. Συνόρευε με καλλιεργημένους αγρούς των προσφύγων, γι' αυτό είχε μεγάλη σημασία για την οικονομία της Κοινότητας να μην είσερχονταν τα ζώα που έβισκαν στους αγρούς των κατοίκων⁸⁹.

(η) *Βοσκή Ακ Μπουνάρ*. Ανήκε στη Διεύθυνση Ανταλλάξιμης Περιουσίας (αρ. κτήματος 5279) και μισθωνόταν κάθε χρόνο ύστερα από δημιοπρασία, όπως η χειμερινή βοσκή του Νταούντ Μπαλί. Το 1929 η μίσθωση τέθηκε σε δημιοπρασία με τιμή εκκίνησης 17.000 δραχμές⁹⁰. Το 1939 η μίσθωση για τη θερινή περίοδο πραγματοποιήθηκε βάσει του Α.Ν. 1223/1938 περί αποκαταστάσεως κτηνοτρόφων⁹¹, εις το 22πλάσιον του ισχύσαντος τοιούτου κατά την αντίστοιχην κτηνοτροφικήν περίοδον 1913-14, δηλαδή σε 3.542 δραχμές⁹². Η ρύθμιση ήταν ευνοϊκή για τους κτηνοτρόφους, διότι το 1913 το ποσό των 161 δραχμών (που προκύπτει από τη διάρεση των 3.542 δραχμών με το 22) αντιστοιχούσε σε 6,5 χρυσές λίρες, ενώ οι 3.542 δραχμές του 1939 σε 3,5 λίρες. Ένα τιμήμα του βοισκότου Ακ Μπουνάρ είχε περιέλθει στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου. Συνήθως οι δύο βοισκότοποι, ο ανταλλάξιμος και ο κοινοτικός, δεν ξεχωρίζουν στις πηγές.

(θ) *Ιδιοκτητες βοσκές*. Σύμφωνα με δημοσίευμα του τύπου, υπήρχαν ιδιωτικές βοσκές που ανήκαν σε πέντε οικογένειες και είχαν συνολική έκταση 7.000 στρέμματα⁹³. Οι ιδιοκτησίες ανακατανεμήθηκαν με τον αναδασμό, που συνόδευσε τη διανομή των κτημάτων σε γηγενείς και πρόσφυγες.

82 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

83 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 24.4.1932 και 6.11.1932.

84 Μακεδονία, φ. 9.10.1929. Ο χρυσός που περιλαμβάνεται σε ποσότητα 40 χρυσών λιρών έχει αξία 8.000 ευρώ (τιμές 2010).

85 Μακεδονία, φ. 21.9.1928. Ο χρυσός που περιλαμβάνεται σε ποσότητα 120 χρυσών λιρών έχει αξία 24.000 ευρώ (τιμές 2010).

86 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 1.6.1929 και 7.12.1930.

87 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

88 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

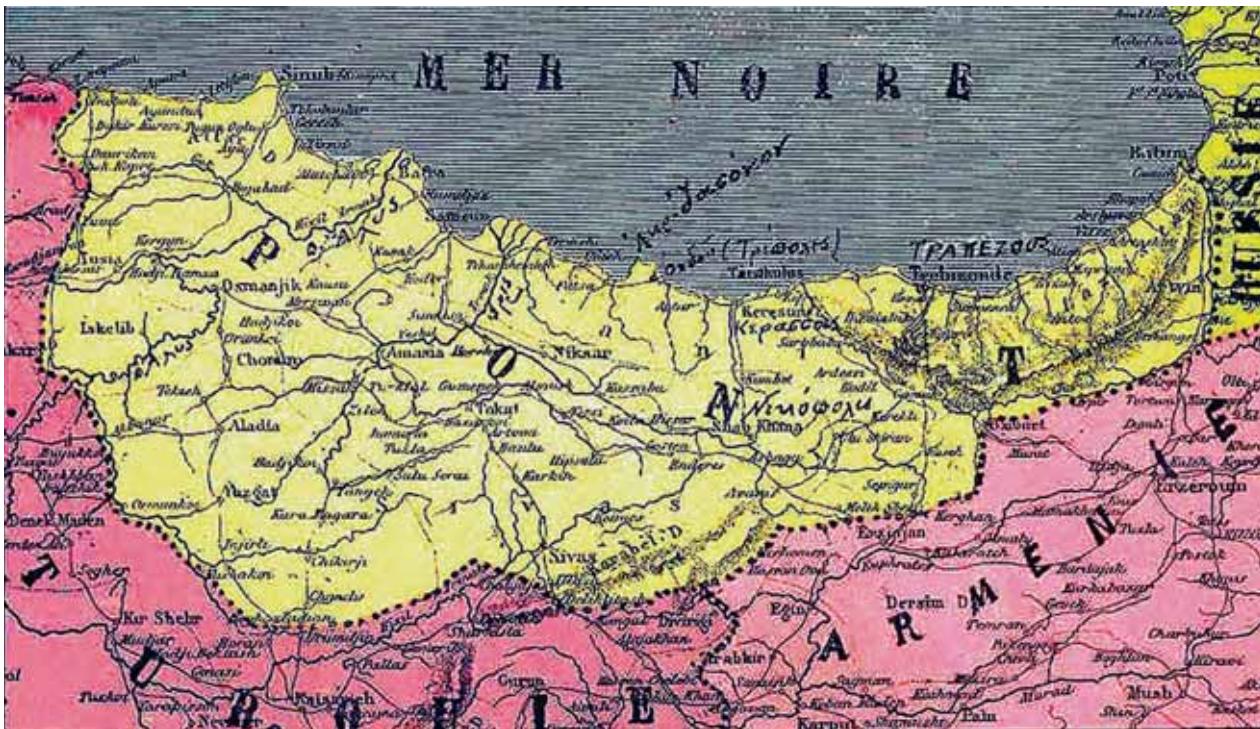
89 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 1.6.1929, 29.12.1929, 5.2.1930, 22.2.1931.

90 Μακεδονία, φ. 9.10.1929.

91 ΦΕΚ Α 184/04.05.1938.

92 Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Τραπέζης, Υποκατάστημα Θεσσαλονίκης, Ανταλλάξιμα, Κόπια Εξερχομένων, 8808/1387/1.7.1939 έγγραφο του Υποκαταστήματος Θεσσαλονίκης προς τη Διεύθυνση Διαχειρίσεως Ανταλλάξιμων.

93 Μακεδονία, φ. 12.4.1928.

Πεοιοχές του Πόντου που διεκδίκησαν την ανεξαρτησία τους (1918-1922).

4. Οι νεότεροι κάτοικοι

Οι νεότεροι κάτοικοι του μεσοπολεμικού Ωραιοκάστρου νοούνται εκείνοι που εγκαταστάθηκαν μετά το 1912. Ειδικότερα, έχουν εντοπιστεί τρεις διαδοχικές φάσεις εγκατάστασης νέων κατοίκων, από τη διοικητική περιφέρεια της Τραπέζουντας και τον Καύκασο.

4.1. Ποιν από την ανταλλαγή των πληθυσμών

Η ποντιακή παρούσα στη Θεσσαλονίκη προηγήθηκε όχι μόνο της εκδώξης των εναπομεινάντων Ποντίων, με την επίσπευση εφαρμογής της συμφωνίας για την ανταλαγή των πληθυσμών (Ιανουάριος 1923), αλλά και αυτών των μαζικών εκτοπισεων του άρρενος ποντιακού πληθυσμού την άνοιξη του 1921. Ήδη τον Φεβρουάριο του 1919 λειτουργούσε στη Θεσσαλονίκη το σωματείο *Ελεύθερος Πόντος*, με πρόεδρο ονόματι Δ. Ι. Δαμιανοκήν¹. Προηγουμένως, στην περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, είχαν πολεμήσει στο μακεδονικό μέτωπο 5.000 εθελοντές από τον Πόντο², πολλοί από τους οποίους είχαν παραμείνει στη Μακεδονία. Στα 1919-1920 ο τόπος συνάντησης των Ποντίων της Θεσσαλονίκης ήταν το καφενείο *Η Τραπέζοντς*, που βρισκόταν στο Μεβλεβή χανέ και ανήκε στον Αβραάμ Θεοδωρίδη. Οι διαφορές απόψεων που αναπτύχθηκαν στο εσωτερικό του σωματείου *Ελεύθερος Πόντος* συζητούνταν έντονα στο καφενείο αυτό³. Την άνοιξη του 1920 επιτράπηκε σε τομελή επιτροπή Ποντίων της Θεσσαλονίκης να διενεργήσει εράνους στη Μακεδονία, μεταξύ των καταγόμενων από τον Πόντο οικογενειών, υπέρ των στρατιωτών των αγωνιζομένων προς απελευθερωτισμό.

θέρωσιν του Πόντου⁴. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου συγκλήθηκε η γενική συνέλευση του σωματείου Ελεύθερος Πόντος στο κεντρικό θέατρο Χαροκόπειος, στην οδό Εθνικής Αμύνης στη Θεσσαλονίκη⁵. Μεσολάβησαν οι ειλογές του Νοεμβρίου 1920, μετά τις οποίες δόθηκε αόριστη άδεια σε όλους τους καταγομένους από τον Πόντο και τον Καύκασο που είχαν καταταγεί ως εθελοντές τους τελευταίους μήνες για να συγκροτηθεί ειδικό εθελοντικό σώμα⁶. Μερικές εβδομάδες αργότερα, τον Δεκέμβριο του 1920, εκπρόσωποι των Ποντίων της Θεσσαλονίκης έγιναν δεκτοί από τον πρωθυπουργό Δ. Γούναρη κατά την επίσκεψή του στην πόλη⁷.

Οι διώξεις που πραγματοποιήθηκαν στον Καύκασο και τον Πόντο την άνοιξη του 1921 οδήγησαν στην Ελλάδα πολλούς Καυκασίους και έναν αριθμό Ποντίων. Χιλιάδες Καυκάσιοι, που στερούνταν και των στοιχειωδεστέρων, είχαν εγκλειστεί στα εγκαταλειμμένα συμπαχικά στρατόπεδα στη Μίκρα. Μαζί με τους πρώτους Καυκασίους κατέφυγαν στη Θεσσαλονίκη και πενήντα οικογένειες Πόντιων προκρίτων. Αι οικογένεια αύται είναι όλαι αυτικαί, δεν είναι μολυσμέναι, διά να είναι επιτακτική η υποχρέωσις της αρμοδίας υπηρεσίας να προλάβῃ την μόλυνσή των, σημείωνε με συμπάθεια ο τύπος, ο οποίος ζήτησε να απαλλαγούν οι πρόκριτοι από την υποχρέωση εγκλεισμού στο λοιμωκαθαρτήριο⁸. Ενορθώντας την σκληράς ανάγκης και της κεμαλικής αντεκδικήσεως διά λόγους πολιτικού δημιουργηθέντας εκ του ζητήματος της απελευθερώσεως του Πόντου από του τουρκικού ζυγού, το εν Βατούμι εθνικόν συμβούλιον του Πόντου, άπαντα τα μέλη της εθνοσυνελεύσεως των Ποντίων

---

1 Μακεδονία, φ. 12.2.1919, σ. 1.

² *Μακεδονία*, φ. 16.3.1919, σ. 1.

3 Μακεδονία, φ. 9.6.1919, σ. 1.

⁴ Μακεδονία, φ. 12.4.1920 και φ. 29.5.1920. Τα ονόματα των μελών της επιτροπής ήταν Ι. Καλαντζίδης, Δ. Ημέριοντος, Ι. Αδαμίδης.

5 Μακεδονία, φ. 10.9.1920.

6 Μακεδονία, φ. 11.11.1920, σ. 1.

7 Μακεδονία, φ. 28.12.1920, σ. 1.
8 Μακεδονία, φ. 12.3.1921, σ. 1.

8 Μακεδονία, φ. 12.3.1921, σ. 1.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ ΙΑΝΟΚΤΗΤΗΣ

ΚΩΝΣΤ. ΒΕΛΛΙΔΗΣ

Σα διεθνούς φήμης επειδόμενα ήτη την πρωτοτυπούσα

ΗΜΕΡΗΣΙΑ ΠΡΩΤΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΑΡΧΙΓΥΝΤΑΤΗΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ

ΠΕΤΡΟΥ Ε. ΑΒΒΑΝΤΗΣ

Γραφεία και Τυπογραφεία :
Τοπικός Καθηλώσας Ημεριδιανός (Πλατεία Στάθη)

ΤΕΡΨΥΘΕΙΑ ΤΩ 1911-ΕΤΟΣ ΟΓΔΟΝ ΑΡ. 2573 § ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Γ. ΒΕΛΛΙΔΗΣ § Τημή Φύλλου λ. 10 Λιζβέτον 13 Μαρτίου 1919

ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ο ΠΟΝΤΟΣ ΑΓΕΛΑΣΗΣ ΓΗΝ ΑΝΕΞΡΗΣΙΑΣ ΤΟΥ
ΤΟ ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΉΡΩΣ ΤΗΝ ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΨΙΝ

έμπορον των. Ήσχιαν μὲ τὸν κα- μὴ υπορεθῆσαντας ἢ μὴ καταβα- τείας, ὀφείλουν νὰ προστρίγουν μερούμεν τῶν θρησκευτικῶν τοπίων· λόντας τὸ κακογνωμένον ἀντιοῖ- πομην, διὸ τὰ φιλάσσοντα εἰς τὰς λαοὺς, ἐπίτης εἰς τοὺς ἄγοντας· ἢ μάγη· σμαΐκης ἐκποτίσεις καὶ τὰς διμι- λαϊαν κατεπέραν τῶν 19 ἔτῶν. Οἱ ἐπιθυμησάντες νὰ λέθουν δια- δικάς σφιγγάς. Τίποτος δὲν παρέ- ἐρ̄ ὕσσον δὲν πρόκειται πει συνα- βατή ια, ὀφείλουν καὶ διευθύνον- τεις πομην τοῦ ἀλληλεπιδρούντος τοῦ διαίτησας εἰς τὴν νομαρ- πομην, εἰς τὴν πομην τοῦ διαίτησας εἰς τὴν νομαρ-

«Τα αιτήματα του Πόντου» («Μακεδονία», φ. 19.3.1919).

και πολλοί των ομογενών εγκατέλειψαν τας εν Βατούμ εστίας και περιουσίας ημών και κατήλθομεν εν Θεσσαλονίκη τη 26η Φεβρουαρίου ε.ξ., ακμαίοι και εύρωστοι, με την γλυκείαν και παρήγορον ελπίδα ευγενούς δράσεως εν τη ελευθέρᾳ πατρίδι, έγραφαν οι ίδιοι οι εξόριστοι σε επιστολή τους. Όμως η πραγματικότητα ήταν διαφορετική. Οι οικογένειες αυτών των επιφανών Ποντίων κρατήθηκαν στο λοιμωκαθαρτήριο της Μίκρας, όπου για 10.000 άτομα υπήρχαν μόνο δύο ιατροί, και έμειναν επί πολλές ημέρες με τα δρούχα που φορούσαν, διότι οι αρχές δεν μπορούσαν να βρουν τις αποσκευές τους στο πλοίο που τους έφερε⁹. Οι ίδιες αρχές αποφάσισαν να μεταφέρουν αυτή την ομάδα προσφύγων στη Γεωργική Σχολή¹⁰.

Στο μεταξύ, στον Πόντο είχε εξαπολυθεί άγριο κίμα διώξεων, με τη μέθοδο της εκτόπισης των αρδένων ηλικίας 15-55 ετών, υπό συνθήκες που δεν επέτρεπαν την επιβίωση των εκτοπισμένων. Η Μανόη Βίβλος¹¹, που εξέδωσαν οι ποντιακές οργανώσεις το 1922 στην Αθήνα, καταγράφει 815 χωριά, τα οποία ερημώθηκαν και από τα οποία εκτοπίστηκαν 303.238 κάτοικοι¹². Σύμφωνα με την ίδια πηγή, στην περιφέρεια Τραπεζούντας ερημώθηκαν 70 χωριά, με 127 εκκλησίες και 84 σχολεία, και εκποτίστηκαν 38.434 κάτοικοι.

Στη Θεσσαλονίκη είχε ήδη συγκεντρωθεί μεγάλος αριθμός Ποντίων και Καυκάσιων προσφύγων ήδη από την άνοιξη του 1921. Όλοι αυτοί οργανώθηκαν στον Σύλλογο Ποντίων και Καυκασίων, ο επίτιμος πρόεδρος του οποίου, ονόματι Τριανταφύλλιδης, προσπαθούσε να πείσει τις αρχές να λάβουν άμεσα μέτρα

για τον εποικισμό των μελών του συλλόγου. Τον Μάιο του 1921 οι τοπικές αρχές συνέστησαν στον Τριανταφύλλιδη να ταξιδέψει στην Αθήνα και να συνεννοηθεί απευθείας με τα κεντρικά υπουργεία, διότι το ξήτημα δεν ήταν δυνατόν να λυθεί σε τοπικό επίπεδο¹³. Τον Νοέμβριο του 1921 είχε συσταθεί ο Κεντρικός Σύνδεσμος Ποντίων Μακεδονίας, με πρόεδρο τον Α. Αντωνιάδη και γενικό γραμματέα τον διηγόρο Ιωσήφ Παπαδόπουλο. Ο σύνδεσμος διοργάνωσε στην Αγία Σοφία (28.11.1921) μνημόσυνο για τα θύματα των διωγμών στον Πόντο¹⁴. Στο μεταξύ, οι πρόσφυγες μεταφέρθηκαν σε χωριά γύρω από τη Θεσσαλονίκη, χωρίς σε τοιφλίκια των οποίων οι ιδιοκτήτες είχαν εγκαταλείψει την Ελλάδα. Εκεί, όμως, συνάντησαν την εχθρότητα των κολίγων, οι οποίοι είχαν σύμφωνα με τον ισχύοντα νόμο (βλ. πιο κάτω) προτεραιότητα στην κατοχή των εγκαταλειμμένων γαιών. Άλλος λόγος προστριβής ήταν ότι οι Πόντιοι καλλιέργησαν εδάφη, τα οποία όμως χρησιμοποιούσαν επί παραδόσεως ως βιοσκότοπους οι κτηνοτρόφοι της περιοχής¹⁵. Τον Μάιο του 1922 πρόεδρος του Κεντρικού Σύνδεσμου Ποντίων Μακεδονίας εκλέχθηκε ο Ιωσήφ Παπαδόπουλος¹⁶. Ήδη, στην Ελλάδα κατοικούσαν 30.000 Πόντιοι και Καυκάσιοι σε στρατεύση ηλικία¹⁷.

Μέσα στο πλαίσιο αυτού πρέπει να αξιοποιηθεί μια ενδιαφέρουσα πληροφορία που διέσωσε στο Ωραιόκαστρο η τοπική παραδόση: το 1919 κατέφυγε στη Θεσσαλονίκη ο ιερέας Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος από το χωριό Χατζ-καλέ του Πόντου, με την οικογένειά του. Διορίστηκε εφημέριος στον ναό Αγίου Αθανασίου του Νταούντ Μπαλί, διότι χήρεψε η

9. Βλ. διαμαρτυρία τους στη Μακεδονία, φ. 13.3.1921.

10. Μακεδονία, φ. 16.3.1921. Δεν είναι βέβαιο πού βρισκόταν αυτή η σχολή. Κατά μία μαρτυρία ήταν στην οδό Λαγκαδά, ποντά στη διασταύρωση με τον δρόμο που οδηγούσε στο Ρεντζίου (Τριών Εναγγελίδης, Νέα Ελλάς, Αθήνα 1913, σ. 157). Η ίδια ή άλλη γεωργική σχολή εντοπίζεται από άλλο συγγραφέα ανατολικά από τη Θεσσαλονίκη (Γεώργιος Χατζηχρυσίου, «Μακεδονία μετά του παρασεμένου τημάτου της Θράκης», Οδηγός της Ελλάδος, Αθήνα 1911, σσ. 30-31).

11. Black book: the tragedy of Pontus, 1914-1922, Athens 1922, σ. 19.

12. Ο αριθμός αυτός δεν περιλαμβάνει το σύνολο των απωλειών. Για τις εν γένει απώλειες βλ. Βιβλιοθήκη Αγγελίδης, Έλληνες του Πόντου. Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικό, Αθήνα 2005, σσ. 197-204.

13. Μακεδονία, φ. 1.5.1921, σ. 1.

14. Μακεδονία, φ. 15.11.1921, σ. 1, και φ. 30.11.1921, σ. 1 (όπου και ο λόγος του Ιωσήφ Παπαδόπουλου).

15. Μακεδονία, φ. 12.5.1922, σ. 3. Ανάλογες καταστάσεις σημειώθηκαν και σε χωριά του Κιλκίς. Μακεδονία, φ. 16.6.1922.

16. Μακεδονία, φ. 29.5.1922, σ. 3.

17. Μακεδονία, φ. 25.2.1922, σ. 1.

θέση¹⁸. Ο ιερέας αποτέλεσε πόλο έλξης συντοπιτών του. Η παρουσία συντοπιτών σε μια άγνωστη πόλη στην οποία κατέφευγαν πρόσφυγες ήταν καθοριστικός παράγοντάς για τη γεωγραφική συγκέντρωσή τους. Ο π. Χρυσόστομος ποίημανε τους κατόκους του Ωραιοκάστρου μέχρι το 1953, οπότε και συνταξιοδοτήθηκε¹⁹.

4.2 Η προέλευση των νέων κατοίκων

Οι νέοι κάτοικοι του Νταούντ Μπαλί, που σχημάτισαν τον νέο οικισμό, ήταν 26 οικογένειες από τον Καύκασο και 64 οικογένειες από τον Πόντο, και συγκεκριμένα από την περιοχή της Τραπεζούντας. Το ένα τρίτο των οικογενεών του Πόντου προερχόταν από το χωριό Χατζ (=Σταυρός), από όπου καταγόταν ο ιερέας του Νταούντ Μπαλί, και το ένα πέμπτο από το γειτονικό χωριό Σταυρίν²⁰.

Οι μισοί περίπου Καυκάσιοι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο προήλθαν από το χωριό Καρατάς, το οποίο βρίσκεται στην περιοχή του Βακού, προς την Κασπία Θάλασσα, στους πρόποδες του όρους Ντελίκ Ταζ²¹. Έφυγαν από το χωριό τους τον Δεκέμβριο του 1920 και πήγαν σιδηροδρομικώς στο Βατούμη. Από εκεί με ατιμόπλιο έφτασαν τον Μάρτιο του 1920 στη Θεσσαλονίκη. Μετά την ολιγοήμερη παραμονή τους για απολύμανση στο Μικρό Καραμπουνού, μεταφέρθηκαν για έξι μήνες στο κτήμα Καρά Χουσεΐν (Πολίχνη) και στη συνέχεια –στα τέλη του 1920–12 οικογένειες εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο.

Οι πρόσφυγες από την περιοχή της Τραπεζούντας έφτασαν πολύ αργότερα. Στην περιοχή αυτή πρώτα εκκενώθηκε η πρωτεύουσα, οι ορθόδοξοι κάτοικοι της οποίας ειδοποιήθηκαν μια χιονισμένη μέρα τον Ιανουάριον 1923 ότι έπρεπε να εγκαταλείψουν τις κατοικίες τους μέσα σε μια ώρα και με ό,τι μπορούσαν να κουβαλήσουν να συγκεντρωθούν στο λιμάνι²². Οι κάτοικοι του Χατζ εκτοπίστηκαν από το χωριό τους τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου και οδηγήθηκαν στην Τραπεζούντα. Από εκεί μεταφέρθηκαν στην Κωνσταντινούπολη, όπου κρατήθηκαν σε στρατώνες, υπό άθλες συνθήκες, επί οκτώ μήνες. Το φενόπτωρο του 1924 μεταφέρθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Υστερα α-

πό δίμηνη παραμονή στο λοιμοκαθαροτήριο της Καλαμαριάς, οι περισσότεροι (21 οικογένειες) εγκαταστάθηκαν στο Ωραιοκάστρο²³, στα τέλη του 1924. Καθώς οι άλλοι πρόσφυγες είχαν ήδη εγκατασταθεί, φάνεται ότι οι προερχόμενοι από το Χατζ κατόκησαν μακρύτερα. Γ' αυτό και βρίσκονταν μακριά από τη βρύση του χωριού και ζητούσαν να δοθεί παροχή νερού μέχρι τον οικισμό τους²⁴.

Μερικούς μήνες νωρίτερα είχαν εγκατασταθεί 12 οικογένειες από το γειτονικό (σε απόσταση 15 χιλιομέτρων) χωριό Σταυρίν. Αυτοί εγκατέλειψαν το χωριό τους τον Ιανουάριο του 1924, οδηγήθηκαν στην Τραπεζούντα και από εκεί μεταφέρθηκαν με ατιμόπλια στην Ελλάδα. Αρκετοί από τους κατόκους του Σταυρίν ήταν κρυπτοχριστιανοί²⁵. Όσοι είχαν γεννηθεί πριν από τον Κρημαϊκό Πόλεμο έφεραν διπλά βαττιστικά ονόματα, χριστιανικό και μουσουλμανικό (π.χ. Ιζέτ ή Γεώργιος Κασίμογλου=γιος του Κασίμ)²⁶.

18 Παναγιώτης Γ. Τανιμανίδης, *Ποντιακοί οικισμοί στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 131. Τις πληροφορίες από το άρθρο αυτό διανθισμένες με στοιχεία προφορικής παράδοσης, σήμφωνα με την οποία επίτροποι του ναού ήταν οι Α. Ζάπας, Χ. Μπούλας και Γούλης, βλ. στην ιστοσελίδα www.oraman.eu/web/index.php?option=com_docman

19 Βιβλίο πραστικών Αγίου Αθανασίου, πράξη 4.1.1953. Αντικαταστάθηκε από τον ιερέα Στεφάνο Στεφόποντο.

20 Μαραβέλλης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 84-85.

21 Αυτόθι, σ. 105. Ντελίκ τα σημάνε τρύπα πέτρα. Η ονομασία προήλθε από τις στοές του μεταλλείου που βρίσκονταν στο βουνό.

22 Bruce Clark, *Twice A Stranger: The Mass Expulsions that Forged Modern Greece and Turkey*, London 2006, σ. 108.

23 Μαραβέλλης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 86.

24 Βλ. το υποκεφάλαιο 6.6. Την αίτηση υπέγραψε ο π. Εξαδάκτυλος ή Άλπιταμάκογλου.

25 Η περίπτωση των διπτόνων (στην τουρκική τενεσόδ-οσου, δηλ. άλλαξποστησάντων ρωμαίων) του Σταυρίου, είναι γνωστή στη βιβλιογραφία ως Σταυρωτικό ζήτημα. βλ. αντί άλλων την πρόσφατη μελέτη: Κυριακή Χρυσούλιδην, *Oι Κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*. Μεταπτυχιακή εργασία, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2008, σσ. 44-51. βλ. επίσης Δημήτριος Κ. Παπαδόπουλος, *Αρχείον Σταυρί*, Αθήνα 1985. Από την πλούσια βιβλιογραφία –όχι πάντοτε απαλλαγέντ από απλοποίησης– για τους διπτόνους ή κρυπτοχριστιανούς του Πόντου βλ. μεταξύ άλλων, Νικόλαος Π. Ανδριώτης, *Κρυπτοχριστιανικά κείμενα*, Θεσσαλονίκη 1974. Κωνσταντίνος Ε. Φουάδης, *Οι εξισλαμισμοί της Μικράς Ασίας και οι κρυπτοχριστιανοί του Πόντου*, Θεσσαλονίκη 1993. Ο ίδιος, *Πηγές της ιστορίας των κρυπτοχριστιανών προβλήματος*, Θεσσαλονίκη 1997. Στάθης Πελαγίδης, *Το Κρυπτοχριστιανικό ζήτημα στον Πόντο*, Θεσσαλονίκη 1996. Γιώργης Θ. Πρίντεπας, *Οι Κρυπτοχριστιανοί. Οι εξισλαμισμοί και οι κρυπτοχριστιανούς*. Προσέγγιση στα πάθη των ελληνικών λαών, Αθήνα 1997. Παντελής Μελανοφρύδης, *Οι Κλωστοί*, Θεσσαλονίκη 2001. Γιώργος Κ. Χατζόπουλος, *Ιωσήφ ο Δίπτυχος. Δούλος δύν Κρητών*, Θεσσαλονίκη 2005. Για την ανάλυση του φανομένου των διπτών στην Κύπρο, το οποίο έλαβε διαφορετική δροσή από ό,τι στον Πόντο, δύο αρεφός η νήσος τέθηκε υπό βρετανική διοίκηση αφετέρου δεν πραγματοποιήθηκε ανταλλαγή των πληθυσμών βλ. εν συντομίᾳ Ευάγγελος Χεζμάγολην, *Ιστορία της Κύπρου*, τ. Β', σσ. 106-107, Λευκωσία 2010. Για μια εναλλακτική θεώρηση του φανομένου βλ. Costas Constantinou, «Aporias of identity: Biculturalism, Hybridity and the “Cyprus Problem”», *Cooperation and Conflict* 42 (3) 2007, σσ. 247-270.

26 Μαραβέλλης-Βακαλόπουλος, ό.π., σ. 88-93.

Mouzaina. Χρονολογία: 1981. Αρχείο Απόστολου Δαμασκηνίδη.

Ένα άλλο γειτονικό χωριό του Χατζή, από το οποίο προήλθαν κάτοικοι του Ωραιοκάστρου, ήταν η Τσιμερά, που απείχε 2,5 χιλιόμετρα από το Χατζή. Αυτοί είχαν εκδιωχθεί από το χωριό τους στα τέλη Δεκεμβρίου 1922. Ύστερα από δύμηνη παραμονή στην Τραπέζούντα, όπου αναγκάστηκαν να εκποιήσουν σε εξευτελιστικές τιμές όλα τα υπάρχοντά τους, ορισμένες οικογένειες μεταφέρθηκαν στην Καφάλα (Ιανουάριος 1923), ενώ άλλες στην Κωνσταντινούπολη και έφτασαν στη Θεσσαλονίκη μόλις τον Αύγουστο του 1923²⁷.

Συνοπτικά, οι πρόσφυγες από τον Καύκασο εγκαταστάθηκαν στο Ωραιόκαστρο στις αρχές του 1921, από την Τσιμερά εντός του 1923, από το Σταυρίνη την άνοιξη του 1923, και προς τα τέλη του ίδιου χρόνου εγκαταστάθηκαν οι πρόσφυγες από το Χατζή. Έτσι, ο πρόσφυγικός συνοικισμός διαμορφώθηκε σταδιακά. Όταν έφτασαν οι τελευταίοι, οι πρώτοι είχαν ήδη οικοδομήσει απλές κατοικίες και καλλιεργούσαν τη γη.

4.3 Ο μικρόκοσμος των νέων κατοίκων

Μερικές πολύτιμες πληροφορίες για τους νέους κατοίκους του Νταούντη Μπαλί μας δίνει το Μητρώο Αρρένων που σχηματίστηκε ξεχωριστά για τους πρόσφυγες²⁸ και σκιαγραφεί τον μικρόκοσμο των νέων κατοίκων. Το τεκμήριο αυτό δείχνει ότι στην περιοχή εγκαταστάθηκαν προσωρινά ή μόνιμα 160 οικογένειες με 392 αρσενικά μέλη.

Η πρώτη πληροφορία που προκύπτει είναι ότι σχεδόν οι μισές από τις οικογένειες που καταγράφηκαν στο Μητρώο της Κοινότητας Ωραιοκάστρου δεν έλαβαν κλήρο στο Ωραιόκαστρο. Έναντι 157 επιθέτων που καταγράφηκαν στο Μητρώο, ο κατάλογος των κληρούχων²⁹ περιλαμβάνει 75 επίθετα, από τα

οποία μόνο 62 αναφέρονται στο Μητρώο. Συνολικά 110 άνδρες, που το 1924 ήταν πάνω από 19 ετών, αν και φέρονται εγγεγραμμένοι στο Μητρώο, δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των κληρούχων.

Σε ανάλογα συμπεράσματα καταλήγουμε, αν αντιπαραβάλουμε τον αριθμό των 160 οικογενειών με 392 αρσενικά μέλη, δηλαδή περί τα 750-800 άτομα, που προκύπτουν από το Μητρώο του 1924, με τον αριθμό των 124 οικογενειών και 435 ατόμων, που κατέγραψε το Εποικιστικό Γραφείο Θεσσαλονίκης το 1928³⁰.

Η διαφορά μπορεί να οφείλεται σε αλλαγή επιθέτου, σε εξάλειψη της οικογένειας, αλλά ο βασικός λόγος είναι η μετεγκατάσταση μεγάλου μέρους των πρώτων οικιστών. Αντιλαμβανόμαστε, έτσι, ότι η σκληρότητα των συνθηκών απομάκρυνε αρκετούς από τους πρώτους κατοίκους, από τους οποίους αρκετοί δεν ήταν αγόριες³¹.

Το Μητρώο μας παρέχει επίσης μια ηλικιακή εικόνα των αρένων προσφύγων. Από τον συνολικό αριθμό των 392, οι 221 (56%) ήταν 20 ετών και άνω το 1924. Νέοι που με τα δεδομένα της εποχής μπορούσαν να εργαστούν, δηλαδή 15-19 ετών, ήταν οι 42 (12%). Τέλος, οι 127 είχαν ηλικία μικρότερη από 15 ετών (ποσοστό 32%). Μόνο δύο άνδρες ήταν πάνω από 60 ετών το 1924, ο Γεώργιος Μαυρίδης (67 ετών) και ο Ιωάννης Σαλαμπέογλου (64 ετών). Ο τρίτος πιο ηλικιωμένος ήταν ο Ιωάννης Γαβριηλίδης, 57 ετών. Μόνο άλλοι 15 είχαν ηλικία 50 ετών και άνω. Με δυο λόγια, ο νέος μικρόκοσμος ήταν μια κοινωνία νέων ή και πολύ νέων ανθρώπων. Οι γρέτες της νέας Κοινότητας, που επόρκειτο να εκλεγούν το 1928, έχοντας συνεπώς κερδίσει την εκτίμηση των συμπατριωτών τους, ήταν το 1924 κατά μέσο όρο 37 ετών.

27 Αντόθι, σσ. 95-96.

28 Διασώθηκε στον Δήμο Ωραιοκάστρου και περιλαμβάνει 392 εγγραφές από το 1857 μέχρι το 1924.

29 Τσακαλίδης, δ.π., σσ. 75-79.

30 Στάθης Πλειαδής, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930)*. Ο πόνος και η δόξα, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 143.

31 Βλ. αναλυτικά για τις επαγγέλματικές απασχολήσεις στα χωριά προέλευσης των προσφύγων στο Μαραβέλακης-Βακαλόπουλος, δ.π.

Πίνακας 8. Κατάλογος αρρένων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο Ωραιόκαστρο και γεννήθηκαν μεταξύ των ετών 1863 και 1924

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912		ΗΛΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1905	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1872		ΘΕΟΔΟΣΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1880		ΘΥΜΙΚΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1906		ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908	47
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1891		ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1894	44
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	6	ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1877	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	1898		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1919	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1889		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1911	
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1869		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΤΙΜΟΘΕΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1915	
ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1905		ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1912	41
ΑΝΑΖΤΑΤΖΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	1904		ΙΟΡΔΑΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΛΙΝΑΡΔΟΣ	1889	
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1902	9	ΙΣΚΕΟΓΛΟΥ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1894	
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1915		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1891	
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1900		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1903	
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	5	ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1886	
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1880		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870	
ΑΣΙΚΙΑΝΤΑΝΗΣ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1923	
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΘΩΜΑΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1921		ΙΣΤΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1884	
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΙΣΑΑΚ	ΘΩΜΑΣ	1885	177	ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1910	42
ΑΣΛΑΜΑΖΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΙΣΑΑΚ	1923		ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1882	
ΑΣΛΑΜΑΤΖΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΘΩΜΑΣ	1875	176	ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1903	
ΑΤΖΕΝΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1891		ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1905	45
ΑΦΟΥΞΕΝΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1913	4	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΒΡΑΑΜ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1880	
ΑΦΟΥΞΕΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	
ΒΑΚΙΡΑΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1894		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1901	
ΒΑΛΑΝΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	1901		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1912	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΑΒΡΙΗΛΑ	1867		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1887	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1889		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1918	
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1922		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1881	
ΓΑΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1902	18	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1922	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1893	26	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΩΣΗΦ	1881	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913	23	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1913	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1895	17	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1912	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	75	ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1868	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1910		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1894	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1921		ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1918	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1902	20	ΚΑΖΑΝΤΖΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1877	
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1892	21	ΚΑΙΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1893	61
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1890	16	ΚΑΙΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΕΛΙΣΣΑΙΟΣ	1916	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	27	ΚΑΛΕΣΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1898	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	14	ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1916	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897		ΚΑΝΟΥΛΑΣ	ΣΑΡΑΝΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	15	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΟΣ	1923	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	25	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	1924		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1924	
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1921		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1924	
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1894	29	ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΣΧΑΛΗΣ	ΔΗΜΟΣ	1919	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1921		ΚΑΡΑΛΙΔΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΔΗΜΟΣ	1904	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1924		ΚΑΡΑΜΑΝΩΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1904	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1888	28	ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1922	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1923		ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886	48
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	30	ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1913	49	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1890	31	ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1868	
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΜΑΤΘΑΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1921		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1923	64
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1905		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1914	62
ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1897		ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΛΥΣΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1920	
ΔΙΟΝΥΣΙΑΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΣΙΜΩΝ	1919		ΚΑΤΣΙΚΑΡΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	
ΕΑΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1888		ΚΕΛΕΜΕΤΑΔΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	1902	
ΕΑΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1924		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1886	
ΕΑΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1881		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	ΜΙΧΑΗΛ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1912		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1908	55	
ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	1879		ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1924	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	34	ΚΕΡΒΕΚΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1894	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	2	ΚΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	50
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	1887	35	ΚΕΣΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1919		ΚΙΟΥΤΣΟΥΚΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1895	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1923		ΚΟΡΟΓΛΟΥ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1904	
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1891	33	ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1919	
ΕΣΚΗΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1894		ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1908	
ΕΣΚΗΚΕΧΑΓΙΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1891		ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1884	
ΕΥΑΓΓΕΛΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904		ΚΟΣΜΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1892	
ΕΥΘΥΜΙΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1900		ΚΟΥΛΑΛΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1906	
ΖΑΦΤΑΚΗΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1903		ΚΟΥΡΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1886	

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1924		ΣΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1921	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	53	ΣΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1878	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1906	183	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	97
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908		ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1892	96
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1874	51	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	95
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	57	ΠΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΜΙΚΟΣ	1904	
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	56	ΠΑΛΙΟΥΡΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	
ΚΥΡΙΑΚΟΥ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1886		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1919	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1879		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1910	117
ΚΩΣΤΗΚΕΧΑΓΙΑΣ	ΑΝΔΡΕΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΙΟΣ	1905		ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1878	116
ΚΩΤΣΙΝΙΚΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1896		ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1886	
ΛΕΟΝΤΙΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1911		ΠΑΝΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΡΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1895	
ΛΕΟΝΤΙΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	65	ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1916	
ΛΕΟΝΤΙΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916		ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	1894	109
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1911	70	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1924	
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1916		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	1896	99
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	1919		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1897	
ΜΑΡΑΓΚΟΣ	ΕΜΜΑΝΟΥΗΛΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1905		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	98
ΜΑΡΑΝΤΖΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1904		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1922		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1915	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΚΑΗΤΟΣ	1882	72	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΘΕΟΚΤΗΣΙΟΣ	1897	78	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1922	107
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΙΑΡΙΩΝ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1908		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1878	
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	73	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1884	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1857		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1924	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1887		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΩΥΣΗΣ	ΙΣΑΑΚ	1907	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΒΡΑΑΜ	1903		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΑΘΑΝΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	108
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1919		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1873	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1875		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1886	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1912	
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΑΒΡΑΑΜ	1914		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1881	100
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1915		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΥΑΔΟΣ	1923		ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1891	
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	1915		ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΣΗΝΗ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	105
ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	1880		ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	106
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1917		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1923	
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1913		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1875	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1915		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1880	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1889		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1908	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	1870		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΦΑΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1920	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1888		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1924	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1878		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1917	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1915		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1921	
ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1886		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1904	
ΜΙΧΑΤΖΗΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1905		ΠΑΡΙΚΟΓΛΟΥ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΘΕΟΦΑΝΗΣ	1873	
ΜΟΡΧΟΡΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1886		ΠΑΣΑΛΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1908	
ΜΟΥΧΟΦΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916		ΠΑΤΕΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919	
ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1884		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1890	119
ΜΠΑΦΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	
ΜΠΑΦΙΔΗΣ	ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1910	
ΜΠΙΟΔΟΣΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΡΟΑΡΟΜΟΣ	1884		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1891	120
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΗΛΙΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1901		ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1923	
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1914		ΠΙΓΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1923	
ΜΥΛΩΝΑΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1906		ΠΙΓΚΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1880	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	83	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1890	115
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1913		ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1877	82	ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ	1870	
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1886	81	ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΡΩΜΑΝΟΣ	1893	122
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1917		ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1916	131
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1911		ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1913	132
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1881	80	ΣΑΚΤΕΛΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1882	86	ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1910	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1882		ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΑΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1860	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886		ΣΑΛΑΜΠΕΟΓΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1875	
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	85	ΣΑΛΟΒΑΣΙΛΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1884	
ΝΤΑΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1884		ΣΑΡΥΔΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1919	
ΝΤΟΣΚΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1915		ΣΤΟΥΡΙΔΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1892	93	ΣΕΥΔΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	1886	
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1911	90	ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΑΞΙΜΟΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	1916	
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911		ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1887	129
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1902	91	ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	1912	128
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1907		ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1877	127
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1891	92	ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛΑ	1893	

ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝ.	ΚΛΗΡΟΣ
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1875		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1878	
ΣΠΥΡΙΑΔΗΣ	ΠΙΤΡΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1919		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΣΑΜΨΩΝ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	156
ΣΠΥΡΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΜΩΥΣΗΣ	1890		ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1908	
ΣΠΥΡΙΔΗΣ	ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΣ	ΜΩΥΣΗΣ	1893		ΤΣΑΝΑΞΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1887	
ΣΠΥΡΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1878		ΤΣΑΠΑΝΟΓΛΟΥ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	
ΣΠΥΡΙΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1922		ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1878	
ΣΠΥΡΙΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1924		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1924	
ΣΤΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1911		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1915	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΛΟΓΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1904		ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1891	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1909		ΤΣΕΛΕΣΙΑΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1905	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1906	125	ΤΣΙΚΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1901	
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913		ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	ΤΗΛΕΜΑΧΟΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	1897	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1870		ΤΥΡΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1911		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1900		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1877	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1910		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1889	160
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ	1915		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	159
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1909	179	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1917	
ΤΑΛΗΚΤΣΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1904		ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1921	
ΤΑΞΗΤΑΡΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1905		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΥΠΡΙΔΩΝ	1908	
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1911	180	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1913	
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1902	178	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1920	
ΤΑΡΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1880	165
ΤΕΡΖΟΓΛΟΥ	ΗΑΙΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΥΠΡΙΔΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1881	167
ΤΟΓΚΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1871		ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1884	168
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919		ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΟΣΜΑΣ	1892	170
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	152	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1875	171
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1897	182	ΧΑΤΖΗΑΒΡΑΖΟΓΛΟΥ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1905	
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1891	137	ΧΑΤΖΗΑΘΑΝΑΣΙΟΥ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1886	
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	1922		ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ	ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1888	
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1904	151	ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΑΕΙΟΥ	ΣΤΥΔΙΑΝΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1902	
ΤΟΥΜΑΚΟΓΛΟΥ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1904		ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΑ	ΜΑΡΚΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1901	
ΤΟΥΤΣΗΣ	ΠΙΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1919		ΧΑΤΖΗΕΜΜΑΝΟΥΗΑ	ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1902	
ΤΟΥΤΣΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912		ΧΑΤΖΗΕΣΤΡΑΤΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1904	
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ	1887	148	ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΓΛΟΥ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1886	
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1923		ΧΟΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1916	87
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1894	154	ΧΟΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1918	88
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1868		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1906	163
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΔΑΜ	1896	153	ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1876	
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1909	164
ΤΣΑΚΑΡΙΔΗΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1886		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1903	181
ΤΣΑΚΑΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1890		ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1913	
ΤΣΑΚΙΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	1904		ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1901	162
ΤΣΑΛΑΓΡΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1908		ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894	169
ΤΣΑΛΑΓΡΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΣΧΑΛΗΣ	1870		ΨΑΛΤΟΓΛΟΥ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	
ΤΣΑΛΕΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	1891		ΨΑΛΤΟΓΛΟΥ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903						
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1878						
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1876						
ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	141					

(Πηγή: Μητρώο Αρχείων Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Η στήλη «Κλήρος» συμπληρώθηκε βάσει πίνακα που δημοσιεύεται στο Αόδημ Τσακαλίδης).

Μέσα στο έτος 1924 γεννήθηκαν 11 αγόρια. Ήταν από τους πρώτους νέους κατοίκους του Νταούντ Μπαλί: Γοργογιάδης Παναγιώτης του Αγαθοκλή, Δημητριάδης Αριστοτέλης του Γεωργίου, Ελευθεριάδης Μιχαήλ του Ιωάννη, Καραλίδης Δήμος του Ιωάννη, Καραλίδης Δήμητρος του Σπυρίδωνα, Κελεσίδης Χρήστος του Γεωργίου, Κυριακάδης Αλέξανδρος του Κυριάκου, Παπαδόπουλος Βασίλειος του Αναστασίου, Παπαδόπουλος Κωνσταντίνος του Ιωάννη, Σπυριόπουλος Σάββας του Νικολάου και Τσαφαριδής Αλέξανδρος του Νικολάου.

Τα επίθετα των νέων κατοίκων³² ήταν κυρίως πατρωνυμικά, όπως συνέβαινε συνήθως σε μικρές κοινότητες που διατηρού-

σαν περιορισμένες σχέσεις με τον έξω κόσμο. Εξαίρεση παρουσιάζουν οι εξής τύποι επιθέτων: (α) Ενδεικτικοί κοινοτικού αξιώματος (Εσκηνεχαγιόλου, Τσορμπατζόγλου). (β) Ενδεικτικοί σωματικού χαρακτηριστικού (Εξαδάκτυλος). (γ) Ενδεικτικοί διανοητικού χαρακτηριστικού (Τσακαλίδης, από το *çakal*=φλοπαγιώνων). (δ) Τοπωνυμικοί (Κουλαλής, δηλαδή αυτός που κατοικεί στο κάστρο). (ε) Επαγγελματικοί (Μαραγκός, Τερζόγλου, δηλαδή ο γιος του ράφτη, Ψάλτογλου, δηλαδή ο γιος του φάλτη, Μανδρατζής, δηλαδή ο γιος του κλαδευτή). Ωστόσο και οι εξαιρέσεις αυτές δείχνουν νέα πρόσωπα, τα οποία ενσωματώθηκαν στον παλαιό ιστό.

32 Ασφαλώς, πολλά επίθετα νέων κατοίκων αλλοιώθηκαν στο χρονικό διάστημα από την έλευσή τους μέχρι την εγγραφή τους στα μητρώα. Δε γνωρίζουμε όμως τα παλαιότερα.

Γάμος στο Παλαιόχωρο. Χρονολογία: 1959. Οικογένειες Ζάπρα και Μπαζάκα. Αρχείο Ευάγγελου Ζάπρα.

5. Έρως και θάνατος

Σε γενικές γραμμές, στις αρχές της δεκαετίας του 1930, η πληθυσμιακή σύνθεση του Ωραιοκάστρου ήταν η ακόλουθη: 140 οικογένειες από τον Πόντο, 40 από τον Καύκασο, 40 γηγενείς και 20 κοντοσύβλαχοι Μακεδόνες¹. Όμως, οι δημιογραφικές εξελίξεις υπήρξαν πιο σύνθετες από όσο αυτή η περιγραφή μας επιτρέπει να αντιληφθούμε. Διασωζόμενα μητρώα μας επιτρέπουν επίσης να πάρουμε μια ιδέα από τους γάμους που έγιναν στη δεκαετία του 1920 αλλά και από τους θανάτους που καταγράφηκαν στη δεκαετία του 1940.

5.1. Πληθυσμός

Η εγκατάσταση προσφυγικών ομάδων (1921-1924) είχε ως συνέπεια τον διπλασιασμό του πληθυσμού του οικισμού Νταούντ Μπαλί, από 345 κατοίκους το 1920 σε 781 το 1928², (συνολική αύξηση 116%, μέση ετήσια αύξηση 10%).

Ο οικισμός Ακ Μπουνάρι ανήκε διοικητικά στην κοινότητα της Μπάλτζας, γι' αυτό και δεν καταχωρίστηκε στις απογραφές μαζί με το Νταούντ Μπαλί /Ωραιοκάστρο. Το 1920 είχε 40 κατοίκους, ενώ το 1928 έφτασε τους 61³. Αθροιστικά, ο πληθυσμός των συνοικισμών Ωραιοκάστρου (παλαιού και νέου) και Ακ Μπουνάρι αυξήθηκε από 385 ψυχές το 1920 σε 842 το 1928. Παρουσίασε, δηλαδή, αύξηση 118% σε οκτώ χρόνια λόγω του εποικισμού, ενώ η αναμενόμενη δημιογραφική αύξηση, ως διαφορά γεννήσεων και θανάτων, αν δε γινόταν εγκατάσταση προσφύγων, δε θα υπερέβαινε το 18%. Από δημιογραφική άποψη, συ-

νεπώς, η εγκατάσταση προσφύγων από την περιοχή της Τραπεζούντας και από τον Καύκασο είχε ως συνέπεια τον διπλασιασμό του πληθυσμού.

Ανάλογη πληθυσμιακή αύξηση σημειώθηκε και στην επόμενη χρονική περίοδο 1928-1940. Στην απογραφή του 1940 καταγόριαν στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου 726 άτομα και 354 στην Κοινότητα Παλαιοκάστρου, συνολικά δηλαδή 1.080 άτομα έναντι 781 κατά την απογραφή του 1928⁴. (Για την Ακ Μπουνάρι δε δημοσιεύθηκαν στοιχεία)⁵. Η ποσοστιαία αύξηση κατά το διαδικτυασμένο πλάνο ανήλθε σε 38% και η μέση ετήσια αύξηση σε 2,6%. Γνωρίζουμε ότι η αύξηση στη συγκεκριμένη περίοδο δεν προήλθε από εισοδές πληθυσμού, αλλά ήταν αποτέλεσμα της υπεροχής των γεννήσεων έναντι των θανάτων. Μπορούμε να την αποδώσουμε στην ουσιώδη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Στην πραγματικότητα, η διαφορά των γεννήσεων από τους θανάτους ήταν μεγαλύτερη από αυτή που περιγράφεται, διότι πρέπει να ληφθεί υπόψη η αποχώρηση δεκάδων προσφύγων που είχαν καταφύγει αρχικά στο Νταούντ Μπαλί. Η αποχώρηση τεκμιάζεται από την προαναφερθείσα ύπαρξη επιθέτων στο Μητρώο Αρρένων, τα οποία δεν απαντούν στον κατάλογο των αποκαταστηθέντων με κλήρο κατοίκων⁶.

Ας σημειωθεί ότι τα αποτελέσματα της απογραφής του 1940 συμπίπτουν με τον κατάλογο του πληθυσμού που υπέβαλε το 1938 το εκκλησιαστικό συμβούλιο του Αγίου Αθανασίου, ο οποίος περιλάμβανε 213 οικογένειες με 1.035 ψυχές⁷.

1. Μέγας Οδηγός, ό.π.

2. Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφή της 15-16 Μαΐου 1928, Αθήνα 1928, σ. 130.

3. Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας-Διεύθυνσης Στατιστικής, Λεξικόν των Δήμων, Κοινότητων και Συνοικισμών της Ελλάδος επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1920, εν Αθηναῖς 1923, σ. 10. Γενική Στατιστική Υπηρεσία, ό.π., σ. 129.

4. Στην ιστοσελίδα <http://www.e-demography.gr>

5. Πάντως, η κοινότητα Μελισσοχωρίου/Μπάλτζας, στην οποία ανήκε η Ακ Μπουνάρι, έχασε το ένα τρίτο του πληθυσμού της μεταξύ των ετών 1928 και 1940.

6. Πρβλ., Τουαλίδης, ό.π., σ. 63: ...μερικοί από αυτούς έφυγαν, είτε γιατί δεν τους άρεσε το μέρος είτε γιατί δεν έφρισαν συγγενείς και φίλους που πίστεναν ότι θα συναντούναν.

7. Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, φάκελος Κοινότητος Ωραιοκάστρου-Παλαιοκάστρου [εφεξής ΑΙΜΘ], αναφορά εκκλησιαστικής επιτροπής Αγίου Αθανασίου προς την Ι. Μ. Θεοσαλονίκης από 29.11.1938. Δυστυχώς, ο κατάλογος δε σώζεται στον οποίον φάκελο του αρχείου μαζί με την επιστολή. Προσανωνός, ζητήθηκε από όλες τις κοινότητες να υποβάλλουν καταλόγους των οικογενειών, οι οποίοι διαβιβάστηκαν από την Ι.Μ.Θ. σε κάποια άλλη αρχή.

Πίνακας 9. Γάμοι που πραγματοποιήθηκαν στο Ωραιόκαστρο (1920-1925)

ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΗΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΩΝ	ΠΑΤΡΙΔΑ	ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ	ΠΡΟΗΓ. ΓΑΜΟΣ	ΧΡΟΝΙΚΗ ΑΙΟΣΤΑΣΗ
ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	25	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ	25-Μαΐ-25	9-Απρ-25	46
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΟΦΙΑ	20	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	9-Απρ-25	25-Φεβ-25	43
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΓΑΠΗ	20	ΚΑΥΚΑΣΟΣ ΑΡΤΑΛΗ	25-Φεβ-25	10-Σεπ-24	168
ΠΕΤΡΟΣ	ΜΑΡΙΑ	26	ΚΑΥΚΑΣΟΣ	10-Σεπ-24	22-Αυγ-24	19
ΙΩΡΔΑΝΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΗ	18	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	22-Αυγ-24	2-Ιουλ-24	51
ΠΕΤΡΟΣ	ΕΛΕΝΗ	20	ΓΕΥΓΕΛΗ	2-Ιουλ-24	19-Ιουν-24	13
ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΕΥΓΕΝΙΑ	20	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	19-Ιουν-24	1-Ιουν-24	18
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΕΛΠΙΣ	28	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	1-Ιουν-24	8-Φεβ-24	114
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΕΛΠΙΣ	17	ΤΡΑΠΕΖΟΥΣ	8-Φεβ-24	2-Φεβ-24	6
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΥΜΕΛΑ	20	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	2-Φεβ-24	1-Οκτ-23	124
ΗΛΙΑΣ	ΔΕΣΠΟΙΝΑ	24	ΚΡΩΜΝΗ	1-Οκτ-23	19-Σεπ-23	12
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ	30	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	19-Σεπ-23	2-Ιουλ-23	79
ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΠΑΡΘΕΝΑ	23	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	2-Ιουλ-23	4-Ιουν-23	28
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	ΣΟΥΛΤΑΝΑ	25	ΣΑΜΨΟΥΝΤΑ	4-Ιουν-23	24-Απρ-23	41
ΓΕΩΡΓΙΟΣ		16	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	24-Απρ-23	10-Αυγ-22	257
ΔΥΣΑΝΑΓΝΩΣΤΟ	?	20	ΟΔΗΣΣΟΣ	10-Αυγ-22	12-Απρ-22	120
ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΠΗ	16	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	12-Απρ-22	18-Σεπ-21	206
ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΣΟΦΙΑ	18	ΚΑΥΚΑΣΟΣ	18-Σεπ-21	3-Φεβ-21	227
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΜΑΡΙΑ	25	ΝΤΟΥΝΤΟΥΛΑΡ	3-Φεβ-21	8-Δεκ-20	57
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΑ	17	ΔΑΟΥΤ ΜΠΑΛΗ	8-Δεκ-20	26-Νοε-20	12
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ	17	ΜΕΓΑΛΑ ΛΕΙΒΑΔΙΑ	26-Νοε-20	10-Σεπ-20	77
ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΕΛΕΝΗ	32	ΓΑΡΔΙΚΙ	10-Σεπ-20	22-Αυγ-20	19
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΕΛΕΝΗ	20	ΣΕΡΡΑΙ	22-Αυγ-20		

Σημείωση: Στον Πίνακα δημοσιεύονται ενδεικτικά στοιχεία για τις νύφες.

5.2. Γάμοι

Στην πενταετή περίοδο 1920-1925 (και συγκεκριμένα από τον Αύγουστο του 1920 ως τον Οκτώβριο του 1925), πραγματοποιήθηκαν στον ναό του Αγίου Αθανασίου 23 γάμοι⁸. Ασφαλώς η τέλεση γάμου δεν ήταν συχνό φαινόμενο στην Κοινότητα, αφού αναλογεί ένας γάμος κάθε δέκα εβδομάδες.

Από τους 23 γαμπρούς, οι 18 κατοικούσαν στο Νταούντ Μπαλί, αλλά μόνο οι πέντε είχαν γεννηθεί σε αυτό. Τρεις είχαν γεννηθεί στα Μεγάλα Λιβάδια και ήταν απηνοτρόφοι στο Νταούντ Μπαλί. Επιπλέον, τέσσερις γαμπροί προέρχονταν από άλ-

λα σημεία της Μακεδονίας. Δύο προέρχονταν από τη Νότια Ελλάδα. Σε αυτούς προστέθηκαν εννέα γαμπροί από τον Πόντο και τον Καύκασο.

Ανάλογη είναι η εικόνα και στις νύφες. Μόνο πέντε γεννήθηκαν στο Νταούντ Μπαλί. Τρεις γεννήθηκαν στα Μεγάλα Λιβάδια και ήταν κόρες ποιμένων που κατοικούσαν στο Νταούντ Μπαλί. Μία γεννήθηκε στη Νότια Ελλάδα και τρεις σε άλλα σημεία της Μακεδονίας. Εννέα νύφες προέρχονταν από τον Πόντο (6) και τον Καύκασο (3).

Αντή η γεωγραφική προέλευση δείχνει ότι το Νταούντ Μπα-

⁸ Διασώζεται το δεύτερο βιβλίο πιστοποιητικών προς έκδοση αδειών γάμου του ναού, με αριθμούς 15-37. Τηρήθηκε από οιλογράμματη χείρα. Περιλαμβάνει το όνομα και το επώνυμο του γαμπρού, το πατρώνυμο και το μητρώνυμο του, την ηλικία, το επάγγελμα, την πατρίδα του, την κατοικία του και αν πρόκειται για πρότο, δεύτερο ή τρίτο γάμο. Αντίστοιχα στοιχεία, εκτός από το επάγγελμα και την κατοικία, περιλαμβάνει και για τη νύφη. Τέλος, σημειώνεται η χρονολογία έκδοσης του πιστοποιητικού. Στην ανώτατη ποντικούσθια ταυτίζουμε τη χρονολογία αυτή με τη χρονολογία τέλεσης του γάμου. Πιθανόλογούμε ότι υπήρξαν διαφορές, όχι όμως τέτοιες που να ακυρώνουν τα συμπεράσματα που ακολουθούν.

λί δεν έμεινε ανεπηρέαστο από τις πληθυσμιακές μετακινήσεις που σημειώθηκαν στο χρονικό διάστημα μεταξύ της απελευθέρωσης της Μακεδονίας και της Μικρασιατικής Καταστροφής.

Από την άποψη του επαγγέλματος, οι γαμπροί του Νταούντ Μπαλί μπορεί να χωριστούν σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τρία πρόσωπα με αστικά επαγγέλματα: Έναν 28χρονο μηχανικό από την Αθήνα, που μάλλον τυχαία παντρεύτηκε στην εκκλησία του Νταούντ Μπαλί με μια κοπέλα από την Οδησσό, μόλις λίγες ημέρες πριν από την κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου· ένα νεαρό υποδηματοπούλο από το χωριό Μπαλάφτσα (Κολχικό), που πήρε νύφη από το Νταούντ Μπαλί· ένα 43χρονο έμπορο από την Πελοπόννησο, που είχε εγκατασταθεί –άγνωστο για ποιο λόγο– στον συνοικισμό ΑκΜπουνάρ, αλλά προτίμησε μια ώριμη κοπέλα από τα μέρη του.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τέσσερις κτηνοτρόφους (οι τρεις καταγράφονται ως ποιμένες και ο τέταρτος ως γαλακτοπώλης). Οι ποιμένες είχαν γεννηθεί στα Μεγάλα Λιβάδια και όλοι προτίμησαν κορίτσια από τον τόπο τους. Κοινό στοιχείο αυτών των γάμων ήταν η μικρή ηλικία τόσο της νύφης (16-17 χρόνων) όσο και του γαμπρού (17-18 χρόνων). Ο γαλακτοπώλης προτίμησε μια κοπέλα από τη Γευγελή.

Η τρίτη επαγγελματική κατηγορία είναι και η πιο πολυάριθμη. Περιλαμβάνει 15 αγρότες από τη Μακεδονία, τον Καύκασο και τον Πόντο. Ωστόσο, αν και μεγαλύτερη, αυτή η κατηγορία δεν είναι η μοναδική και δείχνει ότι το Νταούντ Μπαλί δεν ήταν αμιγώς αγροτική κοινωνία.

Από τον Πίνακα 9 αναδύονται δύο βασικοί τύποι γαμήλιας στρατηγικής, δηλαδή προτιμήσεων για την επιλογή συζύγου. Ο πρώτος τύπος αφορά όσους επέλεξαν σύντροφο από την ίδια πατριδία και περιλαμβάνει τις περισσότερες περιπτώσεις, και ειδικότερα όλες τις περιπτώσεις προσφύγων. Όλοι οι πρόσφυγες προτίμησαν συζύγο από την επαρχία προέλευσής τους. Ο δεύτερος τύπος αφορά την επιλογή συντρόφου από διαφορετικό τόπο. Περιλαμβάνει τρεις άντρες από το Νταούντ Μπαλί, που διάλεξαν νύφες από άλλα χωριά της Μακεδονίας, και τρεις άντρες από άλλα χωριά της Μακεδονίας, που διάλεξαν νύφες από το Νταούντ Μπαλί.

Οι παρατηρήσεις αυτές αναδεικνύουν τις τάσεις ταχείας αλλαγής στην τοπική κοινωνία, τις οποίες είχαμε εντοπίσει στο προηγούμενο κεφάλαιο αναλύοντας ονοματολογικά δεδομένα. Οι τάσεις αυτές συνδέονται με τη γαμήλια στρατηγική επιλογής συζύγου εκτός του οικισμού, που φαίνεται να επικράτησε στον

οικισμό από τις αρχές του αιώνα, όπως προκύπτει από τα Μητρώα Αρρένων και Βαπτίσεων, τα οποία εξετάσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αντίθετα, οι πρόσφυγες ακολουθούν στρατηγική επιλογής συζύγου από την ίδια γεωγραφική προέλευση.

Ο μέσος όρος της ηλικίας γάμου για τους άντρες ήταν 25,9 έτη. Οι νεότεροι γαμπροί ήταν, δύτις προαναφέρθηκε, ποιμένες από τα Μεγάλα Λιβάδια. Οι πιο ηλικιωμένοι γαμπροί (33-37 ετών) προέρχονταν από τον Καύκασο και τον Πόντο. Για τις νύφες ο μέσος όρος ηλικίας ήταν 21,6 έτη, αλλά τα δύο τρίτα ήταν κάτω από τον μέσο όρο. Οι μεγαλύτερες σε ηλικία νύφες ήταν μάλλον χήρες από τον Πόντο, που έκαναν δεύτερο γάμο με συμπατριώτες τους.

Στους πέντε από τους 23 γάμους (ποσοστό 22%) η νύφη παντρεύονταν για δεύτερη φορά. Η μέση ηλικία των δευτεροπαντρεμένων γυναικών ήταν 26 έτη και η καταγωγή τους ποικιλή. Μία μόνο είχε γεννηθεί στο Νταούντ Μπαλί. Οι δύο από τις πέντε δευτεροπαντρεμένες έπαιρναν άντρα που παντρεύονταν για πρώτη φορά, οι δύο άντρα που παντρεύονταν και εκείνος για δεύτερη φορά, ενώ η πέμπτη πήρε έναν 35χρονο από την Τραπεζούντα, που έκανε τον τρίτο γάμο του. Ο μέσος όρος ηλικίας των πέντε αυτών γαμπρών ήταν 33,5 έτη, πολύ υψηλότερος δηλαδή από τον μέσο όρο. Κανείς τους δεν είχε γεννηθεί στο Νταούντ Μπαλί, εγκαταστάθηκαν όμως σε αυτό για να ξαναοχίσουν τη ζωή τους.

Οι γάμοι γίνονταν κυρίως από τον Απρίλιο μέχρι τον Σεπτέμβριο, με αποκορύφωμα το δίμηνο Αυγούστου-Σεπτεμβρίου. Μέχρι την εγκατάσταση προσφύγων, οι γάμοι ήταν σπάνιοι πριν από τον Αύγουστο. Οι παλαιότεροι κάτοικοι προτιμούσαν να παντρεύονται τον Απρίλιο, τον Αύγουστο και τον Σεπτέμβριο. Ο επιπλούσιμος του οικισμού με κατοίκους από τον Πόντο διαφοροποίησε το παραδοσιακό χρονικό σχήμα.

Μεσολάβησαν πάντως χρονικές περίοδοι που δεν έγιναν γάμοι στο χωριό, ένδειξη ότι υπήρξαν σοβαρά προβλήματα. Εκείνο που φαίνεται να επηρέασε δυσμενέστερα από οπιδήποτε άλλο τη ζωή των κατοίκων ήταν ο πόλεμος στη Μικρά Ασία. Από τον Φεβρουάριο του 1921 μέχρι τον Απρίλιο του 1923, δηλαδή σε χρονικό διάστημα 26 μηνών, έγιναν μόνο τέσσερις γάμοι, κυρίως μεταξύ προσώπων νεαρής ηλικίας. Αν ανατρέξουμε στα Μητρώα Γεννήσεων, διαπιστώνουμε ότι κανένα (άρρεν τουλάχιστον) τέκνο δεν προήλθε από τους γάμους αυτούς μέχρι το 1924. Ισως να έγιναν εν όψει αναμενόμενης στράτευσης ή αποδημίας του γαμπρού.

Παιδί της Μούζενας. Κυριάκη Λαζαρίδου-Λαμιανίδου (Μούζενα 1867-Ωραιόκαστρο 1943). Χρονολογία: Πριν από τον πόλεμο. Αρχείο Απόστολου Λαμιανίδη.

6. Η διοικητική συγκρότηση

Θα αναφερθούμε στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου, την ονομασία, τους πόδους και τη διοίκησή της, τους συνεταιρισμούς της, τα σχολεία της, την ενορία της και τη δημόσια τάξη.

6.1. Η ονομασία Ωραιόκαστρο

Όπως προαναφέρθηκε, η Κοινότητα αρχικά έλαβε την ονομασία του παλαιού οικισμού Νταούντ Μπαλί και αμέσως μετά μετονομάστηκε σε Ωραιόκαστρο. Για την ονομασία αυτή, που δόθηκε το 1926, δηλαδή μετά τη νόμιμη σύσταση αλλά πριν από την έναρξη λειτουργίας της Κοινότητας, διαθέτουμε δύο εκδοχές.

Την πρώτη κατέγραψαν οι καθηγητές Μαραβελάκης και Βακαλόπουλος στις αρχές της δεκαετίας του 1950, με βάση προφορικές μαρτυρίες των γηραιότερων κατοίκων και συνδέεται με την ονομασία του χωριού Χατζή, από το οποίο προέρχονταν 21 οικογένειες: *Περί της ιστορίας του Χατζή ουδέν το θετικόν κατωρθώσαμεν να εξακοινισώσωμεν, έγραψαν. Εις το άκρον αυτού σάζεται κάστρον, εκ του οποίουν πιθανός έλαβε το όνομα το χωρίον, διότι, ως μας είπον οι εξ αυτού καταγόμενοι, το Χατζή προήλθε κατά συγκοπήν εκ του Χατζή-Καλέ, το οποίον σημαίνει Ωραιόκαστρον¹.*

Τη δεύτερη πληροφορία κατέγραψε ο Αδάμ Θ. Τσακαλίδης (γ. 1926), στηριζόμενος σε οικογενειακές αναμνήσεις. Οι κάτοικοι του συνοικισμού δε συμφωνούσαν για το όνομα που έπρεπε

να δοθεί. Στην τελευταία γενική συνέλευση ο πρόσφυγας από το Χατζή ονόματι Αναστάσιος Πολυχρονίδης, [...], εν όψει της διαφαινόμενης αδιαλλαξίας των διαφόρων ομάδων [...] πήρε τον λόγο και έκανε την εξής συμβιβαστική πρόταση: [...] ανάμεσα στα χωριά Χατζή και Αγιος Φωκάς υπάρχει «ένα Ωραιό Κάστρο»· για να μη μαλώνουμε και να δώσουμε τέλος σ' αυτή τη διαμάχη μας, να δεχτούμε όλοι να δώσουμε στο νέο χωριό μας το όνομα «Ωραιόκαστρος σ' ανάμνηση του Ωραιού Κάστρου².

Όπως, λοιπόν, συνέβη στους περισσότερους προσφυγικούς οικισμούς, η νέα ονομασία προοήλθε από την ιστορία της περιοχής προέλευσης των νέων κατοίκων³. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αφιέρετες οι πηγές παραπέμπουν σε κάποιο γειτονικό κάστρο. Τα ερωτήματα που ανακάπτουν είναι τα εξής:

Πρώτον, η λέξη χατζή (*haç*) δε σημαίνει ωραίο αλλά στανός: συνεπώς η ονομασία Χατζή Καλέ θα σημαίνει Σταυρόκαστρο και όχι Ωραιόκαστρο. Ωστόσο, οι προερχόμενοι από το Χατζή πίστευαν ότι το χωριό τους ονομάζοταν Ωραιόκαστρο. Είναι χαρακτηριστικό, όπως προαναφέρθηκε, ότι ο ιερέας Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος ανέγραψε το 1939 σε σχετικό ερωτηματολόγιο ως τόπο καταγωγής το Ωραιόκαστρον του Πόντου⁴. Επίσης, το 1960, ο Παύλος Εξαδάκτυλος, από τους παλαιότερους τότε κατοίκους του Ωραιοκάστρου, αναφερόμενος από τους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο (ως Αλτιπαρμάκογλου), έγραψε: *Από το 1910 που ήμουν μαθητής [το Χατζή-Καλέ] ονομάσθηκε και το γράφαμε «Ωραιόκαστρο»*. Αξίζει να δούμε ολόκληρη τη φράση, διότι μας αποκαλύπτει και άλλα πρόγραμα: καθώς εξηκοίβωσεν ο τοντορομαθής Ιωάννης Μαστιγόπουλος το χωριό ονομάζετο Χατζή-Καλέ και μετά παρέλευσιν χρόνου έμεινε και ελέγετο από όλους Χατζή. Από το 1910 που ήμουν μαθητής [το Χατζή-Καλέ] ονομάσθηκε και το γράφαμε «Ωραιόκαστρο»⁵. Άρα, η σύνδεση του Χατζή με την ονομασία Χατζή-Καλέ δεν ανταποκρίνεται στη σύλλογική μνήμη, αλλά αποτελεί εύρημα ενός λογίου⁶.

Δεύτερον, εγείρεται το ερώτημα για ποιο λόγο έγινε επιλογή ονόματος υπό τύπον συμβιβασμού μεταξύ πρώην κατοίκων του Χατζή και πρώην κατοίκων του Αγίου Φωκά, αφού από το χωριό Αγιος Φωκάς προήλθε μόνο μία οικογένεια του Ωραιοκάστρου⁷. Λογικά, αν χρειαζόταν να γίνει συμβιβασμός, αυτός θα αφορούσε χωριά από τα οποία προήλθαν πολυάριθμες ομάδες⁸. Στο

1 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ο.π., σ. 85.

2 Τσακαλίδης, ο.π., σ. 61.

3 Πελαγίδης, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930)*, ο.π., σ. 236.

4 Τις πληροφορίες αυτές έδωσε ο ίδιος απαντώντας σε ερωτηματολόγιο που συμπλήρωσε το 1939 (ΑΙΜΘ).

5 Παύλος Εξαδάκτυλος, «Χατζή ή Ωραιόκαστρον. (Ένα χωριό της Χαλδίας)», *Ποντιακή Εστία* 1960, αναδημοσιεύθηκε στο περιοδικό *Οραμαν*, τχ. 6, σ. 19.

6 Δεν εντοπίζουμε πάντως στην Εθνική Βιβλιοθήκη πόντημα συγγραφέα που να φέρει επίθετο Μαστιγόπουλος.

7 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, ο.π., σ. 84.

8 Αυτόθι, σσ. 84-85.

Το «Ωραίο Κάστρο», στο Χατζ.

Χρονολογία: 2005.

Λήψη Λ. Ιωαννίδη.

Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

σημείο αυτό μας διαφωτίζει μαρτυρία του Γεωργίου Χρ. Γαλιτίδη⁹, ο οποίος επαναλαμβάνει μεν την προαναφερθείσα εκδοχή του Αδάμ Τσακαλίδη, αλλά προσθέτει ότι οι προτάσεις για την ονομασία του χωριού ήταν δύο: Η μία η προαναφερόμενη και δη «Ωραίοκαστρο» και η άλλη (προερχόμενη από τους Πόντιους του Κανκάσου) «Καρσ». Οι δύο προτάσεις στάλθηκαν στην Αθήνα, στο αρμόδιο υπουργείο, από το οποίο τελικώς θα λαμβανόταν η τελική απόφαση και έγκριση της ονομασίας. Η απάντηση του υπουργείου ήταν θετική για την ονομασία «Ωραίοκαστρο» και απορριπτική για την ονομασία «Καρσ», επειδή η ονομασία αυτή θεωρήθηκε ξενική και όχι ελληνική¹⁰. Η περιγραφή της διαδικασίας είναι αληθινανής, όπως και το δίλημμα μεταξύ ποντιακής και καυκάσιας ονομασίας. Πάντως, η πληροφορία ότι έγινε συμβιβασμός δεν αναφέρθηκε στους Μαραβιλέκη και Βακαλόπουλο, οι οποίοι όχι μόνο ήταν χρονικά εγγύτεροι προς την εγκατάσταση (συνομίλησαν με γηραιούς κατοίκους στις αρχές της δεκαετίας του 1950) αλλά και εφαρμόζαν επιστημονική μέθοδο διασταύρωσης των πληροφοριών¹¹.

Φαίνεται ότι οι λόγοι για τους οποίους επιλέχθηρε η νέα ονομασία είχαν ατονήσει στη μνήμη των κατοίκων σε χρονικό διάστημα μιας γενιάς μετά την εγκατάσταση, λόγω των πολλών γεγονότων που μεσολάβησαν. Άλλωστε, αρκετοί από τους πρώτους πρόσφυγες δε θα ήταν πλέον εν ζωή. Πρέπει να σημειωθεί ότι, ανεξάρτητα από την ταυτότητα του αρχικού αναδόχου της, η επαλογή της ονομασίας του συνοικισμού αποτελούσε διοικητική διαδικασία. Η ονομασία έπρεπε πράγματι να εκπληρωνεί ορισμένες προδιαγραφές, προκειμένου να γίνει αποδεκτή από το Συμβούλιο της Διοικητικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Εσωτερικών¹². Η υποβολή πρότασης για τη νέα ονομασία προϋπέθετε εξοικείωση με το σχετικό νομικό και διοικητικό υλικό (βλ. την προηγούμενη υποσημείωση). Τα πρόσωπα που θα μπορούσαν να ασχοληθούν στοιχειωδώς με το υλικό αυτό και να συντάξουν

τη σχετική πρόταση ήταν μετρημένα στο Ωραιόκαστρο της εποχής. Μια υποψία για τον πραγματικό ανάδοχο μας δημιουργεί η είδηση για την κατάθεση του θεμέλιου λίθου στο δημοτικό σχολείο τον Απρίλιο του 1930, ημέρα της Κυριακής των Βαΐων, παρουσία του γενικού διοικητή Γονατά, των βουλευτών Ιασωνίδη και Λεβαντή και άλλων επισήμων:

To θέαμα των γυναικείων αμφιέσεων γηγενών και προσφύγων ήτο γραφικότατον [...] εις νεαρός πρόσφυξ, καταγόμενος εξ Ωραιοκάστρου της επαρχίας

Χαλδίας του Πόντου, με ωραίας λέξεις ιστόρησε τους άθλους και τον θρύλον της Κόρης Άννας, της Κομνηνής Πριγκηπίσσης της καταφυγούσης μετά την πτώση της Τραπεζούντας εις το φρούριον των Ωραιοκάστρου, οπόθεν προέρχονται και οι περισσότεροι των σημερινών προσφύγων του συνοικισμού¹³.

Αυτό που μας λέει η είδηση είναι ότι το 1926 για την ονομασία του νέου συνοικισμού δεν επιλέχθηκε απλώς ένα όνομα αλλά ένας βυζαντινός θρύλος. Στο βασίλειο της Τραπεζούντας υπήρχε ένα ωραίο κάστρο, στο οποίο κατέφυγε η Βυζαντινή πριγκίπισσα. Από εκεί προέρχονται οι περισσότεροι κάτοικοι του νέου χωριού. Με αυτόν τον θρύλο θα συνδεόταν η νέα Κοινότητα. Είναι άλλωστε η εποχή της αναβίωσης του Βυζαντίου στο ιδεολογικό περιβάλλον της Θεσσαλονίκης, με την ιδέα της αναγέννησης των Δημητρίων μέσω της Διεθνούς Έκθεσης.

Αν όμως αναζητήσουμε τον συγκεκριμένο θρύλο στην πλούσια βιβλιογραφία περί του Πόντου, –αν δηλαδή θελήσουμε να κάνουμε την ίδια διαδρομή με τον ανάδοχο του ονόματος Ωραιόκαστρο– θα συναντήσουμε δύσβατο δρόμο και μερικές εκπλήξεις.

Καταρχάς η Άννα, θυγατέρα του τελευταίου αυτοκράτορα της Τραπεζούντας Δαβίδ, ήταν ιστορικό πρόσωπο που έζησε στο δεύτερο μισό του 15ου αιώνα. Σύμφωνα με τους χρονικογράφους της εποχής της, την πάντεψαν με Οθωμανό αξιωματούχο, και μάλιστα με τον χότζα του σουλτάνου, αλλά εκείνη απέφυγε να εξισλαμιστεί και ο σύζυγός της την έδιωξε. Για τη συνέχεια της ζωής της ο λόγιος διδάσκαλος του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντας Σάββας Ιωαννίδης, σε μελέτη του που δημοσιεύθηκε το 1870, συνοψίζει την παράδοση που κατέγραψαν οι χρονικογράφοι. Η Άννα κατέφυγε στο εσωτερικό του Πόντου, ακολουθούμενη από ορισμένες οικογένειες ευγενών:

Προς δυνάμας της Κορώνης και εν τω ομωνύμω ποταμού (Γαλήνη τερρέ) διήκει χώρα όλως ορεινή [...] Εις την γραμμήν ταύτην

9 Ο πατέρας του Γεωργίου Χρίστου Γαλιτίδη γεννήθηκε το 1902 και περιλαμβανόταν στην ομάδα που προήλθε από το Χατζ και έλαβε κλήρο στο Ωραιόκαστρο.

10 Γεώργιος Χ. Γαλιτίδης, «Πώς πήρε το χωριό την ονομασία «Ωραιόκαστρο»», Οραμα, τχ. 6, σ. 17.

11 Μαραβέλλης-Βακαλόπουλος, δ.π., σσ. 1-2: ...ήλθομεν εις επαφήν μετά των γεροντοτέρων και των πλέον αξιοπίστων προσφύγων. Η αξιοπιστία των ήλεγχητο και εκ της μεταξύ των συζητήσεως, την οποίαν παρηκολούθουμε μετά προσοχής.

12 Το συμβούλιο αντιδιαέρχεται το 1927 την Επιτροπεία των Τοπωνύμων της Ελλάδος, η οποία λειτουργούσε από το 1909. Οι νέες ονομασίες προτείνονταν από τα κοινωνικά ουμβούλια ή τις γενιές συνελεύσεις των κατοίκων ή τις νομαρχίες και εγκρίνονταν από την εν λόγω Επιτροπεία, αποτελουμένη από ακαδημαϊκούς και καθηγητές πανεπιστημίων. Οι προτεινόμενες ονομασίες δεν εγκρίνονταν στο σύνολό τους. Βλ. Επιτροπεία των Τοπωνύμων της Ελλάδος, Γνωμοδοτήσεις περί μετονομασίας συνοικισμών και κοινοτήτων εκδιδόμενες αποφάσεις του υπουργείου των Εσωτερικών πάνω στην επιτροπή της Επιτροπείας, Αθήνα 1920, σσ. 154-155. Ειδικές οδηγίες επιλογής ονομασίας για τις κοινότητες της Μακεδονίας δόθηκαν με τη μελέτη: Στήλων Π. Κυριακίδης, Οδηγία διά την μετονομασίαν κοινοτήτων και συνοικισμών εχόντων τοπωνύμων ή σλαβίκων ονόματ, Αθήνα 1926. Η ώλη διαδικασία αποτυπώθηκε σε σειρά νομοθετικών πολέμων και κωμών (ΦΕΚ Α 99/13.03.1929) και τροποποιήθηκε με τον Νόμο 6429 Περί μεταρρυθμίσεων εις την νομοθεσίαν περί δήμων και κοινοτήτων (ΦΕΚ Α 444/22.12.1934).

13 Μακεδονία, φ. 14.4.1930, σ. 4.

είναι και η Μούζαινα [...] το τελευταίον καταφύγιον των μετά της Κόρης του Δαβίδ Αννης Τραπέζουντών οικογενειών. Εντός δε υπό την Μούζαινα ποταμού είναι και μονή καλογραίων του Αγίου Γεωργίου του Ζανδού, συμπλοσούμενων εις 12. Κάτωθεν δ' αυτής 3 ώρας είναι και το χωρίον Κορχαννα, ή Κυρά (βασιλοπούλα) Αννα, νων όλως υπό Μωαμεθανών κατοικούμενον¹⁴.

Ο ίδιος συγγραφέας αλλού σημειώνει ότι η Αννα αρχικά κατοίκησε περί τον Σαγγαρήν σε απόσταση τριών ωρών νοτιοδυτικά της Τραπέζουντας. Εκείθεν κατέφυγεν υπέρ τα ονομαζόμενα Χαφία 16 ώρας μακράν και προς μεσημβρίαν της Τραπέζουντος, όπου έκτισε και χωρίον ονομαζόμενον Κυρά Αννα ή και Κορή Αννα: αλλά και εκείθεν εκβιασθέντες [οι συνοδοί της] οι μεν τούτων ετούρικισαν, οι δε μετά της Άνης έφυγον εντός της Μούζαινης μεταξύ των δυσπροσπελάστων φαράγγων και βράχων κορημωδών, όπου έκτισαν εκεί τας κατοικίας των υπάρχει δε εκεί παρά τα χωρία Χάτζι εκκλησία των Ταξιαρχών, όπου ενορίσκεται η εξής δυσανάγνωστος επιγραφή της εποχής εκείνης επί του κονιάματος προς την αγίαν Τράπεζαν. «Οράς το δείγμα του θεαρέστον βίου και της ακραιφνούς πίστεως. Η Αννα η Δαβίδ [...] συν τοις τέκνοις αυτοίς [...] είδον γαρ ούτοι τον ναόν του Ταξιάρχου άμορφον [...] και λοιπόν εφρόντισε αμαρτωλών χάριν τε λύτρον και βροτών σωτηρίαν [...]»¹⁵. Με λίγα λόγια, η Αννα του Δαβίδ ανακάινεται τον ναό που βρισκόταν έξι από το χωριό Χάτζι. Αυτό βρισκόταν εκεί, δηλαδή στον τόπο όπου κατέφυγε η Άννα μετά τον εξισλαμισμό των περισσότερων ακολούθων της¹⁶ αλλά και των κατοίκων του χωριού που είχε ιδρύσει.

Μήπως λοιπόν δεν είναι σύμπτωση ότι έξω από το χωριό Χάτζι υπήρχε –σύμφωνα με όσα είπαν οι γεροντότεροι στους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο¹⁷– παρεκκλήσι των Ταξιαρχών; Μήπως το Χάτζι που σημειώσει ο πολύ εγγύτερος προς τα πράγματα λόγιος διδάσκαλος του Φροντιστηρίου της Τραπέζουντας; Το Χάτζι απειχε από την Μπας [Άνω] Μούζενα 5 χιλιόμετρα. Αλλά εκεί κάπου βρισκόταν και το Χάτζι που αναφέρει ο Ιωαννίδης.

Εξάλλου, στο σημείο αυτό δε μας αφήνει καμιά αμφιβολία ο Παύλος Εξαδάκτυλος, που έγραψε λίγα χρόνια μετά τους Μαραβελάκη και Βακαλόπουλο: *Νοτίως του χωριού κείται το κάστρο και ο ναός επ' ονόματι των Αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ κτισθείς υπό της Άνης Κομνηνής. Αν και κατέκειτο εις ερείπια από την πολυναιρίαν, εν τούτοις εσώξετο το ιερόν και παρά την Αγίαν Τράπεζαν επί του κονιάματος η επιγραφή... [επαναλαμβάνεται επακριβώς η μαρτυρία του Ιωαννίδη]. Ασφαλώς ο Π. Εξαδάκτυλος (γ. 1923) δεν είχε προσωπική αντιληφτή των πραγμάτων, λόγω της ηλικίας του, αλλά έχει σημασία ότι και εκείνος, έχοντας εντοπίσει και διαβάσει το βιβλίο του Ιωαννίδη, είχε καταλήξει στο ίδιο συμπέρασμα με μας: το Χάτζι –όπως το ονόμαζε και ο ίδιος– ήταν το ίδιο χωριό με το Χάτζι του Ιωαννίδη.*

Ίσως, λοιπόν, γι' αυτό οι Μαραβελάκης και Βακαλόπουλος σημειώσαν με εύλογη επιστημονική απογοήτευση: *Περί της ιστορίας του Χατζή ουδέν θετικόν κατωρθώσαμεν να εξακοιβώσωμεν*¹⁸. Δεν εξακρίβωσαν τίποτε για το Χατζή, διότι η πλησιέστερη προς την πραγματικότητα ονομασία του ήταν Χάτζι. Ως Χατζή αναφέρεται το χωριό σε χάρτη της Χαλδίας με κλίμακα 1: 200.000 που συνέταξε στη δεκαετία του 1950 ο μελετητής της περιοχής Δημήτριος Κ. Παπαδόπουλος¹⁹.

Αφού λοιπόν το χωριό ονομάζόταν Χάτζι και αφού δεν απαντά σε γραπτή πηγή η ονομασία Χατζ-Καλέ /Ωραιόκαστρο, από πού προέκυψε ο θρύλος; Θα ανατρέξουμε και πάλι στον Ιωαννίδη:

[...] επί της παραλίας είναι και η Κορδύλη (Αλατζακαλέ), πολύχη και φρούριον αρχαίον [...] περίφημον δε εις τα στόματα των κατοίκων ένεκα της επικρατούσης παραδόσεως και των ηρωικών ασμάτων περί αυτού, κατά τα οποία επί επτά έτη πολιορκηθέν υπό των Τούρκων τέλος παρεδόθη διά απάτης. Αναφέρεται δε ότι Κομνηνοφήνης τις Κόρη διηγήθηνε τα της αμύνης, ήτις μετά την άλωσην του φρουρίου πεσούσα από τον πύργον επί του υποκάτω πλήθους των εχθρών απέθανεν. Περίεργον δε ότι πολλά τοιαύτα φρούρια παράλια αναφέρονται υπό τα αντά περιστατικά ότι ήλθησαν υπό των Τούρκων. Ούτω το κάστρον του Οιναίου (Οργιάς) αμυνόμενον υπό βασιλοπούλας ήλωθη μετά επτά έτη διά της ομοίας απάτης [...] η δε βασιλόπατς πεσούσα αφ' υψηλού πύργου επί του εισερχομένου πλήθους απέπνευσεν. Όμοιον λοιπόν συνέβη και εις τα φρούρια Κοράλων, Τραπέζουντος, Σουρμένων και Ριζαίουν και έκαστος τόπος έχει την περί τούτου παράδοσιν και άσματα διηγούμενα περιπαθώς το τραγικόν τούτο συμβάν. Άλλα ή πρέπει να συνέβη μόνον εις εν, ή εις ουδέν μέρος τοιούτο το²⁰.

Συνεπώς, ο θρύλος δεν αφορά μόνο την τελευταία πριγκίπισσα ούτε συνδέεται μόνο με ιστορικά πρόσωπα. Είναι ένας θρύλος στρατιωτικός και ηρωικός, ένα παραμύθι που μετέτρεψε την έκπτωτη πριγκίπισσα, τη διωγμένη σύζυγο του χότζα, σε ηρωική στρατηγό που υπερασπίζεται τα σύνορα του Πόντου.

Δε θα ήταν υπερβολικό να αποδώσει κανείς την ιδέα της ονομασίας του οικισμού από αυτή την παράδοση σε δύο πρόσωπα που αισκούσαν την ιδεολογική γηγεμονία στον συνοικισμό: στον ιερέα και τον δάσκαλο. Ο ιερέας, ο σακελλάριος Χρυσόστομος, έγραψε ότι καταγόταν από το Ωραιόκαστρον του Πόντου. Ο δάσκαλος δεν ήταν πρόσφρυγας, αλλά πρέπει να διέθετε τις απαιτούμενες γραφματικές γνώσεις, ώστε να ανατρέξει στον προσήκοντα βυζαντινό θρύλο. Ένα θρύλο που προερχόταν από τον Πόντο, άλλα ήταν ικανός να αποτελέσει το ιδεολογικό και ιστορικό υπόστρωμα για ολόκληρη την Κοινότητα. (Άλλωστε φαίνεται ότι σωζόταν και στο Παλαιόκαστρο τοπικός θρύλος για κάποιο κάστρο στην περιοχή).

Δάσκαλος στο σχολείο του Παλαιοκάστρου, από το 1916

14 Σάφες Ιωαννίδης, *Ιστορία και Στατιστική Τραπέζουντας και της περί ταύτην χώρας ως και τα περί της ενταύθα ελληνικής γλώσσης*, εν Κωνσταντινούπολει 1870, σσ. 246-247.

15 Αυτόδι, σ. 124.

16 Για μια συνοπτική και έγκριτη εικόνα των γεγονότων που επακολούθησαν μετά την άλωση της Τραπέζουντας βλ. Anthony Breyer, «Rural Society in Matzouka», στο A. Breyer & H. Lowry, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Birmingham and Dumbarton Oaks 1986, σσ. 81-86.

17 Μαραβελάκης-Βακαλόπουλος, δ.π., σ. 86.

18 Αυτόθι, σ. 85.

19 Βλ. αναδημοσίευση του στο τεύχος «Οι Σταυριώτες οικιστές του Ωραιοκάστρου», *To Όραμαν* [ειδική έκδοση], σ. 4.

20 Ιωαννίδης, δ.π., σσ. 220-221.

Από τα αριστερά: Γιάννης Χαραβόπουλος,
Θεόδωρος Δαμιανίδης, Κώστας Χαραβόπουλος
(κοινοτάρχης), Παρίσης Κούντης,
Γεώργιος Χριστοδούλης (μέλλων κοινοτάρχης),
Χρήστος Χαραβόπουλος. Χρονολογία: 1932.
Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

ως το 1932, ήταν ο Νικόλαος Κισσούμης. Δε δημοσίευσε καμιά αυτοτελή εργασία²¹, όπως θα περίμενε κανείς από ένα λόγιο, επαρκώς εξουκειωμένο με τους μύθους της περιοχής της Τραπεζούντας. Όπως, όμως, περιγράφεται από τους πιο ηλικιωμένους κατοίκους στις συνεντεύξεις που συγκεντρώθηκαν για το Λαογραφικό Μουσείο του Ωραιοκάστρου, ήταν επιμελής και επέμενε να λάβουν οι κάτοικοι αμιγώς ελληνικά επίθετα. Ελπίζουμε ότι η μελλοντική έρευνα θα φωτίσει το σημείο αυτό, όχι διότι έχει ιδιαίτερη σημασία ποιος πρότεινε το όνομα Ωραιόκαστρο, αλλά διότι υπήρξε καθοριστικό της ιδεολογικής συγκρότησης των νέων κατοίκων, λίγα χρόνια μετά τη στοιχειώδη εγκατάστασή τους ανάμεσα στα πουράνια, στο νέο ξεκίνημα της ζωής τους.

6.2. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου

Αν και επισήμως η Κοινότητα Ωραιοκάστρου συστάθηκε το 1926, η λειτουργία της άρχισε μόλις τον Δεκέμβριο του 1928.

Μια πολύ σημαντική ημέρα για τη διοικητική συγκρότηση της Κοινότητας ήταν η Κυριακή 1 Μαρτίου 1929, κατά την οποία το κοινοτικό συμβούλιο, παρουσία του εφημερίου του Αγίου Αθανασίου, συγκεντρώθηκε για να καταρτίσει γενικόν μητρώον αμφοτέρων των φύλων επί τη βάσει των υφισταμένων μητρώων, ληξιαρχικών πράξεων και των βιβλίων του ιερέως²². Δυστυχώς, τα πολύτιμα αυτά ιστορικά τεκμήρια δεν εντοπίστηκαν μέχρι τώρα.

Το πρώτο κοινοτικό συμβούλιο το αποτελούσαν οι εξής (σε παρένθεση αναγράφεται η ηλικία τους το 1928): Κωνσταντίνος Χαραβόπουλος (48 ετών), Χρήστος Τριανταφυλλίδης (41 ετών), Δημήτριος Παπαδόπουλος (40 ετών), Παύλος Εξαδάκτυλος (άγν.), Θεμιστοκλής Τομπάζης (37 ετών). Ο Κ. Χαραβόπουλος εκλέχτηκε πρόεδρος του συμβουλίου²³. Οι αριμοδίτητες του προέδρου ήταν να εκπροσωπεί την Κοινότητα και να εισηγείται στο κοινοτικό συμβούλιο. Ο ρόλος του δεν ήταν α-

νάλογος προς εκείνον του δημάρχου, δεδομένου ότι δεν εκλεγόταν απευθείας από τους ψηφοφόρους, αλλά από το κοινοτικό συμβούλιο. Ήταν πρώτος μεταξύ ίσων κοινοτικών συμβούλων, για όσο καρό διαρκούσε η θητεία του. Όλες οι αποφάσεις λαμβάνονταν από το κοινοτικό συμβούλιο σε συνεδρίαση.

Τον Αύγουστο του 1929 πραγματοποιήθηκαν κοινοτικές και δημοτικές εκλογές. Από το απερχόμενο συμβούλιο εξελέγησαν οι Χαραβόπουλος, Τομπάζης και Παπαδόπουλος, ενώ τις υπόλοιπες θέσεις κατέλαβαν ο Παναγιώτης Νεοφυτίδης, 43 ετών (που έλαβε και τις περισσότερες ψήφους) και ο Πέτρος Μπαζάκας, 30 ετών, ο μοναδικός σύμβουλος που προερχόταν από τους παλαιότερους κατοίκους. Το νέο κοινοτικό συμβούλιο συνήλθε σε σώμα στις 8 Σεπτεμβρίου 1929 και εξέλεξε ως πρόεδρο του τον Κ. Χαραβόπουλο, με τέσσερις ψήφους υπέρ και μία λευκή. Ο Δημήτριος Παπαδόπουλος εξελέγη αντιπρόσεδρος του συμβουλίου, με την ίδια πλειοψηφία, το απόγευμα της ίδιας ημέρας²⁴.

Η θητεία του προέδρου του συμβουλίου ανανεωνόταν κάθε χρόνο, για την περίοδο 1 Σεπτεμβρίου ως 30 Αυγούστου. Τον Αύγουστο του 1930 ο Χαραβόπουλος δεν έθεσε υποψηφιότητα για την περίοδο 1 Σεπτεμβρίου 1930-30 Αυγούστου 1931. Στις 3 Αυγούστου του 1930 το συμβούλιο συνήλθε υπό την προεδρία του απερχομένου προέδρου και εξέλεξε ως νέο πρόεδρο του τον Θεμιστοκλή Τομπάζη, ο οποίος έλαβε τέσσερις ψήφους, έναντι μιας του Π. Μπαζάκα. Το απόγευμα της ίδιας ημέρας το κοινοτικό συμβούλιο συνήλθε και πάλι και εξέλεξε ως αντιπρόσεδρο τον Δ. Παπαδόπουλο. Οι Τομπάζης και Παπαδόπουλος επανεξελέγησαν ως πρόεδρος και αντιπρόσεδρος αντίστοιχα του κοινοτικού συμβουλίου και τα επόμενα χρόνια²⁵.

Όλες οι συνεδριάσεις, εκτός από λίγες εξαιρέσεις, γίνονταν την Κυριακή, μετά το μεσημεριανό φαγητό. Μέχρι το καλοκαίρι του 1929 η Κοινότητα δε διέθετε γραφεία. Οι συνεδριάσεις γίνονταν εκ περιτροπής στα σπίτια των μελών του κοινοτικού συμβουλίου, συνήθως του προέδρου. Το πρώτο γραφείο που απέκτησε το κοινοτικό συμβούλιο ήταν ένα δωμάτιο, το οποίο ανήκε στον Ανδρέα Σιταρίδη, ενώ το δεύτερο (1934) ένα δωμάτιο που ανήκε στη Χρυσή Περιπερίδου²⁶. Το ενοίκιο ήταν 100 δραχμές μηνιαίως, ποσό που αντιστοιχούσε σε 1,5-2 ημερομίσθια. Τον Νοέμβριο του 1930 αποφασίστηκε ότι το κοινοτικό γραφείο θα ήταν ανοικτό καθ' εκάστην 7-9 μ.μ. προς διεκπεραίωσιν των εργασιών της κοινότητος και των κατοίκων²⁷. Αναρωτιέται κανές πόσο εύκολο θα ήταν για τους κατοίκους να πηγαίνουν μέσα στο σκοτάδι, από λασπωμένα μονοπάτια, στο κοινοτικό γραφείο. Από την άλλη πλευρά, η ενασχόληση με τα κοινοτικά γινόταν στο περιθώριο του βιοπορισμού των κοινοτικών συμβούλων, και συνεπώς στον ελεύθερο χρόνο τους. Είναι χαρακτηριστικό, για το πνεύμα λιτότητας που επικρατούσε, ότι

21 Βάσει του καταλόγου της Εθνικής Βιβλιοθήκης και της Βιβλιοθήκης του ΑΠΘ.

22 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

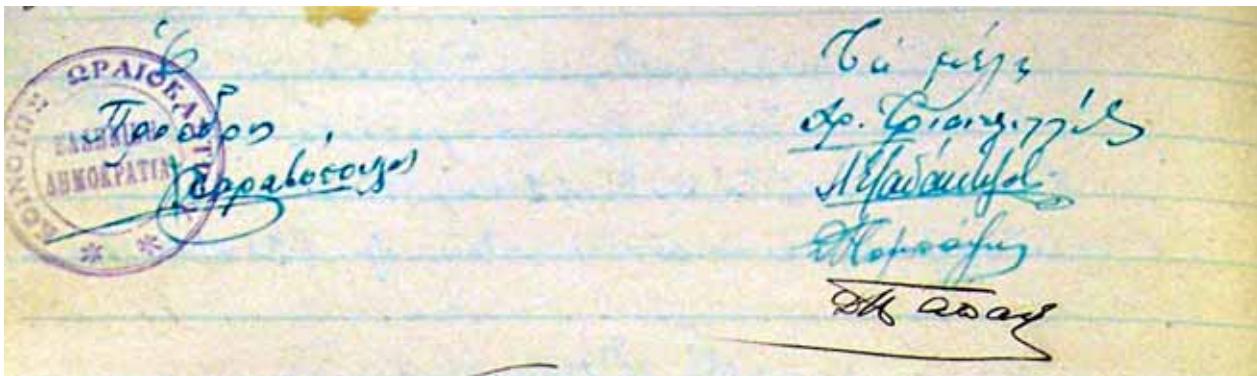
23 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

24 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 8.9.1929 (πρωινή και απογευματινή). Για τον Δημήτριο Παπαδόπουλο (1892-1934) βλ. «Ενα αξιόλογο ιστορικό ντοκουμέντο», *To Όραμαν*, ειδικό τεύχος «Οι Σταυρώτες οικιστές του Ωραιοκάστρου», σσ. 43-46.

25 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 3.8.1930, 9.8.1931, 7.8.1932.

26 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

27 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

Οι υπογραφές των μελών του δεύτερου κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου (1930).

τον Μάρτιο του 1930 τα μέλη του συμβουλίου δεν παρέστησαν σε επίσημες εκδηλώσεις που έγιναν στη Θεσσαλονίκη και όρισαν με απόφασή τους ως εκπρόσωπο της Κοινότητας τον βουλευτή Μίλτιάδη Παπαδόπουλο²⁸. Το καλοκαίρι του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να εγκαταστήσει τηλέφωνο στο γραφείο του, το οποίο προφανώς θα εξιπηρετούσε όλους τους κατοίκους²⁹, αλλά τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου έκρινε ότι το τηλέφωνο έπρεπε να εγκατασταθεί στο σχολείο, το οποίο ήταν καταλληλότερο ως οίκημα από το κοινοτικό γραφείο³⁰, ίσως για λόγους που είχαν σχέση με τη γεωγραφική θέση και τα ωράρια λειτουργίας των δύο οικημάτων. Το 1932 ο συντάκτης του εμπορικού οδηγού της Θεσσαλονίκης θεώρησε ως ενδιαφέροντος την πληροφορία ότι εν τη κοινότητι υπάρχει τηλέφωνο³¹.

Ο πρώτος υπάλληλος της Κοινότητας ήταν ο Θεμιστοκλής Τσακαλίδης του Αδάμ, ο οποίος διέθετε, κατά τη σχετική απόφαση του συμβουλίου, όλα τα προσόντα τα διαλαμβανόμενα εις το άρθρον 42 παρ. 3 του κώδικος και προσλήφθηκε ως γραμματέας στις 24 Φεβρουαρίου 1929. Από τον γραφικό χαρακτήρα και τη διατύπωση των πρακτικών του συμβουλίου, φαίνεται ότι είχε αναλάβει να τηρεί τα πρακτικά και ενδεχομένως την αλληλογραφία της Κοινότητας πριν από τον διορισμό του. Η απασχόλησή του πρέπει να ήταν μερική, διότι ο μισθός που εγκρίθηκε ήταν μόνο 240 δραχμές μηνιαίως, ποσό που αντιστοιχούσε σε 3-4 ημερομίσθια. Το 1931 με απόφαση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας –προς την οποία η Κοινότητα συμμορφώθηκε– ο μισθός αυτός διπλασιάστηκε³². Είχε φτάσει τις 480 δραχμές το 1936, ενώ το έτος εκείνο καθορίστηκε, με απόφαση της Γενικής Διοίκησης³³, σε 800 δραχμές, ποσό που αντιστοιχούσε μόλις σε 11-12 ημερομίσθια. Ο πρόεδρος του συμβουλίου λάμψανε το 1929 μηνιαία αποζημίωση 250 δραχμές³⁴. Αργότερα, αποζημιώνόταν με ημεραργίες –δηλαδή ανάλογα με τον αριθμό των ημερών που διέμενε στη Θεσσαλονίκη για υποθέσεις της Κοινότητας–, περίπου 30 μέρες τον χρόνο, προς 75 δραχμές την ημέρα³⁵ (όσο το μέσο ημερομίσθιο). Το 1934 προσλήφθηκε και κλητήρισε στην

Κοινότητα, ονόματι Ιωάννης Παυλίδης, με μηνιαίο μισθό 150 δραχμές³⁶, που αντιστοιχούσε σε τρία εργατικά ημερομίσθια.

Το 1934 πραγματοποιήθηκαν δημοτικές και κοινοτικές εκλογές σε όλη τη χώρα και στο Ωραιοκάστρο εκλέχθηκε νέο κοινοτικό συμβούλιο, αποτελούμενο από νεότερους κατοίκους, τέσσερις πρόσφυγες και ένα γηγενή, όπως άλλωστε και το προηγούμενο. Το αποτελούσαν οι: Νικόλαος Τσακαλίδης 37 ετών, Ιωάννης Παπαδόπουλος, Πέτρος Κούντης 35 ετών, Σαμψών Τσαμεσίδης 31 ετών και ο μεγαλύτερος Αναστάσιος Κυριακάδης, 45 ετών³⁷. Εξελέγησαν ως πρόεδρος ο Ν. Τσακαλίδης και ως αντιπρόεδρος ο Ι. Παπαδόπουλος³⁸. Το συμβούλιο αυτό ασχολήθηκε με πολλά θέματα, όπως η περίφραξη του δάσους και η φύτευση νέων δένδρων, η περίφραξη της πλατείας, η κατασκευή υδραγωγείου και η παραλαβή της βοσκής Ακ Μπουνάρ από τη Διεύθυνση Ανταλλαξιμών³⁹.

Μετά το Κίνημα της 1ης Μαρτίου 1935 πληθώρα δημοτικών και κοινοτικών συμβούλων παύτηκε σε ολόκληρη τη χώρα⁴⁰. Το ίδιο συνέβη και στο Ωραιοκάστρο, με την παύση των Ν. Τσακαλίδη, Π. Κούντη και Α. Κυριακάδη, οι οποίοι αντικαταστάθηκαν από τους επιλαχόντες Θεμ. Τομπάζη, Χρ. Ουζούνη και Γ. Τίκα. Η παύση έγινε στις 17 Μαΐου 1935, αλλά δε γνωρίζουμε πότε ακριβώς συγχλήθηκε το νέο (μετά τις αντικαταστάσεις) κοινοτικό συμβούλιο. Το βιβλίο πρακτικών που τηρήθηκε μεταξύ του Απριλίου 1934 και του Ιανουαρίου 1936 δεν έχει βρεθεί. Στο βιβλίο πρακτικών που άρχισε την 1η Ιανουαρίου 1936⁴¹ ο πρόεδρος και οι σύμβουλοι υπογράφουν χωρίς κοινοτική σφραγίδα, η οποία κατά περίεργο τρόπο δεν εμφανίζεται σε ολόκληρη την επόμενη διετία. Οπωσδήποτε, το κοινοτικό συμβούλιο είχε ήδη συγχροτηθεί σε σώμα πριν από την 1η Ιανουαρίου 1936. Πρόεδρος ήταν ο Σ. Τσαμεσίδης και αντιπρόεδρος ο Ι. Παπαδόπουλος. Τον Ιούνιο του 1936 οι παυθέντες επανήλθαν στις θέσεις τους και η σύνθεση του κοινοτικού συμβουλίου αποκαταστάθηκε. Πρόεδρος και αντιπρόεδρος αντίστοιχα επανεκλήθηκαν οι Τσακαλίδης και Κούντης⁴². Η εκλογή αυτιστική παύση α-

28 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 9.3.1930. Ο Μίλτιαδης Παπαδόπουλος ήταν βουλευτής του Κόμματος των Φιλέλευθέρων.

29 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.7.1931.

30 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 27.12.1931.

31 Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και περιχώρων ό.π., σ. 550.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 24.2.1929 και 19.7.1931.

33 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 9.8.1936.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.2.1929.

35 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936.

36 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 17.4.1934. Η αμοιβή αντιστοιχούσε σε τρία ημερομίσθια ανειδίκευτον εργάτη.

37 Οι ήλικες προκύπτουν από το Μητρώο Αρρένων. Ο Ιωάννης Δ. Παπαδόπουλος δεν αναγράφεται σε αυτό.

38 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 3.4.1934.

39 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936 (απορ. 48 και 49).

40 Οι παύσεις έγιναν με αποφάσεις των γενικών διοικητών. Γενικός Διοικητής Μακεδονίας ήταν ο Περικλής Ράλλης. Στον Δήμο Θεσσαλονίκης οι μισοί σύμβουλοι παύθηκαν. Βλ. Ευάγγελος Χειμωνάλης, *Ο Νικόλαος Μάνος και ο Δήμος Θεσσαλονίκης στην περίοδο των μεσοπολέμων*, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 578.

41 Κάλυψε την περίοδο 1936-1938. [εφεξής Πρακτικά ΚΣ2]. Θεωρήθηκε από το Ειρηνοδικείο Μελισσοχωρίου στις 10 Φεβρουαρίου 1936.

42 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 17.6.1936.

πό τη Γενική Διοίκηση για τυπικούς λόγους και επαναλήφθηκε, με τα ίδια αποτελέσματα, στις 12 Ιουνίου 1936. Οι Τσαμεσίδης και Παπαδόπουλος αρνήθηκαν ψήφο⁴³. Ωστόσο, η διαφοροποίηση αυτή δε φαίνεται να επηρέασε τη λειτουργία του κοινοτικού συμβουλίου, πολλές αποφάσεις του οποίου ήταν ομόφωνες, μεταξύ των οποίων και η μετάβαση του προέδρου στην Αθήνα για να παραστεί στην επίσημη κηδεία του βασιλιά Κωνσταντίνου⁴⁴, μια δαπανηρή απόφαση πολιτικής σκοπιμότητας⁴⁵. Τον Δεκέμβριο του 1936 έγινε ψηφοφορία εκλογής προέδρου για την επόμενη ετήσια θητεία και επανεκλέχθηκε ο Ν. Τσακαλίδης με τρεις ψήφους έναντι δύο του Α. Κυριακίδη⁴⁶. Αντιπρόεδρος εκλέχθηκε ο Π. Κούντης, με την ίδια πλειοψηφία⁴⁷.

Το 1936 η Κοινότητα μετακόμισε σε νέο γραφείο, το οποίο μίσθωσε από τον Νικ. Γραμματικόπουλο έναντι 200 δραχμών μηνιαίως, διότι ο τοίχος από το παλαιό είχε ραγίσει. Ήδη οι κάτοικοι εκμίσθωναν τα σπίτια τους σε παραθεριστές και δεν ήταν εύκολη η εξεύρεση γραφείων Κοινότητας⁴⁸. Το 1937 αποφασίστηκε η αντικατάσταση των καθισμάτων, διότι ήταν πλέον σε κακή κατάσταση⁴⁹. Προς το τέλος του ίδιου χρόνου, η Κοινότητα μίσθωσε ένα δωμάτιο από τη Χριστίνα Αφονένιδου για να στεγάσει το λιτό γραφείο της, με μίσθιμα 200 δρχ. το μήνα. Το δωμάτιο αυτό ήταν σε κεντρικότερη θέση από το προηγούμενο. Ένα άλλο δείγμα βελτίωσης ήταν ότι η Κοινότητα αγόρασε μία αρχειοθήκη για να βάζει τους φακέλους της. Άλλα εκείνο που ξενίζει είναι ότι τον Ιανουάριο του 1938 το συμβούλιο αποφάσισε να αγοράσει δύο έργα ζωγραφικής της καλλιτέχνηδος Αικατερίνης Μωραΐτου, αντί του ποσού των 1.150 δραχμών μετά των πλαισίων προς καλλιτοπισμόν των γραφείων της κοινότητος⁵⁰. Λίγο αργότερα ελήφθη απόφαση για την ανέγερση κοινοτικού γραφείου⁵¹.

Από τον Αύγουστο του 1937 τα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου συντάσσονταν μεν, αλλά δεν υπογράφηκαν ποτέ. Από τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου –οπότε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου διόρισε δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια– ως προέδρος υπογράφει ο Κωνσταντίνος Χαραβόπουλος⁵² (είχε διατελέσει πρώτος προέδρος της Κοινότητας) και ως μέλη οι Κωνσταντίνος Λεοντίδης και Χρήστος Τριανταφύλλιδης, που είχαν τότε ηλικία 57, 50 και 54 ετών αντίστοιχα⁵³. Εφεξής, το συμβούλιο θα έμενε τριμελές.

6.3. Κοινοτικά έσοδα και φορολογία

Βασική αρμοδιότητα του κοινοτικού συμβουλίου ήταν να κα-

θορίζει τις φορολογικές επιβαρύνσεις των κατοίκων και τις πηγές των λοιπών εισόδων της Κοινότητας. Οι κυριότερες φορολογίες ήταν ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων και ο φόρος επί της αξίας των παραγομένων γεωργικών προϊόντων. Άλλο σημαντικό έσοδο της Κοινότητας ήταν το δικαίωμα από τη χορήση των βοσκήσιμων γαιών.

Ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων επιβάρυνε τους κατοίκους που είχαν ζώα, ως εξής: 10 δραχμές για τα μεγάλα ζώα (άλογα, αγελάδες) και 5 δραχμές για τους όνους και τα αιγοπόδια. Το ύψος αυτού καθορίστηκε το 1929 και διατηρήθηκε στη συνέχεια σταθερό με αποφάσεις του συμβουλίου ως το 1934, οπότε και μειώθηκε σε 8 και 4 δραχμές αντίστοιχα⁵⁴. Το 1936 μειώθηκε και άλλο, 2 δραχμές για τα αιγοπόδια και 5 για τους χοίρους⁵⁵ (στο μεταξύ είχε αρχίσει να αναπτύσσεται η χοιροδόφηση). Το 1937 ο φόρος επί των διαιτωμένων ζώων αλμακάθηκε σε τρεις κατηγορίες, ως εξής: 10 δραχμές για τα μεγάλα ζώα, 5 δραχμές για τους όνους και τους χοίρους και 2 δραχμές για τα αιγοπόδια⁵⁶. Πρέπει να σημειωθεί ότι η δραχμή είχε το 1937 αυστηρά μικρότερη αξία από όπι το 1929.

Αντιστοιχία του φόρου επί των διαιτωμένων ζώων 1929 και 1937 σε ευρώ (τιμές 2010), βάσει της ισοτιμίας του χρυσού. Η πτώση οφείλεται στη διεθνή οικονομική κρίση.

Κατηγορία	1929	1937
Μεγάλα ζώα	5,33	2,50
Αιγοπόδια	2,66	0,50

Ο κοινοτικός φόρος επί της αξίας των παραγομένων γεωργικών προϊόντων καθορίστηκε σε 1%, διότι η κοινότητα ήμερε ως νεοσυσταθείσα έχει ανάγκη κοινωφελών έργων, διατύπωση που υιοθετήθηκε διότι το ποσοστό εξαντλούσε τα νόμιμα όρια. Το ίδιο ποσοστό, με το ίδιο σκεπτικό, διατηρήθηκε και τα επόμενα χρόνια⁵⁷. Ταυτόχρονα με τον κοινοτικό αυτόν φόρο, οι κοινότητες εισέπρατταν και τον φόρο έγγειας παραγωγής για λογαριασμό του Δημοσίου. Ο προσδιορισμός της αξίας της παραγωγής γινόταν με απλό τρόπο. Κάθε Οκτώβριο, οι κάτοικοι πήγαιναν τα βράδια στο γραφείο της Κοινότητας και δήλωναν την παραγωγή τους⁵⁸. Καθώς όλοι γνωρίζονταν μεταξύ τους, δεν υπήρχε ανάγκη δικαιολογητικών και τεκμηριώσεων. Αν και δε διαθέτουμε τεκμήρια ειδικά για το Ωραιόκαστρο, η βεβαίωση

43 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 12.7.1936.

44 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 8.11.1936, απόφ. 55.

45 Κόστησε στην Κοινότητα 4.000 δραχμές, ποσό που πρέπει να συγχριθεί με τις 9.500 δραχμές που κόστισε η αποστράγγιση των στάσιμων νερών και τις 1.000 που ήταν το κόστος για τον εμβολιασμό των μαθητών. Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 8.11.1936, απόφ. 53 και 56.

46 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.12.1936, απόφ. 65.

47 Αυτόθι, απόφ. 66.

48 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 6.9.1936.

49 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 6.

50 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.1.1938, απόφ. 86. Δεν εντοπίσαμε στοιχεία για την εν λόγω ζωγράφο.

51 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 88.

52 Αναγνωρίζεται από την υπογραφή του σε παλαιότερα πρακτικά.

53 Τα ονόματα αναγνωρίζονται από τις υπογραφές, βάσει του Μητρώου Αρρένων, από το οποίο προέρχονται και οι ηλικίες.

54 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 24.2.1929, 19.4.1931, 23.4.1932, 19.2.1933, 15.4.1934, 22.6.1934.

55 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.2.1936.

56 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 4.

57 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 24.2.1929, 30.3.1930, 19.4.1931, 3.4.1932, 19.2.1933, 15.4.1934.

58 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 6.1.1929.

του φόρου παρουσίασε προβλήματα σε πανελλαδικό επίπεδο. Στο συνέδριο των εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης που πραγματοποιήθηκε το 1929 υποστηρίχθηκε ότι η καθιερωθείσα αρχή της χρησιμοποίησεως εν προκειμένω των Δήμων και Κοινότητων ως φορολογικών οργάνων των κράτους απέβη επιζημία και εποχούλευσεν οξείαν αντίθεσιν μεταξύ των τοπικών αρχών των και των φορολογουμένων... [ο πρωθυπουργός Ε. Βενιζέλος] εύρε δικαίας τας επί του προκειμένου αντιλήψεις και εβεράιως ότι θα μεριμνήσῃ, ίνα οι Δήμοι και οι Κοινότητες απαλλαγούν της υποχρεώσεως ταύτης⁵⁹.

Το 1934, επειδή η παραγωγή ήταν ασυνήθιστα μεγάλη, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να διπλασιάσει τον φόρο της γεωργικής παραγωγής (από 1% σε 2%), προκειμένου να χρηματοδοτήσει τοπικά κοινωφελή έργα. Η επιβάρυνση αυτή διατηρήθηκε και τα επόμενα έτη. Επαναφέρθηκε στο 1% μόλις το 1937⁶⁰.

Το κοινοτικό τέλος για τη χρήση των βιοσκήπων γιαών της Κοινότητας επιβαλλόταν ανάλογα με το είδος του ξώου. Το 1929 αποφασίστηκε ότι οι κάτοικοι θα πλήρωναν 60 δραχμές ετησίως για τα μεγάλα ζώα, ενώ για τα αιγοπρόβατα 20 δραχμές για τη θερινή περίοδο και 40 δραχμές για τη χειμερινή περίοδο. Εξαιρούνταν πέντε μικρά και δύο μεγάλα ζώα για κάθε οικογένεια. Το επόμενο έτος, 1930, το τέλος διατηρήθηκε σταθερό για τα αιγοπρόβατα, αλλά μειώθηκε για τα μεγάλα ζώα σε 40 δραχμές. Το 1931 η επιβάρυνση διατηρήθηκε σταθερή, ασκήθηκε όμως κριτική στην εξαίρεση λίγων ζώων για κάθε οικογένεια, διότι μερικοί καταστρατηγούσαν τη σχετική διάταξη, ισχυριζόμενοι ότι δικά τους ζώα ανήκαν σε συγγενείς τους. Υπήρξαν αυτήματα για τη μείωση της επιβάρυνσης, αλλά τελικώς το συμβούλιο αποφάσισε να μην ενδώσει, διότι προσπαθούσε να συγκεντρώσει χρήματα για να αγοράσει τη βοσκή Ακ Μπουνάρ, που ανήκε στην ανταλλάξιμη περιουσία (βλ. πο κάτω). Το 1932, λόγω της μεγάλης οικονομικής κρίσης (το έτος αυτό ήταν το χειρότερο προπολεμικό από την άποψη της παραγωγής), τα τέλη μειώθηκαν σε 30 δραχμές ετησίως για τα μεγάλα ζώα και σε 20 δραχμές ετησίως για τα μικρά ζώα⁶¹. Το 1934 η επιβάρυνση για τα μικρά ζώα μειώθηκε σε 15 δραχμές⁶². Το 1936 καθορίστηκε σε 20 δραχμές για τα αιγοπρόβατα και 25 δραχμές για τα μεγάλα ζώα⁶³. Όμως, για τους κτηνοτρόφους με πάνω από 150 αιγοπρόβατα, επιβλήθηκε πρόσθιτο τέλος 40 δραχμές κατά κεφαλήν των επί πλέον των 150⁶⁴. Το 1937 ορίστηκε επιβάρυνση 30 δραχμές για τα μεγάλα ζώα και 20 για τα μικρά⁶⁵. Όπως και στην περίπτωση του φόρου επί των διαιτωμένων ζώων, έτσι και τα κοινοτικά τέλη για τη χρήση των βιοσκήπων γιαών μειώθηκαν σε πραγματικές τιμές λόγω της διεθνούς ύφεσης. Όμως, η μείωση ήταν πολύ μεγαλύτερη για τα μεγάλα ζώα (το τέλος μειώθηκε στο ένα τέταρτο) παρά στα αιγοπρόβατα (το τέλος μειώθηκε στο μισό). Πίσω από τους αριθμούς που προαναφέρθη-

καν, κρύβονται αντιθέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές παραγωγικές ομάδες του πληθυσμού, όπως η αντίθεση των πλειοψηφούντων γεωργών και των μειοψηφούντων κτηνοτρόφων.

Αντιστοιχία του κοινοτικού τέλους για τη χρήση των βιοσκήπων γιαών 1929 και 1937 σε ευρώ (τιμές 2010), βάσει της ισοτιμίας του χρυσού. Η πτώση οφείλεται στη διεθνή οικονομική κρίση.

Κατηγορία	1929	1937
Μεγάλα ζώα	32,00	7,50
Αιγοπρόβατα	10,66	5,00

Εκτός από τους παραπάνω φόρους, η Κοινότητα επιβάρυνε τους κατοίκους και με έκπταξες υποχρεώσεις, όπως επί παραδείγματι με ποσό δέκα δραχμών ανά οικογένεια το 1930, για να πληρωθεί οφειλή της Κοινότητας προς τον δικηγόρο Στ. Γεωργιάδη, που είχε αναλάβει υπόθεσή της⁶⁶. Επίσης, οι κάτοικοι επιβαρύνονταν με τη δαπάνη για τους αγροφύλακες και τους νυκτοφύλακες (βλ. πο κάτω).

Το 1937 επιβλήθηκε ο φόρος επί των σφαξιομένων ζώων, που ήλμακωνόταν σε τρεις κατηγορίες: 8 δραχμές για τα αιγοπρόβατα, 24 για τους χιόρους και 32 για τα βοιβάλια και τις αγελάδες⁶⁷.

Ένας ιδιαίτερα επαχθής φόρος, που επιβάρυνε τους κατοίκους και για τον οποίο δε συναντούμε ειδήσεις στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου, ήταν τα διαπύλια τέλη, τα οποία εισέπεσσε το Δήμος Θεσσαλονίκης. Με αυτά επιβαρύνονταν –και μάλιστα πριν από την πώληση– οι αγρότες των πέριξ κοινοτήτων, που πήγαν στη Θεσσαλονίκη για να ποιλήσουν τα προϊόντα τους. Χαρακτηριστική είναι η διαμαρτυρία αγρότη από τη γειτονική Μπάλτζα, τον Αύγουστο του 1929: Χθες ερχόμενος εις Θεσσαλονίκην προς πώλησιν βρώμης εστάθη εις το φυλάκιον και εδήλωσα το ποσόν. Εκείνος [ο εισπράκτορας του φόρου] μου εξήγησε δοχ. 26, τας οποίας επλήρωσα και έλαβον απόδειξην. Παρατηρήσας όμως αυτήν είδα να σημειούται ότι εισέπραξε δοχ. 23,75 διά 300 οκάδας. Παρατηρήσα εις αυτόν ότι έκανε λάθος και τω εξήγησα 2,25 δοχ., αντός όμως μοι απήντησεν ότι δεν έκανε λάθος και στις έξει τι κάνει. Ο θιγμένος αγρότης προσέφυγε στην αρμόδια υπηρεσία και έλαβε σημείωμα επιστροφής του ποσού, αλλά στην επιστροφή μουν, όταν έδωσα την σημείωσιν, όχι μόνον δεν συνεμορφώθη [ο εισπράκτορας] με την εντολήν, αλλά με ηπειρήσε ότι θα με διορθώση αν ξαναπεράσω⁶⁸. Ανάλογες εμπειρίες θα είχαν και αγρότες του Ωραιοκάστρου που, για να ποιλήσουν τα προϊόντα τους, πήγαν στη Θεσσαλονίκη από τον ίδιο δρόμο και περνούσαν από το ίδιο φυλάκιο.

59 Ριζοσπάστης, φ. 20.10.1929.

60 Πρακτικά ΚΣ2, συνέδριαση 16.2.1936, απόφ. 9. και συνέδριαση 21.2.1937, απόφ. 2.

61 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριαση 24.2.1929, 30.3.1930, 19.4.1931, 3.4.1932, 19.2.1933.

62 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριαση 15.4.1934.

63 Πρακτικά ΚΣ2, συνέδριαση 16.12.1936.

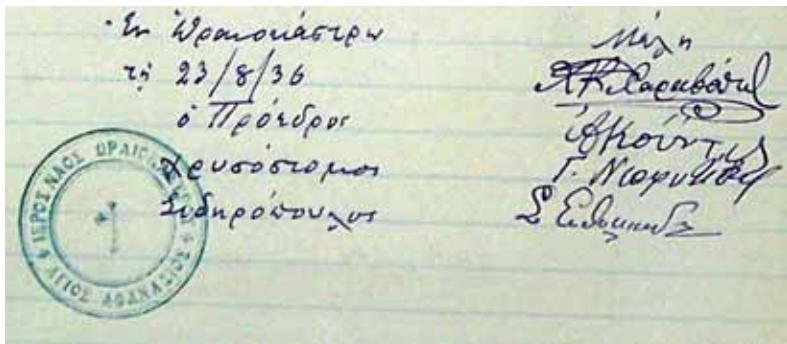
64 Πρακτικά ΚΣ2, συνέδριαση 18.10.1936, απόφ. 51.

65 Πρακτικά ΚΣ2, συνέδριαση 22.2.1937, απόφ. 3.

66 Πρακτικά ΚΣ1, συνέδριαση 12.1.1930.

67 Πρακτικά ΚΣ2, συνέδριαση 13.6.1937, απόφ. 39.

68 Μακεδονία, φ. 12.8.1929, σ. 2.

Η κυριότερη δαπάνη της Κοινότητας στα πρώτα χρόνια της λειτουργίας της αφορούσε την ανέγερση του δημοτικού σχολείου Ωραιοκάστρου, την επισκευή δρόμων, την κατασκευή γέφυρας και τη μίσθωση της βοσκής του αεροδρομίου. Μεγάλη προσπάθεια καταβλήθηκε για την αγορά της βοσκής Ακ Μπουνάρ, αλλά χωρίς επιτυχία. Σε έγγραφα της Κοινότητας που δε διασώθηκαν, προβλέπονταν και άλλα κοινωφελή έργα, για τα οποία δε βρέθηκαν αποφάσεις του κοινοτικού συμβουλίου και τα οποία δεν εκτελέστηκαν⁶⁹.

6.4. Η ενορία του Αγίου Αθανασίου

Το 1920 οι οικογένειες από το Καρατάς του Καυκάσου, οι οποίες εγκαταστάθηκαν στο χωριό, έφεραν μαζί τους τις ιερές εικόνες τους και τις κατέθεσαν στον ναό του Αγίου Αθανασίου⁷⁰. Τα επόμενα τρία χρόνια δε φαίνεται να ανέκυψαν προβλήματα στο Νταούντ Μπαλί. Τον Οκτώβριο του 1923, όμως, κλάπτηκαν μερικά ιερά σκεύη από την εκκλησία. Οι επίτροποι απέδωσαν ευθύνες στον ιερέα, διότι δεν πήγαινε καθημερινά στον ναό⁷¹. Αυτή ήταν η απαρχή μιας εσωτερικής έριδας, που ασφαλώς είχε σχέση λιγότερο με το πρόσωπο του ιερέα και περισσότερο με τα προβλήματα –εν πολλοίς αδιερεύνητα– που προκάλεσε η σταδιακή εγκατάσταση προσφύγων από διαφορετικές περιοχές. Ένας αριθμός προσφύγων από τον Καύκασο θεώρησε ότι ο ιερέας ευνοούσε τους συμπατριώτες του από τον Πόντο. Αν η κατηγορία αυτή ανταποκρινόταν στην πραγματικότητα και τι ακριβώς σήμαινε η μεροληπτική του εφημερίου είναι ερωτήματα που δεν μπορούν να απαντηθούν. Η ένταση διήρκεσε τρία χρόνια και κατόπιν εκδηλώθηκε ανοικτή σύγκρουση: με αίτημα που υπέβαλαν 43 πρόσφυγες –που αυτοπροσδιορίστηκαν ως ομάδα Καυκασίων– προς την Ι. Μ. Θεοσαλονίκης τον Οκτώβριο του 1926, ζητούσαν να διοριστεί δεύτερος εφημέριος για να ποιμάνει την ομάδα τους και τους γηγενεῖς, ενώ ο π. Χρυσόστομος να περιοριστεί στην ομάδα των Ποντίων. Σύμφωνα με αυτή την ομιλική αναφορά, η ομάδα Καυκασίων δεν πήγαινε στην εκκλησία και δεν είχε επικοινωνία με τον ιερέα επί τρία χρόνια⁷².

Η Ι. Μητρόπολη έκρινε ότι δεν υπήρχε άλλη διέξοδος για να συμβιβαστούν οι δύο μερίδες, παρά να διορίσει και δεύτερο εφημέριο, δεδομένου ότι υπήρχαν πολλοί πρόσφυγες ιερείς οι οποίοι αναζητούσαν κάποια θέση. Έτσι, διορίστηκε στον ναό του Αγίου Αθανασίου και ο ιερέας Ευστάθιος Γραμματικόπουλος. Σε αναφορά που υπέβαλε τον Μάρτιο του 1927 ο π. Ευστάθιος δίνει μια άλλη εικόνα της κατάστασης. Η μερίδα των διαμαρτυρομένων δεν περιλάμβανε μόνο Καυκάσιους αλλά και Πόντιους πρόσφυγες. Ο συνάδελφός του επιθυμούσε να ιερουργεί ο

Λεπτομέρεια από έγγραφο του ιερού ναού Αγίου Αθανασίου (23.8.1936) με την υπογραφή του προέδρου της εκκλησιαστικής επιτροπής π. Χρυσόστομου Σιδηρόπουλου.
Συνυπογράφοντας οι Χαραβόπουλος, Κούντης, Νεοφυτίδης, Ευθυμιάδης.
Αρχείο I. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

ίδιος τρεις Κυριακές τον μήνα και ο δεύτερος εφημέριος μόνο μια φορά. Επίσης, επήλθε διαφωνία ως προς τη διανομή των εσόδων. Μπροστά σε αυτή την κατάσταση, η ομάδα των Καυκασίων και άλλων τόσων Ποντίων [...] αποκώρησαν από της εκκλησίας. Έτσι, ο π. Ευστάθιος απευθύνθηκε στην Ι. Μητρόπολη για οδηγίες⁷³. Εκείνη ζήτησε την εκδοχή του π. Χρυσόστομου, ο οποίος αντέτεινε ότι ουδείς χριστιανός δεν είναι εδώ σήμερον όστις με εκάλεσεν και δεν επήγα να κάμω το καθήκον μου προς αυτόν, ούτε εις την Εκκλησίαν μέσα εφιλονίκησα με κανέναν και ούτε εις τα κοινοτικά κόμματα αναμιγνύομαι... Παραδέχθηκε ότι δεν πήγε εις πέντε οσπάτια, όταν του ζητήθηκε, αλλά απέδωσε αυτή την άρνηση σε πέσεις του προέδρου (παρέδρου) του συνοικισμού Χρήστου Τριανταφυλλίδη⁷⁴.

Τα τεκμήρια αυτά μας λένε τα εξής: Όταν εκδηλώθηκαν διαφορές μεταξύ των προσφυγικών ομάδων –οι οποίες πιθανώς είχαν τη βάση τους στη χρονική διαφοροποίηση της εγκατάστασής τους– ο ιερέας έκρινε σκόπιμο να κρατήσει αποστάσεις από την πιο ολγάριθμη ομάδα και να συμβιαδίσει με τη μεγαλύτερη. Πιθανώς, ο ίδιος αποσκοπούσε με την τακτική αυτή στη διατήρηση των ισορροπιών. Όταν όμως η μειοψηφία των κατηγόρησε για τοπικόμο και διορίστηκε δεύτερος εφημέριος, προέκυψε ένα άλλο πρόβλημα, αφού το χωριό δεν μπορούσε να συντηρήσει δύο ιερείς. Έτσι, οι αντιθέσεις μεταξύ των πληθυσμακών ομάδων έλαβαν τη μορφή διαφωνίας μεταξύ των δύο ιερέων. Ας σημειωθεί ότι δεν επόρειτο για αντιθέσεις γηγενών και προσφύγων αλλά για διαφορές μεταξύ διαφορετικών προσφυγικών ομάδων. Από την άλλη πλευρά, είναι πολύ ενδιαφέρον ότι η εκκλησιαστική επιτροπή περιλάμβανε μόνο γηγενείς (Χ. Μπούλας, Δ. Ουζούνης, Χρ. Σλαμπέας), για λόγους που θα δούμε στη συνέχεια.

Ο Μητροπολίτης Γεννάδιος απέστειλε αφέσων τον έμπειρο εφημέριο της Νέας Παναγίας (δηλαδή μίας πληθείας ενοριάς της Θεσσαλονίκης), ονόματι Κυριακό Παπαδόπουλο, να κανονίσει το ζήτημα των εν Ωραιοκάστρων ιερέων. Στις 13 Μαρτίου 1927 ο π. Κυριακός συγκάλεσε στο δημοτικό σχολείο συνέλευση «προκρίτων των συνοικισμού προσφύγων παρόντων και των γηγενών». Ουσιαστικά, υπήρχαν τρεις διαφορετικές ομάδες, οι οποίες κατέληξαν στον εξής συμβιβασμό: Η Α' Μερίδος θα εξασφαλίζει στο εξής οικονομικώς τον π. Χρυσόστομο. Η Β' Μερίδος θα εξασφαλίζει τον π. Ευστάθιο. Οι δύο ιερείς ήταν υποχρεωμένοι να σύλλειτονται. Τα τυχερά της Α' Μερίδος θα τα εισέπραττε ο π. Χρυσόστομος, ενώ της Β' Μερίδος ο π. Ευστάθιος. Όμως η διαχείριση του ταφείου και κάθε ζήτημα που αφορούσε την εκκλησία, εκτός από τα παραπάνω, θα εξακολουθή να ευρίσκεται εις τας χείρας των γηγενών ως και μέχρι σήμερον. Τη συμφωνία συντηρείται από την Επιτροπή Α' Μερίδος (Νεοφυτίδης, Χριστοδούλης, Χαραβόπουλος, Πολυχρονίδης), οι εκπρόσωποι της Β' Μερίδος (Ζαραφίδης, Τσαφαρίδης, Οικονομίδης), η εκκλησιαστική επιτροπή (Μπούλας, Ουζούνης, Σλαμπέας), ο πά-

69 Στη συνεδρίαση της 28.11.1931 αναφέρεται ότι δε χρησιμοποιήθηκαν εγκεκριμένες πιστώσεις για κοινωφελή έργα.

70 Μαραβέλακης-Βακαλόπουλος, ό.π., σσ. 106-107.

71 AIMΘ, αναφορά επιτρόπων προς την Ι. Μητρόπολη από 30.10.1923. Επίτροποι ήταν οι Δημήτριος Σ. Ουζούνης και ο Δημήτριος Γ. Κούντης.

72 AIMΘ, αναφορά κατοίκων προς τον Μητροπολίτη από 3.10.1926.

73 AIMΘ, αναφορά ιερέων Γραμματικόπουλου, από 27.2.1927.

74 AIMΘ, αναφορά ιερέων Χρυσόστομου, από 7.3.1927. Υπενθυμίζεται ότι ακόμη δεν είχε αρχίσει η λειτουργία της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Το αναφερόμενο αξίωμα αφορούσε τον πάρεδρο του συνοικισμού Νταούντ Μπαλί, ο οποίος ανήκε ακόμη στην Κοινότητα Νεοχωρούδας.

φεδρος του συνοικισμού Χρ. Μπούκλας και ο διαμεσολαβητής ιερέας Κυριακός Παπαδόπουλος⁷⁵.

Φαίνεται ότι οι γηγενείς κρατούσαν αποστάσεις από τις δύο παρατάξεις, φοβούμενοι ότι η όλη διένεξη θα ήταν εις βάρος της εκκλησίας και του εκκλησιαστικού ταμείου. Για τον λόγο αυτόν επέμεναν να διατηρήσουν τον έλεγχο του ναού. Οπως αποδείχθηκε είχαν δίκαιο, διότι η αντιπαράθεση δεν τελείωσε. Πολύ σύντομα τέθηκε το ζήτημα ποιοι θα περιλαμβάνονταν στην Α' Μεριά και ποιοι όχι. Δύο ημέρες μετά τη συνέλευση υποβλήθηκε στην Ι. Μητρόπολη κατάλογος 73 προσφύγων που επιθυμούσαν να εφημερεύονται από τον π. Χρυσόστομο⁷⁶. Η Μητρόπολη ανέθεσε τότε στον π. Χρυσόστομο να ιερουργεί και στην Ευκαρπία, αλλά αντέδρασαν 126 ενορίτες, οι οποίοι υπέγραψαν σχετικό υπόλινημα. Τότε πήραν το μέρος του και οι γηγενείς, οι οποίοι φοβήθηκαν ότι στο τέλος θα έμεναν χωρίς ιερέα⁷⁷.

Η κατάσταση παρέμεινε ήσυχη μόνο μερικές εβδομάδες. Το καλοκαίρι, πάνω στον πυρετό του θερισμού, δημιουργήθηκε επεισόδιο μέσα στον ναό, για το οποίο ιερέας της Θεσσαλονίκης, απεσταλμένος της Ι. Μητρόπολεως, συνέταξε πόρισμα⁷⁸. Η συνέπαρχη των δύο ιερέων –η συνέπαρχη των δύο μεριδων– μέσα στον ναό ήταν προβληματική. Ο δεύτερος εφημέριος αποχώρησε, χωρίς όμως να πάψουν οι εντάσεις. Στις 14 Δεκεμβρίου 1927 η προσφυγική ομάδα Καυκασίων του συνοικισμού Ωραιοκάστρου ζήτησε από την Ι. Μητρόπολη την άδεια να βαπτισθούν τρία νήπια της ομάδας από τον εφημέριο του Καρά Ισίν (Πολύχνης), διότι δεν επιθυμούσαν να τα βαπτίσει ο π. Χρυσόστομος. Έκ μέρους της προσφυγικής ομάδας υπέγραψαν και πάλι οι Ν. Τσαφαρίδης, Ν. Οικονομίδης και Α. Ζαραφίδης⁷⁹.

Έπειτα, κατά τρόπο που δε γνωρίζουμε τα πράγματα ηρέμησαν. Ίσως η λειτουργία κοινοτικού συμβουλίου να εξασθένισε τη λογική των ισορροπιών ανάμεσα σε τρεις μερίδες. Κανές πάντως από τους γηγέτες των Καυκασίων δεν εκλέχθηκε στο κοινοτικό συμβούλιο, ενώ συνήθως εκλεγόταν ένας εκπρόσωπος των γηγενών. Ασφαλώς, το κοινοτικό συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο να στρέφεται στον έξω κόσμο για να επιλύει τα προβλήματα του συνοικισμού και αυτό το εξοικείωνε περισσότερο με τις τρέχουσες πολιτικές διαφοροποιήσεις και έτσι το αποστασιοποιούσε από τις ενδοκοινοτικές διαφορές.

Το 1931 ο ναός του Αγίου Αθανασίου είχε 203 ενορίτες, οι οποίοι κατέβαλαν ετήσια υποχρεωτική εισφορά 30 ή 50 δραχμών, συνολικά 8.550 δραχμές. Επίτροπος της εκκλησίας παρέμεινε ο Χρ. Μπούκλας, μαζί με τον Πέτρο Δ. Κούντη⁸⁰. Ιεροφύλατης ήταν ο Αντώνιος Ζάπρας και καντηλαντάφιστα η Ευπραξία Δ. Κούντη⁸¹.

Ενώ το 1931 ο επίτροπος Π. Δ. Κούντης παραιτήθηκε λόγω ασχολιών, ενώ οι επιλαχόντες αποποιήθηκαν τον διοισισμό τους

για τον ίδιο λόγο, με αποτέλεσμα να μην αναλαμβάνει κανένας τα επιτροπικά καθήκοντα, στις εκλογές που πραγματοποιήθηκαν τον Φεβρουάριο του 1933 για την ανάδειξη της εκκλησιαστικής επιτροπής το ενδιαφέρον ήταν έντονο. Ψήφισαν 49 ενορίτες από 193 εγγεγραμμένους, οι οποίοι ανέδειξαν πρώτο τον Σάββα Ευθυμιάδη και δεύτερο τον Παναγιώτη Νεοφυτίδη, με 31 και 27 ψήφους αντίστοιχα, αμφότερους από την ομάδα των Ποντίων. Ο Χρ. Μπούκλας –γηγενής – έλαβε 23 ψήφους και κατατάχθηκε τέταρτος, ενώ ο Νικόλαος Οικονομίδης, της ομάδας των Καυκασίων έλαβε μόνο 11 ψήφους και κατατάχθηκε ένατος⁸². Όπως δείχνει η αλληλογραφία που επακολούθησε, τα αποτελέσματα αυτά δυσαρέστησαν τους πάντες. Αγνωστο με ποια διαδικασία, διορίστηκαν τελικά ως επίτροποι οι Χρήστος Ουζούνης και Γεώργιος Νεοφυτίδης. Αμέσως, ο ιερέας και ο δάσκαλος Ν. Δ. Κισσούμης απευθύνθηκαν στην Ι. Μητρόπολη και ζήτησαν να ακυρωθεί η εκλογή των παραπάνω, διότι ο μεν πρώτος αριστερίζει, ο δε δεύτερος περιφέρεται ανά το ημέτερον και τα γειτονικά χωρία από όρθρουν βαθέως προς πώλησην των λαχανικών τουν. Επικαλούμενοι τη γνώση προσώπων και πραγμάτων, οι δύο επιστολογράφοι πρότειναν άλλα πρόσωπα για να διοριστούν στις επίζηλες θέσεις των εκκλησιαστικών επιτρόπων⁸³. Το βέβαιο είναι ότι οι γηγενείς δεν είχαν πλέον τον απόλυτο έλεγχο του ταμείου, διατηρήσαν όμως έναν εκπρόσωπο (τον Ουζούνη) στην εκκλησιαστική επιτροπή, ενώ, αν τα πράγματα έμεναν στην εκλογή, τόσο οι γηγενείς όσο και οι Καυκάσιοι δε θα εκπροσωπούνταν καθόλου.

Αλλά άδικος πήγε ο κόπος. Μόλις οι αγροτικές εργασίες άρχισαν, οι διορισμένοι επίτροποι αποχώρησαν και επαναδιορίστηκε ο Χρ. Μπούκλας μαζί με τον Γ. Νικολαΐδη. Ο Μπούκλας όμως παραιτήθηκε αιμέσως και ο εναπομείνας Νικολαΐδης τον ακολούθησε⁸⁴. Τελικά, η επιτροπή ανασυστάθηκε με τους Χ. Μπούκλα, Γ. Νεοφυτίδη και Σ. Ευθυμιάδη. Με τη σύνθεση αυτή διαπραγματεύθηκε με τον π. Χρυσόστομο την αμιούρη του στις αρχές του 1934, όταν εκείνος υπέβαλε παραίτηση για οικονομικούς λόγους και του υποσχέθηκε να του δίνει μια ποσότητα σιτάρι αξίας 8.400 δραχμών ετησίως και 300 δραχμές τον μήνα

75 AIMΘ, αναφορά ιερέα Κυριακού Παπαδόπουλου από 13.4.1927.

76 AIMΘ, αναφορά 73 κατοίκων Ωραιοκάστρου από 15 Μαρτίου.

77 AIMΘ, διαβιβαστική επιστολή της εκκλησιαστικής επιτροπής (Αθ. Βαρδαλάς, Δ. Ουζούνης, Χ. Σλαμπέας) από 14.4.1927.

78 AIMΘ, αναφορά οικονόμου Δημητρίου Πολυχρονίδη από 3.7.1927.

79 AIMΘ, αναφορά από 14.12.1927.

80 AIMΘ, πίναξ εμφάνισης την επήσιαν υποχρεωτικήν εισφοράν ενός εκάστου ενορίτου από 1 Απριλίου 1930 μέχρι 31 Μαρτίου 1931.

81 AIMΘ, επιστολή της εκκλησιαστικής επιτροπής προς την Ι. Μητρόπολη από 8.3.1931.

82 AIMΘ, πρακτικό της εκκλησιαστικής επιτροπής από 26.2.1933.

83 AIMΘ, αναφορά ιερέα και δασκάλου από 27.2.1933.

84 AIMΘ, παραίτηση επιτρόπου της εκκλησίας του Αγίου Αθανασίου Ωραιοκάστρου από 18.4.1933.

από το παγκάρι της εκκλησίας⁸⁵. Είχε προηγηθεί δήλωση 139 ενοριτών ότι δε δέχονταν άλλον iερέα εκτός από τον π. Χρυσόστομο⁸⁶. Είναι φανερό ότι ο iερέας είχε κερδίσει το ποίμνιό του, γι' αυτό και οι αναψησιογράφοι του Ωραιοκάστρου τον αναφέρουν με συγκίνηση.

Το 1934 για να παντρευτεί ένα ζευγάρι στο Ωραιόκαστο χρειαζόταν 100 δραχμές, περίπου δηλαδή δύο ημερομίσθια, εκ των οποίων οι 50 ήταν για τον iερέα, 25 για την εκκλησία, 5 για τον ψάλτη, 5 για τον καντήλανάρτη και 15 για τον ληξιαρχο. Το βάπτισμα κόστιζε 55 δραχμές, από τις οποίες 20 για τον iερέα, 10 για την εκκλησία και 25 για τα υπόλοιπα. Η κηδεία κόστιζε μόνο 30 δραχμές, εκ των οποίων 20 για τον iερέα και 10 για την εκκλησία. Το μηνιόσυνο κόστιζε 15 δραχμές και η ανακομιδή 10. Αυτά ορίζε το επίσημο τιμολόγιο της εκκλησίας, υπογεγραμμένο από την εκκλησιαστική επιτροπή⁸⁷. Οι τιμές αυτές διπλασιάστηκαν μέχρι το 1940⁸⁸. Τα ποσά καταβάλλονταν σε δραχμές, σε αντίθεση με την ετήσια εισφορά κάθε ενορίτη που πληρωνόταν σε σιτάρι (βλ. πιο πάνω).

Το 1935 η Ιερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης παρέδωσε στον ναό του Αγίου Αθανασίου εκκλησιαστικά είδη της Κοινότητας Μιχαλιτσίου Προύσας, τα οποία ήταν φθαρμένα από την υγρασία, διότι είχαν μείνει πολύ καρό στα αρχεία της Μητρόπολης⁸⁹.

Όμως ο ναός χρειαζόταν περισσότερα πρόγραμμα. Ήδη είχαν περάσει πάνω από 70 χρόνια από την οικοδόμησή του. Τον Ιούνιο του 1936 η στέγη ήταν επιμόριο, αλλά το εκκλησιαστικό ταμείο δε διέθετε το απαραίτημα ποσό των 20.000 δραχμών για να την αντικαταστήσει⁹⁰. Το αίτημα διαβιβάστηκε στην Αθήνα και ο καρός περνούσε. Τον Αύγουστο η επιτροπή αποφάσισε να προβεί σε μερική επιδιόρθωση, κόστους 1.200 δραχμών, και ζήτησε την έγκριση του Μητροπολίτη⁹¹. Με τις πρώτες βροχές του φθινοπώρου κατέρρευσε ο νάρθηκας του ναού, διαστάσεων 15 X 5μ., και κατασυντρίβη όλον το υλικόν κεραμίδια και ξυλεία⁹². Η ζημιά αποκαταστάθηκε με την είσπραξη του ενοικίου του αγρού της εκκλησίας και με την καταβολή παλαιών χρεών, που οι κάτοικοι έσπευσαν να πληρώσουν όταν έπεσε ο νάρθηκας⁹³. Δύο χρόνια αργότερα εχάλασε το τοίχωμα της εκκλησίας είναι μέτρα και το υπόλοιπον του μανδρώματος θέλει από πάνω χριστήμε ασβέστη ή δε άλλως θα πέσῃ όλον το μάνδρωμα είναι 380 μέτρα⁹⁴. Οι επιδιόρθωσης εκείνη την περίοδο, χρειάστηκε να επιδιορθωθεί και αργότερα, όταν το 1945 η στέγη καταστράφηκε από βλήμα αντιαεροπορικού⁹⁵. Το 1939 το κωδωνοστάσιο του ναού κρίθηκε από το εκκλησιαστικό συμ-

βούλιο ως ετοιμόρροπο και ζητήθηκε από την Ι. Μητρόπολη η έγκριση για την κατεδάφισή του⁹⁶.

6.5. Συνεταιρισμοί και οργανώσεις

Οι διαδικασίες της διανομής γης σε ακτήμονες γηγενείς (αποκατάσταση ακτημόνων γηγενών) και σε πρόσφυγες (αγροτικός εποικισμός προσφύγων) στηρίχθηκαν στη συνεταιριστική οργάνωση των ενδιαφερομένων⁹⁷. Οι συνεταιριστικές οργανώσεις αποτέλεσαν οργανωτικά σχήματα για να διανεμηθεί σε ακτήμονες η γη που κατεχόταν από μουσουλμάνους ή εν γένει από πρόσωπα που είχαν εγκαταλείψει το ελληνικό έδαφος. Ασχολήθηκαν με τη δημιουργία και τη διαχείριση κοινών περιουσιακών στοιχείων των μελών τους και την επίλυση των προβλημάτων που ανέκυψαν προς τις δημόσιες αρχές. Παράλληλα με τους συνεταιρισμούς, λειτούργησαν οργανώσεις προσφύγων, συνήθως με βάση την περιοχή προέλευσης, οι οποίες σχνά ασχολήθηκαν με ζητήματα ανάλογα προς εκείνα των συνεταιρισμών. Ωστόσο, οι τελευταίοι αποτέλεσαν θεσμικά όργανα της ελληνικής πολιτείας για τον εποικισμό και την αποκατάσταση της παραγωγικής διαδικασίας.

Στο Ωραιόκαστρο υπήρχαν δύο συνεταιρισμοί. Ο συνεταιρισμός του Νταούντ Μπαλί, μέλη του οποίου ήταν ακτήμονες γηγενείς, και ο προσφυγικός συνεταιρισμός του Ωραιοκάστρου, με μέλη πρόσφυγες⁹⁸. Η ύπαρξη δύο συνεταιρισμάν αντιστοιχεί στην εξέλιξη δύο παράλληλων διαδικασιών: (α) τη διανομή σε ακτήμονες των τσιφλικιών τα οποία καλλιεργούσαν και (β) την αποκατάσταση των αγροτών προσφύγων. Ο μεν πρώτος ονομάζοταν Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Γρηγενών, και το 1932 είχε πρόεδρο τον Πέτρο Μπαζάκα, ο δε δεύτερος Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Προσφύγων και είχε πρόεδρο τον Ιωακείμ Γραμματικόπουλο⁹⁹.

Την ύπαρξη των συνεταιρισμών γνωρίζουμε από τα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου. Ο συνεταιρισμός των ακτημόνων υπέβαλε στην Κοινότητα αίτηση, το καλοκαίρι του 1931, να επιτρέπεται η βόσκηση των ζώων των ακτημόνων στη βοσκή του κάπιτου¹⁰⁰. Την ίδια εποχή, αμφότεροι οι συνεταιρισμοί ερωτήθηκαν για το ύψος του ετήσιου δικαιώματος βοσκής, με το οποίο χρέωνε η Κοινότητα τους κατοίκους. Το δικαίωμα είχε διατηρηθεί υψηλό, προκειμένου να εξασφαλίστε το τοκοχρεούλισιο για την αγορά της βοσκής του Ακ Μπουνάρ. Αμφότεροι οι συνεταιρισμοί οι συμφώνησαν.

Εκτός από τους συνεταιρισμούς, το 1929 λειτουργούσαν το-

85 AIMΘ, αίτηση ενοικιακής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 25.10.1936
86 AIMΘ, αίτηση 139 κατοίκων από 3.1.1934.

87 AIMΘ, με χρονολογία 6.5.1934.

88 AIMΘ, τιμολόγιον τερποφαξιών της εκκλησιαστικής επιτροπής, με χρονολογία Μάρτιος 1940.

89 AIMΘ, απόδειξη παραλαβής από 23.5.1935.

90 AIMΘ, αναφορά εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς το Μητροπολιτικό Συμβούλιο, από 9.6.1936.

91 AIMΘ, αίτηση εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου από 23.8.1936.

92 AIMΘ, αίτηση εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου από 5.10.1936. Στο Βιβλίο Πρακτικών του ναού αναφέρεται επίσης η είδηση.

93 AIMΘ, αναφορά π. Χρυσόστομου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 25.10.1936.

94 AIMΘ, αναφορά π. Χρυσόστομου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 4.10.1938.

95 [Καραστεργίου], «Αγιος Αθανάσιος», ό.π., σ. 24.

96 AIMΘ, αίτηση της εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι. Μ. Θεσσαλονίκης από 6.2.1939.

97 Βάση της συνεταιριστικής οργάνωσης υπήρξε ο Νόμος 602/1915 (ΦΕΚ Α' 33/24.1.1915).

98 Έτσι απαντούν στα πρακτικά της συνεδρίασης του κοινοτικού συμβουλίου, στις 5.4.1931.

99 Μέγας Οδηγός, ό.π..

100 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

πικές οργανώσεις, μία ποντιακή και μία καυκάσια, με ξεχωριστά διοικητικά συμβούλια. Οι οργανώσεις αυτές είχαν εγκαταστήσει ένα στοιχειώδες δίκτυο ύδρευσης, με σωλήνες. Τον Μάρτιο του 1929, μετά τη σύσταση της Κοινότητας, παραχώρησαν σε αυτή το δίκαιομα περιστρόφησης και εκποίησης των σωλήνων¹⁰¹.

Οι κάτοικοι δεν εκφράζονταν πάντοτε μέσω των συνεταιρισμών ή των τοπικών οργανώσεων. Για παράδειγμα, τον Μάρτιο του 1928, ξήτησαν χόρτο για τα ζώα τους ή ανάλογη χρηματική πίστωση μέσω του Συνδέσμου Καυκασίων¹⁰². Ο Κεντρικός Σύνδεσμος Καυκασίων ήταν ιδιαίτερα δραστήριος σε αγροτικά θέματα, διότι η πλειονότητα των μελών του ήταν αγρότες. Είχε μια ιδιαίτερη σχέση με το Ωραιόκαστρο, διότι ο πρόεδρος του, Παντελής Μανδρατζής, ήταν κάτοικος Ωραιοκάστρου.

Η δράση του Μανδρατζή ήταν πλούσια. Το 1925 συμμετείχε στις διαδικασίες του έκτακτου Παμπροσφυγικού Συνεδρίου, που εξέλεξε την Ανώτατη Διοικητή Επιτροπή. Ο Μανδρατζής ήταν μέλος της επιτροπής, πρόεδρος της οποίας υπήρξε ο Μηνάς Πατρίκιος, σημαντική πολιτική φυσιογνωμία της εποχής¹⁰³. Το 1926 ο Μανδρατζής ήταν υποψήφιος του Αγροτικού Κόμματος στη Θεσσαλονίκη¹⁰⁴. Το ίδιο έτος συμμετείχε στο έκτο Πανκαυκασιακό Συνέδριο, στο οποίο έλαβε τις περισσότερες ψήφους¹⁰⁵. Το 1927 συμμετείχε στο έβδομο Πανκαυκασιακό Συνέδριο, όπου παρουσίασε τον απολογισμό της διοίκησης του Κεντρικού Συνδέσμου Καυκασίων και έφεζε τους βουλευτές, διότι δε μερύμνησαν για την οργάνωση των προσφύγων¹⁰⁶. Στο Συνέδριο των Καυκασίων του 1929 πρότεινε τη σύγκληση Παμπροσφυγικού Αγροτικού Συνεδρίου, ενώ ταυτοχρόνως εξέθεσε τη δραματική κατάσταση των αιτών προσφύγων¹⁰⁷. Τον Μάρτιο του ίδιου χρόνου επανεκλέχθηκε στη διοικούσα επιτροπή του Γεωργικού Επιμελητηρίου, στην οποία είχε εκλεγεί το προηγούμενο έτος. Το 1930 εκλέχθηκε αντιπρόεδρος του Γεωργικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης¹⁰⁸. Στις γερουσιαστικές εκλογές του 1929 υποδείχθηκε υποψήφιος του Εργατικού και Αγροτικού Κόμματος (Αλ. Παπαναστασίου), μαζί με εξέχοντες πολιτικούς, όπως ο Θόδωρος Αρζόγλου¹⁰⁹, ενώ το ίδιο έτος προτάθηκε από το κόμμα του ως υποψήφιος δημοτικός σύμβουλος για τον Δήμο Θεσσαλονίκης¹¹⁰. Πέθανε το 1952, έχοντας διατελέσει δημοτικός σύμβουλος Θεσσαλονίκης. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου κατέθεσε στεφάνη στην κηδεία του¹¹¹.

Ο Δημήτριος Ι. Παπαδόπουλος –που χρημάτισε και αντιπρόεδρος της Κοινότητας, πριν αποβιώσει πρόωρα σε ηλικία 44

ετών– ήταν εγγράμματος και διατέλεσε γραμματέας των Καυκασίων¹¹². Άλλο ενεργό μέλος του Συνδέσμου Καυκασίων ήταν ο Νικόλαος Τσαφαρίδης (γ. 1891), ο οποίος συμμετείχε στα συνέδρια του συνδέσμου ως εκπρόσωπος των Καυκασίων του Ωραιοκάστρου¹¹³.

Αόγω του αστικού χαρακτήρα που είχαν οι οργανώσεις των Ποντίων, οι Πόντιοι του Ωραιοκάστρου επισκιάστηκαν στη δράση του Κεντρικού Συνδέσμου Ποντίων από τους αστούς συντοπίτες τους που κατοικούσαν στη Θεσσαλονίκη και προέρχονταν κατά κανόνα από την Τραπεζούντα¹¹⁴. Ένα άλλο χαρακτηριστικό του Κεντρικού Συνδέσμου Ποντίων ήταν ότι είχε οργανωθεί με βάση τις περιοχές προέλευσης, σε αντίθεση με τον Σύνδεσμο Καυκασίων που ήταν οργανωμένος ανάλογα με την περιοχή κατοικίας των μελών του.

6.6. Το σχολείο

Ένα από τα βασικότερα μελήματα της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, αμέσως μετά τη συγκρότησή της, ήταν η ανέγερση σχολικού κτιρίου. Επειδή η κρατική χρηματοδότηση δεν επαρκούσε, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να χρησιμοποιήσει τα μισθώματα από τις βιοσκές, τα οποία είχαν κατατεθεί στο ταμείο της Διεύθυνσης Εποικισμού¹¹⁵. Τα χρήματα διατέθηκαν για τα υλικά, διότι η οικοδόμηση σχεδιάστηκε να γίνει με προσωπική εργασία των κατοίκων. Κάθε κάτοικος χρεώθηκε με δέκα ημέρες εργασίας, σε οκτώωρη βάση, αρχίζοντας από τις 22 Σεπτεμβρίου 1929. Η μεταφορά λίθων με απλό κάρο ή βιοδάμαξα θεωρήθηκε εργασία ισότιμη προς δύο ημερομίσθια, ενώ η μεταφορά με διπλό κάρο προς τρία ημερομίσθια. Μεταφορά άμμου επιτράπηκε μόνο από δύο τοποθεσίες: τον Αζμάκ Μπαχτζέ και τον Ταουσάν τεπέ (βλ. πιο πάνω), διότι η άμμος που προερχόταν από τις τοποθεσίες αυτές ήταν κατάλληλη για την ανέγερση κτιρίου. Ένα κυριό μέτρο άμμου ορίστηκε σε δύο ημερομίσθια. Η μεταφορά αισβέστη συμφωνήθηκε να γίνει από το Ασβεστοχώρι με κάρα και η ιστοτιμία της εργασίας προς το ημερομίσθιο ορίστηκε στις 200 οκάδες. Απαιτήθηκαν 30.000 οκάδες αισβέστη. Η μεταφορά τουύβλων προγραμματίστηκε να γίνει από το Χαροκάνιο. Η αντιστοιχία του ημερομίσθιου καθορίστηκε σε 200 τούβλα. Όσοι δεν προσέρχονταν στην εργασία χρεώθηκαν με 60 δραχμές ημερησίως απευθείας στο δημόσιο ταμείο. Το κοινοτικό συμβούλιο προειδοποίησε ότι δεν θα γίνει καμία επιείκεια¹¹⁶.

101 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.3.1929.

102 Μακεδονία, φ. 13.3.1928, σ. 3.

103 Ο Μηνάς Πατρίκιος εξέλεγε το ίδιο έτος δημάρχος Θεσσαλονίκης. Ε. Χεκίμογλου, *O Νικόλαος Μάνος*, μέρος δεύτερο και παράδρομο πρώτο.

104 Μακεδονία, φ. 24.10.1926, σ. 6.

105 Μακεδονία, φ. 2.2.1926.

106 Μακεδονία, φ. 7.3.1927, σ. 3.

107 Μακεδονία, φ. 25.3.1929, σ. 4.

108 Μακεδονία, φ. 17.12.1928, 30.3.1929, 24.10.1930.

109 Μακεδονία, φ. 17.4.1929, σ. 2.

110 Μακεδονία, φ. 17.7.1929, σ. 4.

111 Απόφαση κοινοτικού συμβουλίου 97/18.8.1952. Βλ. και νεκρολογία για τον γιο του Παντελή, τον Λεωνίδα Μανδρατζή (θ. 1994), στην εφημερίδα *Ωραιοκάστρο*, τχ. 13 (Δεκεμβρίου 1994), σ. 9.

112 Το Όραμαν, «Οι Σταυρώτες οικιστές των Ωραιοκάστρου», ό.π.

113 Μακεδονία, φ. 7.2.1927, σ. 3, και φ. 24.3.1929, σ. 6.

114 Βλ. τα ονόματα των επλεγέντων στον Κεντρικό Σύνδεσμο Ποντίων στη Μακεδονία, φ. 6.6.1928, σ. 5, και φ. 16.2.1929, σ. 3, με σημαίνοντα πρόσωπα τους πολιτικούς Αρζόγλου και Θεοφύλακτο. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. Χεκίμογλου, *O Νικόλαος Μάνος*, ό.π.

115 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

116 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 15.9.1929 και Μακεδονία, φ.11.10.1929.

Το δημοτικό σχολείο
Ωραιοκάστρου.
Χρονολογία: 1932.
Αρχείο δημοτικού σχολείου
Ωραιοκάστρου.

Ωστόσο, όλος αυτός ο κόπος δεν επαρκούσε για να τελειώσει το σχολείο, ενώ η κρατική χρηματοδότηση παρέμενε ανεπαρκής. Ο θεμέλιος λίθος του σχολείου κατατέθηκε μόλις στις 14 Απριλίου 1930¹¹⁷. Το καλοκαίρι του 1930 αποφασίστηκε να αποσυρθεί ποσό 20.000 δραχμών από το αποθεματικό κεφάλαιο της Κοινότητας για να προχωρήσει η οικοδόμηση του σχολικού κτιρίου, ενώ τον Σεπτέμβριο να αποσυρθούν επιπλέον 15.000 δραχμές. Τον ίδιο μήνα επιβλήθηκε πάλι προσωπική εργασία στα μέλη της Κοινότητας για τη μεταφορά άμμου και για την ισοπέδωση του χώρου γύρω από το κτίριο¹¹⁸. Υπήρξε σημαντική πρόοδος, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι τον επόμενο Ιανουάριο, δηλαδή το 1931, η προσωπική εργασία ορίστηκε μόνο για τρεις ημέρες και αφορούσε την εκκένωση του υπογείου του σχολείου και την περίφραξη του οικοπέδου του. Περίστεψε μάλιστα και χρόνος για να προγραμματιστεί η επιδιόρθωση του δημόσιου δρόμου¹¹⁹. Ωστόσο και πάλι το σχολείο δεν ολοκληρώθηκε. Τον Σεπτέμβριο του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο έκρινε ότι για τη μερική αποπεράτωση ήταν απαραίτητη η διάθεση 15.000 δραχμών από το αποθεματικό κεφάλαιο της Κοινότητας, για να καταστεί δυνατή η λειτουργία του σχολείου στη νέα περίοδο 1931-1932¹²⁰. Ο στόχος αυτός διατηρήθηκε και τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου και όλοι πίστευαν ότι με τη διάθεση πρόσθετου ποσού 15.000 δραχμών το σχολείο θα τελείωνε γρήγορα και σύντομα θα άρχιζαν τα μαθήματα¹²¹. Άλλα τον Ιανουάριο ακόμη έλειπαν χρήματα και το κοινοτικό συμβούλιο έλαβε την απόφαση να διαθέσει για την αποπεράτωση του κτιρίου το ποσό που είχε προβλέψει για να προσλάβει αγροφύλακες (βλ. πιο κάτω)¹²².

Ας σημειωθεί ότι το 1933 ο κάτοικος Γ.Κ. κατέλαβεν τμήμα εκ του σχολικού οικοπέδου και αρνείται να το επιστρέψῃ και περιφράξεις τούτο διά συρμάτων και τοίχου το επρόσθετον εις το ίδιον οικόπεδον. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να υ-

ποβάλει μήνυση προς παραδειγματικήν τιμωρίαν¹²³.

Στο μεταξύ, οι μαθητές του Παλαιοκάστρου, λόγω απόστασης φοιτούσαν σε ένα ιδιωτικό σχολείο, του δασκάλου Γ. Αθανασιάδη, το οποίο ήταν ανεπίσημο και δεν είχε πόρους συντηρηθήσεως. Για τον λόγο αυτόν η Κοινότητα αποφάσισε το 1937 να χορηγήσει στον εν λόγω δάσκαλο 2.000 δραχμές¹²⁴. Το επόμενο σχολικό έτος, 1937-1938, το άτυπο ιδιωτικό σχολείο έπαψε να λειτουργεί και τα παιδά του Παλαιοκάστρου ενεγράφησαν στο επίσημο σχολείο του Ωραιοκάστρου, με αποτέλεσμα το τελευταίο να έχει 250 μαθητές, αλλά δύο μόνο δασκάλους. Γι' αυτό η Κοινότητα αποφάσισε να προσλάβει έναν ιδιωτικό κοινοτικό δάσκαλο, προκειμένου να διδάξει στο σχολείο του Ωραιοκάστρου και να αρθεί το αδείξοδο¹²⁵.

Το 1938 λειτουργούσε στο Ωραιόκαστρο νυκτερινή σχολή, για τη θέρμανση και τον φωτισμό της οποίας η Κοινότητα χορήγησε τα αναγκαία κονδύλια¹²⁶.

6.7. Δημόσια τάξη

Μια ενδιαφέρουσα είδηση, που αφορά τη δημόσια τάξη αλλά ταυτόχρονα δείχνει ότι η ζωή είχε αρχίσει να αποκτά κάποια κανονικότητα για τους νέους κατοίκους, ήταν μία απόφαση του κοινοτικού συμβούλιου, η οποία αναγνώσθηκε τον Δεκέμβριο του 1929 στην εκκλησία και τοιχοκολήθηκε στα κεντρικότερα σημεία του συνοικισμού. Με αυτήν απαγορεύθηκε η οπλοφορία και οι πυροβολισμοί εις οιασδήποτε εορτάς, γάμους και διασκεδάσεις προς πρόληψη ενδεχομένων ατυχημάτων. Οι παραβάτες θα μηγύονταν από το κοινοτικό συμβούλιο¹²⁷. Η είδηση αυτή δείχνει ότι η οπλοφορία ήταν μάλλον συνηθισμένη στο χωριό αλλά και ότι μετά το πένθος της προσφυγιάς είχαν αρχίσει πάλι γλέντια και διασκεδάσεις.

Το Ωραιόκαστρο υπαγόταν στον Αστυνομικό Σταθμό του Χαρμάνιοι¹²⁸. Επανειλημμένα, όμως, διαπιστώθηκε ότι η α-

117 Μακεδονία, φ. 14.4.1930.

118 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 20.7.1930, 14.9.1930 και 28.9.1930.

119 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 25.1.1931.

120 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 13.9.1931.

121 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.12.1931.

122 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.1.1932.

123 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 12.3.1933.

124 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 24.

125 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόφ. 61.

126 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 90.

127 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.12.1929.

128 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

*Εκδρομή των δημοτικού σχολείου Ωραιοκάστρου με δασκάλους τους Ζάχο και Κωνσταντινίδη.
Αρχείο Απόστολου Δαμανίδη.*

στυνόμευση ήταν ανεπαρκής. Έτσι, το κοινοτικό συμβούλιο στράφηκε στη λύση της πρόσληψης αγροφυλάκων, που επιτηρούσαν κυρίως την τάξη στα χωράφια, το δάσος και τις βοσκές, και νυκτοφυλάκων, που τηρούσαν την τάξη το βράδυ.

Τον Ιανουάριο του 1930 απασχολούνταν δύο αγροφύλακες, ένας γηγενής και ένας πρόσφυγας, ηλικίας περίπου 25 ετών. Το συμβούλιο έκρινε, όμως, ότι παραπλεούσαν τα καθήκοντά τους και αποφάσισε να τους επιβάλει γενναίο πρόστιμο¹²⁹. Επειδή το πρόβλημα της φύλαξης παρέμεινε, τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου το συμβούλιο αποφάσισε να προσληφθούν τρεις αγροφύλακες, με απευθείας εκλογή από τους κατοίκους, καθένας από τους οποίους θα έπαιρνε μισθό 1.000 δραχμές μηνιαίως. Στην απόφαση περιλαμβάνεται και ο τρόπος εξασφάλισης της μισθοδοσίας: κάθε κάτοικος θα χρεωνόταν ένα ποσό, ανάλογα με τον αριθμό των στρεμμάτων που κατείχε¹³⁰. Φαίνεται, όμως, ότι εκδηλώθηκαν αντιδράσεις, διότι τελικά αποφασίσθηκε να προσληφθεί μόνο ένας επιπλέον αγροφύλακας και ύστερα από εκλογή από τους κατοίκους, η οποία ορίστηκε για την Κυριακή 26 Οκτωβρίου 1930¹³¹. Για την άσκηση της υπηρεσίας τους, οι αγροφύλακες ήταν υποχρεωμένοι να παίρνουν οδηγίες από τον πρόεδρο του συμβουλίου, εντός του κοινοτικού καταστήματος¹³². Η φράση αυτή μας δείχνει ότι είχαν ήδη δημιουργηθεί προβλήματα και μας κάνει να υποψιαζόμαστε ότι ο πρόεδρος αναζητούσε τους αγροφύλακες στους λόφους του Ωραιοκάστρου.

Το 1932 οι αγροφύλακες ήταν ιδιωτικοί, εκλέγονταν από τους κατοίκους και πληρώνονταν απευθείας από αυτούς σε είδος την εποχή του αλωνισμού¹³³.

Την άνοιξη του 1932 έγιναν πολλές κλοπές στο Ωραιοκάστρο. Η αυτονομία του Χαρμάνιου είχε έλλειψη προσωπικού. Μοναδική λύση ήταν η πρόσληψη νυκτοφυλάκων. Επειδή, όμως, η μισθοδοσία τους θα ήταν μεγάλη επιβάρυνση για τους

κατοίκους του συνοικισμού, συγκλήθηκε γενική συνέλευση τη Δευτέρα του Πάσχα για να εξεταστεί το θέμα¹³⁴. Δυστυχώς, δε γνωρίζουμε σε ποιο σημείο γίνονταν οι γενικές συνέλευσεις ούτε τι αποφάσισε η συγκεκριμένη συνέλευση. Πάντως, δε γίνεται ξανά λόγος στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου για νυκτοφύλακες.

Αντίθετα, το φθινόπωρο του 1933 προσλήφθηκαν από την Κοινότητα δύο αγροφύλακες, ο Γεώργιος Πολυχρονίδης και Θεόδωρος Γεωργιάδης, με μηνιαία αντιμισθία 750 δραχμών και διάρκεια απασχόλησης ενός έτους¹³⁵. Αν και δεν αναφέρεται αιτιολογία στα πρακτικά του συμβουλίου, φαίνεται ότι το καθεστώς να πληρώνουν οι κάτοικοι τους αγροφύλακες εξ ίδιων καταργήθηκε εκείνον τον χρόνο. Πράγματι, το επόμενο έτος προσλήφθηκαν και πάλι δύο αγροφύλακες, με μισθό 800 δραχμές, ο οποίος χρεώθηκε στον προϋπολογισμό της Κοινότητας¹³⁶. Στη συνέχεια, η Κοινότητα επανήλθε στο σύστημα των ιδιωτικών αγροφυλάκων, οι οποίοι πληρώνονταν από τους κατοίκους, ανάλογα με τον αριθμό των στρεμμάτων που κατείχαν οι τελευταίοι (3 δραχμές ανά στρέμμα)¹³⁷.

Σήμερα είναι δύσκολο να αντιληφθούμε τη σημασία που είχαν οι αγροφύλακες για τη ζωή των αγροτών. Μια ιδέα μας δίνει ένα απόσπασμα από την εισήγηση του προέδρου Ν. Τσακαλίδη τον Ιούνιο του 1937: *Απονομή επάνου εις τον αγροφύλακα I. Χρηματόπονλον και αμοιβή δρχ. 800.- Ο κ. πρόεδρος αναφέρει προς το κοινοτικόν συμβούλιον ότι την 23ην Μαΐου, η μέρα της χαλαζοθύελλης εν Ωραιοκάστρῳ, ότε επνίγησαν εις το πλημμυρίσαν ζεύμα περί τα 18 μεγάλα ζώα, παρ' ολίγον να επνίγετο άπασα η αγέλη εκ 300 και πλέον μεγάλων ζώων, εσώθη όμως χάριν εις την αντοθυσίαν του αγροφύλακος I. Χρηματοπονλον, όστις με κίνδυνον της ζωής του εργάζεται εις το ζεύμα και απώθησεν την αγέλην προς το βούνον¹³⁸.*

129 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 12.1.1930.

130 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.9.1930.

131 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1930.

132 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

133 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 30.10.1932 και 6.11.1932.

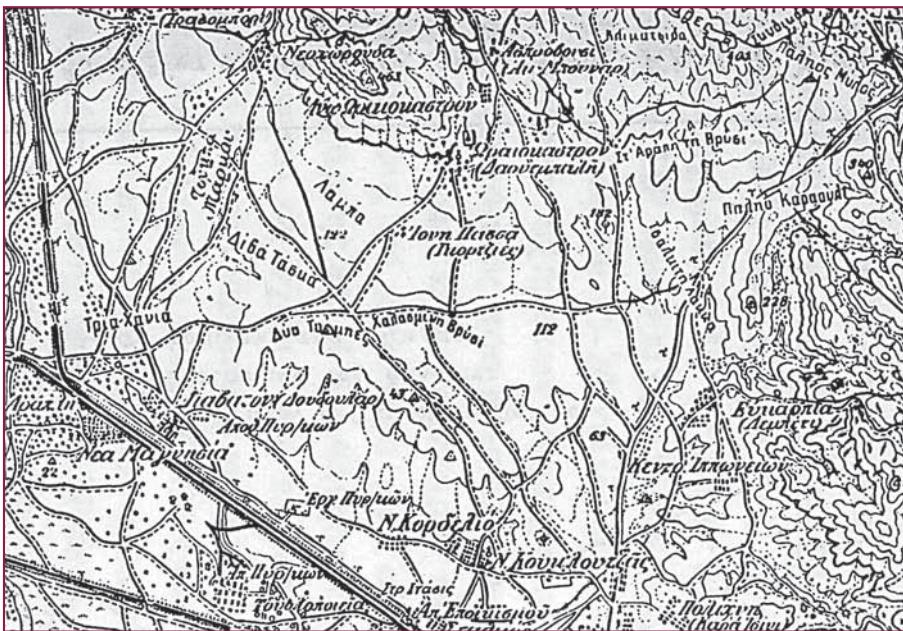
134 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.4.1932.

135 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.10.1933.

136 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934.

137 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 18.10.1936, απόφ. 50, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 23.

138 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 13.6.1937, απόφ. 42.

Χάροτης του 1928. Αξιοπρόσεκτη η απεικόνιση του οδικού δικτύου και η αναγραφή των ονομασιών Ανω Ωραιόκαστρον και Ωραιόκαστρον (Δαούντ-μπαλάν) - Ημιοδιεύτηκε από τους Δεληγιάννη - Παπαδημητρίου.

οφοφορία αυτή είναι τέτοια, ώστε δεν πρέπει να θεωρήσουμε απαραίτητα ότι το τσιφλίκι αυτό ήταν μια ενιαία ιδιοκτησία. Ο γεωπόνος ενδιαφερόταν να δείξει την έκταση και όχι την ιδιοκτησιακή σχέση. Άλλωστε, η ίδια πηγή παραθέτει στη συνέχεια την ύπαρξη των εξής τσιφλικιών: Χαρμάνκιοι με 10.800 στρέμματα, Ντούντονταρ με 12.045 στρέμματα, Νεοχωρούδα με 2.400 στρέμματα και δύο μικρότερα κτήματα στον Ακ Μπουνάρ (200 στρέμματα) και Ουτς Χανλάρ² (67

7. Η ιδιοκτησιακή συγκρότηση του χώρου

Μέσα σε μερικά χρόνια, από το 1917 μέχρι το 1930, η περιοχή του Ωραιοκάστρου –όπως και ολόκληρος ο βορειοελλαδικός αγροτικός χώρος– γνώστεις οικονομικούς μετασχηματισμούς, τους οποίους άλλες κοινωνίες χρειάστηκαν αιώνες για να βιώσουν. Στην περίοδο αυτήν καταργήθηκε ένα μακροχρόνιο φεουδαρχικό σύστημα παραγωγικής οργάνωσης, που στηριζόταν σε δύο στοιχεία: (α) το κράτος παρέμενε πάντοτε ο ψυλός κύριος που ήλεγχε τον εξουσιαστή του εδάφους, (β) ο εξουσιαστής του εδάφους ανέθετε την καλλιέργεια σε αγρότες, παραχωρώντας σε αυτούς το ίμαστο του προϊόντος. Οι ιδιοκτήτες αγροκτημάτων με έκταση χιλιάδες στρέμματα εξαφανίστηκαν από το προσκήνιο. Οι γηγενείς απέκτησαν γη. Το ίδιο και οι πρόσφυγες. Οι βισκές έπαψαν να είναι διαφιλονικούμενες και παραχωρήθηκαν στην Κοινότητα. Η ηγεσία της Κοινότητας εκλεγόταν από τους κατόκους και εξέφραζε πραγματικούς συσχετισμούς δυνάμεων. Δημιουργήθηκε μια μικρή αγροτική κοινωνία, στην οποία όλα τα μέλη είχαν περίπου ίση ιδιοκτησία. Οι εσωτερικές ιεραρχίες αντανακλούσαν ιδεολογικές στάσεις και συμπεριφορές και δεν ήταν αποτέλεσμα διαφορετικής θέσης στη διαδικασία παραγωγής ή στην κοινωνική ιεραρχία.

7.1. Οι παλαιές ιδιοκτησιακές σχέσεις

Στις αρχές του 20ού αιώνα ένας Έλληνας γεωπόνος που εργεύνησε την περιοχή της Θεσσαλονίκης ανέφερε ότι στο Νταούντ Μπαλι υπήρχε ένα μεγάλο τσιφλίκι, με έκταση 13.500 στρέμματα, το οποίο περιλάμβανε 73 οικοδομέ¹. Τίθεται, λοιπόν, το ερώτημα, αν ολόκληρος ο οικισμός ανήκε σε τσιφλίκι. Καταρχάς, η φύση της πηγής από την οποία προέρχεται η πλη-

ματα) και οι Τανάλες (στρογγυλά). Το σύνολο της έκτασης αυτών των τσιφλικιών ανέρχεται σε 39.000 στρέμματα, που καλύπτουν ολόκληρη την περιοχή από τη σημερινή οδό Μοναστηρίου μέχρι τα ορια του χωριού Αϊβάτη (Λαγτή). Δεν έχουμε όμως στοιχεία που να επαληθεύουν ότι ολόκληρη αυτή η περιοχή ανήκε σε τόσο μικρό αριθμό ιδιοκτητών (στην πραγματικότητα νομέων, διότι η γη ήταν δημόσια). Αντίθετα, η καλλιεργούμενη έκταση δεν μπορεί να ήταν τόσο μεγάλη. Υπήρχε εκτεταμένος μη καλλιεργούμενος –και μη κατοικημένος– χώρος στην ανατολική πλευρά του σημερινού Δήμου Ωραιοκάστρου, τον οποίον πηγή της εποχής προσδιορίζει μεταξύ Λεμπέτ και Νταούντ Μπαλί. Εκεί γίνονταν στρατιωτικά γυμνάσια με ένσφαιρα πυρα³.

Ο Σάρδος απαντά στο ερώτημά μας. Σημειώνει ότι το χωρίον είναι κτήμα επτά Οθωμανών και της κυρίας Λομβάρδου. Ιδιοκτήτους οικίας και αγρούς έχουν και τρεις των ημετέρων [Ελλήνων]⁴. Αντιλαμβανόμαστε, έτοι, ότι από τις οικογένειες που κατοικούσαν τότε στο χωρίο μόνο τρεις είχαν ιδιοκτησία. Οι υπόλοιποι κάτοικοι ήταν ακτίμονες και καλλιεργούσαν τους αγρούς οικτώ ιδιοκτητών. Έτσι, η έκταση των 13.400 στρεμμάτων πρέπει να ήταν μοιρασμένη σε οικτώ μεγάλους ιδιοκτήτες και τρεις μικρότερους. Από τους μεγάλους ιδιοκτήτες μία ήταν η Ελένη, θυγατέρα Κωνσταντίνου Μεγαφούλη και σύζυγος του Ρουτζιέρο Λομπάρδοντο⁵.

Ένα από τα οκτώ μεγάλα κτήματα περιήλθε πριν από το 1920 στον δικηγόρο Εμμανουήλ Σαλέμ, ο οποίος ζήτησε την άδεια από το κράτος να μεταβιβάσει το δικαίωμα της εξουσίασής του σε δύο ποιμένες από το Λιβάδι. Εκδόθηκε μάλιστα και σχετική υπουργική απόφαση⁶. Επειδή γνωρίζουμε ότι ο Σαλέμ εκπροσωπούσε τις οικογένειες Αλλατίνη και Μοδιάνο απέναντι στις

¹ Γεωργίος Παλαιμώτης, «Γεωργία και κτηνοτροφία εν τη περιφερείᾳ (καζά) Θεσσαλονίκης», Δελτίον Βασιλικής Γεωργικής Εταιρείας αρ. 3 (Μάρτιος 1914), σσ. 79-80.

² Βλ. πιο πάνω, «Τοποθεσίες».

³ Μακεδονία, φ. 15.7.1911, σ. 3. Ως Λεμπτέτ εδώ δεν πρέπει να θεωρηθεί η σημερινή Νέα Ευκαρπία, αλλά τα όρα του κτήματος Λεμπτέτ, τα οποία έφταναν επέκεινα της οδού Λαγκαδά.

4 Παπαδόπουλος, ὥ.π., σ. 120.

⁵ Χειρίγολου 2004, σ. 246 και 249. Χρήστος Γουγούνης, «Παύλα Θεοσπάλινηρ, *Μακεδονία*, φ. 9.10.1927», σ. 3. Συγγενείς της Ελένης Λομβάρδου ήταν η Μαργαρίτα και ο ιταλικής υπηρεσίας Αμιλού Λομβάρδου [το ονόμα είχε εξελληνιστεί] και η Μαργαρίτα Τάμτης, το γένος Λομβάρδου. Ήταν ιδιοκτήτες οικοπέδων στα οικοδομικά τετράγωνα 386 και 387, στη διασταύρωση των οδών Φράγκουν και Μεγάλου Αλεξάνδρου. Βλ. *Μακεδονία*, φ. 19.11.1926, σ. 2.

⁶ Μακεδονία, φ. 17.6.1920, σ. 2. Σύμφωνα με δημοσιεύμα στην Μακεδονία, φ. 28.2.1920, σ. 1, ο Εμμανουήλ Σαλέκη (1860-1940) ήταν την εποχή εκείνη κάτοικος Παρισιού και διαχειριστής της Εταιρείας Ηλεκτροφωτισμού και Τροχιδόδρομων Θεσσαλονίκης. Επισκέψθηκε μάλιστα τη Θεσσαλονίκη με σκοπό να αφεί πια επίταξη που είχε επιβάλει το ελληνικό κράτος στην ανωτέρω εταιρεία. Η αποστολή του στέφθηκε με επιτυχία και η επίταξη έληξε (Μακεδονία, φ. 1.3.1920, σ. 2). Βιογραφικά στοιχεία για το πρόσωπο αυτό και τις σχέσεις του με τις ισικογένειες Μοδιάνο και Αλλατίνη βλ.. στο Ευάγγελο Χειμωνόλου, Υπόθεση Μοδιάνο. Ταπεζικό κράχ στη Θεσσαλονίκη το 1911, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 30-31.

διεκδικήσεις που είχαν οι πιστωτές τους⁷, πιθανολογούμε ότι ήταν ο ευκονικός ιδιοκτήτης έκτασης η οποία, κατά την τοπική παράδοση⁸, είχε περιέλθει σε μια από τις δύο οικογένειες. Τελικώς, όμως, η μεταβίβαση στους κατοίκους του Λιβαδιού δεν πραγματοποιήθηκε, αν κρίνουμε από το γεγονός ότι ο Σαλέμ ζήτησε την άδεια να υποθηκεύσει το κτήμα, η οποία και έγινε δεκτή⁹.

Αν και δε διαθέτουμε τα στοιχεία του κτηματολογίου του Νταούντ Μπαλί, μπορούμε ωστόσο να καταλήξουμε σε ορισμένα συμπεράσματα για τους εξουσιαστές της γης, με βάση το κτηματολόγιο του Χαρμάνιου του 1907, το οποίο –όπως είδαμε– περιλάμβανε περιοχές που υπήρχησαν διοικητικά στον Δήμο Ωραιοκάστρου. Οι περιοχές αυτές ήταν οι εξής:

Γκερέν: Αγονη περιοχή μεταξύ Χαρμάνιου, Παλαιοκάστρου και Νεοχωρούδας.

Καλαϊτζή ντερέ: Περιοχή που διέτρεχε χείμαρρος, από τα όρια του Νούντουλαρ μέχρι τα όρια του Νταούντ Μπαλί.

Ταουσάν τεπέ: Λόφος νοτιοδυτικά της Άσπρης Βρύσης (βλ. πιο πάνω).

Ατς Οβά (ανοικτή πεδιάδα): Μεταξύ Γκερέν και Ταουσάν Τεπέ.

Κιζλάς: Βοσκή, νότια από την Ατς Οβά.

Γιουβαρλάκ: Νότια από την Καλαϊτζή ντερέ.

Καρά Τοπράκ: Περιοχή βόρεια από την Ταουσάν τεπέ.

Οι κυριότεροι εξουσιαστές γης στις περιοχές που γειτνιάζαν με το σημερινό Ωραιοκαστρο ή υπάγονταν σε αυτό –χωρίς να είναι δυνατός ο επακριβής καθορισμός των ορίων– ήταν οι εξής:

Πίνακας 10: Γεωγραφική κατανομή κτημάτων (1907)

Ιδιοκτήτης	Γκερέν	Καλαϊτζή	Οβά	Γιουβαρλάκ	Κιζλάς	Ταουσάν	Τοπράκ
Σαλίχ	X	X	X	X	X	X	X
Νουρί Μιτχάτ	X					X	
Μουσταφά		X	X	X			X
Φεζί και Μιτχάτ		X	X	X			X
Μαζμούντ		X	X	X			
Χουσνί							X
Αϊσέ		X			X		

Πηγή: Βακουφάρογις, ό.π. Η επεξεργασία έγινε από τον γράφοντα.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 10, οι θυγατέρες του Σαλίχ μπέη κατείχαν κτήματα σε ολόκληρη αυτήν την περιοχή. Αυτό δείχνει ότι η οικογένειά τους ήταν η παλαιότερη εξουσιάστρια ολόκληρου ήμερου μέρους του χώρου. Επειδή, όμως, στο κτηματολόγιο του Χαρμάνιου οι ιδιοκτησίες τους είναι πολλές και διάσπαρτες, δικαιούμαστε να υποθέσουμε ότι στην πορεία του χρόνου η οικογένεια εκποίησε το δικαίωμα εξουσίασης πολλών κτημάτων σε τρίτους. Τρεις άλλες οικογένειες, οι θυγατέρες του Μουσταφά μπέη, οι Φεζί και Μιτχάτ μπέηδες και ο Μαζμούντ μπέης, κατείχαν εδάφη στις συνεχόμενες περιοχές Καλαϊτζή, Οβά, Γιουβαρλάκ και Καρά Τοπράκ. Και αυτών οι ιδιοκτησίες ήταν διάσπαρτες, αποτελούμενες από κτήματα πουκάλου μεγέθους. Ένας άλλος μπέης, ο Νουρί, είχε κτήματα μαζί με τον προαναφερόμεντα Μιτχάτ μπέη στην Γκερέν και στην Ταουσάν τεπέ, διάσπαρτα και αυτά. Η Αϊσέ, σύζυγος του Σαφντέρο μπέη (γιου του Γιουσούφ μπέη) κατείχε κτήματα γύρω από την Καλαϊτζή ντερέ και στις βοσκές Κιζλάς. Τέλος, κάποιος Χουσνί πασάς¹⁰ κατείχε γαίες στην περιοχή Καρά Τοπράκ. Ισως αυτές οι επιτά να ήταν οι οικογένειες που κατείχαν τη γη στην περιοχή του Ωραιοκάστρου¹¹. Κάποια από αυτές πρέπει να μεταβίβασε κτήματά της στους Αλλατίνη ή τους Μοδιάνο –δανειζόμενη αντί υποθήκη¹² με τον τύπο της πωλήσης υπό αίρεση (επί εξωνήσει)– και, έτοι, η γη κατέληξε να έχει εικονικό μάλλον ιδιοκτήτη, τον Σαλίχ. Επίσης, κάποια από αυτές τις οικογένειες, πιθανώς του Σαλίχ μπέη, πρέπει να είχε μεταβιβάσει δικαιώματά της στην οικογένεια Λομβάρδο.

Το επόμενο ερώτημα αφορά τις τρεις χριστιανικές οικογένειες που κατείχαν γη. Στην περιοχή Γιουβαρλάκ κατείχαν ένα κτήμα οι Χοήστος και Θανάσης, παδιά του Γρηγόρη, που μπορεί να ταυτιστούν με ταυτώνυμα μέλη της οικογένειας Μπούκλα. Την ύπαρξη ιδιοκτησιών της οικογένειας αυτής στα όρια μεταξύ κτηματικών περιοχών Νταούντ Μπαλί και Χαρμάνιου μαρτυρεί και νεότερο έγγραφο της Διεύθυνσης Εποικισμού¹³. Επίσης, κάποιοι Νταούντ Μπαλί και ιδιοκτήτες κτημάτων στην ίδια περιοχή ήταν μέλη της οικογένειας Γουλή¹⁴. Τέλος, το κτηματολόγιο μαρτυρεί ιδιοκτησίες της οικογένειας Καμπάκη στην περιοχή Καρά Τοπράκ¹⁵. Αυτές οι τρεις οικογένειες πρέπει να ήταν οι τρεις των ημετέρων, που αναφέρει ο Σάρρος, οι οποίοι κατείχαν ιδιόκτητες οικίες και αγρούς.

7 Αυτόθι, σσ. 39-62.

8 Συνέντευξη που έλαβε η Μαρία Καραστεργίου.

9 Μακεδονία, φ. 17.6.1920, σ. 1. Το αριθμό υπουργείο γνωμοδότησε ότι η υποθήκευσης των κτημάτων είναι εμπράγματον δικαιώματα περιωρισμένων της ιδιοκτησίας (ή της εξουσιάσεως εν τας νέας χώρας). Είχε προηγηθεί ο Νόμος 1072/1917, ο οποίος μετέτρεψε το δικαίωμα της εξουσίασης σε δικαίωμα πλήρους κυριότητας επί του 80% του κτημάτος, ενώ το υπόλοιπο 20% περιήλθε υπό την πλήρη κυριότητα του κράτους, το οποίο απέβαλε την ιδιότητα του ψηλού κυρίου στο υπόλοιπο 80%.

10 Αυτό το όνομα έφερε ο διοικητής του 3ου Σώματος Στρατού, που έδρευε στη Θεοσαλονίκη, το 1909.

11 Είναι ενδιαφέροντος ότι καμία από αυτές δεν είχε ιδιοκτησία στα 1.000 οικόπεδα της Θεοσαλονίκης, που έχουν καταγραφεί σε παλαιότερη έρευνα.

12 Ο οθωμανικός νόμος περί γαιών δεν προέβει επαρχή προστασία στον δανειστή και γι' αυτό γινόταν χρήση μιας άλλης μεθόδου, της πώλησης υπό αίρεση (επί εξωνήσει). Ο δανειζόμενος μεταβιβάζει στον δανειστή τα δικαιώματά του σε κάποιο ακίνητο. Ο δανειστής ήταν υποχρεωμένος να επιστρέψει το ακίνητο, εφόσον ο δανειζόμενος του επέστρεψε το ποσό μέσα σε μια συγκεκριμένη προθεσμία. Με τη μέθοδο αυτή δε φαινόταν και ο τόκος που κατέβαλε ο δανειζόμενος, δύοτι ενσυμπλωνόταν στο τίμημα της πώλησης. Αυτό είχε σημασία, διότι στο ισλαμικό ιδεολογικό πλαίσιο ο τόκος –χωρίς να απαγορεύεται απολύτως– δεν είναι αποδεκτός (θεωρείται χαράμι).

13 Βακουφάρογις, ό.π., σ. 126.

14 Αυτόθι.

15 Βακουφάρογις, ό.π., οικόπεδο 3704, σ. 174. Επίσης, οικόπεδα 3706 και 3702.

7.2. Η αλλαγή των ιδιοκτησιακών σχέσεων¹⁶

Στο οθωμανικό κράτος οι αγροί ανήκαν κατά συντριπτική πλειονότητα στην ιδιοκτησιακή κατηγορία εραζί μιριγμέ, δηλαδή η ψηλή κυριότητά τους ανήκε στο κράτος¹⁷, ενώ ο ιδιοκτήτης τους ασκούσε το περιορισμένο εμπράγματο δικαιώμα που αποδόθηκε στην ελληνική γλώσσα με τον όρο εξουσίαση. Ο εξουσιαστής δεν ήταν απόλυτος κύριος του εδάφους¹⁸. Αν το έδαφος έμενε ακαλλέργητο ή αν ο εξουσιαστής δεν είχε άμεσους απογόνους, το κτήμα περιερχόταν στο κράτος, το οποίο και το διέθετε σε κάποιον τρίτο. Υπήρχαν επίσης πολλοί περιορισμοί ως προς την κληρονομική μεταβίβαση του δικαιώματος εξουσίασης και τη χρήση της εξουσιαζόμενης γης, οι οποίοι έδιναν α-

ναι ενσωματώσει τη Συνθήκη των Αθηνών στο εσωτερικό δίκαιο – προέβλεπε ότι: *Εν ταις χώραις ταις διατελούσαις τέως νόμοι την άμεσον κυριαρχίαν του οθωμανικού κράτους εισάγεται εν γένει η ελληνική αστική νομοθεσία. Διατηρούνται όμως εν ίσχυι αι περί γαιών διατάξεις, αι ρυθμίζονται τα επ' αυτών ιδιωτικής φύσεως δικαιώματα, των περί τούτων δικαιοπραξιών συντελουμένων εφεξής κατά τους ελληνικούς νόμους.* Ο ίδιος νόμος παρέτεινε την υφιστάμενη απαγόρευση δικαιοπραξιών και ακύρωνε όλες ούσες είχαν γίνει ή επρόκειτο να γίνουν μέχρι να αρθεί η απαγόρευση με ειδικό βασιλικό διάταγμα.

Τρεις μήνες αργότερα, ένας νέος Νόμος (262/1914) καθόρισε ότι χαρακτηρίζονται ως εγκαταλελεμμένα και περιέρχο-

Χάρτης του 1936. Το Νταούντ Μπαλί αναφέρεται ως τοπωνύμιο, χωρίς να σημειώνεται ο οικισμός. Αναδημοσιεύεται από τον τόμο: Θεσσαλονίκης ανάδειξης. Χαρτών αναγνήσεις, έκδ. Εθνικού Κέντρου Χαρτών.

φορμές για συνεχείς παρεμβάσεις των αρμόδιων Οθωμανών αξιωματούχων, με όλες τις συνεπαγόμενες καταπιέσεις και τις δωροδοκίες¹⁹.

Ο εξουσιαστές μεγάλων εκτάσεων σπανίως αναμειγνύονταν στην καλλιέργεια της γης. Την ανέθεταν σε επίμορτους καλλιεργητές (κολίγους), οι οποίοι, όμως, έπρεπε να κατέχουν ζυμώ κεφάλαιο και εργαλεία. Η οθωμανική νομοθεσία απέφυγε να ωθηθεί σε σχέσεις μεταξύ εξουσιαστών και καλλιεργητών. Έτσι, η ελληνική πολιτεία κλήθηκε να επιλύσει το ζήτημα από την αρχή. Μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας, η Ελλάδα αναγνώρισε σιωπηρώς την εξουσίαση ως τέλεια ιδιοκτησία, με αποτέλεσμα να προκληθούν εκρηκτικά κοινωνικά προβλήματα. Αυτό το σφάλμα αποφεύγηκε μετά την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Ο οθωμανικός νόμος για τη γη εισήλθε στην ελληνική έννομη τάξη με τη Συνθήκη των Αθηνών, η οποία αναγνώρισε όλα τα υφιστάμενα ιδιωτικά εμπράγματα δικαιώματα στη Μακεδονία, την Ήπειρο και το Αιγαίο Πέλαγος²⁰.

Ο Νόμος 147/1914 –που εκδόθηκε για

16 Από την πλούσια βιβλιογραφία στο περίπλοκο αυτό ζήτημα σημειώνουμε τα εξής: Νικόλαος Π. Ελευθεριάδης, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκίᾳ*, εν Αθήναις 1903. Οθωμανικοί Δικαιστικοί Νόμοι, τεύχος Β', εν Αθήναις 1913 (Νόμος περί Γαιών και οι τροποποιήσεις του, σσ. 23-145). Εφημερίς της Κυβερνήσεως των Βασιλείων της Ελλάδος: έτη 1914, 1915, 1917. Βασιλείου της Ελλάδος. Εφημερίς της Προσωρινής Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης (1916-1917), Εθνική Τοπεία της Ελλάδος: Πολιτιστικό Κέντρο Βορείου Ελλάδος, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Θεσσαλονίκη, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 19-34. Linda T. Darling, *Revenue-Raising and Legitimacy: Tax Collection and Finance Administration in the Ottoman Empire, 1560-1660*, Brill 1996. Kemal Karpat, *The Land Regime, Studies in Ottoman Social and Political History*, Brill 2002. Siraj Sait, Hilary Lim, *Land, Law and Islam: Property and human rights in the Muslim world*, Zed Books 2006. Aziz Azmah, *Islamic Law: Social and Historical Context*, Routledge 1988. Hofstötter Bernhard, «Cyprus under British Rule: An International Law Analysis of Certain Land Surveys and Land Assignments Between 1878 and 1955», *Chinese Journal of International Law* (2008), Vol. 7, No. 1, σσ. 159-196. Middleton Justice, «Sketch of the Ottoman Land Law for Cyprus», *Journal of the Society of Comparative Legislation, New Series*, Vol. 2, No. 1 (1900), σσ. 141-150. Stelios Pavlides, «A New Land Law for Cyprus», *Journal of Comparative Legislation and International Law*, 3rd Ser., Vol. 30, No. 3/4. (1948), σσ. 40-46. Μπάπτης Αλμπιζάτος, *Η γεωργική Ελλάς και η εξέλιξη της*, Αθήναις 1939. Δημήτριος Γατόπολος, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος, πρωθυπουργός, στενός συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου, Αθήναις 2000 (β' έκδοση). Για μία σύνοψη των ανωτέρω, βλ. Ευάγγελος Χεζίμιογλου, «Η αρχοτική μεταρρύθμιση της Τουρκίας», *Εθνικός Διχασμός. Ο Κωνσταντίνος, ο Βενιζέλος και το «Ανάθεμα», 1916-1917*, Αθήναις 2009, σσ. 105-130.

17 Αν η γη ήταν βακούφική, η ψηλή κυριότητα ανήκε στο βακούφι και ήταν αναπαλλοτρίωτη.

18 Η εξουσίαση χαρακτηρίστηκε ως μορφή απελόντος κυριότητας.

19 Παλαιότερα, τις γαίες εραζί μιριγμέ είχαν υπό τον έλεγχο τους οι τιμαιούχοι. Εκείνοι ενέκριναν –εισπράττοντας το συναφές δικαιώματα– τη μεταβίβαση της γης από έναν εξουσιαστή στους απογόνους του ή σε κάποιον τρίτο. Οι ίδιοι φρόντιζαν και για την παρασύρμοσή της σε άλλο εξουσιαστή, όταν έμενε ακαλλέργητη. Μετά την κατάργηση των τιμαιών, τον όρο των τιμαιούχων ανέλαβαν δημόσιοι υπάλληλοι. Η πολιτική του οθωμανικού κράτους απέναντι στη δημόσιες γαίες είχε κυρίως εισοδηματικά κίνητρα. Κυρίως, όμως, στόχευε να διατηρήσει τον έλεγχο πάνω σε αυτές και να αποτρέψει την ιδιοτήτη τους από ιδιώτες. Αντιθέτως, οι εξουσιαστές των δημόσιων γαίων προσπάθησαν να ιδιοτητώντων τα έδαφη που κατείχαν και τα οποία καλλιεργούσαν είτε αυτοπρόσωπος είτε μέσω τρίτων.

20 Η Συνθήκη των Αθηνών κατατίθεται τον Νοέμβριο του 1913. Με αυτήν παραχώρησε η Τουρκία τις Νέες Χώρες.

νται εις την κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου ως αδέσποτα²¹, ακίνητα κείμενα εν ταις νέαις χώραις άτινα οι ιδιοκτήται ή νόμιμοι διακάτοχοι εγκατέλιπον απελθόντες εις την αλλοδαπήν, εφ' όσον ο την ιδιοκτησίαν ή άλλο εμπρόγιματον δικαιώμα αξιών δεν ήθελε προσαγάγει εντός έτους από της ισχύος του παρόντος νόμου τους τίτλους εφ' ων βασίζει τα δικαιώματά του εις τον οικονομικόν επίτροπον της τοποθεσίας του κτήματος. Μένονσιν άθικτα εκ της διατάξεως ταύτης τα κατά τους περί γαιών νόμους δικαιώματα του δημοσίου επί των μη τακτικώς καλλιεργηθεισών γαιών.

Το 1917, με διάταγμα της Πρωσωρινής Κυβέρνησης Θεοσαλονίκης (εισηγητής ο Α. Μιχαλακόπουλος) –το οποίο στη συνέχεια ενσωματώθηκε στον Ν. 1072/1917–, καθορίστηκε ότι σε αγρούς με έκταση μέχρι 10 στρέμματα ο εξουσιαστής γινόταν αυτομάτως ιδιοκτήτης όλοκληρου του κτήματος. Στα μεγαλύτερα κτήματα αποκτούσε την ιδιοκτησία του 80% του κτήματος, ενώ το υπόλοιπο 20% περιερχόταν στο Δημόσιο ως πλήρης ιδιοκτησία του.

Οι νομικές αυτές μεταβολές επήλθαν αυτοδικαίως με τη δημόσιευση του διατάγματος. Ο νόμος παρείχε τη δυνατότητα στον εξουσιαστή να εξαγοράσει το μερίδιο του Δημοσίου. Ως εξουσιαστές αναγνωρίζονταν οι κάτοχοι τίτλου (ταπίου) αλλά και οι κληρονόμοι τους που δεν είχαν τίτλο, καθώς και όσοι κατείχαν αυθαίρετα τα κτήματα πάνω από μία δεκαετία. Συνεπώς, όποιος μπορούσε να αποδείξει ότι κατείχε από το 1907 κάποιο κτήμα, ακόμη και αν η κατοχή ήταν αυθαίρετη, γινόταν κύριός του, αν το κτήμα είχε έκταση μικρότερη των 10 στρεμμάτων, ή συγκύριός του κατά 80%, αν ήταν μεγαλύτερο. Στην ιδιοκτησία του ελληνικού κράτους παρέμειναν εδάφη που δεν καλλιεργήθηκαν επί τρειτία ή που εγκαταλείφθηκαν, καθώς και τα χειμαδιά, τα λιβάδια και τα αμπέλια που βρίσκονταν σε γη της ιδιοκτησιακής κατηγορίας εραζί μιριγιέ. Οι κοιλίγοι είχαν δικαίωμα να καλλιεργήσουν το δημόσιο τμήμα του κτήματος, πληρώνοντας μίσθωμα στο κράτος.

Με άλλο διάταγμα της Πρωσωρινής Κυβέρνησης θεσπίστηκε μία διαδικασία για την απαλλοτρίωση μεγάλων (άνω των 1.000 στρεμμάτων) αγροτικών ακινήτων, προκειμένου να εγκατασταθούν ακτιμονες γεωργοί ή ομογενείς πρόσσφρυγες.

Με τρίτο διάταγμα –που, όπως και τα προηγούμενα, ενσωματώθηκε στον Νόμο 1072/1917– ξεκίνησε μια διαδικασία μετατροπής των ακτημόνων κολίγων σε μικρούς ιδιοκτήτες. Η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν η εξής: τα μεγάλα κτήματα που είχαν περιέλθει στο Δημόσιο με τις παραπάνω διαδικασίες, θα καλλιεργούνταν από συνεταιρισμούς ακτημόνων, κυρίως πρώην κολίγων. Οι συνεταιρισμοί θα αγόραζαν τη δημόσια γη με πολύ ευνοϊκούς όρους. Θα δένεμαν προσωρινά τα χωράφια στα μέλη τους για καλλιέργεια. Ο συνεταιρισμός θα παρακρατούντες τον σπόρο, ώστε να εξασφαλίζεται η σπορά για την επόμενη χρονιά (όπως έκανε μέχρι τότε ο γαιοκτήμονας), και θα μίσθωνε μηχανήματα που θα χρησιμοποιούσαν οι καλλιεργητές. Κυρίως, όμως, θα είχε δικαιώμα να δανείζεται από τις τράπεζες για λογαριασμό των μελών του.

Μέχρι το 1923 στο ελληνικό κράτος είχαν περιέλθει τα ακίνητα που εγκατέλειψαν όσοι μουσουλμάνοι έφυγαν από την Ελλάδα, καθώς και οι δημόσιες γαίες²². Το έτος εκείνο, με τη Συνθήκη της Λωζάνης για την ανταλλαγή των πληθυσμών και την αμοιβαία εκκαθάριση των περιουσιών τους, στο ελληνικό κράτος περιήλθαν όλα τα μουσουλμανικά ακίνητα, ιδιωτικά και βασικούφικά (η λεγόμενη ανταλλάξιμη περιουσία). Από την ανταλλάξιμη περιουσία, το Δημόσιο μεταβίβασε τμήμα της, αποτελούμενο κυρίως από αγροτικά κτήματα, στην Επιτροπή Απο-

21 Η νομική κατηγορία του αδέσποτον αντιστοιχεί στην οικομανική νομοθεσία περί γαιών.

22 Η σχετική νομοθεσία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το ΝΔ 10/14.9.1923 περί επιτάξεων εν Μακεδονίᾳ προς εξυπηρέτησην της εγκατατάσσεως προσφύγων και το ΝΔ 17/19.12.1923 περί λειτουργίας Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων.

καταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ)²³ για την εγκατάσταση των αγροτών προσφύγων²⁴.

Σε αυτά τα κτήματα²⁵, οι αρμόδιες υπηρεσίες δημιούργησαν 2.085 αγροτικούς οικισμούς, στους οποίους εγκατέστησαν 145.217 οικογένειες. Τα κριτήρια σχηματισμού των οικισμών (επιλογή του τόπου, της ομάδας που θα εγκαθίστατο κτλ.) ήταν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Σε κάθε οικισμό σχηματίστηκε ένας προσφυγικός συνεταιρισμός, ο οποίος περιέλαβε τους πρόστριγες και αποτελούσε το μέσο για τον μετασχηματισμό του αγροκτήματος σε συνάρθρωση μικρών ιδιοκτησιών, ακριβώς όπως είχε συμβεί μέχρι τότε με τους ντόπιους ακτήμονες.

Στο Ωραιόκαστρο ο προσφυγικός συνεταιρισμός συνυπήρξε με τον συνεταιρισμό των ντόπιων ακτήμονων, που είχε ήδη δημιουργηθεί. Αν και οι δύο μηχανισμοί, της αποκατάστασης των ακτήμονων και της εγκατάστασης των προσφύγων, παρουσιάζουν πολλές ομοιότητες, η νομική βάση τους ήταν εντελώς διαφορετική. Γι' αυτό και οι κρατικοί φορείς προσπάθησαν να διατηρήσουν χωριστές τις δύο διαδικασίες.

7.3. Διανομή κλήρου: Οι νέες σχέσεις ιδιοκτησίας

Στο Ωραιόκαστρο, όπως προαναφέρθηκε, η εγκατάσταση προσφύγων έγινε σταδιακά. Αρχικά δεν είχε συγχροτημένη μορφή και κάθε οικογένεια εγκαταστάθηκε όπου βρήκε, στεγάστηκε εκ των ενότων και καλλιέργησε γη που σχόλαξε. Δυστυχώς, από την περίοδο αυτήν της άτακτης εγκατάστασης δε διασώθηκαν γραπτές πηγές. Ούτε η προφορική ιστορία μπορεί να μας βοηθήσει, αφού οι σημειωνοί γέροντες ήταν τότε βρέφη ή δεν είχαν γεννηθεί²⁶.

Η γη διανεμήθηκε οριστικά το 1936. Η διανομή επικυρώθηκε με την Υπουργική Απόφαση 93875/1936, την οποία υπέγραψε ο Υπουργός Γεωργίας Γ. Κυριακός²⁷. Έλαβαν κτήματα 46 οικογένειες ντόπιων ακτήμονων και 183 οικογένειες προσφύγων. Ο πλήρης γεωργικός κλήρος για τους ακτήμονες ήταν 40 στρέμματα και για τους πρόσφυγες 33 στρέμματα. Κάθε οικογένεια ακτήμόνων έλαβε 1-1,6 κλήρους, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της. Κάθε προσφυγική οικογένεια έλαβε 1-2 κλήρους, ανάλογα με τον αριθμό των μελών της²⁸. Ειδικές ρυθμίσεις έγιναν για τους επαγγελματίες και τους δενδροκόμους. Οι οικογένειες που αποκαταστάθηκαν, εκτός από τα χωράφια, πήραν και

οικόπεδα –ενάμισι στρέμμα η καθεμία– για κατοικία. Τα σπίτια κτίστηκαν από την ΕΑΠ και τους κατοίκους. Συνήθως η ΕΑΠ κατασκεύαζε με εργολάβους τα λίθινα θεμέλια, τον ξύλινο σκελετό και τη στέγη από κεραμίδια, ενώ οι πρόσφυγες γέμιζαν τον σκελετό με ό, τι υλικό μπορούσαν²⁹, συγκεκριμένα στο Ωραιόκαστρο με πλαθιδιά³⁰.

Ας σημειωθεί ότι 110 άρρενες οι οποίοι αναφέρονται στο Μητρώο Αρρένων του Ωραιόκαστρου και είχαν ηλικία πάνω από 30 ετών το 1936, δεν περιλαμβάνονται στον κατάλογο των κληρούχων (βλ. Πίνακα 8). Η διαδικασία της διανομής ήταν μακροχρόνια. Πολύ πριν από την οριστική διανομή οι κάτοικοι κατέίχαν και καλλιεργούσαν τους κλήρους τους, ενώ το κοινοτικό συμβούλιο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διανομή της γης. Για παραδειγμα, το 1933 ο από διετίας κάτοικος Ι.Κ., στερούμενος αγροτικής εγκατάστασης και κλήρου, ζήτησε οικόπεδο για να κτίσει οικίσκο για την οικογένειά του. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να του παραχωρήσει ενάμισι στρέμμα³¹. Το 1934 αποφασίστηκε να πουληθεί σε δημοπρασία αδιάθετο κοινοτικό οικόπεδο 12 στρεμμάτων ύπερθεν του αστικού συνοικισμού³². Το ίδιο έτος αποφασίστηκε η εκποίηση τριών αδιάθετων κοινοτικών οικόπεδων 1.500 τ.μ. το καθένα, εντός του προσφυγικού συνοικισμού³³. Δικαίωμα συμμετοχής σε αυτές τις δημοπρασίες είχαν κάτοικοι που δεν έλαβαν κλήρο. Τα δύο από αυτά τα οικόπεδα διατέθηκαν προς 950 δραχμές το καθένα³⁴, ποσό ισοδύναμο προς μάψιση χρυσή λίρα (η σημερινή αξία μάψισης λίρας είναι 300 ευρώ περίπου).

Εκτός από τα παραπάνω, η Κοινότητα κατέίχε αγρούς με έκταση 111 στρέμματα, τους οποίους εκμίσθων με δημοπρασία³⁵. Οι αγροί αυτοί ήταν: (α) 67 στρέμματα στη θέση Άζμακ. Σύνορα προς Βορρά Κ. Τσακαλίδη, προς Δυσμάς ρέμα, προς Ανατολάς αγρός Ηρ. Τσακαλίδη και προς Νότο ρέμα. (β) 20 στρέμματα στη θέση Λαχανόκηπος. Σύνορα προς Βορρά αγρός Ι. Χριστοδούλιδου, προς Νότο αγρός Ιγνατιάδου, προς Ανατολάς δημόσιος δρόμος, προς Δυσμάς αγρός κοινοτικός. (γ) Άλλα 14 στρέμματα στη θέση Λαχανόκηπος. (δ) 10 στρέμματα στη θέση Ασιά Μπουργάζ, δηλαδή κοντά στο παλαιό λατομείο. Σύνορα προς Ανατολάς αγρός Χρ. Χαραβόπουλου, προς Δυσμάς ρέμα, προς Βορρά δρόμος, προς Νότο αγρός Ν. Συνοπούλου.

23 ΝΔ 21/31.12.1923 περί μεταβιβάσεως εις την Επιτροπήν Εγκαταστάσεως Προσφύγων της απολίτου κυριαρχίας αγροτικών κτημάτων ανηκόντων εις το Ελληνικόν Δημόσιον.

24 Το υπόλοιπο, που αποτελούνταν από αστικά κτήματα, χρησιμοποιήθηκε για την καταβολή στους αστούς (μη αγρότες) ανταλλάξμαν δικαιούχους μερικής αποζημίωσης για την περιουσία που εγκατέλειψαν στην Τουρκία. Προϋπόθεση για την καταβολή αυτής της αποζημίωσης ήταν να μην έχει τύχει ο δικαιούχος αστικής αποκατάστασης, είτε από το κράτος είτε από την ΕΑΠ.

25 Στην ΕΑΠ για την ακρίβεια παραχωρήθηκαν τα εξής αγροτικά ακάνητα (σε παρένθεση η έκταση σε χιλιάδες στρέμματα): (α) Τουρκακά ανταλλάξμα (4.981), (β) τουρκακά μη ανταλλάξμα (200), (γ) βουνογαρικά ανταλλάξμα (940), (δ) από απαλλοτριώσεις (588), (ε) από επιτάξεις (367), (στ) δημόσια (536), (ζ) ξένων υπηρόων (296), (η) άλλων κατηγοριών (481). Σύνολο 8.390 χιλιάδες στρέμματα. Αθανάσιος Β. Πρωτονοτάριος, *Το προσφυγικόν πρόσβλημα από ιστορικής, νομικής και κρατικής απόψεως*, Αθήνα 1929, σσ. 77-88.

26 Άγια παραδέτει ο Τσακαλίδης, ό.π., σ. 56.

27 ΦΕΚ Β' 153/31.8.1936.

28 Τσακαλίδης, ό.π., σσ. 72-85.

29 Πελαγίδης, ό.π., σ. 244.

30 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 65.

31 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.9.1933.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

33 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 8.7.1934.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.8.1934.

35 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.10.1933.

Όργανα. Χρονολογία: 1938. Αρχείο Απόστολου Δαμιανίδη.

8. Η παραγωγική συγκρότηση του χώρου

Ο εκχρηματισμός (χρήση του χρήματος αντί της άμεσης ανταλλαγής προϊόντων) στη μικρή αγροτική Κοινότητα του Ωραιοκάστρου δεν είχε επικρατήσει πλήρως μέχρι το 1940. Μέχρι το 1932, σχεδόν δεν υπήρχαν επαγγελματίες στο χωριό. Όπως προαναφέρθηκε, μόλις στα 1933 οι αγροφύλακες αρχίζουν να πάρουν τον μισθό τους σε χρήμα και όχι σε είδος, ενώ ο ιερέας παραιτείται από τον μισθό σε είδος –που αντικατασ्थήκε με ποσοστό στις εισπρόξεις της εκκλησίας– μόλις το 1938¹. Ακόμη και το 1939, όμως, η εισφορά που πλήρωνε κάθε άντρας ενορίτης στον ναό, –με βάση πάνακα που ανηρτάτο στην είσοδο της εκκλησίας– ήταν 7 οκάδες στάρι έτησίων.

Η αξία της γης ήταν μικρή. Το 1936 η εκκλησία του Αγίου Αθανασίου έθεσε σε δημιοπρασία εκμίσθωσης 40 στρέμματα αγρών που της ανήκαν². Στη δημιοπρασία είχαν δικαίωμα συμμετοχής μόνο γηγενείς κάτοικοι του Ωραιοκάστρου. Οι τιμές που προσφέρθηκαν κυμάνθηκαν από 35 ως 50 δραχμές το στρέμμα και ο πλειοδήτης Μ.Π. κατέβαλε 51 δραχμές, δηλαδή μόλις 2.040 δραχμές (όσο η αμοιβή ενός εργάτη για ενάμιση μήνα) για να μισθώσει για ένα χρόνο καλλιεργήσιμη γη εμβαδού 40 στρεμμάτων³. Από την άλλη πλευρά, η γη δεν αποτελούσε πλέον εμπόρευμα, διότι ουδείς είχε δικαίωμα –ακόμη και αν είχε συμφέρον– να την εκποιήσει. Ωστόσο, ο παραθερισμός –ο τουρισμός θα λέγαμε σε σύγχρονους όρους– υπήρξε ο κύριος συντελεστής εκχρηματισμού στο προπολεμικό Ωραιοκάστρο.

8.1 Επαγγελματική σύνθεση

Στην περίοδο του Μεσοπολέμου οι κάτοικοι του Ωραιοκά-

στρου ασχολούνταν με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την απελουργία. Παλαιότερα φυτεύοταν και καπνός, αλλά, για να προστατευθεί η παραγωγή, η καλλιέργειά του απαγορεύτηκε σε μερικές κοινότητες, μεταξύ των οποίων και στο Ωραιοκάστρο. Πάντως, τον Σεπτέμβριο του 1930 τέθηκε άμεση προθεσμία για την εκρίζωση των καπνοφύτων. Φαίνεται, όμως, ότι η προθεσμία δεν τηρήθηκε, διότι την άνοιξη του επόμενου έτους αναγέλθηκε νέα απαγόρευση της καλλιέργειας του καπνού στο Ωραιοκάστρο⁴. Και πάλι, όμως, η απαγόρευση δεν εφαρμόστηκε, όπως προκύπτει από την πληροφήρα φόρου καπνού εκ μέρους της Κοινότητας το καλοκαίρι του 1931⁵. Στη θέση Αχ Μπουνάρι υπήρχε μια μεγάλη καπναποθήκη, η οποία ύστερα από την κατάργηση της καπνοφυτείας κατεδαφίστηκε. Προούπήρχε του 1915, ένδειξη ότι η καπνοκαλλιέργεια γινόταν στην περιοχή πριν από την άφιξη προσφύγων. Καπναποθήκη του Γεωργικού Συνεταιρισμού του Ωραιοκάστρου υπήρχε μεταπολεμικά στον χώρο της σημερινής πλατείας, μπροστά στην εκκλησία της Κοιμήσης της Θεοτόκου.

Η κύρια καλλιέργεια από τη δεκαετία του 1920 ήταν τα σιτηρά. Η παραγωγική έκταση διακρινόταν σε δύο κτηματικές περιοχές. Η πρώτη περιλάμβανε τον κάμπιο, μέχρι τα όρια της Νέας Ευκαρπίας και του Χαροκάνικου, και είχε εμβαδόν 14.000 στρέμματα. Η δεύτερη περιλάμβανε τις βοσκές και την αναδασωτέα έκταση από τα σύνορα της Νεοχωρούδας μέχρι την Αχ Μπουνάρι και είχε εμβαδόν 6.000 στρέμματα⁶.

Οι βοσκές είχαν, όπως προαναφέρθηκε, μεγάλη σημασία, αφού σημαντικό μέρος του εισοδήματος των κατοίκων του Ωραιοκάστρου προερχόταν από την κτηνοτροφία (αιγαπόβατα, α-

¹ AIMΘ, αναφορά του π. Χρυσόστομου από 16.10.1938.

² AIMΘ, έγγραφο εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι.Μ. Θεοσάλονίκης από 19.9.1936.

³ AIMΘ, έγγραφο εκκλησιαστικής επιτροπής Ωραιοκάστρου προς την Ι.Μ. Θεοσάλονίκης από 20.9.1936. Η δημιοπρασία εκμίσθωσης αναφέρεται και στο Βιβλίο Πρακτικών του ναού, κατά τρόπο σαφέστερο, διότι η διατύπωση του προαναφερθέντος εγγράφου μπορεί να οδηγήσει σε παρερμηνεία ότι οι αγροί εκποιήθηκαν.

⁴ Μακεδονία, φ. 12.9.1930 και 13.3.1931.

⁵ Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

⁶ Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934. πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 22.

Περιήφανοι για τα ζώα τους.
Νίκος Δημητριάδης, Αλέκος Ξυνόπονλος,
Θεόδωρος Σταλίδης, Τελεύσης,
Τάκης Γρηγοριάδης, Αριστείδης Ιωαννίδης.
Χρονολογία: 16.8.1929.
Αρχείο Απόστολον Δαμανίδη.

νοιξε το κατάστημά του το 1923¹³. Επίσης, υπήρχε τουλάχιστον ένας υποδηματοποιός, δύτις προσαναφέρθηκε, ο οποίος ήμως ήταν ταυτοχρόνος και αγρότης.

Η πλεονάζουσα εργατική δύναμη στρεφόταν σε περιστασιακές απασχολήσεις στα πέριξ. Για να βγάλουν κάποιο μεροκάματο πήγαιναν μέχρι την Τούμπα και άλλοι μέχρι τη λίμνη του Λαγκαδά ως εργάτες¹⁴. Οσάκις υπήρχε η ευναυλία εργάζοντας ως εργάτες και στη Θεσσαλονίκη¹⁵. Επίσης, λίγοι κάποιοι πρέπει να εργάστηκαν στα

λατομεία του Ωραιοκάστρου, αφού όρος για τη μίσθωση ήταν η απασχόληση εργατών από το χωριό (εφόσον δέχονταν ήμεροις θιάσιοι ήταν προς εκείνα που δέχονταν οι άλλοι εργάτες).

Αν και μαρτυρείται η υπαρξη παλαιώτερου μύλου κοντά στο όρμα της εκκλησίας, στα 1932 δε λειτουργούσε πλέον μύλος στο Ωραιοκάστρο. Το Μάιο του έτους εκείνου ένας μυλωνάς από τον Λαγκαδά πρότεινε στην Κοινότητα να του εκμισθώσει ένα οικόπεδο, στο οποίο θα έκτιζε αλευρόμυλο για την εξυπηρέτηση των κατοίκων¹⁶. Φαίνεται ότι μέχρι τότε οι κάποιοι πήγαιναν για άλεσμα την παραγωγή τους στον μύλο της Νεοχωρούδας.

Η έλλειψη αρτοποιών από τον κατάλογο των επαγγελμάτων δείχνει ότι οι κάποιοι κατασκεύαζαν μόνο τους το φυσικό, όπως βεβαιώνει και ο Α. Τσακαλίδης, ο οποίος περιγράφει τα χειροποίητα ψωμιά που έψήναν στα σπίτια, βάρους 3-4 κιλών το καθένα¹⁷. Το 1930 το κοινοτικό συμβούλιο πρότεινε στους κατοίκους, ύστερα από σύσταση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, να αναψευγνύσουν στο φυσικό 20% αλεύρι από κριθάρι, διότι με τον τρόπο αυτόν υποστηρίζεται η γεωργική παραγωγή, ο άρρος γίνεται θρεπτικότερος και εξυπηρετούνται τα συμφέροντα μεγάλων μαζών¹⁸.

Ένας νέος πόρος εισοδημάτων για τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου υπήρξε ο παραθερισμός: τα αφθόνως δέοντα ύδατα [...] ως και το από πάσης απόφεως γλυκύτατον κλίμα του [Ωραιοκάστρου] ήρχισαν εσχάτως να προσελκύουν τους Θεσσαλονικείς παραθεριστές, σημειώνει ο εμπορικός Οδηγός της εποχής¹⁹. Ο παραθερισμός επόρκειτο να ενισχύει στο μέλλον. Ήδη το 1936 ο πρόδερος του κοινοτικού συμβούλου παρατηρούσε, παραπονούμενος για την αδυναμία της Κοινότητας να μισθώσει ένα δωμάτιο για γραφείο, τα εξής: Ο συνοικισμός από δειτίας και πλέον αποτελεί πλέον θέρετρον και δεν προθημοποιείται κανείς να ενοικιάσει [ένα δωμάτιο] δι' ολόκληρον το έτος, αφού διά τοεις μήνας εισπράττει ενοίκιον ανάτερον απ' ότι επλήρωνε μέχρι

γελάδες, βιούβαλοι). Από την αλληλογραφία της Κοινότητας προκύπτει ότι από το 1934-1935 αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς η χοιροτροφία. Η γαλακτοκομία αποτέλεσε σπουδαίο πόδο. Μάλιστα το 1937 η Κοινότητα αποφάσισε να αγοράσει έναν ακριβό ταύρο καλής φάτας για να βελτιώσει το γένος των γαλακτοφόρων ζώων⁷. Αξίζει να σημειωθεί ότι, αφού ο ταύρος χρησιμοποιήθηκε, τον χειμώνα πουλήθηκε, δύτις υπολογίστηκε ότι μέχρι την άνοιξη, που θα ήταν πάλι εποχή αναπαραγωγής, τα ξέδα τροφής και φύλαξης του θα ξεπερνούσαν την εμπορική αξία τους⁸.

Ορισμένες ικανόγενεις καλλιεργούσαν οπωροκηπευτικά, τα οποία μέλι τους τα πουλούσαν στο χωριό και στις γειτονικές κοινότητες. Τα πρόσωπα που έκαναν την εργασία αυτήν –όπως ο Δ. Ουζούνης, που ταυτόχρονα καλλιεργούσε και σιτάρι⁹ – ήταν εκείνα που έρχονταν περισσότερο σε επαφή με τον έξω κόσμο και ήταν οι πρώτοι φρεγίς εκχριματισμού στην Κοινότητα. Η απόκτηση κάρου για τη μεταφορά των προϊόντων ήταν αναγκαία για τη δραστηριότητα αυτήν, που διεύρυνε τα ορία της μαρής εμπορευματικής παραγωγής. Την εποχή εκείνη, η κατοχή κάρου εθεωρείτο ένδειξη ευημερίας (όσοι ήταν πλούσιοτεροι διέθεταν και κάρο με άλογο)¹⁰. Μαζί με τον πλούτο, ασφαλώς θα έκανε εντύπωση η γνώση που αποκομίζει ο πλανόδιος, λόγω της επαφής του με άλλες κοινότητες.

Το 1932 οι επαγγελματίες του Ωραιοκάστρου ήταν –σύμφωνα με τον εμπορικό Οδηγό της Θεσσαλονίκης– μόνο πέντε: τρεις παντοπάλες (Α. Ζαραφίδης, Γρ. Νικολαΐδης και Κ. Χαραβόπουλος) και δύο καφετόπαλες (Σ. Καρασαββίδης, Γ. Χριστοδούληδης)¹¹. Οι παντοπάλες είχαν –το ίδιο έτος– μέση τηλεούματα 51 ετών ενώ οι καφετόπαλες 33 ετών¹². Ίσως το επάγγελμα του παντοπάλη να απετούσε εμπειρία και χρηματικά μέσα που δε διέθεταν οι νεότεροι. Δεν είναι τυχαίο ότι ο πρώτος πρόεδρος της Κοινότητας, ο Κ. Χαραβόπουλος (1880-1945), ήταν ένας από τους παντοπάλες της, ίσως μάλιστα ο παλαιώτερος, αφού ά-

7 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόφ. 7, και συνεδρίαση 28.3.1937, απόφ. 27.

8 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 74.

9 Οι πληροφορίες προέχουνταν από το ΙΑΜΘ και αφορούν οποραδακές αναφορές στο πρόσωπό του, ως μέλους της εκκλησιαστικής επιτροπής.

10 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

11 Μέγας Οδηγός, ό.π.

12 Βάσει του Μήτρων Αρρένων.

13 Πρωτόκολλο εισερχομένης και εξερχομένης αλληλογραφίας Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1943-1946 [εφεξής Πρωτόκολλο], εγγραφή 28.1.1945.

14 Τανιμανίδης, ό.π., 123.

15 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 54-55, 65.

16 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 15.5.1932.

17 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

18 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 31.8.1930.

19 Μέγας Οδηγός, ό.π.

*Λιχνιστική μηχανή.
Εικονίζονται, μεταξύ άλλων,
οι Θ. Δαμανίδης και Αρ. Ιωαννίδης.
Χρονολογία: 1936.
Αρχείο Απόστολου Δαμανίδη.*

σήμερον η κοινότης²⁰. Η Κοινότητα πλήρως μέχρι τότε μίσθιμα 1.800 δραχμές ετησίως, συνεπώς το μίσθιμα που εισέπρατταν οι κάτοικοι από παραθεριστές πρέπει να ήταν περί τις 2.000 δραχμές, ποσό πολύ υπολογίσιμο με τα μέτρα του χρόνου και του τόπου.

Έτσι, αναπτύχθηκε ένας νέος οικονομικός κλάδος, που επηρέασε τον τρόπο ζωής και τη συμπεριφορά των κατοίκων. Επειδή οι συνοικισμοί ήμαρτι, Ωραιόκαστρον και Πλαυόκαστρον, αποτελούν θέρετρα και ο αλωνισμός εντός των συνοικισμών αποτελεί ασχημίαν και προκαλεί ακαθαρσίας και πνωκαΐας φόβον [εισηγείται ο πρόεδρος της Κοινότητας] την μεταφοράν των αλωνίων εκτός των ως άνω συνοικισμών²¹. Στην απόφαση αυτήν του 1937 διακρίνονται τα πρώτα ίχνη του κοινωνικού μετασχηματισμού. Δεκατέσσερα χρόνια μετά την πρώτη σπορά από τους πρόσφυγες, πριν καλά-καλά οι γηγενείς κολίγοι γίνονται ιδιοκτήτες της γης τους, ο αλωνισμός αποτελούσε ασχημία. Φτώχεια υπήρχε ακόμη μεγάλη, αλλά η πείνη είχε περάσει. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο τέλος του έτους εκείνου η Κοινότητα έδωσε χρηματικά βοηθήματα σε τέσσερις κατοίκους -έναν αντρα και τρεις κήρυξ-, οι οποίοι υπέφεραν κυριολεκτικά. Η διατύπωση δείχνει ότι οι υπόλοιποι, ακόμη και ασφαλώς φτωχοί, δεν υπέφεραν πλέον.

Μία απόφαση της Κοινότητας, που λήφθηκε το 1938, περιγράφει τις προσδοκίες των κοινοτικών ηγετών από την παραχώρηση εδάφους σε οικογένειες γιατρών και επιχειρηματιών της Θεσσαλονίκης για τη δημιουργία του αστικού συνοικισμού²². Η περιοχή της Κοινότητας ήταν εντελώς άγονη. Γ' αυτό όχι μόνο το γεωργικό εισόδημα των κατοίκων ήταν ανεπαρκές αλλά ήταν και αδύνατη η εξόφληση των χρεών τους προς τον Επικαιριμό. Έτσι, χρεώνονταν ολοένα και περισσότερο στις τράπεζες και τους ιδιώτες εμπόρους. Η κοινοτική απόφαση δε συνδέει την υπερχρεώση με τη δυσμενή συγκυρία της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, αλλά εντοπίζει τις αιτίες στην περιορισμένη απόδοση του εδάφους, που απέδιδε 50-60 οκάδες σιτηρά ανά στρέμμα. Ο μέσος όρος στην περιοχή Θεσσαλονίκης υπολογίστηκε στα 1931 -έτος μικρής απόδοσης- σε 55 οκάδες για το σιτάρι, 43 για το κριθάρι και 65 για τη βρώμη²³. Με τις τιμές του έτους εκείνου, οι αποδόσεις αυτές έδιναν 330 δραχμές το στρέμμα για το σιτάρι και 180 για τη βρώμη. Με κλήρο 40 στρέμματα και με την αναλογία σιταριού προς κριθάρι και βρώμη 2 προς 1, η δραχμική απόδοση ανά στρέμμα ήταν περίπου 11.000 δραχμές. Μετά την αφάρεση του σπόρου και των καλλιεργητικών δαστανών, δεν πρέπει να έμεναν πάνω από 7.000 δραχμές ετησίως σε κάθε οικογένεια (αντιστοιχώς σε ημερομίσθιο 23 δραχμές για ένα άτομο). Έτσι, δεν είναι περιέργο που -σύμφωνα με την κοινοτική απόφαση- οι κάτοικοι διενοιγήθησαν την εγκατάλειψην του

συνοικισμού και την μετάβασην εις τας πόλεις, προς ανεύρεσιν εργασίας. Η Κοινότητα παραχώρησε τότε 20 οικόπεδα σε αστικές οικογένειες σε βραχώδη εδάφη για να δημιουργήσουν αστικό συνοικισμό (βλ. πολάρω). Οι εν λόγω αστικαί οικογένειαι διά της ανεγέρσεως θερινών επαύλεων και δενδροφυτεύσεως των οικοπέδων αντών εδημούργησαν εργασίαν εις τους κατοίκους, οίτινες και βελτιώσαντες οπωσδήποτε την οικονομική των κατάστασιν, συνεχοπτήσαν εις τον συνοικισμόν, σημειώνεται στο έγγραφο. Η ζήτηση εργασίας και προϊόντων εκ μέρους εύπορων οικογενειών απορρόφησε προφανώς τημά του εργασιακού πλεονάσματος του χωριού.

8.2. Διαχείριση βοσκοτόπων

Όπως συνέβη σε πολλές άλλες περιοχές, έτσι και στο Ωραιόκαστρο η επέκταση των καλλιεργιών περιόδισε το διαθέσιμο για βοσκές έδαφος και αντίστοιχα την ημινομαδική κτηνοτροφία. Το κενό καλύφθηκε από τα ζώα που εξέθεψαν οι νέοι κάτοικοι. Συνολικά, όμως, ο μετασχηματισμός του βοσκήσιμου χώρου σε χώρο καλλιεργιών προκαλέσεις αρκετές τοβές και προβλήματα, αν και στο Ωραιόκαστρο δεν έλαβαν τις έντονες μορφές που εκδηλώθηκαν αλλού²⁴. Ωστόσο, το κοινοτικό συμβούλιο ασχολήθηκε πολλές φορές με το ζήτημα των βοσκήσιμων εκτάσεων και τα προβλήματα που προκλήθηκαν.

Καταρχάς, αμέσως μετά τη σύντασή του, το κοινοτικό συμβούλιο υπέβαλε αίτηση για να περιέλθει στην Κοινότητα Ωραιόκαστρου η βοσκή Ακ Μπουνάρ, η οποία είχε υπαχθεί στην ανταλλάξιμη περιουσία. Εξ αυτής εξαρτάται η ύπαρξης των ζώων μας, υποστήσει στην εισήγηση του ο πρόεδρος Κ. Χαραβόπουλος²⁵. Η αίτηση επόφευκτο να περάσει πολλές φάσεις μέχρι τον επόμενο χρόνο, αφού έπρεπε πριν εξεταστεί από την Επιτροπή Διαχείρισης Ανταλλάξιμων, να εγκριθεί από τη Νομαρχία και τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Στο μεταξύ, την εν λόγω βοσκή μίσθων οικογένεια κτηνοτρόφων.

Ταυτοχρόνως, η Κοινότητα υπέβαλε αίτηση για να μισθώσει τη βοσκή του αεροδρομίου, η οποία είχε περιέλθει στην Αεροπορική Άμυνα (δεν ήταν ανταλλάξιμη περιουσία αλλά δημόσιο κτήμα). Ο προηγούμενος μισθωτής ήταν κάποιος κτηνο-

20 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 6.9.1936.

21 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόφ. 12.

22 Απόφαση 38/31.7.1938, λιτό φύλλο.

23 Άλεξανδρος Αναστασιάδης, «Αι σχέσεις αγροτών και Αγροτικής Τραπέζης», Μακεδονία, φ. 23.7.1931, σ. 1. Το 1932 η μέση στρεμματική απόδοση ήταν πολύ υψηλή όπεια στην περιοχή Θεσσαλονίκης, πιο ώριμης οικογένειας.

24 Βλ. Εισάρχος Πελαγίδης, Η αποκατάσταση των προσφύγων στη Δυτική Μακεδονία (1923-1930), Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 122-124.

25 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

τρόφος, τα ζώα του οποίου προξενούσαν ζημία στους σπαρμένους αγρούς των κατοίκων. Εκτός όμως από τις καταστροφές στους αγρούς, ο κύριος λόγος που η Κοινότητα αποφάσισε να μισθώσει εκείνη τη βοσκή ήταν ότι κρίθηκε απαραίτητη για τις ανάγκες των κατοίκων²⁶. Με αυτό το σκεπτικό αποφασίστηκε να συμμετάσχει η Κοινότητα στη δημοπρασία για την εκμισθωση της βοσκής. Ο προσγονίνευνος μισθωτής είχε υπερθεματίσει με 1.000 δραχμές και γ' αυτό οι κοινοτικοί σύμβουλοι αποφάσισαν να προσφέρουν μέχρι το διπλάσιο ποσό²⁷. Ο αντιπρόεδρος Δ. Παπαδόπουλος, που στάλθηκε εμ μέρους της Κοινότητας στη δημοπρασία, επέστρεψε νικητής. Έτσι, συνήλθε αμέσως το κοινοτικό συμβούλιο που αποφάσισε να παραμείνει η βοσκή στη διάθεση της Κοινότητας για τη βόσκηση των ζώων των κατοίκων²⁸. Με το σκεπτικό αυτό, απορρίφθηκε αίτηση του κτηνοτρόφου Μ.Γ. να μισθώσει τη βοσκή για τα ζώα του²⁹.

Η Κοινότητα Θρασικάστρου μισθώσει τη βοσκή αεροδρομίου από την Αεροπορική Άμυνα και το επόμενο έτος, αλλά αυτήν τη φορά ακριβότερα (2.500 δρχ.)³⁰. Όμως, επειδή χρειάζοταν χρήματα, την εκμισθωση στον κτηνοτρόφο Π.Κ. με μισθώμα 12.000 δραχμές ετησίως. Τον Ιούλιο του 1931, πεζόμενος προφανώς από την πτώση των τιμών των ζώων, ο Π.Κ. ζήτησε από την Κοινότητα να μειωθεί το μισθώμα σε 10.000 δραχμές, διότι ήταν λίγα υπέρογκον. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να μειώσει μεν το τίμημα, αλλά να ζήτησε από τον κτηνοτρόφο να εγκαταλείψει τη βοσκή, διότι δεν υπήρχε επαρκής βιοσκήσμα έκταση για τα ζώα των κατοίκων. Καθώς εκείνος δεν έδειξε διάθεση να αποδεχθεί το δεύτερο σκέλος της πρότασης, η Κοινότητα ενέχρινε δαπάνη για δικαστικά έξοδα έξωσής του. Τον Νοέμβριο ο κτηνοτρόφος ζήτησε νέα μείωση του μισθώματος σε 5.000 δραχμές, διότι η κτηνοτροφία περνούσε μεγάλη κρίση. Η αίτησή του έγινε δεκτή. Τον Φεβρουάριο του 1932, στην αιχμή της οικονομικής κρίσης, ο Π.Κ. ζήτησε και πάλι να μειωθεί το μισθώμα, διότι οι καροκές συνθήκες είχαν καταστρέψει την κτηνοτροφία. Η Κοινότητα αποδέχθηκε ξανά το αίτημα του³¹. Πάντως, η εξέλιξη των γεγονότων απέδειξε ότι ο κτηνοτρόφος είχε δίκαιο στον ισχυρισμό του ότι η επιχείρησή του δεν ήταν βιώσιμη. Μέσα στο 1932 πούλησε τα αγορόβατά του στον συνάδελφο του Μ.Κ. και μετανάστευσε στη Ρουμανία. Ο Μ.Κ., όμως, συνέχισε να χρησιμοποιεί τη βοσκή του αεροδρομίου, με το επιχείρημα ότι συνέχιζε τη μισθωση του Π.Κ.

Τότε στο κοινοτικό συμβούλιο εκδηλώθηκαν δύο απόψεις. Είναι εμφανές ότι πίσω από τις διαφορές αυτές βρίσκονται αντίθετα συμφέροντα διαφορετικών παραγωγικών ομάδων: Βλά-

χοι μεγάλοι κτηνοτρόφοι, γηγενείς μεσαίοι κτηνοτρόφοι, γηγενείς και πρόσφυγες αγρότες με ελάχιστα ζώα. Ο Τσακαλίδης τάχθηκε υπέρ της άμεσης έξωσης του Μ.Κ., προσεκμένου να χρησιμοποιηθεί η βοσκή από τους κατοίκους. Με βάση τον νόμο, οι κοινότητες δεν ήταν υποχρεωμένες να αναμισθώνυν τις βοσκές τους, εφόσον επρόκειτο να τις χρησιμοποιήσουν για καλλιέργεια ή για βόσκηση των δικών τους ζώων. Ο Χαραβόπουλος υποστήριξε ότι η έξωση θα στερούσε από την Κοινότητα το μισθώμα της βοσκής, το οποίο είχε ανάγκη, διότι ήταν νεοσύστατη. Οι Τομπάζης και Παπαδόπουλος υποστήριξαν μια ενδιάμεση λύση: συμφώνησαν με την έξωση, υπό την προϋπόθεση ότι οι κάτοικοι που κατέχουν αιγοπόδια -και όχι όλοι- θα πλήρωναν εκείνοι το μίσθωμα της βοσκής του αεροδρομίου³².

Σε αυτήν την κατεύθυνση επρόκειτο να στραφεί η Κοινότητα. Αμέσως, μερικοί κτηνοτρόφοι υπέβαλαν αίτηση να μισθώσουν εκείνοι τη βοσκή του αεροδρομίου. Το αίτημα εγκρίθηκε και αποφασίστηκε να μισθώσει η Κοινότητα την εν λόγω βοσκή από την Αεροπορική Άμυνα³³, και στη συνέχεια να συμβασητηριάσει με τους ενδιαφερόμενους κτηνοτρόφους³⁴. Έπρεπε, όμως, ταυτοχρόνως να αντιμετωπίσει ένα άλλο προβλήμα. Μερικοί πρόσφυγες είχαν καλλιεργήσει αυθαίρετα και παράνομα στην περιοχή του αεροδρομίου. Το συμβούλιο αποφάσισε να γίνουν ανακρίσεις και να υποβληθούν μηνύσεις για να παραδειγματιστούν οι υπόλοιποι κάτοικοι³⁵. Δεν προκύπτει όμως, από τα πρωτικά να δόθηκε κάποια συνέχεια στο ζήτημα αυτό.

Στο μεταξύ, στις αρχές του 1930, η Κοινότητα κλήθηκε από τη Γενική Διοίκηση να αναλάβει τη διαχείριση βιοσκοτόπων, που ως τότε διαχειρίζονταν η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων. Στην πρόσκληση αυτήν ανταποκρίθηκε το κοινοτικό συμβούλιο και εξουσιοδότησε τον πρόεδρο του να παραλάβει τον βιοσκότοπο, τον επονομαζόμενο του κάμπον³⁶. Ο βιοσκότοπος δεν παραχωρήθηκε σε ολόκληρη την Κοινότητα, αλλά μόνο στους πρόσφυγες κατοίκους και χρεώθηκε σε αυτούς³⁷, με αναλογία 20 στρέμματα ανά οικογένεια. Ο διαχωρισμός της βιοσκήσμης έκτασης μεταξύ γηγενών και προσφύγων -με βάση σχετική απόφαση της Επιτροπής Απαλλοτριώσεων Θεσσαλονίκης- προκάλεσε έντονη συζήτηση στο κοινοτικό συμβούλιο. Υποτροπίζηκε από τους τέσσερις πρόσφυγες συμβούλους, ενώ διαφώνησε ο γηγενής σύμβουλος Π. Μπαζάκας³⁸. Λίγες ημέρες αργότερα, τον Νοέμβριο του 1930, ο τοπικός κτηνοτρόφος Χ.Κ. υπέβαλε αίτηση στην Κοινότητα, με την οποία ζήτησε να του επιτρέπει να βόσκει τα 150 αιγοπόδια του στη βοσκή του κάμπου. Η αίτηση του απορρίφθηκε, με το αιτιολογικό ότι η βο-

26 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

27 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 29.12.1929 και 10.1.1930.

28 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.1.1930.

29 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 5.2.1930.

30 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.2.1931.

31 Αργότερα, η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας καταλόγησε στο κοινοτικό συμβούλιο ποσό ίσο προς τη μείωση του μισθώματος του κτηνοτρόφου, διότι η Κοινότητα δεν είχε δικαίωμα να δεχθεί μείωση συμφωνημένου μισθώματος.

32 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 7.12.1930, 19.7.1931, 16.8.1931, 28.11.1931, 28.2.1932, 6.11.1932. Για το νομικό καθεστώς μισθωσης βιοσκών, ειδικά για το δικαίωμα ενοικιαστασίου, την έννοια των και ποιος προστέπεται βλ. Μακεδονία, φ. 16.6.1927.

33 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932. Το ίδιο έγινε και τα επόμενα χρόνια. Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.11.1936, απόφ. 59, και συνεδρίαση 22.3.1937, απόφ. 25.

34 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

35 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932.

36 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 5.1.1930 και 5.2.1930.

37 Οι πρόσφυγες χρέωθηκαν τον λήπο, τα υλικά, τα εργαλεία και άλλα περιουσιακά στοιχεία που παρέλαβαν από την ΕΑΠ.

38 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

σκή αυτή προοριζόταν μόνο για τον προσφυγικό συνοικισμό, και του συστήθηκε να περιοριστεί στην έκταση που είχε παραχωρηθεί στους γηγενείς³⁹. Το επόμενο έτος ο σύμβουλος Π. Μπαζάκας, με την ιδιότητα του προέδρου του Γεωργικού Συνεταιρισμού Γηγενών, υπέβαλε αίτηση προς την Κοινότητα να χορηγηθούν τη βοσκή του κάμπου όλοι οι γηγενείς κάτοικοι, αλλά η αίτηση απορρίφθηκε με το σκεπτικό ότι η εν λόγω βοσκή παραχωρήθηκε και χρεωθήκε προς τους πρόσφυγες κατοίκους⁴⁰. Οστόσο, ένας Βλάχος κτηνοτρόφος, ο Χ.Κ., συνέχισε να βόσκει τα πρόβατά του στον κάμπο, διττασίσας μάλιστα τον αριθμό τους από 48 σε 96. Η Κοινότητα στράφηκε εναντίον του δικαστικά, για να πετύχει την έξωσή του, αλλά δεν προσκόμισε στο δικαστήριο όλα τα απαιτούμενα στοιχεία και έτσι έχασε τη δίκη. Με οριακή πλειοψηφία 3 προς 2 ψήφους, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να κάνει έφεση. Αποφάσισε μάλιστα να απαγορευτεί εντελώς η βόσκηση αιγαροφιάτων στη βοσκή του κάμπου, η οποία ανήκε αποκλειστικά εις την προσφυγικήν ολότητα⁴¹.

Το 1931 και το 1932 υποβλήθηκαν αιτήσεις εκ μέρους των Βλάχων ακτηνοτρόφων να μισθώσουν τη βοσκή του κάμπου, οι οποίες απορρίφθηκαν, πάντοτε με το σκεπτικό ότι ο βοσκότοπος προοριζόταν μόνο για τον προσφυγικό συνοικισμό⁴². Την άνοιξη του 1934 απαγορεύτηκε γενικά η βόσκηση αροτριώντων ζώων στην εν λόγω βοσκή, διότι προξένονταν ζημίες στους σπαραγμένους αγρούς λόγω της συνεχούς καλλιεργησίμου εκτάσεως⁴³. Το 1936 απαγορεύτηκε η βόσκηση των ποινιών και των μεγάλων ζώων –στο χρονικό διάστημα από 15 Μαρτίου ως 15 Αυγούστου–, με εξαίρεση τα αροτρώαντα, για να μην προκληθούν ζημίες στους σπαραγμένους αγρούς⁴⁴. Το 1937 αποφασίστηκε να κατασκευαστούν γούρνες στη βοσκή του κάμπου, διότι τα ζώα υπέφεραν πολὺ⁴⁵.

Όπως και σε πολλές άλλες περιοχές, έτσι και στο Ωραιόκαστρο, είχε ανακύψει το πρόβλημα των λεγόμενων ανωμάλων δικαιαιοράξιων, δηλαδή των μεταβιβάσεων αινιγήτων που είχαν πραγματοποιηθεί μετά την απελευθέρωση, παρά το γεγονός ότι είχε απαγορευτεί κάθε δικαιοπράξια αινιγήτων, εκτός από τη βραχυχρόνια μίσθωσή τους⁴⁶. Στην περίπτωση του Ωραιοκάστρου δημιουργήθηκε ξήτητη με εκτάσεις στην περιοχή Ακ Μπουνάρ, τις οποίες κατείχε κτηνοτρόφος από το Λιβάδι. Το Νοέμβριο του 1930 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να συμβουλέψει δικηγόρο, διότι θεωρούσε ότι κακώς κατείχε ο ακτηνοτρόφος τις εν λόγω εκτάσεις⁴⁷.

39 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 16.11.1930.

40 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

41 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 25.1.1931.

42 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίασης 27.12.1931 και 24.4.1932.

43 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 23.4.1934.

44 Πρατηκά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.2.1936.

45 Πρατηκά ΚΣ2, συνεδρίαση 30.7.1937, απόρ. 50.

46 Με τα διάφορα οικονομικά οικαπέδα γίνεται αγρία εμμετάλλευσης εις βάρος των κράτους και των προσφύγων. Ούτω οικαπέδα εγκαταλειφθέντα από το 1912 και ανήκοντα εις το δημόσιον, διά διαφόρων επιτηδείων μέσων περιέχονται εις κείρας ισορρημάτων και ελλήνων εργολάβων, ενώ ταύτα ανήκουν εις την Επιτροπήν της Ανταλλαγής και συνεπά εις τους προσφύγους, σημειώνε η Εργμερτίς των Βαλκανίων, φ. 4.4.1924, σ. 1.

47 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίασης 2.11.1930 και 16.11.1930.

48 Ο Γονατάς, συναρχιγγός του Κινημάτου του 1922 μαζί με τον Πλαστήρα και στη συνέχεια πρωθυπουργός, είχε αυστηρήστη για Γενικό Διοικητή Μακεδονίας ισχύ στην κυβέντρη Βενέζελου, τις οποίες είχε διατέλεσε αντιπρόσεδρος. Ο διοικητός του στη συγκεκριμένη θέση είχε σχέση με την απότελα του Βενέζελου να βρει ένα modus vivendi με τη φιλομοναρχική πτέρυγα του κυνοβουλίου.

49 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 26.12.1930.

50 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.2.1931.

51 Πρατηκά ΚΣ1, συνεδρίασης 5.4.1931, 21.6.1931.

Η βοσκή Ακ Μπουνάρ είχε παραμείνει στη διαχείριση της Εθνικής Τράπεζας ως ανταλλάξιμη περιουσία. Το 1931 η Κοινότητα συνέχισε τις προσπάθειές της να αποκτήσει τη βοσκή με τη μεσολάβηση της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας, η οποία ξήτησε να καθοριστούν ευνοϊκοί όροι αποπληρωμής (πολλές δόσεις και χαμηλό επιτόπιο). Για να πείσει την Εθνική και τη Γενική Διοίκηση ότι ήταν σε θέση να πληρώνει το τοκοχρεολύσιο ανελλιπώς, το κοινοτικό συμβούλιο όχι μόνο διατήρησε υψηλό το τέλος βοσκής (βλ. πιο πάνω) αλλά και ξήτησε από τους δύο γεωργικούς συνεταιρισμούς του χωριού να δηλώσουν ότι συμφωνούσαν να διατηρηθεί η επιβάρυνση αυτής με στόχο την απόκτηση της βοσκής. Οι δύο συνεταιρισμοί έδιωσαν ομοφόνως και αφέσως την έγκρισή τους. Είναι απαραίτητος [η βοσκή] εις την κοινότητα προς βόσκησην των ζώων των κατοίκων, ήταν η ομόθυμη άποψη. Πράγματι, με τη μεσολάβηση του γενικού διοικητή Μακεδονίας Στυλιανού Γονατά⁴⁸, που συμμερίσθηκε την αντίληψη ότι η Κοινότητα Ωραιοκάστρου δε διέθετε επαρκείς βοσκές, τον Δεκέμβριο του 1930 η Εθνική καθόρισε τίμημα 440.000 δραχμές (αντιστοιχόυσε σε 1.175 χρυσές λίρες), από το οποίο έπρεπε να προκαταβληθεί το ένα τέταρτο. Το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε ομοφόνως να προθεσμίανε να αποφύγει με την εξέύρεση του ποσού⁴⁹.

Προεκύψει όμως ένα άλλο πρόβλημα: βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας, οι κοινότητες δεν είχαν δικαίωμα να προβαίνουν στην αγορά ακινήτων. Ο γενικός διοικητής, ωστόσο, ανέλαβε να συνεννοήσει με τη Υπουργείο Γεωργίας, προκειμένου να κατατεθεί νομοσχέδιο για να επιτραπεί στις κοινότητες και τους συνεταιρισμούς να αγοράζουν κτήματα⁵⁰.

Ενώ τον Ιούνιο του 1931 φαινόταν ως επικείμενη η εξαγορά της βοσκής Ακ Μπουνάρ, το σχέδιο στη συνέχεια ναυάγησε και η βοσκή παρέμεινε στην κατοχή της Εθνικής, πάντοτε ως ανταλλάξιμη περιουσία⁵¹. Ένας από τους λόγους ήταν η διένεξη που ενέσκηψε μεταξύ των κατοίκων, σχετικά με το ποιοι θα επιβαρύνονταν περισσότερο από τα δικαιώματα (τέλη) βοσκής, τα οποία θα χρηματοδοτούσαν την εξαγορά. Όσοι είχαν μόνο μικρά ζώα, διαμαρτυρήθηκαν, διότι έκριναν ότι κατά τον καθορισμό του τέλους είχαν επιβαρυνθεί περισσότερο από τους κατόχους μεγάλων ζώων. Έτσι, υπέβαλαν ένσταση προς τη Γενική Διοίκηση για την απόφαση της Κοινότητας που θύμει τέλη βοσκής, ζητώντας δικαιώματα επιβάρυνσης για τα μικρά ζώα (κατοίκες). Το κοινοτικό συμβούλιο επέμενε στην απόφασή του αλ-

λά με οριακή πλειοψηφία⁵², κάτι που συνέβαινε μάλλον σπάνια. Το 1932, όταν καθορίστηκαν οι αγροτικοί αλήροι, προσαρτήθηκε στον συνοικισμό Ωρωπούσατρου και ειδικώς εις το μερίδιον των προσφύγων έκταση του αγροκτήματος Αχ Μπουνάρ, όσα δεν παρεδόθησαν εις την Ε.Τ.Ε.⁵³.

Η προσάρτηση της εν λόγω έκτασης Αχ Μπουνάρ πραγματοποιήθηκε το 1935. Το κοινοτικό συμβούλιο μερίμνησε να εκδοθεί εξωστική απόφαση σε βάρος των κτηνοτρόφων που τη μίσθωναν, προκειμένου να χορηγηθούμει από τα ζώα των κατοίκων άτινα ελλείψει άλλης βιοσκής κινδυνεύονταν να καταστραφούν. Στη συνέχεια, όμως, η υπόθεση άλλαξε τροπή –διότι η αποβολή των μισθωτών δεν τελεσφόρησε– και στόχος της Κοινότητας έγινε ο δικαστικός καθορισμός θεμετού μισθώματος. Η Κοινότητα ζήτησε από τους κτηνοτρόφους 40 δραχμές κατά κεφαλή για τα 1.270 πρόβατα που έβοσκαν εκεί⁵⁴. Η υπόθεση έμεινε εκκρεμής. Το 1937 η Κοινότητα ζήτησε 80 δραχμές ανά πρόβατο, αλλά τώρα πα είχαν μενό 700 πρόβατα που ανήκαν σε πέντε ιδιοκτήτες⁵⁵. Τελικά το ποσό καθορίστηκε δικαιοτικά, με τρόπο συμβιβαστικό για τις δύο πλευρές⁵⁶.

Η κυρίως κοινοτική βιοσκή, στην οποία έβοσκαν τα ζώα των κατοίκων του Ωρωπούσατρου ήταν η λεγόμενη βιοσκή του βουνού, δηλαδή των λόφων Κουκούλη τεπέ και Σεβρί τεπέ (βλ. πο πάνω). Η Κοινότητα είχε την αποκλειστική διαχείριση της βάσει διατάξης της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης. Για τη χοήση της βιοσκής αυτής κατέβαλλαν δικαιώματα οι κάτοικοι ανάλογα με τον αριθμό των ζώων που κατέχουν. Επίσης, παλαιότερα έβοσκαν τα ζώα τους και Βλάχοι κτηνοτρόφοι, πληρώνοντας μίσθωμα⁵⁷. Το μίσθωμα καταβάλλοταν στο Δημόσιο και χρησιμοποιούνταν για τα κοινωφελή κοινοτικά έργα, κατά την κρίση του κοινοτικού συμβούλιου. Τον Νοέμβριο του 1929 μερικοί από τους κτηνοτρόφους ζήτησαν να μισθώσουν μέρος της βιοσκής του βουνού μέχρι του ρεύματος. Το συμβούλιο αντιπρότεινε να τους εκμισθώσει μόνο το υπεροχέμενον του συνοικισμού Παλαιόν Δαούν Μπαλή μέχρι της πορυφής Σεβρί τεπέ, με μίσθωμα 3.000 δραχμές (8 χρυσές λίρες περίπου)⁵⁸. Τον Μάιο του 1930 οι κτηνοτρόφοι ζήτησαν να μισθώσουν και πάλι την ίδια έκταση, αίτημα που έγινε δεκτό, αλλά με το λανθασμένο σκεπτικό ότι ίσχυε ενοικιαστάσιο και το κοινοτικό συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο να δεχτεί την παράταση της μίσθωσης⁵⁹. Με το μίσθωμα που εισπράχθηκε, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να κτιστεί γούρνα στο υδραγωγείο Κάμπελ, η οποία θα χρησι-

μενει για την ύδρευση των ζώων των κατοίκων⁶⁰. Οταν, όμως, τον Δεκέμβριο του 1930 ο κτηνοτρόφος Ε.Μ. υπέβαλε αίτηση να μισθώσει τημά της βιοσκής του βουνού, η αίτησή του απορρίφθηκε με το αιτιολογικό ότι η βιοσκή αυτή προοιμιζόταν για τα ζώα των κατοίκων⁶¹. Προηγουμένως, είχε εξωστεί ο κτηνοτρόφος Π.Κ., διότι στο ποινιό του, που αποτελούνταν από διακόσια πρόβατα, είχε προσθέσει άλλα πενήντα⁶². Οταν οι κτηνοτρόφοι αντιλήφθηκαν ότι δεν είχαν πλέον πρόσβαση στη βιοσκή του βουνού, δεν εξόφλησαν τις οφειλές τους από μισθώματα περασμένων ετών. Υστερα από μια αποτυχημένη προσπάθεια συμβιβασμού, τον Φεβρουάριο του 1931 το κοινοτικό συμβούλιο εξουσιοδότησε τον αντιπρόσδιο Δ. Παπαδόπουλο να αναθέσει σε δικηγόρο την αναγκαστική είσπραξη των μισθωμάτων, με αιμούρη όχι ανώτερη των 1.000 δραχμών⁶³.

To φθινόπωρο του 1933 πραγματοποιήθηκε δημοπρασία για την εκμίσθωση των κοινοτικών βιοσκών, ύστερα από την οποία παραχωρήθηκαν στους εξής πλειοδότες: Μιχαήλ Κουφουνάκης 67 στρέμματα, Παναγιώτης Τσακαλίδης 30 στρέμματα, Γεώργιος Μπάτος 14 στρέμματα: συνολικά 111 στρέμματα⁶⁴.

Γεγονός είναι ότι οι βιοσκές δεν επαρκούσαν για τον αυξανόμενο αριθμό των ζώων, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνονταν και οι αγελάδες που είχαν δοθεί από την ΕΑΠ ως αροτριώντα. Κάθε οικογένεια διατηρούσε έναν αριθμό αγοροβιβάτων, πέρα από όσα εξέτερεφαν οι Βλάχοι επαγγελματίες κτηνοτρόφοι. Τον Απρίλιο του 1932 το κοινοτικό συμβούλιο απαγόρευσε τη βιοσκήση αγοροβιβάτων στην έκταση γύρω από τον συνοικισμό, με όριο τον δρόμο προς τον λόφο Ταουσάν τεπέ. Εφεξής επιτρεπόταν μόνο η βιοσκήση αροτριώντων. Τα μεγάλα ζώα θα έπρεπε να βόσκουν στη βιοσκή του βουνού και τα αγορούρια στη βιοσκή του κάμπου. Έτσι, διαχωρίστηκαν τρεις ζώνες, ανάλογα με το είδος των ζώων, οι οποίες όμως απειχαν αρκετά μεταξύ τους. Γι' αυτό η απαγόρευση δεν τηρήθηκε. Οι κάτοικοι εξακολούθησαν να πηγάνουν τα μεγάλα ζώα τους μαζί με τα μικρά στη βιοσκή του κάμπου και η Κοινότητα απειλούσε με μηνύσεις⁶⁵. Η απόφαση του κοινοτικού συμβούλιου για τον διαχωρισμό των βιοσκοτόπων επιβεβαιώθηκε τον Νοέμβριο του 1932⁶⁶, ένδειξη ότι υπήρξαν προβλήματα στην εφαρμογή της. Το 1937, ύστερα από πολλές απόπειρες να βρεθεί ισορροπία, αποφασίστηκε να απαγορευτεί η βιοσκήση στην περιοχή αεροδρομίου μέχρι τον θερισμό και στη συνέχεια να χωριστεί η βιοσκή σε δύο μέρη, ένα για τα μεγάλα ζώα και ένα για τα μικρά⁶⁷.

52 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 21.6.1931.

53 Τσακαλίδης, δ.π., σ. 80.

54 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίασης 15.2.1936, 28.6.1936, 13.9.1936. Την υπόθεση χειρίστηκαν για λογαριασμό της Κοινότητας οι διητηρόροι Στέφανος Γεωργάδης και Ιωάννης Πανουσόπουλος.

55 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937, απόρ. 19.

56 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 13.6.1937, απόρ. 38.

57 Αναφέρονταν οι κτηνοτρόφοι Α. Τζιαζέ, Μ. Κουφουνάκης, αδελφοί Μπούλα, αδελφοί Γούλη, Χρήστος Τελούσης, Ευθύμιος Μπάρτας. Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

58 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 17.11.1929.

59 Ενοικούσταιο ίσχυε μόνο ως προς την υποχρέωση της Κοινότητας να μην προτιμήσει άλλον κτηνοτρόφο (μόνον οι πατέρες επάγγελμα κτηνοτρόφοι είχαν δικαίωμα μίσθωσης βιοσκής). Όμως η Κοινότητα δεν είχε υποχρέωση να εκμισθώσει τη βιοσκή, εφόσον έχουν ότι αυτή ήταν απαραίτητη για τα ζώα των κατοίκων.

60 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.5.1930. Κάμπελ ήταν το επίθετο της προέδου της ΕΑΠ.

61 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 7.12.1930.

62 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 16.11.1930.

63 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 25.1.1931 και 22.2.1931.

64 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.10.1933.

65 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 24.4.1932 και 15.5.1932.

66 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 6.11.1932.

67 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 25.4.1937, απόρ. 37.

Δενδροφύτευση από μαθητές των δημοτικού σχολείου.
Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

8.3. Δάσος

Από την πρώτη στιγμή της λειτουργίας της Κοινότητας, και παρά την πληθώρα των προβλημάτων που αντιμετώπιζε, το κοινοτικό συμβούλιο του Ωραιοκάστρου έδειξε ότι είχε πλήρη συνείδηση της σημασίας του δάσους που απλωνόταν πάνω από τον συνοικισμό σε έκταση 2.000 στρεμμάτων. Σε συνεδρίαση του Ιουνίου 1929, ο πρόεδρος Κ. Χαραβόπουλος τόνισε την απόλυτη ανάγκη να προστατευτεί το δάσος χάριν του συνοικισμού, ώστε να προσφύγει τα πηγαία νερά, που αποτελούσαν και τη μοναδική θύρευση των κατοίκων. Το συμβούλιο αποφάσισε να ζητήσει από το δασαρχείο την επιχώριση του δάσους στην απόλυτη κυριότητα της Κοινότητας⁶⁸.

Τον Φεβρουάριο του 1930, με προσαπτή εργασία των κατοίκων, η Κοινότητα πραγματοποίησε αναδάσωση του άνωθεν του χωρίου λόφου, φυτεύσασα περί τας δυόμισι χιλιάδας καλλωπιστικών δένδρων, ακακίες, σφενδάμους, μελίσιες, σοφόρες, γλαδίσκες κ.τ.λ. Την ωραίαν αυτήν πρωτοβουλίαν των κατοίκων Ωραιοκάστρου ενίσχυσε το Γεωργικόν Επιμελητήριον Θεσσαλονίκης, διαθέσαν εκ των πενήντων του πόρουν το αναγκαστικό χορηγιακό ποσόν διά την αγοράν των ανωτέρω δένδρων εκ του Γεωργικού Σταθμού Θεσσαλονίκης. Προς καλντέραν μάλιστα επέλεσαν απέστειλεν επί τόπου των γεωτόνων του, όστις επέβλεψε την φύτευσην. Το παραδείγμα του Ωραιοκάστρου καλόν θα ήτο να μιμηθούν και αι άλλα κοινότητες της περιφερείας Θεσσαλονίκης ενισχυόμεναι καταλλήλως παρά του κράτους, σημειώνει η εφημερίδα *Μακεδονία*⁶⁹. Πράγματι, τον επόμενο χρόνο η Νεοχωρούδα φύτευσε και εκείνη 500 δένδρα από τη δυτική πλευρά του βουνού⁷⁰.

Μετά τη δενδροφύτευση, τον Μάιο του 1930, αποφασίστηκε η περίφραξη του δάσους. Για να βρεθούν τα χρήματα,

εκμισθώθηκαν κατ' εξαίρεση 800 στρέμματα στον κτηνοτρόφο Ε.Μ., για χρονικό διάστημα δύο μηνών, για να βόσκει τις 250 κατοίκες του⁷¹. Η περίφραξη μάλλον δεν επιτεύχθηκε – ίσως ο κτηνοτρόφος δεν πλήρωσε τελικά το μίσθιμα (βλ. πο πάνω) –, διότι τον Νοέμβριο του 1930 διαπιστώθηκε ότι τα ζώα αφήνονταν αδέσποτα και έμπαιναν στο δάσος, όπου κατέστρεφαν τα νέα δένδρα. Το κοινοτικό συμβούλιο προσκήρυξε αμοιβή 25 δραχμών σε όποιον συλλαμβανε ζώα στην περιοχή του δάσους και γνωστοποίησε ότι θα υπέβαιλε μήνυση στον ιδιοκτήτη του⁷².

Το 1932 ο εμπορικός οδηγός της Θεσσαλονίκης πρόβαλε το Ωραιοκάστρο ως παράδειγμα δενδροφύτευσης: Το κοινοτικό συμβούλιον αώνιων εργάζομεν διά τον εξωραϊσμόν και την πρόσοδον των συνοικισμού προσέβη εις την δενδροφύτευσιν εννέα χιλιάδων καρποφόρων δένδρων και την αναδάσωσιν των πέριξ λόγων διά τριαν χιλιάδων πεύκων, ελάτων, πλατάνων κ.λπ.⁷³ Όμως, στο μεταξύ, ο χειμώνας είχε έρθει βαρύς και οι κάτοικοι είχαν ανάγκη από ξύλα (βλ. πο πάτω).

Το 1934 το κοινοτικό συμβούλιο έκρινε ότι ήταν απαραίτητη η περίφραξη του δάσους με συγματοπλέγματα, διότι χωρίς την περίφραξη τα ζώα των κατοίκων θα το κατέστρεφαν τελείως. Για τον σκοπό αυτόν δέθεσε από τα αποθεματικά της Κοινότητας ποσό 5.000 δραχμές⁷⁴. Πρόσθετες δενδροφύτευσις στο δάσος έγιναν στις περιόδους 1934-1935 και 1936-1937⁷⁵. Το 1937 αποφασίστηκε επίσης η δενδροφύτευση του δρόμου που οδηγούσε από τον προσφυγικό στον αστικό συνοικισμό (οδός Κομνηνών) και των δύο άλλων κυριότερων οδών των συνοικισμού και η ίδρυση δασυλλίων στα τρία υψώματα γύρω από τον συνοικισμό⁷⁶. Το 1938 αποφασίστηκε η περίφραξη της δασώδους περιοχής Κοινοτικός αγρός Κρονονερίου⁷⁷.

68 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 30.6.1929. Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι τα μέλη του συμβουλίου, απλοί άνθρωποι στην πλειονότητά τους, γνώριζαν ότι είχαν το δικαίωμα αυτό βάσει του ΝΔ 49/11.5.1929.

69 *Μακεδονία*, φ. 21.2.1930, σ. 2.

70 *Μακεδονία*, φ. 5.3.1931.

71 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.5.1930.

72 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.11.1930.

73 Μέγας Οδρός, δ.π.

74 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 9.4.1934 και 10.6.1934 όπου και ο απολογισμός.

75 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 22.11.1936, απόρ. 63.

76 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.2.1937, απόρ. 9.

77 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόρ. 87.

8.4. Ξύλευση

Το ξύλο ήταν η μοναδική καύσιμη ύλη των κατοίκων του Ωραιοκάστρου, όπως και όλων των γεωγραφικά περιοχών κανονιτών της εποχής. Ήταν απαραίτητο για τη θέρμανση, το μαγείρεμα και την οικοδόμηση. Ωστόσο δεν υπήρχε ξύλεια στην περιοχή, που να είναι προσβάσιμη στους κατοίκους. Όπως προαναφέρθηκε, το 1919 ο ιερέας του χωριού είχε ζητήσει να μετατεθεί, διότι ήταν αδύνατο να βρει ξύλα στο χωριό. Πριν από τη διανομή κλήρων, το αίτημα της Κοινότητας ήταν να επιτραπεί η εκρίζωση πουλιναριών από αγρούς που επρόκειτο να καλλιεργηθούν. Η εκρίζωση θα βοηθούσε την καλλιέργεια και επιπλέον θα εξασφάλιζε καύσιμη ύλη στους κατοίκους. Προσεκτικά, όμως, να γίνει δεκτό το αίτημα αυτό, έπρεπε να συγκληθεί προηγουμένως η προβλεπόμενη από τον νόμο δασική επιτροπή, η οποία και θα αποφανόταν αν η συγκεκριμένη έκταση του συνοικισμού ήταν δασική ή όχι⁷⁸. Σύμφωνα με τον Α. Τσακαλίδη, όλη η περιοχή όπου οικοδομήθηκε το Ωραιοκάστρο ήταν καλυψμένη από μεγάλα πουλινάρια, που εκριζώθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν για τις ανάγκες των κατοίκων. Πολλά από αυτά μεταφέρθηκαν στις πλάτες των προσφύγων, ιδίως των γυναικών. Οι πιο ευκατάστατοι τα μετέφεραν με γαϊδουράκια, ενώ οι εύποροι με κάρδα⁷⁹.

Το πλέον επίζηλο για ξύλευση τμήμα της περιοχής ήταν μια έκταση στην Ακ Μπουνάρ, η οποία ήταν καλυψμένη με πουλινάρια. Η έκταση αυτή ανήκε στην ανταλλάξιμη περιουσία και δεν περιήρθηκε στους κλήρους που διανεμήθηκαν στους κατοίκους. Από το 1931, πάγιο αίτημα του κοινοτικού συμβουλίου ήταν η ξύλευση των κατοίκων από την Ακ Μπουνάρ. Για τον λόγο αυτόν ζητήθηκε η μεσολάβηση του γενικού διαιρητή Μακεδονίας (Στ. Γονατά). Όμως η Εθνική Τράπεζα, που διαχειριζόταν την ανταλλάξιμη περιουσία, διαφύλαττε με θρησκευτική ευλάβεια όλα τα στοιχεία της. Τα πουλινάρια αποτελούσαν περιουσιακό στοιχείο που μπορούσε να πουληθεί. Έτσι, τα διαβήματα του γενικού διαιρητή δεν είχαν αποτέλεσμα⁸⁰.

Η επίζηλη για τα πουλινάρια της θέσης γειτνίαζε με κοινοτική έκταση, στην οποία η Κοινότητα είχε φυτέψει καρποφόρα δένδρα. Τον Σεπτέμβριο του 1931 κάτοικος του συνοικισμού έκοψε δύο δένδρα κοινοτικά (καρποφόρες αμυγδαλιές) στην περιοχή Ακ Μπουνάρ. Το γεγονός υπέπεσε στην αντιληφτή του κοινοτικού συμβουλίου, το οποίο αποφάσισε να καλέσει τον κάτοικο να δώσει εξηγήσεις. Το συμβούλιο αποφάσισε ότι, σε περιπτώση άρνησης ή αν οι εξηγήσεις δεν ήταν ικανοποιητικές, θα υπέβαλλε μίνυση στο δασοφάγειο. Αν κάποιοι κάτοικοι είχαν κόψει παρανόμως δένδρα, η ίδια η Κοινότητα σεβόταν απολύτως το δάσος. Όταν χρειάστηκε ξύλεια για την περίφραξη του οικοπέδου του σχολείου, το συμβούλιο αποφάσισε να υποβάλει αίτηση στο δα-

σαρχείο για να κόψει τρία ξερά δένδρα από τη δική της έκταση⁸¹.

Τον επόμενο χειμώνα 1932-1933 η ξύλευση από το κτήμα Ακ Μπουνάρ εξακολούθησε να είναι απαγορευμένη. Το κοινοτικό συμβούλιο, επειδή δεν υπήρχε άλλος τρόπος και επειδή η κατάστασης των κατοίκων κατέστη αφόρητος λόγω ελλείψεως καυσίμου ύλης κατά τας σημερινάς καιρικάς συνθήκας, αποφάσισε να ζητήσει από το δασαρχείο να επιτραπεί η ξύλευση των κατοίκων από τα πουλινάρια στην αναδασωτέα έκταση κάτωθεν του Σιβρή τεπέ και πέραν των ζεύματος⁸². Τον επόμενο χειμώνα ο πρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου πρότεινε να επιτραπεί η ξύλευση των κατοίκων επί πενθήμερο από την ορεινή περιοχή της Κοινότητας. Η πρόταση απορρίφθηκε από τους άλλους συμβούλους, με το αιτιολογικό ότι η ξύλευση επ των καλλιεργησίμων γανών ήταν επαρκής για τους κατοίκους⁸³. Ήταν η μοναδική περίπτωση που απορρίφθηκε πρόταση του προέδρου του συμβουλίου. Όμως, τον επόμενο χειμώνα, δεν είχαν μείνει άλλα περιθώρια· το κοινοτικό συμβούλιο κατέληξε στην απόφαση να ξύλευτον οι κάτοικοι επί τρεις ημέρες από την αναδασωτέα περιοχή, ώστε με την εκρίζωση των πουλινών να μεγαλώσουν τα δένδρα⁸⁴.

To 1934 to κοινοτικό συμβούλιο έλαβε την εξής ομόφωνη απόφαση: Κάθε πρόωτη του μήνα επιτρεπόταν η ξύλευση των κατοίκων από το βουνό προς τα σύνορα Νεοχωρούνδας-Δαυόντ Μπαλή άνωθεν βρύσεως χήρας Αντωνιάδον. Ειδικά για τους χειμερινούς μήνες η ξύλευση επιτρεπόταν και τη δεύτερη ημέρα του μήνα. Αν οι οισμένες ημερομηνίες δεν ήταν κατάλληλες, ο πρόεδρος θα καθόριζε άλλες. Το δικαίωμα των κατοίκων περιορίζοταν στη συγκεκριμένη ημέρα. Εις οιανδήποτε άλλην ημέρα συλλαμβανόμενοι ξύλευοντες θέλονταν μηνυθεί αρμοδίως άνευ ουδέμας επιεικείας⁸⁵.

8.5. Λατομεία

Στο Ωραιοκάστρο είναι γνωστά δύο παλαιά λατομεία: του Παλαιοκάστρου και του Ωραιοκάστρου⁸⁶. Το πρώτο είναι νεότερο. Στη συνέχεια θα κάνουμε λόγο για το δεύτερο.

Στα πρακτικά του κοινοτικού συμβουλίου απαντά λατομείο στη θέση Πονγράς [burgas=μεγάλη λακούβα, λιμνούλα] ή αλλιώς Μανόγη Πέτρα, το οποίο ανήκε στην Κοινότητα. Συνόρευε από την Ανατολή και τον Βορρά με τη βοσκή Ακ Μπουνάρ, από το Νότο με δημόσιο δρόμο που οδηγούσε στην Ακ Μπουνάρ και από τη Δύση με τον αστικό συνοικισμό. Η έκταση του λατομείου ήταν 2.000 τετραγωνικά μέτρα⁸⁷. Τον Μάρτιο του 1930 ιδιώτες ζητήσαν να το μισθώσουν για τέσσερα χρόνια. Το κοινοτικό συμβούλιο δέχθηκε το αίτημα, αλλά όρισε μίσθωμα σχεδόν διπλάσιο από το προσφερόμενο. Έτσι, το αίτημα δεν είχε συνέχεια⁸⁸.

78 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 1.6.1929.

79 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 53.

80 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 25.1.1931, 22.2.1931, 21.6.1931.

81 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 13.9.1931.

82 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 28.2.1932.

83 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 11.12.1932

84 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 9.4.1934.

85 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 22.6.1934.

86 Τσακαλίδης, ό.π., σ. 381 και 368 αντίστοιχα.

87 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 30.4.1936.

88 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 2.3.1930.

Βρύση στη γωνία των οδών Κομνηνών και Δημοκρατίας.
Εικονίζονται, μεταξύ άλλων, οι Απόστολος Δαμανιδης,
Κυριάκος Χαραβόπουλος, Δημήτριος Κασιμίδης.
Χρονολογία: 1937.
Αρχείο Απόστολου Δαμανιδη.

Τον Οκτώβριο του επόμενου έτους ο Κ.Λ., 48 ετών, κάτοικος Ωραιοκάστρου, πρότεινε στο συμβούλιο να του εκμισθώσει ένα κοινοτικό λατομείο, το οποίο απέχει πάνω από 250 μέτρα από τον συνοικισμό, με ετήσιο μίσθισμα 1.000 δραχμές. Το αίτημά του έγινε δεκτό. Στη συνέχεια ο ίδιος ζήτησε και δεύτερο λατομείο, το οποίο βρισκόταν σε απόσταση 150 μέτρων από τον συνοικισμό, αλλά το κοινοτικό συμβούλιο απάτησε να καταβληθεί ξεχωριστό μίσθισμα. Τότε ο Κ.Λ. παραπέμπηκε και ζήτησε να υπογράψει τη σύμβαση της μίσθισης του μεταλλείου ένας άλλος κάτοικος του Ωραιοκάστρου, ο Ι.Γ. Το συμβούλιο αποδέχθηκε το αίτημα τον Δεκέμβριο του ίδιου χρόνου⁸⁹. Ταυτοχρόνως, ένας άλλος κάτοικος του Ωραιοκάστρου, ο Σ.Τ., 28 ετών, ζήτησε –κατά την Κοινότητα αποδέχθηκε– να του παραχωρηθεί εν λατομείον [...] εκ παρελθόντων υποχρεώσεων της κοινότητος εις αυτόν. Δε γνωρίζουμε ποιες ήταν αυτές οι υποχρεώσεις⁹⁰. Υστερα από ένα δίμηνο, τον Φεβρουάριο του 1932, ο Κ.Λ. επανήλθε και ζήτησε ένα άλλο λατομείο, το οποίο δεν κατονομάζεται, αλλά το συμβούλιο απέρριψε το αίτημα, διότι το αιτούμενο λατομείο θα χρειαζόταν στην Κοινότητα για να οικοδομήσει το κοινοτικό κατάστημα. Αντιπρότεινε στον Κ.Λ. να του εκμισθώσει ένα άλλο λατομείο⁹¹. Προφανώς, καθένα από αυτά τα λατομεία ήταν ένα τιμία της περιοχής που ονομάζεται σήμερα Παλαιό Λατομείο.

Το φθινόπωρο του 1933 η Κοινότητα, προκειμένου να αυξήσει τα έσοδά της, αποφάσισε να διενεργήσει πλειοδοτική δημιουργία των κοινοτικών λατομείων της Μαύρης Πέτρας⁹². Πλειοδότης αναδείχθηκε ο Π. Κουσούτης, κάτοικος Νεοχωρούνδας, ο οποίος πρόσφερε 5.000 δραχμές για μίσθιση διετίας, χωρίς να υπάρξει άλλη προσφορά. Η Κοινότητα δέχθηκε, με τον όρο ότι ο πλειοδότης θα χρηματοποιούσε εργάτες από τον συνοικισμό, εφόσον ήταν διατεθειμένοι να εργαστούν με τους ίδιους όρους που ισχυραν και για τους άλλους εργάτες⁹³. Τον Μάρτιο του 1936 αποφασίστηκε και πάλι η εκμισθώση των λατομείων της Μαύρης Πέτρας με δημιουργία⁹⁴. Το μίσθισμα ορίστηκε εκείνο τον χρόνο σε 4.000 δραχμές⁹⁵.

8.6. Ύδρευση

Τα εκεί πηγαία ίδατα διοχετεύονται εις τέλειον υδραγωγείον απολήγον εις πολλάς κρήνας τοποθετημένας εις τα κεντρικά πάνω της σημεία του συνοικισμού, σημειώνονται ο εμπορικός οδηγός του 1932 για το Ωραιόκαστρο⁹⁶. Αυτό το υδραγωγείο πρέπει να ήταν το προαναφερθέν υδραγωγείο Κάμπελ, το οποίο ήδη υπήρχε το 1930, και στο οποίο το κοινοτικό συμβούλιο σχεδίαζε

να οικοδομήσει μια γούνα. Το ίδιο έτος η Αναστασία χήρα Χαράλαμπου Αντωνιάδου ανήγειρε στέρνα στην τοποθεσία βουνού, εκ του υπερήματός της. Το κοινοτικό συμβούλιο έκρινε ότι η στέρνα ήταν ενεργητήμα διά τους κατοίκους και εξέφρασε επισήμως τα συγχαρητήρια του προς την Αναστασία Αντωνιάδου. Την ίδια ώρα η εφημερίδα Μακεδονία δημοσίευε την ειδηση, τοποθετώντας την κατασκευή εις την περιοχήν της βοσκής του άνω συνοικισμού⁹⁷. Πρόκειται αισθαντώς για την πηγή της Χαμπίνας, όπως είναι γνωστή στους νεότερους κατοίκους.

Το 1931 επιδιορθώθηκε η δεξιεμενή του υδραγωγείου, όπως και το υδραγωγείον του Παλαιού Νταούντ Μπαλί, καθ' όσον ενδικεύεται εις ελεεινήν κατάστασιν⁹⁸. Την ίδια περίπου εποχή εγκρίθηκε η κατασκευή δεξαμενής στον αισικό συνοικισμό, αλλά με την προϋπόθεση ότι δε θα θιγόταν η ύδρευση των κατοίκων και ότι τα περισσεύματα θα διοχετεύονταν στους αγροτικούς αποκατεστημένους. Η ποσότητα που εγκρίθηκε αντιστοιχεί σε σούλήνα μιας ίντσας⁹⁹.

Οσοι κατοικούσαν μακριά από τις βρύσες του συνοικισμού έπρεπε να κουβαλούν το νερό σε μεγάλη απόσταση. Οι κάτοικοι μιας γειτονιάς στη βόρεια πλευρά του συνοικισμού ζήτησαν κατ'

89 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 25.10.1931, 28.11.1931 και 6.12.1931.

90 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάση 6.12.1931.

91 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάση 28.2.1932.

92 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάση 7.10.1933.

93 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάση 19.10.1933.

94 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάση 29.3.1936.

95 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάση 22.11.1936, απόρ. 60.

96 Μέγας Οδρός, δ.π.

97 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάση 2.11.1930. Μακεδονία, φ. 2.11.1930, σ. 5. Ήταν η δεύτερη φορά μέσα στο 1930 που κάτοικος του Ωραιοκάστρου έστελνε ανταπόκριση στην εφημερίδα αυτήν. Η πρώτη ήταν η είδηση για την αναδάσωση, η οποία ήταν συνταγμένη σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο. Οι υπόπτοι ήταν δύο: ο Π. Μανδρατζής, του οποίου πολλές φορές το ίδιο θέμα ανέφερε η Μακεδονία και ο οποίος είχε καθημερινούς δεσμούς με την πόλη ως πρόεδρος του Γεωργικού Επιμελητηρίου. Ο δεύτερος ήταν ο Δημήτριος Παπαδόπουλος, αντιπρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου, που φάνεται ότι είχε επίσης δεσμούς με την πόλη και ήταν ο διανοούμενος του κοινοτικού συμβουλίου.

98 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 16.8.1931 και 13.9.1931.

99 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσης 19.7.1931 και 16.8.1931.

Βοήση στη γωνία των οδών Υψηλάντου και Αριστοτέλους. Εικονίζονται οι Σπ. Σιδηρόπουλος, Βασ. Γαλιτσίδης, Δημ. Κεσόπουλος, Σιταρίδης, Π. Μανδρατζής, Ι. Χαραβόπουλος, Αρχείο Απόστολου Λαμπανίδη.

επανάληψη να τους χορηγηθεί η ποσότητα νερού που τους αναλογούσε, την οποία αναλάμβαναν να φέρουν κοντά στα σπίτια τους με προσωπική εργασία και υδροσωλήνες που θα αγόραζαν με δικά τους έξοδα. Αρχικά το συμβούλιο δίσταξε, διότι φοβόταν ότι θα διατάρασσε την υδροδότηση. Τελικά, όμως, οι σχετικές αυτήσεις πύνωναν και τον Ιούνιο του 1932 αναγκάστηκε να εγκρίνει παροχή διακλαδώσεων σε έξι συνολικά μέρη που βρίσκονταν μακράν των βρύσεων¹⁰⁰, με την προϋπόθεση ότι θα μειωνόταν η συνολική ποσότητα νερού¹⁰¹. Ανάλογο αίτημα διατυπώθηκε το 1933 από τον μισθωτή κτηνοτρόφο της περιοχής Αχ Μπουνιά, ο οποίος ζήτησε να αιχθείται το ποσό του ιδιαίτερης της τοπικής βρύσης, διότι ήταν ανεπαρκής για τις ανάγκες των ζώων του. Με εξαίρεση τον πρόεδρο, τα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου απέρριψαν το αίτημα. Ο κτηνοτρόφος όμως ζήτησε τη μεσολάβηση της Εθνικής Τράπεζας, με την ιδιότητά της ως διαχειριστριας της ανταλλάξιμης περιουσίας. Τότε το συμβούλιο –που, όπως προαναφέθηκε, επιδιώκει την αγορά της έκτασης και ασφαλώς δεν ήθελε να διαρρίξει τις σχέσεις του με το Τμήμα Ανταλλαξίμων της Τράπεζας– αποδέχθηκε την αίτηση και αποφάσισε παραλλήλα να τοποθετήσει κάνοντας στις βρύσες του συνοικισμού¹⁰².

Το 1933 αποφασίστηκε να διατεθεί η ετήσια προσωπική εργασία των κατοίκων για την ανέγερση δεξαμενής του υδραγωγείου του αστικού συνοικισμού¹⁰³. Η Κοινότητα κάλεσε μηχανικό για να υποδειξεί το σημείο όπου θα έπρεπε να κατασκευαστεί η δεξαμενή, χωρητικότητας 130 κυβ. μέτρων. Φαίνεται ότι έγινε συμφωνία να επιβαρυνθούν με την αξία των υλικών οι κά-

τοικοί του αστικού συνοικισμού, ενώ αντίστοιχα οι μόνιμοι κάτοικοι θα αναλάμβαναν τη μεταφορά της άμμου και την εκσκαφή του υδραγωγείου¹⁰⁴.

Το 1934 το κοινοτικό συμβούλιο που είχε εκλεγεί εκείνη τη χρονιά αποφάσισε ότι η αποπεράτωση του δικτύου υδρευσης ήταν επιτακτική. Προκειμένου να συγκεντρώσει το απαυτούμενο ποσό, επέβαλε ερανική φρούριογύα στους κατοίκους, οι οποίοι κατατάχθηκαν σε τρεις κατηγορίες, ανάλογα με την εισοδηματική δυναμικότητά τους. Η απόφαση δεν εφαρμόστηκε, λόγω ίσως του υψηλού κόστους ή αντιδράσεων των κατοίκων. Το 1936 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να τοποθετήσει πέντε ακόμη βρύσες¹⁰⁵, αλλά μετά τη μεταβολή που έγινε στη σύνθεσή του τον Ιούνιο του ίδιου έτους (βλ. πάνω), η εφαρμογή της απόφασης ανεστάλη για να πραγματοποιηθεί ο ολοκληρωμένη μελέτη υδροδότησης του συνοικισμού.

Στο μεταξύ φαίνεται ότι οι κάτοικοι του αστικού συνοικισμού κατανάλωναν πολύ νερό. Γ' αυτό τον Φεβρουάριο του 1937 το συμβούλιο αποφάσισε να χρεώνει το κοινοτικό νερό προς 250 δραχμές ανά στρέμμα για τα οικόπεδα του αστικού συνοικισμού, έναντι 100 δραχμών για τους κατοίκους¹⁰⁶. Το συμβούλιο δε δίστασε να λάβει δικαστικά μέτρα εναντίον ιδιοκτήτη αστικού οικοπέδου, ο οποίος άνοιξε φρέαρ στις πηγές της βρύσης Κρυονέρι και απορριφούσε το νερό της¹⁰⁷. Τελικά, ο αστικός συνεταιρισμός ζήτησε –και η Κοινότητα ενέκρινε– να κάνει ξεχωριστή γεώτρηση από τα σύνορα Ωραιοκάστρου-Μελισσοχωρίου, ώστε να εξασφαλίσει τις απαυτούμενες ποσότητες¹⁰⁸.

100 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδριάσεις 16.8.1931, 28.2.1932, 12.6.1932.

101 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

102 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 29.1.1933.

103 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 24.9.1933.

104 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδριάσεις 8.3.1936, 2.4.1936.

105 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 14.3.1937.

106 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόρ. 59. Την υπόθεση χειρίστηκε ο δικηγόρος Θεοσαλονίκης Στέφανος Γεωργιάδης.

107 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 10.10.1937, απόρ. 60.

8.7. Συγκοινωνίες

Η μεταφορά των προϊόντων στη Θεσσαλονίκη γινόταν με κάρα ή ζώα. Συγκοινωνία τακτική και συστηματική δεν υπάρχει, διευκολύνεται ο εμπορικός οδηγός του 1932. Εξυπηρετείται δε αύτη δι' αυτοκινήτων ταξί κατά συμφωνίαν. Η συγκοινωνία γινόταν μέσω της υπό των αγγλικών στρατευμάτων των 1917 διανογείσης δημασίας αμαξιτής οδού, η οποία βρισκόταν σε καλή κατάσταση¹⁰⁸.

Το 1934 πραγματοποιήθηκε κατασκευή γέφυρας στην οδό Ισταμπούλ-Γιολού¹⁰⁹, (όπως κατά την προφορική παράδοση ονομάζοταν η Συνταγματική Οδός). Το συμβούλιο έκρινε ότι ήταν απαραίτητη η κατασκευή της γέφυρας, διότι χωρίς αυτή δυσχεραίνεται η διά πάρον αυτοκινήτων κ.λτ. συγκοινωνία των κατοίκων και αποφάσισε να ανεγείρει τη γέφυρα από τα διαθέσιμα της Κοινότητας. Το καλοκαίρι του 1934 αποφασίστηκε η επισκευή του δημόσιου δρόμου Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης, διότι βρισκόταν σε κακή κατάσταση και η συγκοινωνία κόντευνε να διακοπεί¹¹⁰.

Τα ρέματα που πλημμύριζαν έκαναν αναγκαία την κατασκευή γεφυρών σε τρία ακόμη σημεία: μέσα στον συνοικισμό, στη θέση Αζυάκ και στα θέση Αμπέλια. Η κατασκευή σχεδιάστηκε τον Νοέμβριο του 1937, ύστερα από τις πλημμύρες που είχαν γίνει την προηγούμενη άνοιξη και τις βροχές που έπεσαν εκείνο τον μήνα και διέκοψαν εντελώς τη συγκοινωνία του χωριού¹¹¹.

Οι δρόμοι που μέσα στο χωριό βελτιώθηκαν στοιχειωδώς μόλις το 1937, με τη ξερολιθόστρωση των σταυροδρομίων και το άνοιγμα χαντακών εκατέρωθεν των δρόμων, έτσι ώστε το νερό να κυλά στα χαντάκα¹¹². Το 1938 τοποθετήθηκαν για πρώτη φορά 15 φανάρια εις την κεντρικωτέραν οδόν των συνοικισμού προς φωτισμόν αντής κατά τας νυκτερινές ώρας¹¹³.

Το πρώτο θύμα από τροχαίο που εντοπίζουμε στις πηγές ή-

ταν η Συμέλα Λαζαρίδου (1912-1947), που σκοτώθηκε σε αυτοκινητιστικό δυστύχημα¹¹⁴.

8.8. Υποχρεωτική εργασία

Η διάρκεια της υποχρεωτικής εργασίας, για την οποία αποφάσισε το κοινοτικό συμβούλιο, ήταν ανάλογη με τα έργα που έπρεπε να γίνουν στην Κοινότητα. Η βαρύτερη υποχρέωση ορίστηκε το πρώτο έτος λειτουργίας της Κοινότητας (οικονομικό έτος 1929-1930) και ήταν, όπως προαναφέρθηκε, δέκα ημέρες¹¹⁵. Το επόμενο έτος (1930-1931) ορίστηκε τριήμερη εργασία, ενώ το μεθετόμενο (1931-1932) διήμερη. Όποιος δεν προσερχόταν έπρεπε να καταβάλει το ποσό των 60 δραχμών για κάθε ημέρα απουσίας. Πάντως, τον Σεπτέμβριο του 1931 υπήρχαν ακόμη οφειλόμενες ημέρες των ετών 1929-1930 και 1930-1931. Το κοινοτικό συμβούλιο έθεσε προθεσμία για να προσέλθουν οι υπόχρεοι και προειδοποίησε ότι, σε αντίθετη περίπτωση, ήταν υποχρεωμένο να βεβαιώσει τα οφειλόμενα ποσά στο δημόσιο ταμείο προς βίαιη εἰσπράξη¹¹⁶. Σε γενικές γραμμές, όπως φαίνεται, οι κάτοικοι ανταποκρίνονταν σε αυτήν την υποχρέωσή τους. Ο μεγαλύτερος όγκος της υποχρεωτικής εργασίας αναλώθηκε για την κατασκευή του σχολείου.

Το 1933 το κοινοτικό συμβούλιο επέβαλε προσωπική εργασία πέντε ημερών για την ανέγερση δεξιανής αλλά όρισε το αντίτυπο σε 30 δραχμές, το μισό δηλαδή από ό,τι στο παρελθόν¹¹⁷. Το 1934 η εργασία ορίστηκε οκταήμερη και το αντίτυπο σε 40 δραχμές. Υπήρχαν όμως ακόμη ανεκπλήρωτες υποχρεώσεις από το προηγούμενο έτος. Το 1936 η προσωπική εργασία ορίστηκε σε πέντε ημέρες, με το ίδιο αντίτυπο, ενώ το 1937 ανέβη θηρή σε οκτώ ημέρες, διότι οι αντιλήψεις περί καθαριότητας του συνοικισμού είχαν διαφοροποιηθεί και χρειαζόταν αρκετή δουλειά για να είναι καθαρές οι βρύσες και να μη μαζεύονται λασπόνερα¹¹⁸.

108 Μέγις Οδηγός, θ.π.

109 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 9.4.1934 και 8.7.1934.

110 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 8.7.1934.

111 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 71.

112 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 21.11.1937, απόφ. 72.

113 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίαση 16.1.1938, απόφ. 89.

114 Μήτροι Θανάτων.

115 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 10.3.1929.

116 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίασης 19.4.1931, 13.9.1931.

117 Πρακτικά ΚΣ1, συνεδρίαση 19.2.1933.

118 Πρακτικά ΚΣ2, συνεδρίασης 16.2.1936, 14.3.1937, απόφ. 14 και 17.

Κατάλογος αρχένων Ωραιοκάστρου, 1940.
Αρχείο I. Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης.

To Ωραιόκαστρο στα μέσα του 20ού αιώνα

Hδεκαετία του 1940 υπήρξε καταστροφική για την οικονομία της αντάρτικας, η οποία δομήθηκε στη δεκαετία του 1930. Η αγροτική παραγωγή μειώθηκε και η κτηνοτροφία εψηφιδεύτηκε. Μεγάλες μάζες αγροτικού πληθυσμού εξαναγκάστηκαν –για πολιτικούς, κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους– να εγκαταλείψουν τη γη που καλλιεργούσαν και να καταφύγουν για βιοπορισμό στις μεγάλες πόλεις.

Στα χωριά γύρω από τη Θεσσαλονίκη οι κεντρόφυγες δυνάμεις ήταν εξαιρετικά ισχυρές, αφού το αστικό περιβάλλον ήταν κοντινό και οικείο. Όσο η παραγωγική δραστηριότητα υποχωρούσε –και με δεδομένη τη νομοθετική αποδοξία των ελληνικού κράτους–, η γεωργική γη, που είχε διατεθεί με ευνοϊκούς όρους στους εποίκους για να την καλλιεργούν, αποτέλεσε αντικείμενο εμπορευματοποίησης. Η ζήτηση αναπτύχθηκε από την πλευρά των κατοίκων της επαρχίας, που αναζητούσαν φτηνή στέγη κοντά στο αστικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, αλλά και από Θεοσαλονικείς, που αναζητούσαν ένα θέρετρο κοντά στις μόνιμες κατοικίες τους. Όμως αυτή η αγορά γης που άρχισε σιγά-σιγά να διαμορφώνεται από τη δεκαετία του 1950, για να βαθύνει την επόμενη δεκαετία, εξελίχθηκε σε όρους πολεοδομικής αναρρίχιας. Οι ηγέτες του Ωραιοκάστρου είχαν πλήρη συνείδηση της αποδιαρθρωτικής σημασίας που είχε η εν λόγω διαδικασία και προσπάθησαν να προφυλάξουν τον τόπο τους, συναντώντας συχνά αντιδράσεις.

9. Πόλεμος και Κατοχή

Όταν ο πόλεμος χτύπησε την Ελλάδα, στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου κατοικούσαν περίπου 1.100 άτομα. Οι άντρες ήταν λίγο περισσότεροι. Ανάμεσα στους 580 περίπου αρσενικούς κατοίκους, υπήρχαν 260 ενήλικοι άντρες (βλ. Πίνακα 11)¹. Ήταν, δηλαδή, μια Κοινότητα με πολλούς εφήβους και παιδιά, αφού πάνω από τους μισούς άρρενες ήταν ανήλικοι.

9.1 Οι άνθρωποι

Οι ενήλικοι άντρες του Ωραιοκάστρου κάπνιζαν κατά μέσο όρο ένα τσιγάρο την ημέρα, αφού ολόκληρη η Κοινότητα κατανάλωνε μόλις 60 κιλά καπνό τον χρόνο². Αυτό σημαίνει ότι οι περισσότεροι κάπνιζαν ελάχιστα ή καθόλου. Επίσης, ήταν εξαιρετικά λιτοδιάτοι, όπως δείχνει η περιορισμένη ποσότητα της γεωργικής παραγωγής και οι παλαιές φωτογραφίες, οι οποίες απεικονίζουν λιπόσαρκους άντρες. Οι γεροντότεροι κάποιοι κατά την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου ήταν ο Αγγελός Ράπτης, 76 ετών, ο Νικόλαος Μπάτος, 75 ετών, ο Χρήστος Μιανίδης, 74 ετών, ο Δημήτριος Στεφανίδης, 73 ετών, ο Γεώργιος Ανδρονικίδης, 72 ετών, ο Γεώργιος Κασιμίδης, 71 ετών και ο συνομίληρος του Γεώργιος Παπαδόπουλος. Άλλοι 36 άντρες είχαν περάσει το 55 έτος της ηλικίας. Απομένουν 217. Από αυτούς, οι 80 είχαν ηλικία ανάμεσα στα 40 και τα 55, ανήκαν δηλαδή από στρατολογική άποψη στην εφεδρεία. Οι υπόλοιποι 137 ήταν σε στρατεύσιμη ηλικία³.

1 AIMΘ, Μητρώα Αρχένων Κοινότητος Ωραιοκάστρου, 8.3.1940 [χρ. τετράδιο, 12 σελίδες με πλήρη στοιχεία αρχένων]. Εφεξής «Μητρώα 1940».

2 Πρωτόπολο, εγγαρή 13.1.1943. Το τερψίτιο αυτό, παρά λιτότητα των πληροφοριών του, αφού περιλαμβάνει επικεφαλίδες ή περιλήψεις εγγράφων, είναι πολύτιμο για τη μακροστορία της Κατοχής. Ενδιαφέροντα, επί παραδείγματι, είναι η αναφορά στην από 14.4.1943 διαταργή της Γενικής Διοίκησης Μακεδονίας για την εφαρμογή στην Ελλάδα του γερμανικού ποντικού δικαίου, όπως και η από 11.2.1944 διαταργή της ίδιας υπηρεσίας ότι εφέξη τη διατάρτη θα αποκύναν και πάλι οι έλληνικές αρχές (πέρας του μεσοδιαστήματος διοίκησης της Μακεδονίας ως γερμανικής επαρχίας). Ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι η πληθώρα διαταργών και στατιστικών της ανοτέρω υπηρεσίας, για τις οποίες δε διαθέτουμε δυντικώς –προς το παρόν– άλλες πηγές. Για τον θεομό της Γενικής Διοίκησης και την ταυτότητα των γενικών διοικητών βλ. Ευάγγελος Χελιδόνης, Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, 50 χρόνια ιστορίας και προοπτικής, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 45-49, 65-160. ειδικά για την Κατοχή σσ. 103-113.

3 AIMΘ, «Μητρώα 1940».

Πίνακας 11. Κατάλογος αρρένων Ωραιούστρου, 1940 (κατάταξη κατά έτος γέννησης).

ΕΙΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΡΑΠΤΗΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1864	1940	76
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	1865	1940	75
ΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1866	1940	74
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1867	1940	73
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1868	1940	72
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1869	1940	71
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1869	1940	71
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1871	1940	69
ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1871	1940	69
ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	1871	1940	69
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1871	1940	69
ΤΟΓΚΑΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1871	1940	69
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1871	1940	69
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1872	1940	68
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1873	1940	67
ΓΟΥΛΑΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΦΩΤΙΟΣ	1874	1940	66
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1874	1940	66
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	1940	66
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1874	1940	66
ΤΙΚΑΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1874	1940	66
ΑΣΛΑΜΑΤΖΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΘΩΜΑΣ	1875	1940	65
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1875	1940	65
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1875	1940	65
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1876	1940	64
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	1876	1940	64
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1877	1940	63
ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ	ΙΩΣΗΦ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1877	1940	63
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1877	1940	63
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1878	1940	62
ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1878	1940	62
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1879	1940	61
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ	1879	1940	61
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1880	1940	60
ΧΑΡΑΒΑΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1880	1940	60
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881	1940	59
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1881	1940	59
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1881	1940	59
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1881	1940	59
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1882	1940	58
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1882	1940	58
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	1940	57
ΑΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1883	1940	57
ΧΑΡΑΒΑΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1884	1940	56
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1885	1940	55
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1886	1940	54
ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1886	1940	54
ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1886	1940	54
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ	1886	1940	54
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	1887	1940	53
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΚΟΝΤΑΡΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		1887	1940	53
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1887	1940	53
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1887	1940	53
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1887	1940	53
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	1940	52
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1888	1940	52
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1888	1940	52
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	1940	51
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1889	1940	51
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1889	1940	51
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1890	1940	50
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1890	1940	50
ΠΟΛΥΧΡΟΝΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1890	1940	50
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1891	1940	49

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΑΡΑΠΙΔΗΣ	ΘΕΟΦΙΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1891	1940	49
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1891	1940	49
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1891	1940	49
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1891	1940	49
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1891	1940	49
ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1891	1940	49
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	1892	1940	48
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	1940	48
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1892	1940	48
ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1892	1940	48
ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1892	1940	48
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1892	1940	48
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΟΣΜΑΣ	1892	1940	48
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1893	1940	47
ΚΑΪΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΚΟΣΜΑΣ	1893	1940	47
ΚΕΒΡΕΚΙΔΗΣ	ΠΑΝΤΕΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1893	1940	47
ΡΩΜΑΝΙΔΗΣ	ΛΕΩΝΙΔΑΣ	ΡΩΜΑΝΟΣ	1893	1940	47
ΔΑΜΙΑΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	1894	1940	46
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1894	1940	46
ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1894	1940	46
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1894	1940	46
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	1894	1940	46
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1894	1940	46
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1895	1940	45
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΗΡΑΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1895	1940	45
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	1895	1940	45
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1896	1940	44
ΖΑΠΡΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1896	1940	44
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1896	1940	44
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	1896	1940	44
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΔΑΜ	1896	1940	44
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1897	1940	43
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ	1897	1940	43
ΠΟΛΥΖΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1897	1940	43
ΣΤΟΪΚΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1897	1940	43
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ	ΑΔΑΜ	1897	1940	43
ΖΑΠΡΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1898	1940	42
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1898	1940	42
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1898	1940	42
ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	1940	41
ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΗΛΙΑΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1899	1940	41
ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1899	1940	41
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1899	1940	41
ΜΑΥΡΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1899	1940	41
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1899	1940	41
ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1899	1940	41
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1899	1940	41
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1899	1940	41
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1899	1940	41
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1899	1940	41
ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΠΟΛΥΧΡΟΝΗΣ	1899	1940	41
ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1899	1940	41
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1900	1940	40
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1900	1940	40
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1900	1940	40
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1900	1940	40
ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1902	1940	38
ΓΑΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1902	1940	38
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1902	1940	38
ΓΟΥΛΑΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1902	1940	38
ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1902	1940	38
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1903	1940	37
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1903	1940	37

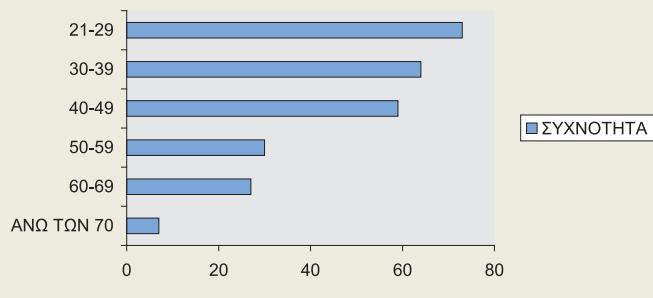
ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	1940	37
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1903	1940	37
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΙΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	1940	37
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΣΑΜΨΩΝ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1903	1940	37
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1904	1940	36
ΓΑΛΙΤΣΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1904	1940	36
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΙΕΤΡΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1904	1940	36
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1904	1940	36
ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΙΕΤΡΟΣ	ΙΩΣΗΦ	1904	1940	36
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΠΙΕΤΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1904	1940	36
ΡΑΠΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΙΓΓΕΛΟΣ	1904	1940	36
ΤΙΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1904	1940	36
ΤΣΑΜΟΥΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1904	1940	36
ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1905	1940	35
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	1940	35
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1905	1940	35
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1905	1940	35
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1905	1940	35
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1905	1940	35
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	1940	35
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1905	1940	35
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1905	1940	35
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1905	1940	35
ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1906	1940	34
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1906	1940	34
ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1906	1940	34
ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1906	1940	34
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1907	1940	33
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΚΕΙΜ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1907	1940	33
ΖΑΠΡΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1907	1940	33
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1907	1940	33
ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1908	1940	32
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1908	1940	32
ΜΑΤΣΟΥΚΑΤΙΔΗΣ	ΙΛΑΡΙΩΝ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1908	1940	32
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1908	1940	32
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1909	1940	31
ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	1940	31
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1909	1940	31
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1909	1940	31
ΜΑΝΤΣΟΥΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1909	1940	31
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΝΑΘΑΝΑΗΛ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1909	1940	31
ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1909	1940	31
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1909	1940	31
ΤΡΑΪΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1909	1940	31
ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910	1940	30
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1910	1940	30
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1910	1940	30
ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1910	1940	30
ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	1940	30
ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	1910	1940	30
ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1910	1940	30
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1910	1940	30
ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1910	1940	30
ΚΕΛΕΣΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	1940	29
ΜΑΝΤΡΑΤΖΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	1911	1940	29
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1911	1940	29
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1911	1940	29
ΣΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1911	1940	29
ΣΤΑΛΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1911	1940	29
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1911	1940	29
ΤΑΞΙΔΗΣ	ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ	1911	1940	29

(Πηγή: Αρχείο Γ. Μητσοτάκης Θεσμοποίησης)

ΕΠΩΝΥΜΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΤΟΣ	ΗΛΙΚΙΑ
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1912	1940	28
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1912	1940	28
ΚΕΣΟΠΟΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	1940	28
ΚΟΛΕΡΔΑΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1912	1940	28
ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1912	1940	28
ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	1940	28
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ	1912	1940	28
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	1912	1940	28
ΤΟΥΤΣΑΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1912	1940	28
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1913	1940	27
ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΠΟΥΛΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ	1913	1940	27
ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΡΑΣΑΒΒΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΑΒΒΑΣ	1913	1940	27
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1913	1940	27
ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1913	1940	27
ΡΑΙΤΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ	1913	1940	27
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1913	1940	27
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1913	1940	27
ΚΑΣΙΜΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1914	1940	26
ΜΠΕΛΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1914	1940	26
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	1940	26
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1914	1940	26
ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1914	1940	26
ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1914	1940	26
ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	1940	25
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΙΕΡΟΘΕΟΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1915	1940	25
ΚΑΛΩΝΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΟΣ	1915	1940	25
ΜΠΑΤΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1915	1940	25
ΣΩΤΗΡΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΗΛΙΑΣ	1915	1940	25
ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	1915	1940	25
ΤΣΑΦΑΡΙΔΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΥΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1915	1940	25
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1916	1940	24
ΚΑΪΣΙΔΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΕΛΙΣΣΑΙΟΣ	1916	1940	24
ΚΑΛΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	1916	1940	24
ΛΕΟΝΤΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916	1940	24
ΜΟΥΣΚΟΦΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1916	1940	24
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1916	1940	24
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	1916	1940	24
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1916	1940	24
ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΑΞΙΜΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1916	1940	24
ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΚΟΣΜΑΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	1916	1940	24
ΧΩΛΕΤΣΙΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1916	1940	24
ΚΟΥΝΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1917	1940	23
ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	1917	1940	23
ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	1917	1940	23
ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	1917	1940	23
ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	1918	1940	22
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918	1940	22
ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	1918	1940	22
ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	1918	1940	22
ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΗΛΙΑΣ	1918	1940	22
ΤΕΛΟΥΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1918	1940	22
ΧΩΛΕΤΣΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ	1918	1940	22
ΔΙΟΝΥΣΙΑΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΣΥΜΕΩΝ	1919	1940	21
ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΣΠΥΡΙΔΩΝ	1919	1940	21
ΙΟΡΔΑΝΙΔΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	1919	1940	21
ΚΟΥΦΑΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΜΙΧΑΗΛ	1919	1940	21
ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	1919	1940	21
ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	1919	1940	21
ΠΑΝΤΕΛΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	1919	1940	21
ΣΑΒΒΟΥΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΛΑΖΑΡΟΣ	1919	1940	21
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΛΕΞΙΟΣ	1919	1940	21

ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΤΑ ΗΛΙΚΙΑ

Με άλλα λόγια, ήταν ένας πληθυσμός νεανικός που είχε πάρει τη σκυτάλη από τους παλαιότερους κατοίκους και τους πρώτους πρόσωπους. Πάνω από τους μισούς ήταν κάτοικοι που είχαν γεννηθεί στο Ωραιόκαστρο ή είχαν έρθει σε αυτό σε νηπιακή ηλικία. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα Συχνότητα κατά ηλικία, ποσοστό 75% του ενήλικου άρρενος πληθυσμού ήταν από 21 ως 39 ετών και μόνο 22% από 50 ως 69 ετών.

Στους 260 ενήλικους άρρενες αντιστοιχούσαν 94 οικογενειακά απά επίθετα. Με εξαίρεση οιδιμένα επίθετα πολύ συνηθισμένα (π.χ. Παπαδόπουλος) πιθανολογούμε ότι σε κάθε επίθετο αντιστοιχούν νοικοκυρά μιας ενιάσιας οικογένειας (συγγενείς καπιώντες ή εκ πλαγίου). Τέσσερις οικογένειες ήταν πολυπληθείς, δημιαράδη είχαν πάνω από επτά ενήλικα άρρενα μέλη η καθεμία. Η πολυπληθέστερη ήταν η οικογένεια Μπάτου (*batos*=ευθυτενής)⁴, κτηνοτρόφων από το Αιβάδι, με δέκα άρρενα μέλη. Οι άλλες πολυπληθείς οικογένειες ήταν των Μπούκλα (εννέα άρρενα μέλη), Γεωργάδη (οκτώ), Παπαδόπουλον (επτά). Η οικογένεια Μπούκλα κατείχε γη στο Ωραιόκαστρο τουλάχιστον από το 190 αιώνα. Ακόμη πέντε οικογένειες είχαν από έξι άρρενα ενήλικα μέλη (Εξαδάκτυλου, Καλώνη, Κούντη, Νεοφυτίδη και Ουζούνη). Επίσης, τρεις οικογένειες είχαν από πέντε ενήλικα άρρενα μέλη (Καμπάκη, Τοματάζη, Τσακαλίδη). (Η οικογένεια Καμπάκη επίσης κατείχε γη από τον 190 αιώνα). Σχεδόν ένας από τους πέντε ενήλικους άντρες της Κοινότητας ανήκε στις προαναφερθείσες πολυπληθείς οικογένειες. Οι περισσότερες από αυτές προέρχονταν από τους παλαιότερους κατοίκους, όπως ήταν και αναμενόμενο για δημιογραφικούς λόγους.

Η κοινωνία του Ωραιόκαστρου είχε, όπως είδαμε, πολλούς νέους ανθρώπους και σχεδόν οι μισοί αντρες επιστρατεύθηκαν στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο. Τρεις δεν επέστρεψαν: ο Στυλιανός Νεοφυτίδης, 29 ετών, ο Συμεών Περοπείδης⁵ και ο Νικόλαος Στεφανίδης, 31 ετών, έπεσαν υπέρ της πατρίδος. Οι συμπατριώτες τους ανήγειραν προς τιμήν τους ηρώω μπροστά στον ναό της Θεοτόκου. Ο Νικόλαος Στεφανίδης ήταν ο μικρότερος από τρία αδέλφια: Ο πατέρας του ήταν 73 ετών, όταν άρχισε ο πόλεμος. Ο Στυλιανός Νεοφυτίδης είχε δύο μικρότερους αδελφούς⁶ ο πατέρας του ήταν 63 ετών στην έναρξη του πολέμου.

Ο πόλεμος είχε ακόμη ένα θίμα από το Ωραιόκαστρο, τον Αλέξανδρο Δημητριάδη, ο οποίος σύμφωνα με σημείωση του 1945 στο Πρωτόκολλο Αλληλογραφίας της Κοινότητας είχε συλληφθεί ως ήρως και εκτελέστηκε επί Κατοχής. Ο χρόνος εκτέλεσης δεν προσδιορίζεται, αλλά ο εκτελέσθεις δεν περιλαμβάνεται στο Μητρώο Κηδεών του ναού του Αγίου Αθανασίου⁷. Μαζί του

συνελήφθη, αλλά είχε καλύτερη τύχη, ο Α. Τίκας, ο οποίος γλίτωσε (πρόκειται μάλλον για τον Αναστάσιο Τίκα, γενν. 1874)⁸. Επίσης, τον Μάιο του 1944 βρέθηκε στο Ωραιόκαστρο άγνωστος σκοτωμένος άντρας, ο οποίος μάλλον παραδόθηκε στις αρχές, διότι δεν τάφηκε στο χωριό⁹.

Μετά τη λήξη του πολέμου η Κοινότητα βεβαίωσε με έγγραφο της ότι στη διάρκειά του δεν υπήρξαν στο χωριό όμηροι ούτε απροστάτευτα ορφανά¹⁰. Έγγραφο δημόσιας υπηρεσίας που ωρούσε για την ύπαρξη ναρκοπεδίων στο Ωραιόκαστρο δεν απαντήθηκε¹¹, ένδειξη με δεδομένη την τάξη και τη συνέπεια στην απάντηση όλων των υπηρεσιακών εγγράφων – ότι δεν υπήρχαν ναρκοπέδια στο τέλος του πολέμου.

9.2. Οι Γερμανοί και οι κάιντνονοι

Στο Ωραιόκαστρο εγκαταστάθηκε μια γερμανική μονάδα στο βόρειο τμήμα του χωριού, η οποία έδρευε στη βίλα Τσίτση, στον αυτοκό συνοικισμό. Το στρατόπεδο και η πέριξ περιοχή περιλαμβάνηκαν φυλάκια στον δρόμο προς το νεκροταφείο Ωραιοκάστρου. Η κύρια επαφή του Ωραιοκάστρου με τις αρχές Κατοχής αφορούσε αυτήν τη μονάδα. Με τη διοικησή της οι τοπικές αρχές προστάθησαν να διατηρήσουν ισορροπίες για να αποφευχθούν τα χειρότερα.

To 1944 έδρευε στο Χαρομάνκιο (Ν. Κουκλούτζα) γερμανική αντιεροποική μονάδα, η οποία φαίνεται ότι είχε τον στρατιωτικό έλεγχο ολόκληρης της περιοχής, συμπεριλαμβανομένου του Ωραιοκάστρου. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο διοικητής της μονάδας δέταξε να μεταβούν στο Χαρομάνκιο οι πρόεδροι των κοινοτήτων Ωραιοκάστρου, Κορδελού, Ευκαρπίας και Καλοχωρίου για να τους δοθούν οδηγίες¹².

Πρόεδρος της Κοινότητας Ωραιοκάστρου επί Κατοχής ήταν ο κοινοτικός σύμβουλος Χρήστος Τριανταφύλλιδης, που αντικαταστάθηκε από τον 42χρονο Χ. Γαλιτσίδη το 1944. Αμφότεροι διακρίθηκαν για τη σωφροσύνη τους. Τοπικές στοιχεία, να διατιστώθει ότι χάρη στη σωφροσύνη αυτή αποφεύγθηκαν δυσμενείς εξελίξεις για την τύχη του πληθυσμού του Ωραιοκάστρου.

Πριν από την αποχώρηση των Γερμανών (Οκτώβριος 1944) συνέβησαν δύο αντιφατικά γεγονότα που αντικατοπτρίζουν τις

⁴ Έκτορος Σαφαΐδου, Λεξικόν Ραμουντο-Ελληνικόν, Constanta 1922, σ. 46.

⁵ Δεν αναγράφεται στο Μητρώο Αρρένων Ωραιοκάστρου. Τους να ήταν γραμμένος στο Μητρώο Νεοχωρούδας, όπως και μερικοί άλλοι Ωραιοκαστότες. Αυτό προκύπτει από έγγραφο της Κοινότητας Νεοχωρούδας, μη ημερομήνια 29.7.1945, το οποίο περιλαμβάνει ονομαστική κατάσταση κατοίκων Ωραιοκάστρου, που ήταν εγγεγραμμένοι στα Μητρώα Νεοχωρούδας. Μεταξύ αυτών ήταν και ο γραμμάτεας της Κοινότητας Ωραιοκάστρου Θεμιστοκλής Αδάμ Τσακαλίδης, γενν. το 1895.

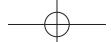
⁶ Το τερψήμα αυτό δε δημοσεύεται στον παρόντα τόμο ελεγχού σχετικής άδειας.
7 Πρωτόκολλο, περιήληψη εγγάρου της 24.6.1945: συνέληψαν δύο ήρως, ο Αλέξανδρος Δημητριάδης και ο Α. Τίκας. Ο πρώτος εκτελέστηκε. Απάντηση σε έγγραφο της Νομαρχίας από 31.5.1945. Στο ίδιο, περιήληψη εγγάρου από 24.8.1945: σε απάντηση σχετικού ερωτήματος της Νομαρχίας ποιοι εκτελέσθηκαν υπό τον εχθρού απαντά μόνον ο εκτελέσθεις Αλ. Δημητριάδης ΕΛΔΣ.

⁸ Πρωτόκολλο, 16.5.1944, δεν αναγέρεται στο διασωθέν Μητρώο Κηδεών της εκκλησίας ταφή άγνωστου άντρα σε εσείνη τη χρονολογία.

⁹ Πρωτόκολλο, 4.4.1045 και 10.4.1945.

¹⁰ Το έγγραφο είχε χρονολογία 17.3.1945 και προήλθε από τη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας. Πρωτόκολλο, ο.π.

¹¹ Πρωτόκολλο, 17.9.1944.

Θεοριμός.
Αρχείο Απόστολου Δαμανίδη.

σχέσεις μεταξύ των κατοίκων και των αρχών Κατοχής. Το πρώτο ήταν η καταστροφή της εσοδείας των σταφυλών στη διάρκεια της συγκομιδής, με αποτέλεσμα να μην παραχθεί οίνος. Αμπέλια καλλιεργούσαν αρκετοί κάτοικοι, όπως οι Τσαφαρίδης, Μπούλας, Γούλης και Χαραβόπουλος, με έκταση 3-5 στρέμματα. Το δεύτερο είναι ότι οι Γερμανοί δώρισαν στους κατοίκους μια πολύτιμη ηλεκτροφορησανή. Κατά την αποχώρηση των Γερμανών, αναφέρει κοινοτικό έγγραφο, κατόπιν πολλών παρακλήσεων, εισφορών και εξυπηρετήσεων των κατοίκων και της κοινότητος προς αυτούς, εδέχθησαν και εγκατέλειψαν εις την διάθεση της κοινότητος άθικτων μίαν ηλεκτροφορησανήν και εν ξύλινον παράπτημα χορηγήσαντες και έγγραφον δήλωσιν προς τούτο εις τον πρόεδρον της κοινότητος¹².

Η αντιφατική αυτή συμπεριφορά (από τη μία πλευρά καταστροφή της παραγωγής και από την άλλη δωρεά της μηχανής) μπορεί να εξηγηθεί. Αν και χρονικά ο δύο αυτές ενέργειες δεν απέχουν μεταξύ τους παρά μόνο δέκα εβδομάδες, εντάσσονται σε διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο. Τον Σεπτέμβριο του 1944 ο γερμανικός στρατός προέβη σε ενέργειες τρομοκράτησης των χωρικών γύρω από τη Θεσσαλονίκη, διότι είχαν ήδη αποχωρήσει από την Ελλάδα ισχυρές γερμανικές δυνάμεις και όσες απέμειναν τελούσαν υπό συνθήκες ανασφάλειας¹³. Αντίθετα, κατά την αποχώρησή της τον Οκτώβριο του 1944, η γερμανική μονάδα του Ωραιοκάστρου είχε κάθε λόγο να αποφύγει τις τρομές με τον τοπικό πληθυσμό και προσπάθησε να τον εξευμενίσει, δωρίζοντας την ηλεκτροφορησανή.

Ένα ενδιαφέρον επεισόδιο, που δυστυχώς δεν είναι χρονολογημένο, ασφαλώς δύναται συνέβη το 1944, αναφέρεται στην εισβολή στο Ωραιοκάστρο ενός αποστάσιμου από τάγμα ασφαλείας που έδρευε στον Αγιό Αθανασίο, το οποίο κατέφθασε από τον δρόμο της Νεοχωρούδας. Συνέλαβαν έναν 36χρονο κάτοικο, ο οποίος και γλίτωσε την εκτέλεση μόνο χάρη στην ομόθυμη συμπαράσταση και αλληλεγγύη των κατοίκων του Ωραιοκάστρου, συμπαράσταση και αλληλεγγύη που εκδηλώθηκαν ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις¹⁴.

Από την άλλη πλευρά, η προφορική παράδοση διέσωσε την είδηση ότι αντιστασιακή ομάδα επρόκειτο να κτυπήσει τη γερ-

μανική μονάδα του χωριού. Η επίθεση δεν πραγματοποιήθηκε, διότι η είδηση διέρρευσε και οι οργανωμένοι στην Αντίσταση κάτοικοι του Ωραιοκάστρου ζήτησαν από την οργάνωσή τους να τη ματαιώσει. Έτσι, αποφεύχθηκε η καταστροφή του χωριού. Αυτό πρέπει να έγινε προς το τέλος της Κατοχής, όταν μονάδα του ΕΛΑΣ είχε την άνεση να κινείται στον λόφο Κουκούλι τεπέ, δηλαδή πολύ κοντά στους Γερμανούς¹⁵. Πρέπει επίσης να αναφερθεί η πληροφορία ότι στη διάρκεια της Κατοχής λειτούργησαν στο Ωραιοκάστρο και στο Παλαιόκαστρο αντίστοιχα δύο παράνομα αντιστασιακά τυπογραφεία¹⁶.

9.3. Συνθήκες ζωής

Τον Ιούλιο του 1944 η Κοινότητα διαβεβαίωσε τις αρχές ότι όλοι οι κάτοικοι του Ωραιοκάστρου εξακολουθούσαν να βρίσκονται στο χωριό, πλην ενός που αναχώρησε το 1941 με άγνωστο προορισμό. Εκτός από τους μόνιμους κατοίκους, από το 1943 κατοικούσαν στο Ωραιοκάστρο και αρκετοί πρόσφυγες από την Ανατολική Μακεδονία και άλλες περιοχές¹⁷, οι περισσότεροι φιλοξενούμενοι από συγγενείς τους. Προκεμένου να επιτραπεί η εγκατάσταση πρόσφυγα στον συνοικισμό, έπρεπε η Κοινότητα να εκδώσει βεβαίωση ότι η φιλοξενούσα οικογένεια διέθετε επαρκές κατάλιμα. Η Κοινότητα εξέδωσε αρκετές τέτοιες βεβαιώσεις μέσα στο 1943. Επιπλέον, επιτάχθηκαν και οικιές για την εγκατάσταση προσφύγων, όπως επί παραδείγματι της Σοφίας Τομαζή¹⁸.

Οι μεταστήσεις των κατοίκων ήταν περιορισμένες στη διάρκεια της Κατοχής. Δεν επιτρεπόταν η βίσοκηση ζώων σε απόσταση 500 μέτρων από το στρατόπεδο. Οι ώρες στις οποίες επιτρεπόταν η βισκή ήταν καθορισμένες. Τον Αύγουστο του 1944 χρειάζόταν γραπτή άδεια από την Κοινότητα για να μεταβούν οι κάτοικοι στη Θεσσαλονίκη. Προς το τέλος της Κατοχής οι περιορισμοί έγιναν αυστηρότεροι. Σε μια περίπτωση, ο 30χρονος Ιωάννης Μπέλλης, μετέπειτα πρόεδρος της Κοινότητας Παλαιοκάστρου, χρειάστηκε γραπτή άδεια για να πάει μέχρι το χερσοτόπι, δηλαδή σε βοσκόποτο πρός το Κύλας.

Πρέπει να σημειωθεί ότι από το Μητρώο Κηδεών 1942-1950, που διασώζεται στον ναό του Αγίου Αθανασίου, δεν προκύπτουν ιδιαίτερα φανώμενα νοσηρότητας που να μπορούν να αποδοθούν στην Κατοχή και τις έμμεσες συνέπειές της. Ο πληθυσμός του Ωραιοκάστρου όχι μόνο δε μειώθηκε στη διάρκεια της Κατοχής αλλά παρουσίασε και μικρή αύξηση, η οποία οφειλόταν προφανώς στην εγκατάσταση προσφύγων από την Ανατολική Μακεδονία. Η αύξηση προκύπτει από καταμέτρηση των κα-

12 Πρωτόκολλο, 24.4.1945, 17.10.1943. Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητος Ωραιοκάστρου 10.11.1946-21.8.1949 [εφεξής ΒΑΚΣ3], απόφ. 47/27.11.1949.

13 Για τα αντίτοιχα των γερμανικών στρατών εναντίον του πληθυσμού της Μακεδονίας βλ. το υποδειγματικό έγγραφο Στράτος Δορδονάς, Το αίμα των αθώων. Αντίτοιχα των γερμανικών αρχών κατοχής στη Μακεδονία, 1941-1944, Αθήνα 2008.

14 Πληροφορίες που διασταύρωθηκαν από συνεντεύξεις των Δημήτρου Καλώνη, Απόστολου Δαμανίδη και Αναστάσιου Μπάτου.

15 Αυτόθι.

16 Αυτόθι.

17 Κατάλογος των προσφύγων που διέμεναν στο χωριό διαβίβασε η Κοινότητα στη Γενική Διοίκηση Μακεδονίας τον Ιούλιο του 1943. Ο ίδιος ο κατάλογος δε διασώθηκε.

18 Πρωτόκολλο, 5.9.1943 και 28.9.1943.

To 1942 (πιθανή χρονολόγηση της φωτογραφίας) η κατοχή ζώων έλξης ήταν μεγάλο πλεονέκτημα για την καθημερινή ζωή. Το επόμενο έτος όλα τα γαϊδούρια επιτάχθηκαν. Αρχείο Απόστολον Δαμασιδή.

τοίκων τον Μάιο του 1943¹⁹. Ισως καταγράφηταν στο Ωραιόκαστρο απηνοτρόφοι οι οποίοι στην απογραφή του 1940 είχαν απογραφεί στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Φαίνεται πάντως ότι υπήρξε κάποια μετακίνηση από τον συνοικισμό του Παλαιοκάστρου, πιθανώς προς την Ασπρόβουση, στην οποία οικοδομήθηκαν κατοικίες το 1943²⁰. Σε αυτήν τη μετακίνηση μπορεί να αποδοθεί η μείωση του πληθυσμού του Παλαιοκάστρου κατά 7%. Ενδέχεται, όμως, να υπήρξαν και άλλοι λόγοι προσπορνής μετακίνησης –σχετικοί με την ασφάλειά των κατοίκων– από το Παλαιοκάστρο προς την Ασπρόβουση και το Ωραιόκαστρο, το οποίο εμφανίζει αύξηση κατά 11%.

Τον Φεβρουάριο του 1944 διατάχθηκε η επίταξη του δημοτικού σχολείου για να εγκατασταθούν εκατό εργάτες, οι οποίοι έκαναν έργα οδοποιίας. Δε γνωρίζουμε την προέλευση των εργατών, που πιθανώς να ήταν αιχμάλωτοι²¹. Το σχολείο, όμως, δεν επωρούσε για να στεγάσει τόσους ανθρώπους και η Κοινότητα ζήτησε από τη Διεύθυνση Στρατιωτικής Γερμανικής Οδοποιίας να υποδειξεί τρόπο στέγασης των εργατών λόγω ελλείψεων οικημάτων. Ήδη είχαν επιταχθεί από τους Γερμανούς κατοικίες, όπως η οικία της Ταπιανής Ζαραφίδου, πεθεράς του Π. Μανδρατζή, και των οικογενειών Μπάτου και Τομπάζη²². Επιτάξεις ζώων είχαν αρχίσει από τον Νοέμβριο του 1942 και συνεχίστηκαν. Τον Δεκέμβριο του 1943 επιτάχθηκε, επί παραδείγματι, το βόδι του N. Μπάτου. Τον Ιούλιο του 1943 απαγορεύτηκε ο αλώνισμός με ζώα, για να μην καταπονούνται τα ελάχιστα που είχαν απομείνει (αντό σήμερας ότι το αλώνισμα έπρεπε να γίνει αποκλειστικά με ανθρώπινο κόπο). Τον Οκτώβριο του 1943 πολλοί κάτοικοι δεν μπορούσαν να καλλιεργήσουν τα χωράφια, διότι δεν είχαν αροτρώντα ζώα και η Κοινότητα ζήτησε από τη Γενική Διοίκηση πετρέλαιο για να χρησιμοποιηθούν βενζινάροτρα (ας σημειωθεί πάντως η απόλυτη έλλειψη πετρελαίου²³, που καθιστούσε το αίτημα ουτοπικό). Τον Μάιο του 1943 επιτάχθηκαν ακόμη και τα γαϊδούρια. Τον Ιανουάριο του

1944 πάνω από είκοσι κάτοικοι ζήτησαν βεβαίωση από την Κοινότητα ότι δεν κατείχαν αροτρώντα ζώα²⁴. Ωστόσο, κατάφεραν να καλλιεργήσουν περισσότερες εκτάσεις, μεταξύ των οποίων και τη βοσκή του αεροδρομίου. Από τη συνολική έκταση των 193 στρεμμάτων, καλλιεργήθηκαν τα 177. Το αεροδρόμιο είχε περιορισμένη σημασία ως βοσκήσιμη έκταση, δεδομένου ότι είχαν απομείνει ελάχιστα ζώα. Στο μεταξύ, άρχισε δειλά-δειλά και πάλι καλλιεργεία καπνού, σε μικρή κλίμακα²⁵.

Στις συναλλαγές επικρατούσε ο αντιπραγματισμός. Χαρακτηριστική είναι η εκμιθώση χωραφών της εκπλήσιας το 1943: Σήμερα την εικοστήν έκτην του μηνός Σεπτεμβρίου εδώσαμε [εκμιθώσαμε] τα χωράφια // εις τον Μιχαήλ Κουφανάκην 3 στρέμματα προς 21 οκάδες το στρέμμα, 63 οκάδες // Μιχαήλ Γούλην 19 στρέμματα προς 7 οκάδες, 134 οκάδες // Χρήστον Σαραμούνδα 8 στρέμματα προς 6 οκάδες, 48 οκάδες²⁶.

Έτσι, έστω και αν δεν έλαβε τις δοματικές διαστάσεις που χαρακτηρίζουν άλλες περιοχές, η περίοδος της γερμανικής Κατοχής ήταν δυσχερής για τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου. Για αρκετά αναντικατάστατα αγαθά ήταν απολύτως εξαρτημένοι από τις διανομές του Ερυθρού Σταυρού, όπως επί παραδείγματι για την κανίνη, που διανεμήθηκε για πρώτη φορά τον Απρίλιο του 1944. Έως τότε όσοι υπέφεραν από ελονοσία ζούσαν χωρίς κανίνη, δηλαδή τελούσαν υπό συνθήκες νοσηλείας του 19ου αιώνα. Επίσης, όταν ο ήλιος έπεφτε, οι κάτοικοι ζούσαν στο σκοτάδι, διότι δεν υπήρχε φωτιστικό πετρόλαιο, τουλάχιστον τον Φεβρουάριο του 1944, οπότε η Κοινότητα ζήτησε από τη Γενική Διοίκηση να της δοθεί μία ποσότητα. Για να διανεμηθούν ταγιάρα, σχηματίστηκε τον Ιανουάριο του 1944 ειδική επιτροπή, ενώ οι εγγεγραφένοι δικαιούχοι ανήλθαν σε 366 (τα τουγάρα αποτελούσαν και μέσο ανταλλαγής, δηλαδή ένα είδος χρήματος). Την άνοιξη του 1944 οι κάτοικοι που παρήγαγαν καλαπούρια –και όχι σιτάρι– αργοτοδήθηκαν από τις κρατικές αρχές. Από τις κρατικές αρχές και τα ελάχιστα εφόδια που διέθεταν εξαρτώνταν και οι απηνοτρόφοι που κατασκεύαζαν τυρί, κυρίως η οικογένεια Μπάτου, προσκεμένου να τους χορηγήθουν οι απαραίτητες ποσότητες άλατος για την τυροκομία²⁷.

Πίνακας 12. Πληθυσμός Κοινότητας Ωραιοκάστρου, Μάιος 1943

Συνοικισμός	Απογραφή 1940	Καταμέτρηση 1943
Ωραιόκαστρο	726	806
Παλαιοκάστρο	403	376
Ασπρόβουση ²⁸	....	86
Σύνολο	....	1.268
Σύνολο (χωρίς Ασπρόβουση)	1.129	1.182

19 Πρωτόκολλο, 29.12.1943, 30.7.1944 και 23.9.1944. Επίσης, 8.5.1943, όπου αναφέρονται οι συνολικοί αριθμοί.

20 Πρωτόκολλο, 25.8.1943 (αναφορά της Κοινότητας προς τη Γενική Διοίκηση).

21 Από τον Αγίουστο του 1943 χρηματοποιούνταν στα δημόσια έργα και αιχμάλωτοι πολέμου. Παναγιάτης Κουπαράνης, «Η Θεσσαλονίκη στην Κατοχή. Ορισμένα ζητήματα» της ίδιας περιόδου.

22 Κατά σερά αναφοράς: Πρωτόκολλο, 4.2.1944, 8.2.1944, 2.3.1944, 16.11.1943, 18.11.1943.

23 Κουπαράνης, ό.π., σ. 195.

24 Ο συνοικισμός αυτός υπαγόταν στην Κοινότητα Μέλισσοχωρίου, γι' αυτό και δεν περιλήφθηκε στον πληθυσμό του Ωραιοκάστρου στην απογραφή του 1940.

25 Πρωτόκολλο, 2.12.1943, 10.6.1943, 17.10.1943, 5.5.1943 και εγγραφές Ιανουαρίου 1944.

26 Πρωτόκολλο, 17.7.1945, 15.11.1945 και 20.8.1945, όπου αίτηση δύο κατοίκων να καλλιεργήσουν καπνό, συνολικά 4 στρέμματα.

27 Σημείωση σε βιβλίο του ναού των Αγίων Αθανασίου.

28 Πρωτόκολλο, 25.4.1944. ομοίως, 8.2.1944, 10.1.1944, 12.5.1944, 9.7.1944.

Τα «παιδιά της Κατοχής». Γυμναστικές επιδείξεις των δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου. Χρονολογία: 1948.
Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

10. Τα μεταπολεμικά χρόνια (1946-1962)

Μετά την καταστροφή των μέσων παραγωγής στη διάρκεια της Κατοχής, τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια υπήρξαν περίοδος ανασύνταξης και αναδιάρθρωσης.

Μια φαινομενικά άσχετη μαρτυρία μας δείχνει τις συνθήκες που επικρέτησαν στο Ωραιόκαστρο στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου. Συνήθως, η Κοινότητα Ωραιοκάστρου εκμίσθων την είσπραξη του φόρου προϊόντων γης σε ιδιώτη. Ο μισθωτής πλήρωνε στην Κοινότητα ένα συγκεκριμένο ποσό και αναλάμβανε στη συνέχεια να εισπράξει τους φόρους σε είδος από τους κατοίκους. Έπειτα πουλούσε τα προϊόντα που είχε συγκεντρώσει και, ανάλογα με την ποσότητά τους, το κόστος συγκέντρωσης και τις τιμές της αγοράς, πετύχαινε μικρότερο ή μεγαλύτερο κέρδος. Ο μισθωτής του φόρου για την περίοδο 1948-1949 αποδείχθηκε αισυνεπής και δεν πλήρωσε ολόκληρο το ποσό. Το 1950 ζήτησε από το κοινοτικό συμβούλιο να μειωθεί η οφειλή του, ισχυρίζομενος ότι λόγω της συμμοριακής δράσεως δεν μπόρεσε να συγκεντρώσει τον φόρο. Ο ισχυρισμός αυτός –που αναφερόταν στις εχθροπραξίες του εμφύλιου πολέμου– ίσως να γινόταν πιστευτός σε κάποια κεντρική υπηρεσία, αλλά εξόργισε το κοινοτικό συμβούλιο του Ωραιοκάστρου. Εις την περιφέρειαν αυτήν επικρατεί πλήρης ησυχία και ασφάλεια και ουδεμία συμμοριακή δράσης παρετηρήθη ούτε και τοιούτος κίνδυνος υπήρξεν, σημειώνεται στο σκεπτικό της απόφασης που απέρριψε το αίτημα¹. Όχι μόνο δράση αλλά ούτε και κίνδυνος. Δεν έχουμε παρά να νιοθετήσουμε αυτήν τη διαπίστωση, δεδομένου ότι δεν εντοπίσαμε κάποιο εύρημα που να την αντικρουει. Μόλις τον Απρίλιο του 1949, όταν δηλαδή πλέον οι εχθροπραξίες πραγματοποιούνταν σε πολύ μεγάλη απόσταση από τη Θεσσαλονίκη, το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε δαπάνη για την αγορά 600 οικάδων αισθέστη, με σκοπό την κα-

Πίνακας 13. Πληθυσμός 1951 βάσει απογραφών

Συνοικισμός	1951	1940	Διαφορά
Ωραιόκαστρο	797	726	+ 71
Παλαιόκαστρο	437	403	+ 34
Σύνολο	1.234	1.129	+105

τασκευή πολυβολείου, προς ασφάλειαν των συνοικισμού, και αυτό όχι από δική του πρωτοβουλία αλλά προτάσει των στρατιωτικών αρχών².

Η σχετική ηρεμία των χρόνων της Κατοχής φαίνεται ότι διαμόρφωσε ευνοϊκό κλίμα και για την περίοδο του εμφύλιου πολέμου. Στην απογραφή του 1951 ο πληθυσμός της Κοινότητας ανήλθε σε 1.234 άτομα, αυξήθηκε δηλαδή από το 1940 κατά 9,3% (βλ. Πίνακα 13).

Η ποσοστιαία πληθυσμιακή αύξηση στο Ωραιόκαστρο ήταν μεγαλύτερη από τις γειτονικές κοινότητες. Ήταν κατά τη ψηφλότερη από την αντίστοιχη στη Νεοχωρούδα και αισθητά μεγαλύτερη από την αύξηση του πληθυσμού στο Μελισσοχώρι (βλ. Πίνακα 14).

Πίνακας 14. Ποσοστιαία αύξηση πληθυσμού 1940-1951 σε γειτονικές κοινότητες

Κοινότητα	Αύξηση 1940-1951 επί τοις εκατό
Νεοχωρούδα	8,5
Μελισσοχώρι	4,6
Ωραιόκαστρο	9,3

1 Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1949-1951 [εφεξής ΒΑΚΣ4], απόφ. 58/29.1.1950.

2 Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1946-1949 [εφεξής ΒΑΚΣ3], απόφ. 118/10.4.1949.

Στη γέφυρα της Αγίας Παρασκευής.
Χρονολογία: Δεκαετία 1940.
Αρχείο Αστέριου Τέλιοντη.

10.1. Από την αγροτική κοινότητα στο θέρετρο

Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι της κοινοτικής ηγεσίας ήταν σταθεροί, έστω και αν τα πρόσωπα εναλλάσσονταν στα κοινοτικά συμβούλια. Ήταν στόχοι εντελώς ειρηνικοί· εξέφραζαν έναν αγροτικό συνοικισμό που επιδίωξε συστηματικά να μετατραπεί σε παραθεριστικό κέντρο. Μία από τις σημαντικότερες και διαχρονικές μεταπολεμικές αποφάσεις της Κοινότητας Ωραιοκάστρου ήταν η εκποίηση οικοπέδων σε αστικές οικογένειες, προκειμένου να συνεχιστεί το επιτυχημένο πείραμα του αστικού συνοικισμού και να προσελκυστούν περισσότεροι παραθεριστές. Ο πρόδρος της Κοινότητας Τσαψείδης εισηγήθηκε ως εξής για την πώληση κοινοτικού οικοπέδου, μεσούντος του εμφύλιου πλέον:

...κατά την ρυμοτόμησην των συνοικισμού εις πολλά σημεία πέριξ αυτού εχαράχθησαν αστικά κοινοτικά οικόπεδα με σκοπόν όπως εκποιηθούν εις αστικάς οικογένειας δι' ανέγερσιν επαύλεων, δενδροφύτευσην των οικοπέδων διά καρποφόρων και καλλωπιστικών δένδρων και δημιουργήθη σύτα ο συνοικισμός ημών θέρετρον, πρόγμα όπερα κατά 80% μέχρι σήμερον επετείχη. [...] [Από τη] δημιουργίαν παραθεριστικού κέντρου πολλά έχει να ωφεληθῇ η Κοινότης και οι κάτοικοι καθ' δύον πρώτον δημιουργεῖται εργασία εις τους κατοίκους, δεύτερον ενοικιάζονται κατά τας θερινάς περιόδους αι οικίαι των κατοίκων εις την υποφερτάς, επί πλέον δε εκποιόντα την πρόσω την σκοπόν αντόν χαραχθέντα οικόπεδα ενισχύεται το κοινοτικόν ταμείον διά την εκτέλεσην απαραίτητων κοινοτικών έργων, ως η ύδρευσις, η οδοποιία κ.λπ.³.

Η ίδια εισήγηση προδιαγράφει και τα όρια της αγροτικής ανάπτυξης της Κοινότητας: Σημειωτέον ότι λόγω των ορεινού του εδάφων και των αγόνων τούτων η θέσης των κατοίκων από οικονομικής απόδιψης είναι προβληματική, μόνον διά της δημιουργίας παραθεριστικού κέντρου η οικονομική θέσης των κατοίκων είναι δυνατόν να βελτιωθῇ σημαντικά ή μάλλον είναι σωτηρία των κατοίκων. Αφού λοιπόν η σωτηρία των κατοίκων θα ήταν η μετατροπή της αγροτικής-κτηνοτροφικής Κοινότητας σε θέρετρο, ένα μέσο για την πραγμάτωσή της ήταν η συνύπαρξη της Κοινότητας με ένα προάστιο. Το αστικό προάστιο θα ήταν ο πόλος για την προσέλκυση παραθεριστών. Το ιδανικό κατάλυμα για μία μέση οικογένεια παραθεριστών ήταν ο όροφος μιας έπαυλης και οι ευκατάστατοι Θεσσαλονικείς αναζητούσαν μια αγγελία σαν αντή (1958): Ενοικιάζεται ο δευτέρος όροφος εκ δύο δωματίων, σάλας κοντίνας, βίλλας εις Ωραιοκάστρον, πλησίον παιδικών κατασκηνώσεων⁴. Ο αστικός συνοικισμός στο Ωραιοκάστρο ήταν ένα από τα πρώτα προόστια της Θεσσαλονίκης. Δεν έμενε, λοιπόν, παρά καν επεκτάθει ο αστικός συνοικισμός με την εκποίηση κοινοτικών οικοπέδων. Το σκεπτικό αυτό φανώνταν σωστό, δεδομένου ότι δεν ήταν δυνατό να προβλεφθεί η μετέπειτα ενσωμάτωση του θερέτρου στο πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης. Άς σημειωθῇ ότι το πρός πώλησην οικόπεδον δεν

πρόκειται να χοησμοποιηθῇ διά κανένα άλλον κοινοτικόν σκοπόν. Οι τιμές των υπό εκποίηση κοινοτικών οικοπέδων ήταν χαμηλές. Το 1947 η πρώτη προσφορά για οικόπεδα στο βουνό, εμβαδού 1.400 τ.μ., ήταν ένα εκατομμύριο⁵, που είχε αξία περίπου 4 χρυσές λίρες, δύο δηλαδή ένας μέσος μισθός.

Στην ίδια λογική εντάσσεται και η φιλοξενία κατασκηνώσεων στους λόφους πάνω από τον συνοικισμό. Ήταν ιδιαίτερη τοποθεσία για κατασκηνώσεις, λόγω του κλίματος και της μικρής απόστασης από τη Θεσσαλονίκη. Μια μεγάλη κατασκήνωση ήταν του Ταμείου Ασφαλίσεως Αρτεργατών⁶. Όμως οι ποσότητες του νερού ήταν περιορισμένες –το πρόβλημα της ύδρευσης εμφανίζεται ήδη οξύμενο το 1947– και ο παράγοντας αυτός ήταν το κυριότερο εμπόδιο στη διαδικασία μετατροπής του Ωραιοκάστρου σε προάστιο και θέρετρο. Χαρακτηριστικό είναι το εξής γεγονός: Το 1948 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να παραχωρήσει έκταση 10 στρεμμάτων στην Επιτροπή Μαθητικών Συσστάτων και Εξοχών στη θέση Ασπρόβουση, πάνω από τα οικόπεδα Μοσκώφ και Πατσάκωφ, νοτιοδυτικά από τον δημόσιο δρόμο προς το κοινοτικό υδραγωγείο, για να δημιουργηθεί κατασκήνωση. Όμως, οι αρμόδιοι της κατασκήνωσης θα έπρεπε να λύσουν μόνο τους το πρόβλημα της ύδρευσης. Στην απόφαση αναφερόταν σαφώς ότι η παραχώρηση δεν περιλάμβανε νερό για την κατασκήνωση⁷. Έτσι, με το αιτιολογικό ότι η Κοινότητα δεν ήταν κυρία της έκτασης που παραχώρησε, η παραχώρηση ανακλήθηκε τον Σεπτέμβριο του 1950, όταν οι αρμόδιοι για τη δημιουργία της κατασκήνωσης άρχισαν να πεξέουν την Κοινότητα να εξασφαλίσει την απατούμενη ποσότητα νερού⁸.

³ ΒΑΚΣ3, απόφ. 39/9.2.1947.

⁴ Μακεδονία, φ. 5.6.1958, σ. 6.

⁵ ΒΑΚΣ3, απόφ. 39/9.2.1947.

⁶ Λειτουργόν του Αύγουστου και φιλοξενούσε παιδιά 8-12 ετών. Βλ. διά του τύπου πρόσκληση προς τους γονείς να συνοδεύσουν τα παιδιά τους στους ιατρούς του ταμείου για εξέταση. Μακεδονία, φ. 25.7.1958, σ. 4.

⁷ ΒΑΚΣ3, απόφ. 88/14.9.1948.

⁸ ΒΑΚΣ4, απόφ. 108/4.9.1950.

Το 1950 το κοινωνικό συμβούλιο προχώρησε σε μια θεαματική ενέργεια, που είχε περισσότερο συμβολικό παρά ουσιαστικό χαρακτήρα. Με εισήγηση του προέδρου Χ. Τριανταφύλλιδη, 51 ετών, ανακήρυξε το Ωραιόκαστρο ως τουριστικό κέντρο, διότι από το 1932 και εδώθεν [...] παραθερίουν ενταύθα κατ'έτος περί τις 300-400 αστικάς οικογενείας, επί πλέον δε αι παιδικά και αι μαθητικά κατασκηνώσεις και τουανται κοινωνικής προνοίας⁹.

Τον Ιανουάριο του 1951 το κοινωνικό συμβούλιο επέβαλε μια σειρά από κανόνες για την τουριστική αξιοποίηση των συνοικιών. Εφεξής οι κάτοικοι ήταν υποχρεωμένοι να καθαρίζουν τον χώρο μπροστά στα οικόπεδά τους. Επίσης, ήταν υποχρεωμένοι να απομακρύνουν τις κοπούλες από τον κατοικημένο χώρο. Ακόμη, θα έπρεπε να σέβονται την κοινή ησυχία: *Απαγορεύεται εις τους κατοίκους και μη να περιφέρονται πέραν της 12ης νυκτερινής με όργανα και τραγούδια, διά την ησυχίαν των παραθεριζόντων οικογενειών, αναφέροι επι λέξει η απόφαση¹⁰.* Φάνεται ότι οι μεταφεσονύκτεις καντάδες είχαν προκαλέσει παράπονα εκ μέρους των παραθεριστών.

Τον Ιούλιο του 1951 το νεοεκλεγέν κοινωνικό συμβούλιο, με πρόεδρο τον Δημήτριο Κασμίδη, ακύρωσε την απόφαση του προηγούμενου να εξουσιθώσει σε καλλιεργητές τον κοινωνικό αγρό Κρυονερίου, διότι ο τόπος χρειαζόταν ως αθλητικός χώρος. Αποφασίστηκε μάλιστα να καλλωπιστεί με δενδροφυτεία καθόσον ο συνοικισμός μας αποτελεί τουριστικόν κέντρον. Επίσης, αποφασίστηκε να μην εκμισθωθεί ο κοινωνικός αλωνότοπος, διότι χρειαζόταν στους κατοίκους για το αλώνισμα, που δεν έπρεπε να γίνεται σε σημεία που ενοχλούσαν τους παραθεριστές¹¹.

Ηδη στη δεκαετία του 1950 λειτουργούσε ξενοδοχείο στο Ωραιόκαστρο, στο οποίο συχνά αποσύρονταν οι μεγάλες ποδοσφαιρικές ομάδες της Θεσσαλονίκης το Σάββατο προς ανάπανταν μέχρι της στιγμής των αγώνων¹². Το γεγονός αυτό έδινε εκδρομικό κύρος στο θέρετρο. Ένδειξη του κύρους ήταν οι συ-

ξενοδοχείο Λαζαρίδη, με την επωνυμία «Παράδεισος». Χρονολογία: 1958.
Αρχείο Μίλτιάδη Λαζαρίδη. Τουριστικό σήμα κατατεθέν του Ωραιοκάστρου.
Πολλοί Θεσσαλονικείς παραθέρουσαν στο ξενοδοχείο αυτό, χωρίς να εξαιρείται και ο συγγραφέας του παρόντος.

χνές χειμερινές εκδρομές των εκδρομικών σωματείων της Θεσσαλονίκης. Την Κυριακήν ο Β.Α.Ο. διοργανώνει απογευματινόν περίπατον εις Ωραιόκαστρον. Αναχώρησης την 3ην μ.μ. εκ του πρακτορείου λεωφορείων, Αριστοτέλους 12¹³. Ο όμιλος φίλων ιπταμονούν θα εκδομή την Κυριακήν εις Μελισσοχώριον μέσω Ωραιοκάστρου. Αναχώρησης 8 π.μ. εκ της πλατείας Αριστοτέλους¹⁴. Χειμερινούς περιπάτους στο Ωραιόκαστρο διοργάνωνε και ο Ορειβατικός Όμιλος, με σημείο αναχώρησης το πρακτορείο των λεωφορείων στην οδό Αριστοτέλους στις 10 π.μ. και επιστροφή στις 6.30 μ.μ. Τα έξοδα για κάθε πεζόπόρο ήταν περίπου 15 δραχμές¹⁵, ποσό προσιτό για τα μεσαία στρώματα. Συνήθεις ήταν και οι θερινές εκδρομές, όπως εκείνη του προσωπικού Βεργόπουλος-Μέλκα την Κυριακήν εις Ωραιόκαστρον, βίλλα Βεργόπουλον¹⁶. Τα σαββατοκύριακα η συρροή ήταν εντυπωσιακή. Τον Δεκαπενταύγουστο του 1959 ο τύπος αναφέρει στην πρώτη σελίδα ως σημαντικό γεγονός τον συνωστισμό στα λεωφορεία προς το Ωραιόκαστρο, που σημειώθηκε την παραμονή της εορτής λόγω της διήμερης αργίας¹⁷. Ισως συνέβαλε σε αυτήν και η πανήγυρις με αγρυπνία του νέου ναού της Κοίμησης της Θεοτόκου¹⁸.

Το 1962 λήφθηκε μια απόφαση πολύ σημαντική για το μικρό μέγεθος του κοινωνικού προϋπολογισμού. Επειδή προσφανώς οι υποχρεώσεις των κατοίκων ως προς τη δημιόσια καθαριότητα δεν τηρούνταν ή αν τηρούνταν δεν ήταν αποτελεσματικές, αποφασίστηκε η σύνταση συνεργείου καθαριότητος εξ ενός εργάτων μεθ' ενός κάρρου, τον οποίον σκοπός θα είναι η συγκέντρωσης και μεταφορά των απορριμμάτων μακράν των συνοικισμών, καθόσον ο συνοικισμός αποτελεί τουριστικόν κέντρον και απαιτείται καθαριότης εν αυτώ¹⁹.

10.2. Διαθεσιμότητα γης. Επεκτάσεις και εκποιήσεις οικοπέδων

Στη δεκαετία του 1950 σημειώθηκαν δύο σημαντικές εξελίξεις ως προς τη διαθεσιμότητα γης. Η πρώτη ήταν η παραχώρηση από το Δημόσιο στην Κοινότητα 60 περίπου αγρών, βοσκών και οικοπέδων και η δεύτερη η ίδρυση του Οικοδομικού Συνεταιρισμού Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων.

Η παραχώρηση των οικοπέδων έγινε με απόφαση του Υπουργού Ανδρέα Αποστολίδη το 1953²⁰. Ύστερα από μακροχρόνια διαδικασία για την εκτίμηση της αξίας τους από τις αρμόδιες επιτροπές του Δημοσίου, η Κοινότητα αποφάσισε να εκ-

9 ΒΑΚΣ4, απόφ. 54/8.1.1950

10 ΒΑΚΣ4, απόφ. 148/11.1.1951.

11 Βίβλιο Αποφάσεων Κοινωνικού Συμβουλίου 1951-1953 [εφεξής ΒΑΚΣ5], απόφ. 1/13.7.1951.

12 Μακεδονία, φ. 31.8.1957, σ. 5.

13 Μακεδονία, φ. 15.1.1958, σ. 2.

14 Μακεδονία, φ. 11.1.1958, σ. 2.

15 Μακεδονία, φ. 2.2.1958, σ. 2.

16 Μακεδονία, φ. 6.6.1958, σ. 2.

17 Μακεδονία, φ. 15.8.1959, σ. 1.

18 Μακεδονία, φ. 12.8.1959, σ. 2.

19 Βίβλιο Προεκπιών της Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1959-1962 [εφεξής Πρακτικά ΚΕΣ], συνεδρίαση 16.5.1962, απόφ. 10.

20 ΦΕΚ Β' 251/7.11.1953, όπου και κατάλογος των οικοπέδων με αναφορά στην αριθμητική τους στον κτηματικό γάρη Ωραιοκάστρου.

«Πέντε λεπτά από το κέντρο». Η εμπορευματοποίηση της γης στα πέριξ της πόλεως έχει αρχίσει. (Μακεδονία, φ. 10.2.1959, σ. 6).

ποιήσει 33 από αυτά, που κρίθηκαν εντελώς άγονα και πετρώδη σε τιμές 14 ως 18 (νέες) δραχμές το τετραγωνικό μέτρο. Η προσδοκία των κοινοτικών γηγενών ήταν ότι μετά την πώλησή τους θα οικοδομούνταν επαύλεις και θα αποκτούσε η Κοινότητα έσοδα για τα έργα υδροδότησης, οδοπορίας, δενδροφύτευσης κτλ. Τα 19 οικόπεδα βρίσκονταν στη βορειοανατολική πλευρά του συνοικισμού και τα 14 στη νότια. Τα βορειοανατολικά ήταν ακριβότερα (18 δραχμές η ελάχιστη τιμή ανά τετραγωνικό μέτρο) και τα νότια φτηνότερα (14 δραχμές). Οι τιμές αυτές αντιστοιχούσαν σε 47-60 χρονές λίρες το στρέμμα. Τα οικόπεδα εκτεθήκαν κατ' επανάληψη σε δημοπρασία, αλλά τα αποτελέσματα κρίθηκαν ασύμφορα για την Κοινότητα και η διαδικασία παρατάθηκε επί μερικά χρόνια²¹.

Ο Οικοδομικός Συνεταιρισμός Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων ιδρύθηκε το 1955. Απέκτησε με αγορά από τους κατοίκους του Ωραιοκάστρου αγροτεμάχια έκτασης 440 στρεμμάτων, με μέση τιμή 2,5 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο (8 χρονές λίρες το στρέμμα), με τα οποία δημιουργήθηκε οικισμός. Το 1963 κληρώθηκαν 159 κλήροι, με μέση έκταση ένα στρέμμα, και στη συνέχεια άρχισε η οικοδόμηση του συνοικισμού Γαλήνη²². Για τον οποίο αυτόν το 1957 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου πρόεψε σε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου²³.

Το 1951 το Δημόσιο (Επιτροπή Απαλλοτριώσεων) παραχώρισε οικόπεδα σε κτηνοτρόφους που κατοικούσαν από πολλά χρόνια στο Παλαιόκαστρο είτε στις οικίες των γονέων τους είτε σε προικώα ακάνητα, καθώς είχαν παντρευτεί δημότισσες από τον συνοικισμό Παλαιοκάστρου²⁴.

Την ίδια χρονιά, ύστερα από αίτηση του Γεωργικού Συνεταιρισμού Ωραιοκάστρου, η Κοινότητα παραχώρισε τον χώρο της καταναποθήκης για ανέγερση γραφείου και αποθήκης του συνεταιρισμού²⁵. Επειδή ο χώρος αυτός δεν επαρκούσε, ο συνεταιρισμός ζήτησε να του παραχωρηθεί και έκταση από το οικόπεδο της πλατείας. Το κοινοτικό συμβούλιο αποδέχθηκε την αίτηση και παραχώρισε στον συνεταιρισμό έκτασην πλατείας και εκ των χώρων καταναποθήκης συμπεριλαμβανομένης και ταύτης έκτασιν 840 τ.μ. οριζομένης της εκτάσεως ανατολικώς εκ της οδού Κομνηνών, εκ της γωνίας καταναποθήκης έως οδού αγορήσης προς οικίαν Χρ. Τριανταφυλλίδου μέτρα 32²⁶.

Τέλος, πρέπει να σημειωθεί ότι το κοινοτικό συμβούλιο αποδρόφησαν οι πολλαπλές ρυμοτομικές παραφάσεις, η οικοδόμηση έξω από τα όρια των οικοπέδων και η περίφραξη κοινοτικών εκτάσεων. Καθώς η γη έμπταινε σε φάση εμπορευματοποίησης, καθώς η ανταλλακτική αξία της αυξανόταν, ενώ από την άλλη

ΟΙΚΟΠΕΔΑ ΧΩΡΙΣ ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΗΝ

“Αριστος έπογραφή δριστικού συμβολαίου και έξιφλησις στ 30 μήνες.

ΜΟΝΑΔΙΚΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ως αποκτήσετε ένα οικόπεδον με συνυφορτωμένους δρόμους, νέρο και δίλων το εικοσιτετράσωρον και σύγχρονες ρυμοτομίαν. Ιδεώδης τόπος μονίμου διαμονής με θέαν και κάτια έξιφρετικάν.

ΠΕΝΤΕ ΛΕΠΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΚΕΝΤΡΟ

ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Έπισκεψες των οικόπεδων, έλες τάξις έργασίμους ώρας έπος το γραφείον μας δωρεάν, με οικοτεκνητας της έπιχειρησιας.

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ: ΚΤΗΜΑΤΙΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

ΒΑΣ. ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ & ΣΙΑ

ΕΓΝΑΤΙΑ 63

πλευρά η διαθεσμότητά της μειωνόταν, ολοένα και περισσότεροι κάτοικοι ήταν διατεθεμένοι να παραβούν τον νόμο και να έρθουν σε σύγκρουση με την οργανωμένη Κοινότητα. Τουλάχιστον είκοσι δικαστικές διαδικασίες κινήθηκαν από το κοινοτικό συμβούλιο στη δεκαετία του 1950, για ισάριθμες περιπτώσεις καταπάτησης.

10.3. Έργα οδοποίας

Μεγάλα εμπόδια στην επισκεψιμότητα του Ωραιοκάστρου, αμέσως μετά τον πόλεμο, ήταν η κακή κατάσταση των δρόμων και η ακόμη χειρότερη κατάσταση των λεωφορείων. Τα προβλήματα αυτή βέβαια ήταν συνήθη στην Ελλάδα της εποχής, αλλά για μια Κοινότητα που επιδύωκε να προσελκύσει πλαθερούτες και ειδοφορείς είχαν ιδιαίτερη σημασία. Στις αρχές του 1948 το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι τα εκτελούντα την συγκοινωνίαν αυτοκινήτα είναι εντελώς πεπαλαιωμένα και η ζωή των κατοίκων και των παραθεριστών κινδυνεύει. Οι ιδιοκτήτες φόρωναν διπλάσιο αριθμό επιβατών από τον προβλεπόμενο. Περίπου εκείνη την εποχή το λεωφορείο που ανήκε στον Ιωάννη Κασιμίδη ανατράπηκε και καταστράφηκε²⁷. Τελικά, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να αναθέσει την εκτέλεση της συγκοινωνίας στα λεωφορεία Λαγκαδά, τα οποία ήταν καινούργια και ασφαλή²⁸. Η απόφαση τελεσφόρησε, αφού το 1950 τη συγκοινωνία Θεσσαλονίκης-Ωραιοκάστρου εκτελούσαν 32 λεωφορεία του Κοινού Ταμείου Συγκοινωνίας Λαγκαδά. Μάλιστα, οι ιδιοκτήτες των πλήρωνων ως τέλος στάθμευσης στο Ωραιοκάστρο το ποσό των 300.000 δραχμών ετησίως (περίπου μια χρυσή λίρα). Από το σύνολο των λεωφορείων που διέθετε το Κοινό Ταμείο του Λαγκαδά, τα 20 φρούριογύνούσε ο Δήμος Λαγκαδά και τα 12 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου, ύστερα από συμφωνία²⁹.

Στο Ωραιοκάστρο τα λεωφορεία στάθμευαν στην κεντρική πλατεία, όπου σχεδιάστηκε να γίνει και το πρακτορείο των λεωφορείων. Μάλιστα, το 1950 η Κοινότητα σκέφθηκε να εξυπόθεσε τον χώρο της πλατείας σε κάποιον επιχειρηματία, για να ανοίξει καφενείο, το οποίο θα είχε δουλειά, όταν θα γινόταν

21 Μακεδονία, φ. 16.12.1958, σ. 6. Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 17.1.1960, απόφ. 1 και συνεδρίαση 17.2.1961, απόφ. 23.

22 Τοπαλόης, δ.τ., σσ. 92-97.

23 Μακεδονία, φ. 20.1.1958, σ. 4, όπου η γνωστοποίηση της επέκτασης του ρυμοτομικού σχεδίου. Βλ. και Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 25.4.1961, απόφ. 28, όπου αναφέρεται η επεκτόνηση 200 τ.μ. εκ των τ' αριθμ. 106 κοινοτικού ρεύματος. Πλειοδότης ήταν ο πρόεδρος του Οικοδομικού Συνεταιρισμού Υπαλλήλων Καπνεμπορικών Επιχειρήσεων, με την 13 δραχμές ανά τ.μ.

24 ΒΑΚΣ5, απόφ. 32/11.12.1951

25 ΒΑΚΣ4, απόφ. 6/3.9.1951

26 ΒΑΚΣ4, απόφ. 10/4.10.1951.

27 ΒΑΚΣ5, απόφ. 98/18.8.1952. το απέχει μερικά χρόνια από την έκταση της γης στην οποία αναπτύχθηκε η Κοινότητα Ωραιοκάστρου.

28 ΒΑΚΣ3, απόφ. 71/18.1.1948.

29 ΒΑΚΣ5, απόφ. 171/13.6.1951.

Εμπομέ φορέματα και αισιοδοξία. Η Βάσω Τελιούση με τις φιλενάδες της. Οι δρόμοι με χώμα και πέτρες. Χρονολογία: 1946. Αρχείο Αστέρου Τελιούση.

μείο Λεωφορείων Λαγκαδά³², που είχε κάθε συμφέρον να διατηρηθεί ο δρόμος σε καλή κατάσταση.

Πολλά έργα έγιναν και για το εσωτερικό δίκτυο. Η γέφυρα Παλαιοκάστρου βρισκόταν σε κακή κατάσταση και το 1949 υπέστη δύο επισκευές³³, ενώ χρειάστηκε μια οιζυκότερη το 1952³⁴. Την άνοιξη του 1950 έγιναν εργασίες για τη διαμόρφωση των οδών του Ωραιοκάστρου, διότι αρχίζει ο παραδερμός των αστικών οικογενειών και απαιτείται ο εξωραϊσμός των συνοικισμού διά να είναι εμφανίσιμος κατά τους θερινούς μήνας³⁵. Το φθινόπωρο έγιναν πολύ πιο εκτεταμένες εργασίες για συρόστωση των οδών του συνοικισμού, με προσωπική εργασία των κατοίκων, διότι τους χειρεργούντις μήνες ήταν αδιάβατοι για τους κατοίκους και τα οχήματα³⁶. Φάνεται ότι τα οχήματα κατακτούσαν ολοένα και περισσότερη σημασία στην καθημερινή ζωή του συνοικισμού. Τον επόμενο χρόνο, το 1951, οι δρόμοι του συνοικισμού ιστοπεδώθηκαν και για να γίνει αυτό χρειάστηκε να αναταναχτούν με δυναμίτη οι πέτρες³⁷. Κατά μήκος της οδού Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης φυτεύτηκαν καλλωπιστικά δένδρα. Η δενδροφύτευση συμπληρώθηκε τον επόμενο χρόνο, οπότε φυτεύτηκαν ακακίες³⁸. Το 1952 πραγματοποιήθηκε επίσης ανυδάσωση³⁹. Δενδροστοιχίες φυτεύτηκαν και το 1953⁴⁰.

Τον Απρίλιο του 1953 αποφασίστηκε η επισκευή της γέφυρας Αξιάκ, διότι κινδύνευε να καταρρεύσει⁴¹. Τον επόμενο μήνα αποφασίστηκε η κατασκευή χωματόδρομου από τον αλευρόμυλο Κοτζώνη μέχρι τα Κόκκινα Λατομεία, καθώς και η διαμόρφωση και ιστοπέδωση οδού προς την κατασκήνωση Βασιλίσσης Αγίου Δημήτριος (όπου αργότερα οικοδομήθηκε η ομώνυμη παιδόπολη)⁴².

Τα έργα του ειδούς αυτού ήταν συνήθη και γίνονταν κάθε χρόνο. Το φθινόπωρο του 1960 ανακατασκευάστηκε και ασφαλτοστρώθηκε η κεντρική οδός του συνοικισμού (οδός Κομνηνών), με χορηματοδότηση από την Τεχνική Υπηρεσία Δήμουν και Κοινοτήτων⁴³. Την ίδια χρονιά έγιναν δευθετήσεις σε αρκετούς αγροτικούς δρόμους και επισκευάστηκε ο δρόμος Ωραιοκάστρου-Παλαιοκάστρου⁴⁴. Την άνοιξη του 1962 επισκευάστηκε με προσωπική εργασία η οδός Αριστοτέλους, διότι είχε γίνει αδιάβατη⁴⁵. Το ίδιο έτος μεταξύ των δαπανών της Κοινότητας περιλαμβάνεται και η διατροφή δύο στρατιωτών που εργάστηκαν για την διάνοιξην οδού Ωραιοκάστρου-Μελισσοχωρίου⁴⁶.

Η κεντρική πλατεία του Ωραιοκάστρου διαμορφώθηκε το 1961⁴⁷.

το πρακτορείο. Πιο επιφυλακτικοί, πάντως, οι επιχειρηματίες δεν έδειξαν ενδιαφέρον την ημέρα της δημοπρασίας³⁰.

Όμως δεν αρκούσε η διευθέτηση του θέματος των λεωφορείων. Το 1951 ο δημόσιος δρόμος προς Θεσσαλονίκη, από τον οποίον δεξεργάταν η συγκοινωνία, είχε καταστραφεί κυριολεκτικώς. Ήστερα από πολλές προσπάθειες, οι δημόσιες υπηρεσίες προγραμμάτισαν την επισκευή του, αλλά για όσο διαρκούσαν οι εργασίες ο δρόμος θα έμενε κλειστός. Η προοπτική αυτή ήταν πολύ ανησυχητική, διότι πλησιάζει η πρασαρειστική περίοδος. Αμέσως η Κοινότητα μεριμνήσε για τη διαμόρφωση και ιστοπέδωση του παλαιού χωραφόδρομου προς Θεσσαλονίκη, προς εκτελεστιν της συγκοινωνίας μέχρι επισκευής του δημοσίου δρόμου³¹.

Τα έργα στον δημόσιο δρόμο έγιναν, αλλά όχι όπως έπερπε. Το επόμενο καλοκαίρι, του 1951, το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι, αν και η δημοσία οδός είχε επισκευαστεί και το Δημόσιο δαπάνησε για τον λόγο αυτόν 120 εκατομμύρια (480 χρυσές λίρες), ήταν απαραίτητη η πισσόστρωση, αλλιώς ο δρόμος θα καταστρεφόταν και πάλι. Η στρώση με πίσσα κόστιζε 50 εκατομμύρια (200 χρυσές λίρες). Η Κοινότητα διέθετε 20 εκατομμύρια. Ευτυχώς, διέθεσαν άλλα 15 εκατομμύρια οι κάτοικοι του αστικού συνοικισμού (εκπρόσωπός τους ήταν ο ιατρός Θεόδωρος Ανδρεάδης) και 15 εκατομμύρια το Κοινό Τα-

30 ΒΑΚΣ4, απόφ. 139/2.12.1950 και 140/16.12.1950.

31 ΒΑΚΣ4, απόφ. 89/24.6.1950.

32 ΒΑΚΣ5, απόφ. 168/6.6.1951.

33 ΒΑΚΣ4, απόφ. 123/30.4.1949 και 135/26.6.1949.

34 ΒΑΚΣ5, απόφ. 102/18.9.1952.

35 ΒΑΚΣ4, απόφ. 24/4.1950

36 ΒΑΚΣ4, απόφ. 128/4.11.1950

37 ΒΑΚΣ4, απόφ. 145 και 146/10.1.1951.

38 ΒΑΚΣ5, απόφ. 44/8.3.1952 και 54/4.4.1952.

39 Αντόθι, απόφ. 118/21.11.1952.

40 ΒΑΚΣ5, απόφ. 137/17.2.1953.

41 ΒΑΚΣ5, απόφ. 155/1.4.1953.

42 Βήβλο Αποφάσεων Προέδρου Κοινότητος 1954-1968 [εφεξής ΒΑΠΚ], απόφ. 4/15.5.1953.

43 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 8.9.1960, απόφ. 12.

44 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 21.12.1960, απόφ. 19.

45 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 7.3.1962, απόφ. 3.

46 Αντόθι, συνεδρίαση 6.5.1962, απόφ. 9.

47 Αντόθι, συνεδρίαση 17.2.1961, απόφ. 23.

Εκμηχάνιση της παραγωγής
στο Παλαιόκαστρο. Μεταξύ άλλων
εικονίζεται ο Αναστάσιος Μπάρμπας.
Στο βάθος η εκκλησία.
Χρονολογία: 15.3.1950.
Αρχείο Ζωής Μπάρμπα.

10.4. Ύδρευση

Η έλλειψη επαρκούς ποσότητας ύδατος για την αγροτική και οικιακή κατανάλωση ήταν το σημαντικότερο πρόβλημα που αντιμετώπισε η Κοινότητα Ωραιοκάστρου στη μεταπολεμική περίοδο. Οπως επισήμανε ο πρόεδρος της Κοινότητας Τσαμεσίδης τον Μάρτιο του 1947 ...κατά τους θερινούς μήνας το πόσιμον ύδωρ των συνοικισμού Ωραιοκάστρου ελαττούνται σημαντικά, επί πλέον δε οι κάτοικοι οι εγκαταστήσαντες βρύσεις εντός των οικοπέδων αυτών προβαίνουν εις την άρδευσην λαχανικών και άλλων ειδών αυτών εν τω οικοπέδω και ούτω οι κάτοικοι υποφέρουσιν τον ποσόμου ύδατος [...] αν δεν μεριμνήσῃ η κοινότης να θεραπεύση το κακόν οι παραθερισταί θα προτιμήσουν άλλα παραθεριστικά κέντρα [...] τόσον οι κάτοικοι όσον και η κοινότης θα απωλέσουν το σημαντικόν τούτο έσοδον. Η πρόταση του προέδρου για τη θεραπεία του κακού ήταν ο περιορισμός της κατανάλωσης: κατά τους θερινούς μήνες έπρεπε να σφραγιστούν αι ιδιωτικά βρύσεις των κατοίκων και λειτουργήσουν αι κοινοτικά, ας θέλει η κοινότης αυξήση εις κάθε σταυροδρόμιον και όπου αλλού παρίσταται ανάγκη και ούτω θα αποκλειθεί η γενομένη μέχρι τούδε σπατάλη ύδατος και αφεύσεως και θέλει επαρκέστη προς πόσιν των κατοίκων και των παραθεριστών⁴⁸. Οι καλοκαίρι του 1949 επιδιορθώθηκε το δίκτυο ύδρευσης για να μην υπάρχουν διαρροές⁴⁹. Το επόμενο καλοκαίρι απαγορεύτηκε το πόσιμα των δένδρων και των λαχανικών με το λάστιχο (που πρέπει να ήταν νεωτερισμός)⁵⁰, ενώ το μεθεπόμενο προσλήφθηκε υδρονόμος, δηλαδή ένας εργάτης που ανοιγόλεινε τρεις φορές την ημέρα τον διακόπτη της δεξαμενής (συνεπώς η παροχή γινόταν ορισμένες ώρες, τρεις φορές την ημέρα) και επέβλετε τους κατοίκους για να μη γίνεται σπατάλη ύδατος. Η ημερήσια αποζημιώση του ήταν 15.000 δραχμές, δηλαδή πολύ χαμηλή⁵¹.

Βέβαια, τα μέτρα αυτά, ακόμη και αν εφαρμόζονταν ικανοποιητικά, δεν μπορούσαν να επιλύσουν το πρόβλημα, που ήταν η ανεπαρκής διαθέσιμη ποσότητα από τις υφιστάμενες πηγές Κρουνερίου και Ακ Μπουνάρ. Το Δεκέμβριο του 1949 ψηφίστηκε κοινοτική πίστωση 39 εκατομμυρίων δραχμών (περίπου 150 χρυσών λιρών) για τη σύλληψη των υδάτων της πηγής Σερίφ⁵². Τον επόμενο Ιούνιο το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε ότι η πηγή αυτή δεν είχε αξιοποιηθεί⁵³. Προγραμμάτισε, έτσι, έργα για τη σύλληψη περισσότερων υδάτων στην πηγή Σερίφ, τα οποία ολοκληρώθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1951 και στη συνέχεια μεθοδεύτηκε η κατασκευή υδραγωγείου στον ίδιο τόπο και η σύν-

δεση του υδραγωγείου αυτού με τον συνοικισμό⁵⁴. Τα έργα αυτά αποπερατώθηκαν την άνοιξη του 1953⁵⁵.

Στο μεταξύ, η έλλειψη νερού δημιούργησε πολλές εντάσεις. Το φθινόπωρο του 1948 προκλήθηκε δικαστική διένεξη ανάμεσα στην Κοινότητα και τον Αστικό Συνεταιρισμό για την κυριολότητα του νερού⁵⁶. Την άνοιξη του 1949 σημειώθηκε νέα διένεξη ανάμεσα στον Αστικό Συνεταιρισμό και τον ιδιοκτήτη του μοναδικού μεγάλου ξενοδοχείου, ο οποίος έπαιρνε νερό από το ξεχωριστό δίκτυο του αστικού συνοικισμού (ο αστικός συνοικισμός έπαιρνε το 11% της ποσότητας νερού της πηγής Ακ Μπουνάρ, ενώ ο συνοικισμός Αστρόβρυνης ποσοστό 5%). Η Κοινότητα, που μόλις είχε συμβιβαστεί με τον Αστικό Συνεταιρισμό, αποδέχθηκε το δίκαιο του τελευταίου και προσφέρθηκε να δώσει ποσότητα νερού στον ξενοδόχο από την πηγή του Κρουνερίου, αναγνωρίζοντας την συμβολή του ξενοδοχείου προς ανάδειξην των συνοικισμών ως τουριστικού κέντρου. Ωστόσο, ο ξενοδόχος έπρεπε να επιβαρυνθεί με τη δαπάνη της σύνδεσης, ενώ η ποσότητα θα ήταν μικρότερη από εκείνη που ήδη λάμβανε⁵⁷. Γι' αυτό και ο συμβιβασμός απέτυχε. Στη συνέχεια το κοινοτικό συμβούλιο προσφέρθηκε να δώσει στο ξενοδοχείο το 0,5% της ποσότητας της πηγής Ακ Μπουνάρ⁵⁸. Και πάλι όμως δεν επήλθε συνεννόηση. Το κοινοτικό συμβούλιο ζήτησε από τον ξενοδόχο να διαλέξει από ποια πηγή ήθελε να παίρνει νερό, το Κρουνέρι ή την Ακ Μπουνάρ, αλλά εκείνος επέμενε στη διαφορά του με τον αστικό συνοικισμό και το συμβούλιο αποφάσισε να μην αναμειχθεί περαιτέρω⁵⁹. Ωστόσο, τα επόμενα χρόνια αισχολήθηκε με το θέμα πολλές φορές.

Το καλοκαίρι του 1950, η κατασκήνωση του Ταμείου των Αρτεργατών ζήτησε νερό. Αρχικά το κοινοτικό συμβούλιο αποδέχθηκε το αίτημα, αλλά κατόπιν της καταχραγής των κατοίκων και της διαπιστώσεως ότι η τουαύτη ενέργεια θα στερώση πολλούς κατοίκους του ποσόμου ύδατος και κατόπιν της απαιτήσεως της πλειοψηφίας των συμβούλων να επανεξετα-

48 ΒΑΚΣ3, απόφ. 47/18.3.1947.

49 ΒΑΚΣ4, απόφ. 134/26.6.1949.

50 ΒΑΚΣ4, απόφ. 101/11.7.1950.

51 ΒΑΚΣ5, απόφ. 172/15.6.1951. Το ποσό αυτό είχε αγοραστική αξία περί τα 12-15 οικιερινά (2010) ευρώ.

52 ΒΑΚΣ4, απόφ. 49/23.12.1949

53 ΒΑΚΣ4, απόφ. 88/19.6.1950.

54 ΒΑΚΣ5, απόφ. 7/21.9.1951 καα 8/3.10.1951.

55 ΒΑΚΣ5, απόφ. 43/7.3.1952 καα 154/1.4.1953.

56 ΒΑΚΣ3, απόφ. 97/7.11.1948.

57 ΒΑΚΣ3, απόφ. 128/8.5.1949.

58 ΒΑΚΣ4, απόφ. 133/12.6.1949.

59 ΒΑΚΣ4, απόφ. 42/30.10.1949.

στή το ξήτημα, η απόφαση ανακλήθηκε με οριακή πλειοψηφία 3 προς 2⁶⁰.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 ο πληθυμός αυξήθηκε κατά 12% περίπου, ενώ η κατανάλωση νερού πολύ περισσότερο. Επιπλέον έπρεπε να υπολογιστεί η κατανάλωση του υπό πατασκευή συνοικισμού της Γαλήνης και της παιδόπολης Αγίου Δημητρίου⁶¹. Έτσι, η Κοινότητα πραγματοποίησε γεώτρηση στον αλωνότοπο, όπου βρέθηκε λίγο νερό σε μεγάλο βάθος, ενώ η παιδόπολη επιχείρησε γεώτρηση στον κάμπο⁶². Στο μεταξύ η πηγή του Κρυονερίου εξαντλήθηκε. Το φινόπωρο του 1959 το κοινοτικό συμβούλιο διαπίστωσε για την πηγή Κρυονερίου ότι: το ύδωρ της εν λόγῳ πηγής διέφυγεν προφανάς εις άλλας κατευθύνσεις και η πηγή εστέρευσε παντελώς δ' απατείται η καλλιέργεια της πηγής προς ανεύρεσιν και περισυπλογήν του διαφρύνοντος ύδατος υπολογίζομένον εις 40-50 κυβικά κατά εκαπιτερώδων ίνα, ομού μετά των 30 περίπου κυβικών πον ανακαλύφθηκε εκ της γενομένης γεωτρήσεως παρά τον αλωνότοπον, διοχετεύθη εις δεξαμενήν της κοινότητος⁶³. Έτσι, αποφασίστηκε η καλλιέργεια⁶⁴ της πηγής Κρυονερίου.

Επακολούθησε μεγάλο έργο υδροδότησης της Κοινότητας, με κόστος 1.150.000 (νέες) δραχμές (3.830 χρονές λίρες), από το οποίο ποσοστό 85% καλύφθηκε με δάνειο από τον κρατικό προϋπολογισμό. Το έργο απορρόφησε όλη τη δραστηριότητα του κοινοτικού συμβούλου κατά τη διάρκεια του έτους 1960 και επέφερε κάποια ανακούφιση στο πρόβλημα της λειψυδρίας⁶⁵. Χρειάστηκαν πολλά ταξίδια στην Αθήνα για να πειστούν οι αρμόδιοι. Ωστόσο, ακόμη και όταν τελείωσε το έργο, απατήθηκαν νέοι κόποι για να βρεθούν πόροι, ώστε να επεκταθεί το δίκτυο ύδρευσης στο Παλαιοκάστρο, όπου η κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη⁶⁶. Η εωτερική ύδρευση, που διευθεύθηκε με κόπο το 1960, ήταν υποτυπώδης⁶⁷. Μόλις το 1961 ανοιχτήκαν χαντάκια για να περάσει το δίκτυο, μέσα από καλλιεργητένα εδάφη κατοίκων του Παλαιοκάστρου⁶⁸. Τον Μάρτιο του 1962 μεθοδεύθηκε η προσωρινή ύδρευση του Παλαιοκάστρου, με την τοποθέτηση τριών βρυσών σε κεντρικά σημεία, οι οποίες τροφοδοτούνταν από το υδραγωγείο του συνοικισμού Ωραιοκάστρου, καθότι η μέχρι σήμερον υδροληψία των κατοίκων κατέστη προβληματική⁶⁹. Το καλοκαίρι του 1962 συντάχθηκε και ψηφίστηκε πολυσύλιδος Κανονισμός Υδροληψίας της Κοινότητας, ο οποίος καθόλιζε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κατοίκων⁷⁰.

60 ΒΑΚΣ4, απόφ. 88/21.6.1950.

61 Για τη παιδοπόλεις βλ. Lars Baerentzen, «Το “παιδομάζωμα” και οι παιδουπόλεις της βιαίνισσας», *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα 2002.

62 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 22.9.1959, απόφ. 46.

63 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 25.10.1959, απόφ. 47.

64 Η καλλιέργεια πηγής περιλαμβάνει τις εξής ενέργειες: Αφάρεση επιφάνειας εδάφους μέχρι να ανευρεθεί αιδιαπέραστο στρώμα. Διάνοιξη κατηφορικού αιλακούν για τη συγκέντρωση νερού. Επένδυση του αιλακούν με ξερόλιθα και σημπλήρωση του με κροκάλια. Επιστρεψη της ξερούλιθας με σημφόδημα και κάλυψη με άργιλο. Επικάλυψη με χόμα. Κατασκευή φρεατού για τη συγκέντρωση του νερού.

65 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 13.5.1960, απόφ. 7, συνεδρίαση 1.12.1960, απόφ. 8, και συνεδρίαση 15.1.1961, απόφ. 21.

66 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 27.6.1962, απόφ. 16.

67 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 21.12.1960, απόφ. 19.

68 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.9.1961, απόφ. 42. Οι κάτοικοι από των οποίων τα χωράφια πέρασαν οι σωλήνες ήταν οι εξής: Κλέων Καμπάκης, Πέτρος Καμπάκης, Ευάγγελος Μπάτος, Δημήτριος Μπάτος, Σίμος Μπάτος, Ευάγγελος Μπάτος, Σταύρος Καλώνης, Αμιήτριος Μπάτος, Δημήτριος Μπαζάκας, Χρήστος Ουζούνης, Πέτρος Ουζούνης, Κλέων Καμπάκης, Χρήστος Κούντης, Δημήτριος Κούντης, Παναγιώτης Σεκέρκας, Χρήστος Σαραμιώδης, Χρήστος Ουζούνης του Ευαγγέλου, Γεώργιος Βαρδαλάς του Νικολάου, Σταύρος Καμπάκης, Πέτρος Καμπάκης, Στέφανος Βαλάνης, Βασιλείος Ζάπτης, Χρήστος Χαραβόπουλος, Κωνσταντίνος Κούντης, Σωτήριος Κούντης, Αντώνιος Ζάπτης, Σταύρος Καμπάκης, Ελευθέριος Ράπτης, Βασιλείος Κούντης.

69 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.3.1962, απόφ. 5.

70 Πραστικά ΚΣ3, συνεδρίαση 27.6.1962, απόφ. 16.

71 ΒΑΚΣ3, απόφ. 69/21.12.1947, ΒΑΚΣ4, απόφ. 122/30.4.1949 και ΒΑΚΣ4, απόφ. 39/23.10.1949.

10.5. Ηλεκτρισμός

Η ηλεκτροδιμητριανή που είχαν εγκαταλείψει φεύγοντας οι Γερμανοί υπήρξε αντικείμενο διεκδίκησης και εξέφρασε την ελπίδα της Κοινότητας να ηλεκτροφωτίσει τους δρόμους του Ωραιοκάστρου τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια. Η μηχανή βρισκόταν μέσα σε ένα ξύλινο παραπτήριμα, το οποίο είχε τοποθετηθεί στην αυλή του σχολείου. Στη συνέχεια, μία δημόσια υπηρεσία (το Κτηματικό Γραφείο) πήρε τη μηχανή, διότι ως λεία πολέμου έπρεπε να περιέλθει στο Δημόσιο. Έτσι, απέμεινε μόνο το παραπτήριμα στην αυλή του σχολείου, το οποίο χρησιμεύει ως κοινοτικό γραφείο. Τα σπίτια φωτίζονταν με λάμπες πετρελαίου, αλλά χρειαζόταν κάποια ποσότητα ηλεκτρισμού και ετσι η Κοινότητα χρησιμοποίησε μια άλλη ηλεκτροδιμητριανή. Δε γνωρίζουμε αν την είχε πριν από τον πόλεμο ή την αγόρασε μεταπολεμικά, πάντως ο βρετανικός στρατός την επίταξε, τη χρησιμοποίησε και την επέστρεψε χαλασμένη. Το 1949 η Κοινότητα διεκδίκησε δικαιστικά αποζημίωση για την αξία του μηχανήματος και, επειδή η απόκτηση εξοπλισμού του είδους αυτού ήταν δυσχερέστατη στην Ελλάδα, το κοινοτικό συμβούλιο στράφηκε στην ανάκτηση της γερμανικής μηχανής. Τον Οκτώβριο του 1949 η Κοινότητα κατάφερε να αγοράσει την ηλεκτροδιμητριανή, σε τιμή πολύ κατώτερη από εκείνη της αγοράς. Όταν, όμως, η μηχανή επιστράφηκε στο Ωραιοκάστρο, διαπιστώθηκε ότι ο ηλεκτροφωτισμός με πετρέλαιο ήταν εξαρετικά ασύμφορος (και το πετρέλαιο δυσεύρετο). Έτσι, τον Ιανουάριο του 1950, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να εκποιήσει τη μηχανή και να συμβλήθη με ηλεκτρική εταιρεία⁷¹. Υστερα από πολλές διαπραγματεύσεις, τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου ο πρόεδρος της Κοινότητας Χρ. Τριανταφυλλίδης ανακοίνωσε στο συμβούλιο επι λέξει τα εξής:

Επειδή ο συνοικισμός μας από δεκαετίας και πλέον αποτελεί το κυριότερον θέρετρον της πόλεως Θεσσαλονίκης, ένθα παραθερζούν καθ' εκάστην θερινή περίοδον περί τας 300 αστικά οικογενείας εν Θεσσαλονίκης, επί πλέον μαθητικά και παιδικά κατασκηνώσεις περί τα 1.500 άτομα, ωσαύτως λειτουργούν ενταύθα εξοχικά κέντρα και το μόνον εν τη περιφερεία τουνιστικών ξενοδοχείον, [το κοινοτικό συμβούλιο] θεωρεί επιβεβλημένον και λίαν επάναγκες τον ηλεκτροφωτισμόν της κοινότητος διά την εξηπληρέτησην των παραθερζόντων οικογενειών και κατοίκων ως και διά την πρόσδον, πολιτισμόν και ενημερίων των κατοίκων και της κοινότητος. Διά τον ανωτέρω σκοπόν ως

Κάτοικοι των Ωραιοκάστρου φωτογραφίζονται στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης μπροστά σε γεωργική μηχανή. Χρονολόγια: 23.9.1952. Αρχείο Μαρίας Γούλη.

γνωστόν και εις νυμάς τυγχάνει, προέβημεν εις επανειλημμένας διαπραγματεύσεις με την εν Νεαπόλει Θεσσαλονίκης ηλεκτροκίνητη εταιρείαν Κ. Αργυροπούλου και Ν. Κονυτσόδηλου και Σία, ήτις διά της από 20 Μαρτίου 1950 επιστολής αντίς εγνώσιεν ημίν ότι αναλαμβάνει τον ηλεκτροφωτισμόν των οδών και πλατειών της κοινότητος ημών. Μετά της ανωτέρω επιστολής η Επαιροεία αντέβαλεν ημίν ταυτοχρόνως και προϊστολημάνδρους δαπάνης εγκαταστάσεως δικτύου έχοντος ως κάτωθι. Προϊστολημάνδρους δαπάνης εγκαταστάσεως μεταφοράς ηλεκτρικής ενεργείας εις Ωραιοκάστρου και δικτύου φωτισμού οδών και πλατειών υψηλής τάσεως κοινότητος Ωραιοκάστρου δοχ. 229.300.000⁷². Υστερα από διαπραγματεύσεις η προκαταβολή ορίστηκε σε 100.000.000 δραχμές (δηλαδή 400 χρυσές λίρες), από τις οποίες 30% ανέλαβε να καλύψει ο Αστικός Συνεταιρισμός.

Δεδομένου ότι όλες οι κοινότητες γύρω από τη Θεσσαλονίκη φωτίζονταν από την εν λόγω εταιρεία με τους ίδιους όρους, το συμβούλιο αποδέχθηκε την εισήγηση. Σύμφωνα με την απόφαση, ο ηλεκτροφωτισμός θα ανυψώση καταπληκτικά την στάθμην της προσδόνων και πολιτισμού της κοινότητος ημών και θα συντελέσῃ εις την οικονομικήν ανόρθωσιν και ευημερίαν των κατοίκων και της κοινότητος, δεδομένου ότι ο συνοικισμός ημών έχει άπαντα τα φυσικά πλεονεκτήματα και υπερτερεί όλων των άλλων θερέτρων της πόλεως Θεσσαλονίκης και υπολείπεται μόνον ο ηλεκτροφωτισμός αυτού.

Όταν η Νομαρχία ενέκρινε την απόφαση για την ηλεκτροδότηρη, αγοράστηκαν 120 λαμπτήρες των 25 βατ και 20 λαμπτήρες των 40 βατ. Αυτές οι 145 λάμπες φώτιζαν τους δρόμους του Ωραιοκάστρου. Συνολικά, η κατανάλωση ήταν 3.800 βατ. Με αυτά θα επιτυγχανόταν φωτισμός των δρόμων επί 6 ώρες ημεροϊδίως, επί 365 ημέρες⁷³. Αυτή ήταν η πρώτη ηλεκτροδότηση του Ωραιοκάστρου, η οποία επιτεύχθηκε τον Ιούλιο του 1950. Το 1961 η Κοινότητα συμβλήθηκε με τη ΔΕΗ και ενώθηκε με το δίκτυο της.

10.6. Η υλική παραγωγή

Ένας κατάλογος των καταστημάτων του Ωραιοκάστρου που χρονολογείται το έτος 1959⁷⁴ δείχνει τις μεταβολές που είχαν επέλθει από την προπολεμική περίοδο. Τώρα πλέον υπάρχουν τρεις φούρνοι, που σημαίνει ότι οι κάτοικοι δε ξυμάνουν το φωμί στο σπίτι· υπάρχουν κουρέα, που σημαίνει ότι ο ατομικός ευπρεπισμός έχει αποκτήσει μεγαλύτερη σημασία· υπάρχουν οπωροπωλεία και λαχανοπωλεία, ίσως ακόμη για τους παραθεριστές και τους κατοίκους του αιστικού συνοικισμούν υπάρχει επίσης και παγοποιεί, απόδειξη ότι χρησιμοποιείται μαζικά ο πάγος. Τα καταστήματα του 1959 ήταν τα εξής:

Παντοπωλέα: Κυριακίδης Στυλ., Τομαΐζης Κυνοταντίνος, Νικολάδης Γρ., Γεωργιάδης Αχιλλέας, Γρηγοριάδης Παν., Ματσουκατίδης Μιχαήλ, Κανάκης Κ.

Αρτοποιεία: Κυριακίδης Ι., Εξαδάκτυλος Σπύρος, Γεωργιάδης Αχιλλέας.

Καφενεία και εξοχικά: Ρωμανίδης Λ., Χριστοδουλίδης Γ., Μισαηλίδης Θ., Δημητριάδης Δημ., Παπαδόπουλος Κ., Μαστιγοπούλου Ελ., Καμπάκης Κλ., Κονδής Κ.

Κουνεία: Κεστούπουλος Ι., Κοιμίδης Αλ., Παπάς Αστέριος

Κρεοπωλεία: Ιορδανίδης Χρ., Ιορδανίδης Ιερόθεος, Τουσοφίδης Νικ.

Παγοποιείο: Δημητριάδης Νικ.

Οπωροπωλεία, λαχανοπωλεία: Παπαδόπουλος Ναθαναήλ, Τσαραφιτούλιδης Γεώργιος.

Ενώ στο 1932 οι επαγγελματίες ήταν μόνο πέντε, στο 1959 μετρούμε 26, από τους οποίους ο Αχιλλέας Γεωργιάδης, 46 ετών, ασκούσε ταυτοχρόνως το επάγγελμα του παντοπώλη και του αρτοποιού. Από τους 26 επαγγελματίες, οι 16 αναφέρονται στα Μητρώα Αρρένων και είχαν μέση ηλικία 54 ετών (ο νεότερος ήταν 35 ετών και ο γηραιότερος 77). Από τους υπόλοιπους 10, τα επίθετα δείχνουν ότι ήταν κάτοικοι του χωριού, εκτός από 2-3, που πρέπει να ήταν νέοι κάτοικοι. Επαγγελματικά, δηλαδή, η κοινωνία παρέμενε σχεδόν κλειστή. Από την άλλη πλευρά, στις αναγγελίες γάμους που εντοπίσαμε στην εφημερίδα *Μακεδονία* στη δεκαετία του 1950 και αρροφούσαν κάτοικο Ωραιοκάστρου – πάντοτε γυναίκα – ο γαμπρός προερχόταν από άλλο τόπο. Την τάση αυτήν είχαμε επισημάνει και για την προπολεμική περίοδο.

Η τοπική παραγωγή περιλαμβανει τα εξής προϊόντα: σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, καλαμπόκι, λίνο, φακή, σουσάμι, σίκαλη, σταφύλια, πατάτες, ντομάτες, λαχανικά⁷⁵. Είχε, δηλαδή, μεγαλύτερη ποικιλία από την προπολεμική. Τα λαχανικά άρχισαν να διαδίδονται από το 1949, οπότε στον κατάλογο των δικαιαιούχων κοινοτικού ύδατος εμφανίζεται ένας κάτοχος λαχανόκηπου⁷⁶. Αργότερα, όμως, οι περιορισμοί στην κατανάλωση νερού πρέπει να υπονομεύσαν την παραγωγή λαχανικών. Ο καπνός δεν εμφανίζεται μεταξύ των προϊόντων (η κατεδάφιση όλωστε της καπνιποθήκης δείχνει ότι δε χρειάζεται πλέον). Μια καινοτομία, που εμφανίζεται το 1950, ήταν η χρήση φαρμάκων για την εξόντωση των επιβλαβών εντόμων⁷⁷, η οποία ασφαλώς βοήθησε στη γεωργική παραγωγή.

Η διεύρυνση της τοπικής παραγωγής δημιούργησε ζήτηση για καλλιεργήσιμη γη, φαινόμενο ασύνηθες σε μια διαδικασία αστικοποίησης. Η ζήτηση τεκμαίρεται από την ευκολία με την οποία μισθώνονται οι κοινοτικοί αγροί στον Καλόγερο (όπου υπήρχε και πηγή)⁷⁸, κάτω από το εξοχικό καφενείο *Κρυονέρι*⁷⁹,

72 ΒΑΚΣ4, απόφ. 79/6.6.1950.

73 ΒΑΚΣ4, απόφ. 95/4.7.1950.

74 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 29.11.1959, απόφ. 48.

75 ΒΑΚΣ4, απόφ. 166/22.5.1951.

76 ΒΑΚΣ3, απόφ. 127/30.4.1949.

77 ΒΑΚΣ4, απόφ. 90/24.6.1950.

78 ΒΑΚΣ4, απόφ. 22.8.9.1949.

79 ΒΑΚΣ3, απόφ. 98/28.11.1948.

*Αλινιαμός. Εκτός από τον οδηγό και τον εργάτη, εικονίζονται οι Κοτσώνης, Μπάτος και Δαμιανίδης.
Χρονολόγια: 1966.
Αρχείο Απόστολον Δαμιανίδη.*

χωρισμένα και κανείς κάτοικος του ενός συνοικισμού δεν είχε δικαίωμα χρήσης και κάρπωσης της βιοσκής, ξύλευσης και λοιπών στοιχείων του άλλου συνοικισμού, οι κτηνοτρόφοι που ήταν κάτοικοι Παλαιοκάστρου έπρεπε να εξωσθούν από τις βιοσκές του συνοικισμού Ωραιοκάστρου⁸⁰. Αργότερα, ασκήθηκε πίεση σε ορισμένους κτηνοτρόφους, με την απειλή επιβολής προστίμου για πωλήσεις αιγοπορθέτων προς εμπορία χωρίς έκδοση τιμολογίου⁸¹. Ωστόσο, τίποτε από όλα αυτά δεν ανέκοψε την πλήρη ενσωμάτωση των κτηνοτρόφων από το Λιβάδι στο Ωραιόκαστρο.

Η βιοσκή του αεροδρομίου καλλιεργήθηκε στη διάρκεια της Κατοχής, όπως προαναφέθηκε, και μεταπόλευκά διανεμήθηκε ως καλλιεργητικός χώρος, προφανώς λόγω του περιορισμού της κτηνοτροφίας. Το 1962 είχαν απομείνει μόνο οι εξής βιοσκότοποι στην κυριότητα της Κοινότητας: (α) Απτούλα [Αμπτούλαχ] τεπέ, δηλαδή η ραχούλα πάνω από την εκκλησία, με 650 στρέμματα, (β) Βουνό με 2.500 στρέμματα και (γ) Ακ Πουνγάρα [Μπουνάρ] με 1.950 στρέμματα. Όπως αναφέρει σχετικό κοινοτικό έγγραφο, περίσσευμα βιοσκής προς ενοικίαση δεν υπάρχει⁸². Για τη θερινή περίοδο του 1961 (10 Ιουλίου ως 15 Σεπτεμβρίου) το κοινοτικό συμβούλιο είχε αποφασίσει να βόσκουν τα μικρά και τα μεγάλα ζώα στην περιοχή των κάμπου και ειδικά στην τοποθεσία Καλαμές. Ο χώρος βιοσκής ορίστηκε από το χεύαν Αζιάκι μέχρι Ισταμπόλ Γιολού [Συμμαχική Οδό] και εκείθεν μέχρι συνόρων Νέας Ευκαρπίας, ως επίσης και η του Σταμπόλ Γιολού περιοχή μέχρι συνόρων κοινότητας Ευόσμου. Εις την υπόλοιπον περιοχήν θα βόσκουν τα μεγάλα ζώα, ως επί της θα βόσκουν και εις όλην την περιοχήν που θα βόσκουν τα πρόβατα. Όμως, η βόσκηση αυτή δεν ήταν δωρεάν για τα πρόβατα, όπως στις άλλες κοινοτικές βιοσκές. Οι κάτοικοι τους έπρεπε να καταβάλουν στο ταξείδι της Κοινότητας 5 δραχμές κατά κεφαλή για να αποκτήσουν τα δικαίωμα βόστησης⁸³.

To 1962 ζώα είχαν μόνο 119 νοικοκυριά του Ωραιοκάστρου, που συγκέντρωναν συνολικά 461 μεγάλα ζώα και 3.114 αιγοπόβατα. Τα περισσότερα, δηλαδή, νοικοκυριά είχαν πάψει να ασχολούνται με την οικιακή κτηνοτροφία. Μεγάλα ζώα είχαν 110 νοικοκυριά, κατά μέσο όρο 4 κεφάλια (τα 80 από τα 110 νοικοκυριά είχαν 3-6 μεγάλα ζώα). Κανένα νοικοκυρίο δεν είχε πάνω από 10 μεγάλα ζώα. Αιγοπόβατα είχαν 45 νοικοκυριά, κατά μέσο όρο 70 κεφάλια περίπου. Εδώ υπήρχε μεγαλύτερη συγκέντρωση στις παλιές κτηνοτροφικές οικογένειες (τα διάφορα νοικοκυριά της οικογένειας Μπάτου είχαν πάνω από το ένα τρίτο), ωστόσο κανένα νοικοκυρίο δεν είχε πάνω από 140 πρόβατα (ο αριθμός των 150 αιγοπορθέτων ήταν το νόμιμο όριο της οικιακής κτηνοτροφίας). Οι οικογένειες με τα λιγότερα αιγοπόβατα είχαν από 10 κεφάλια.

απόμιν και ο αλωνότοπος, τις χρονιές που τον εξεύσθωσε η Κοινότητα. Άλλοτε το κοινοτικό συμβούλιο είχε ανάγκη τα μισθώματα και εκμίσθων τον αλωνότοπο, άλλοτε απαγόρευε την καλλιέργεια του, ώστε να γίνεται εκεί το αλωνισμα και όχι σε σημεία που ενοχλούσαν τους παραθεριστές⁸⁰.

Η κτηνοτροφία διέγραψε κύπλο μετά τον πόλεμο. Το 1947 η Γενική Διοικηση Μακεδονίας έδωσε άδεια στον κτηνοτρόφο Θάνο Τρ. Τουλουνή⁸¹, για μπρό του μακεδονομάχου καπετάν Γκρόνου, να εισαγάγει 500 πρόβατα στην κοινοτική βιοσκή του Ωραιοκάστρου⁸². Το 1949 το κοινοτικό συμβούλιο παραπονέθηκε ότι ο κτηνοτρόφος είχε εγκαταστήσει και τη μάντρα του μέσα στον βιοσκόπο και του επέβαλε ειδικό δικαίωμα βιοσκής. Το ίδιο έτος ένας άλλος κτηνοτρόφος έλαβε άδεια και εγκατέστησε ποιμνιο 150 προβάτων στην κοινοτική βιοσκή⁸³, ενώ κατασκευάστηκε παράπτημα για την τεχνητή αναπαραγωγή των ζώων⁸⁴.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1950 οι κτηνοτρόφοι από τα Λιβάδια –κώμη που είχε καταστραφεί επί γερμανικής Κατοχής– προώθησαν τη μεταδημότευσή τους στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου, στην οποία ήδη κατοικούσαν από χρόνια. Αρχικά, η Κοινότητα απέρριψε τις σχετικές αιτήσεις, διότι, αν τις ενέκρινε, οι κτηνοτρόφοι θα είχαν δικαίωμα να εισάγουν τα ποιμνιά τους στην κοινοτική βιοσκή, που, όπως είδαμε είχε περιοριστεί, ενδεχόμενο το οποίο θεωρήθηκε επιζήμιο για τους άλλους κατοίκους⁸⁵. Όταν το 1952 οι εν λόγω κτηνοτρόφοι απέκτησαν την ιδιότητα του δημιότημε δικαστικές αιτοφάσεις, το κοινοτικό συμβούλιο προσπάθησε να τους περιορίσει στη βιοσκή του συνοικισμού Παλαιοκάστρου, με το εξής σκεπτικό: [βάσει του νόμου] συνοικισμός νέων χωρών ενούσμενος προς δήμο ή κοινότητα διατηρεί την κυριότητα της ιδίας αυτού περιουσίας, οι δε κάτοικοι εκάστοτον συνοικισμού διατηρούν κατά τας κεφενέας διατάξεις και έθιμα την αποκλειστική χρήσην και νομήν της ιδίας του συνοικισμού περιουσίας. Η απόφαση κατέληγε ότι, επειδή τα όρια των δύο συνοικισμών [δηλαδή γηγενών και προσφύγων] ήταν

80 ΒΑΚΣ3, απόρ. 96/29.10.1948, ΒΑΚΣ4, απόρ. 22/8.9.1949 και 27/29.9.1949.

81 Καταγόταν από την Καστανογή Πλανίας (ηρώων Μπαρούφατσα). Αναδείχθηκε στέλεχος της οιγάνωνης ΠΙΑΟ επί γερμανικής Κατοχής. Κωνσταντίνος Δογάμας. Οι μαζεδονομάχοι αδέλφοι Δογάμα, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 13, 16.

82 ΒΑΚΣ3, απόρ. 58/29.6.1947.

83 ΒΑΚΣ3, απόρ. 108/28.2.1949.

84 ΒΑΚΣ4, απόρ. 19/11.9.1949.

85 Βλ. τις αιτοφάσεις 62/11.3.1950, 137/2.12.1950, 32/11.12.1951, 39/29.1.1952, 136/17.2.1953, 38/6.8.1961.

86 ΒΑΚΣ5, απόρ. 40/13.2.1952

87 ΒΑΠΚ, απόρ. 17/10.2.1958.

88 Πραστικά ΚΕ3, συνέδριαση 16.5.1962, απόρ. 10.

89 Αυτόθι, συνέδριαση 28.6.1961, απόρ. 36.

Πίνακας 15. Νοικοκυρά των Ωφαιοκάστρου που είχαν ζώα (1962)

A/A	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΙΚΡΑ	ΜΕΓΑΛΑ
1	ΑΝΔΡΟΝΙΚΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
2	ΑΝΤΩΝΙΑΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ		3
3	ΒΑΜΒΑΚΙΔΗΣ	ΔΑΜΙΑΝΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ		3
4	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		7
5	ΒΑΛΚΑΝΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		5
6	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		5
7	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	65	2
8	ΒΑΡΔΑΛΗ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	60	4
9	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	40	5
10	ΒΑΡΔΑΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	86	2
11	ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
12	ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ		3
13	ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
14	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
15	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
16	ΕΞΑΔΑΚΤΥΛΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		5
17	ΕΥΑΓΓΕΛΟΥΔΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		8
18	ΖΑΠΡΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		6
19	ΖΑΠΡΑΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		3
20	ΖΑΠΡΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ		4
21	ΙΑΣΩΝΙΔΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΙΑΚΩΒΟΣ		4
22	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	25	4
23	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		5
24	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΡΙΣΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	80	4
25	ΚΑΛΩΝΗΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		6
26	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΚΛΕΑΝΘΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		6
27	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	70	8
28	ΚΑΜΠΑΚΗΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	10	
29	ΚΟΛΕΣΔΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	130	6
30	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	40	1
31	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		8
32	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		9
33	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	60	6
34	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
35	ΚΟΥΝΤΗΣ	ΣΩΤΗΡΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		5
36	ΚΟΥΡΤΕΛΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΝΤΩΝΙΟΣ		3
37	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗΣ	ΜΙΧΑΗΛ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		8
38	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		3
39	ΚΥΡΙΑΖΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
40	ΚΥΡΙΑΖΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		4
41	ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		4
42	ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
43	ΚΟΥΦΟΥΝΑΚΗ	ΧΡΥΣΟΥΛΑ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		5
44	ΜΑΝΤΖΟΥΚΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		6
45	ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	55	3
46	ΜΑΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	50	3
47	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
48	ΜΠΑΖΑΚΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ		5
49	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ		4
50	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		8
51	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	120	1
52	ΜΠΑΡΜΠΑΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΕΥΘΥΜΙΟΣ	100	
53	ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		3
54	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	60	2
55	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	40	2
56	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	140	8
57	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	90	3
58	ΜΠΑΤΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	90	2
59	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΣΤΕΡΙΟΣ	50	
60	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	60	2

A/A	ΕΠΙΘΕΤΟ	ΟΝΟΜΑ	ΠΑΤΡΩΝΥΜΟ	ΜΙΚΡΑ	ΜΕΓΑΛΑ
61	ΜΠΑΤΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	35	
62	ΜΠΑΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	70	2
63	ΜΠΑΤΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΣΥΜΕΩΝ	30	2
64	ΜΠΑΤΟΣ	ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	57	2
65	ΜΠΑΤΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	35	
66	ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	130	5
67	ΜΠΑΤΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	70	2
68	ΜΠΑΤΟΥ	ΜΑΡΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	70	2
69	ΜΠΑΤΟΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	110	4
70	ΜΠΑΤΟΣ	ΣΙΜΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	130	6
71	ΜΟΣΧΟΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	48	2
72	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
73	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		8
74	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		5
75	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΠΑΥΛΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		4
76	ΜΠΟΥΚΛΑΣ	ΣΤΑΥΡΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ		5
77	ΝΤΟΥΣΚΙΔΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		3
78	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
79	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		3
80	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	68	1
81	ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ	ΦΙΛΙΠΠΟΣ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ	60	3
82	ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΝΕΟΦΥΤΟΣ		6
83	ΝΕΟΦΥΤΙΔΗΣ	ΣΤΕΦΑΝΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		4
84	ΞΥΝΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΩΚΡΑΤΗΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	80	3
85	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	40	3
86	ΟΥΖΟΥΝΗΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		8
87	ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ	ΑΝΝΑ	ΧΡΗΣΤΟΣ	40	
88	ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ	60	
89	ΠΕΡΙΣΑΝΙΔΗΣ	ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
90	ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ		3
91	ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ		4
92	ΠΑΠΑΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ		7
93	ΠΑΠΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	100	
94	ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ	ΙΩΣΗΦ		
95	ΠΑΡΠΟΡΗΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΠΕΤΡΟΣ		3
96	ΠΑΥΛΙΔΗΣ	ΣΥΜΕΩΝ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ		3
97	ΡΑΠΤΗΣ	ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ	ΑΓΓΕΛΟΣ		5
98	ΣΑΡΑΜΟΥΔΗΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΗΛΙΑΣ	60	8
99	ΣΕΚΕΡΚΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	20	2
100	ΣΙΑΜΑΤΡΑΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	100	3
101	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		3
102	ΣΛΑΜΠΕΑΣ	ΠΕΡΙΚΛΗΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	40	4
103	ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ	ΕΛΙΣΑΒΕΤ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		3
104	ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ		3
105	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
106	ΤΕΛΙΟΥΣΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		6
107	ΤΙΚΑΣ	ΓΕΩΡΓΙΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		6
108	ΤΟΥΣΚΟΦΙΔΗΣ	ΣΑΒΒΑΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	140	4
109	ΤΣΑΚΑΛΙΔΗΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ	ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ		3
110	ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		4
111	ΤΣΑΜΕΣΙΔΗΣ	ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ	ΣΑΜΨΩΝ		5
112	ΤΣΑΡΑΜΠΟΥΛΙΔΗΣ	ΣΤΥΛΙΑΝΟΣ	ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ		10
113	ΤΣΑΦΑΡΙΔΟΥ	ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ	ΝΙΚΟΛΑΟΣ		3
114	ΦΩΤΙΑΔΗΣ	ΜΗΤΡΟΔΩΡΟΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3
115	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΑΡΙΛΑΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ		5
116	ΧΑΡΑΒΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΡΗΣΤΟΣ	ΚΥΡΙΑΚΟΣ		6
117	ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΗΣ	ΑΔΑΜ	ΚΟΣΜΑΣ		3
118	ΧΡΗΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΘΕΟΔΩΡΟΣ	ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ		4
119	ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ	ΙΟΡΔΑΝΗΣ	ΙΩΑΝΝΗΣ		3

Πηγή: Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 16.5.1962, απόρ. 10.

Γαμήλιο γλέντι. Χρονολογία: 6.12.1959.
Αρχείο Ζωής Μπάρμπα.

Πίνακας 16. Κατανάλωση γαλακτοκομικών προϊόντων στην Ελλάδα (σε τόνους)

ΕΙΔΟΣ	1953	1961
ΠΑΣΤΕΡΙΩΜΕΝΟ ΓΑΛΑ	29.000	34.300
ΜΑΛΑΚΟ ΤΥΡΙ	46.743	67.160
ΣΚΛΗΡΟ ΤΥΡΙ	13.514	15.665
ΜΥΖΗΘΡΑ	7.262	10.750

Πηγή: Βιομηχανική Επιθεώρηση, Φεβρουάριος 1964, σ. 116.

Στη δεκαετία του 1950 η κτηνοτροφία γνώρισε τη δίνη που δημιούργησε ο ανταγωνισμός ανάμεσα στην Ένωση Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών Θεσσαλονίκης και τους αγελαδοτρόφους που δε συμμετείχαν σε αυτήν. Η Ένωση είχε δημιουργήσει το εργοστάσιο παραγωγής παστεριώμενου γάλατος ΑΓΝΟ, το οποίο συγκέντρωνε το γάλα από 1.500 κτηνοτρόφους της Θεσσαλονίκης. Αγνωστος αλλά σημαντικός αριθμός κτηνοτρόφων είτε δε συμμετείχε εξ αρχής στην Ένωση είτε αποχώρησε από αυτή, διότι δεν ήταν ικανοποιημένος από την τιμή συγκέντρωσης του γάλατος⁹⁰. Σημείο καρπής για τον ανταγωνισμό μεταξύ συνεταιρισμένων και με την αγελαδοτρόφων ήταν η νομοθεσία για την υποχρεωτική παστερίωση του γάλατος, η οποία εφαρμόστηκε από το 1959 στη Θεσσαλονίκη και το 1960 στην υπόλοιπη Ελλάδα. Κτηνοτρόφοι του Ωραιοκάστρου υπέγραψαν τον Νοέμβριο του 1959 το εξής ψήφισμα: *Οι αγελαδοτρόφοι συνεταιρισμοί Θεσσαλονίκης και περιχώρων αναστατώθητες εκ των τελευταίων δημοσιευμάτων εις τον τύπον περί προσεχής υποχρεωτικής παστερίωσεως των γάλακτος Θεσσαλονίκης (και μονοταλαικής ενταύθα διαθέσεώς των παρά τον ενταύθα λειτουργούντος εργοστασίου ΑΓΝΟ) και θεωρούντες το μέτρον τούτο ως τελείας καταστροφικόν δι' αντούς οι οποίοι εν ταυτώ εισί και διαθέτουν τον γάλακτος, διότι ούτω μόνον κατοδηθώνουν να εξασφαλίσουν την συντήρησην των ζώων των και των οικογενειών των [...] εξέφρασαν εκ παραλλήλου την πικρίαν των, διότι ενώ το μέτρον τούτο δεν έχει τον χαρακτήρα της καθολικότητος, εις άπασαν την χώραν περιορίζεται εις Θεσσαλονίκην...*

Από την 20ή Δεκεμβρίου 1959 απαγορεύτηκε η διάθεσημη παστεριώμενου γάλατος στην πόλη. Αυτό σήμαινε ότι οι κτηνοτρόφοι δεν είχαν πλέον δικαίωμα να πουλάνε λιανικά γάλα από πόρτα σε πόρτα. Έχασαν, ετοί, το κέρδος του λιανοπωλητή. Επιπλέον ήταν αναγκασμένοι να πουλάνε το γάλα τους αποκλειστικά στο εργοστάσιο των αγροτικών συνεταιρισμών, που ως μονοψώνιο καθόριζε τις τιμές. Η λειτουργία των εργοστασίων παστεριώσεως ΑΓΝΟ απέβη απολύτως καταστροφική διά των συμμετασχόντας αγελαδοτρόφους, αφελήσασα μόνον το πρωστικόν τουντόν, κατέληγε το προηγούμενο ψήφισμα⁹¹. Σε άλλη συγκέντρωση αγελαδοτρόφων υποστηρίχθηκε ότι δεν είναι δυνατόν να καταστή υποχρεωτική η παστερίωση του γάλακτος, το οποίον αποτελεί μοναδικήν τροφήν διά τον άνθρωπον [...] η παστερίωση θα οδηγήσῃ εις την μονοπάλησην του προϊόντος, πράγμα το οποίον θα αποβή εις βάρος της παραγωγής και της καταναλώσεως⁹². Η Ένωση Αγελαδοτροφικών Συνεταιρισμών δημιουργήσει δίκτυο λιανικού εμπορίου για τη διάθεση παστεριώμενου γάλατος σε γυάλινες φάλες και προειδοποίησε με α-

ναοίνωσή της στον τύπο ότι δεν αποκλείεται εχθροί της κυρεργητικής προσπαθείας να θελήσουν να δυσφημίσουν τη παστεριώμενο γάλα. Εγγύσις όμως γι' αυτό είναι το ίδιο το κράτος που απαγορεύει με νόμο τη χρησιμοποίηση μη παστεριώμενου γάλακτος⁹³.

Το δικαίωμα βιοσκής που επέβαλε η Κοινότητα για κάθε κεφάλη ζώου δείχνει την πορεία της κτηνοτροφίας. Το 1947 το δικαίωμα ορίστηκε σε χαμηλά επίπεδα –καθώς τα ζώα ήταν ακόμη λίγα– και στη συνέχεια άρχισε να αυξάνει, με αιχμή το 1950, όταν ορίστηκε στο 15% πλάσιο για τα μικρά και στο 25% πλάσιο για τα μεγάλα ζώα. Στο ύψος εκείνο διατηρήθηκε τα επόμενα χρόνια και έπειτα άρχισε να μειώνεται, για να καταλήξει το 1962 στα επίπεδα του 1948⁹⁴. Επίσης, στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1950 δε βλέπουμε να εισπράττεται από την Κοινότητα φόρος σφαζόμενων ζώων ούτε και φόρος αγοραπωλησίας ζώων, πρόσθετες ενδείξεις για κάπιψη της κτηνοτροφίας.

Οπως δείχνει ο Πίνακας 16, η κατανάλωση γαλακτοκομικών αυξήθηκε περίπου 30% από το 1951 ως το 1961. Αυτό, όμως, έγινε μέσα από τον εκβιομηχανισμό της παραγωγής, ο οποίος έθεσε στο περιθώριο όσους μικρούς παραγωγούς εμπορεύονταν οι ίδιοι τα προϊόντα τους. Έτσι, όσοι δεν εξεδικεύθηκαν στη γαλακτοπαραγωγή, περιθωριοποιήθηκαν στο πλαίσιο του συνεταιρισμού, μέσα από τον μηχανισμό που προαναφέρθηκε. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η κτηνοτροφία υποχώρησε, στο σύνολό της, στο Ωραιόκαστρο. Σε αυτό βέβαια συντέλεσαν και άλλοι παράγοντες, όπως η διαδικασία μετατροπής σε θέρετρο και εν συνεχεία σε προάστιο, στην οποία έχουμε αναφερθεί.

Η υποχρεωτική παστερίωση του γάλακτος επέφερε μεγάλο πλήγμα στους κτηνοτρόφους, διότι τους εξάρτησε από το μονοπώλιο του ΑΓΝΟ και τους στέρησε το κέρδος της λιανικής εμπορίας. Ρεπορτάξ από γενική συνέλευση αγελαδοτρόφων («Μακεδονία», φ. 6.12.1959, σ. 6).

90 Αντί άλλων, βλ. ανοικτή επιστολή του διευθυντή της Ένωσης στη Μακεδονία, φ. 20.12.1957, σ. 4, και απάντηση αγελαδοτρόφου στη Μακεδονία, φ. 28.12.1957, σ. 7.

91 Μακεδονία, φ. 22.11.1959, σ. 9.

92 Μακεδονία, φ. 1.12.1959, σ. 5.

93 Μακεδονία, φ. 19.12.1959, σ. 4.

94 Βλ. αποφάσεις κοινωνικού συμβούλιου 58/29.6.1947, 85/29.7.1948, 108/28.2.1949, 6/21.8.1949, 16/11.9.1949, 143/16.12.1950, 20/28.11.1951, 2/13.2.1962.

Εορτασμός 25ης Μαρτίου. Εύζωνοι και Τ.Ε.Α. Αρχείο Γεώγιου Βαθδαλή.

11. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου μετά τον πόλεμο

Στην εικοσαετία που πέρασε μετά τη λήξη του πολέμου, το Ωραιοκάστρο μεταφορφώθηκε. Τώρα πα τρόπαμιτι έμοιαζε περισσότερο με θέρετρο παρά με το προπολεμικό χωριό. Αντί για λασπωμένους χωματόδρομους είχε αποκτήσει ασφαλτοστρωμένους και δενδροφυτεμένους δρόμους, που φωτίζονταν το βράδυ από ηλεκτρικούς λαμπτήρες. Το πρόβλημα της ύδρευσης, που επιτάθηκε με την αύξηση του πληθυσμού, είχε λυθεί με τα κριτήρια της εποχής. Ένας αξιόλογος αριθμός προσώπων ασχολήθηκε εθελοντικά με τα κοινωνικά ζητήματα και έδωσε λύσεις σε πολλά από αυτά. Το προσωπικό της Κοινότητας παρέμεινε ελάχιστο (ένας γραμματέας και κατά καρδιάς ένας κλητήρας). Η διαχείριση των κοινωνικών υποθέσεων συνδέθηκε με την επιτυχή προσπάθεια για την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Η κοινωνική φορολογία στήριξε μεγάλος μέρος όλων των έργων που πραγματοποιήθηκαν στο Ωραιοκάστρο, ιδιαίτερα, όπως είδαμε, στην ύδρευση, τον ηλεκτρισμό και την οδοποιία. Ταυτόχρονα, οι διαφοροποιήσεις της φορολογίας αντανακλούντιν τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας και συγχρόν των συμπεριφορών των κατοίκων.

11.1. Η προσωπική εργασία

Πριν εξετάσουμε τη φορολογία σε χρήματα και είδος, θα επισημάνουμε ότι διατηρήθηκε η προσωπική εργασία. Μάλιστα, η τάση ήταν να αυξάνεται ο αριθμός των ημερών με τις οποίες χρεωνόταν κάθε κάτοικος. Το 1948 επιβλήθηκε προσωπική εργασία έξι ημερών με ημερήσιο αντίτυπο 15.000 δραχμές¹. Το επόμενο έτος αύξησή ήταν σε 8 ημέρες, με ημερήσιο αντίτυπο 20.000 δραχμές². Το μεθεπόμενο η διάρκεια διατηρήθηκε σε 8 ημέρες, αλλά το αντίτυπο αυξήθηκε σε 25.000 δραχμές ημερησίως. Στο μεταξύ, κάποιοι του χωριού απέκτησαν φορτηγά και ελκυστήρες. Στους

κατόχους φορτηγών και ελκυστήρων (όπως παλαιότερα στους κατόχους κάρων) επιβλήθηκε προσωπική εργασία του μισού αριθμού ημερών, αλλά με ημερήσιο αντίτυπο 150.000 δραχμές³. Το 1951 η διάρκεια της προσωπικής εργασίας διατηρήθηκε στις δέκα ημέρες, αλλά το ημερήσιο αντίτυπο αυξήθηκε σε 30.000 δραχμές⁴. Έτσι, εκφραζόμενη σε χρήμα, η υποχρέωση της προσωπικής εργασίας μέσα σε τρία χρόνια συνολικά υπερτριπλασιάστηκε. Η άνοδος του ημερήσιου αντίτυπου, όμως, αντανακλά περισσότερο τη βελτίωση των όρων εργασίας (το 1951 η ελληνική βιομηχανία ξεπέρασε τον προπολεμικό όγκο παραγωγής) και λιγότερο το πραγματική αύξηση του φορολογικού βάρους. Την επόμενη διετία (1952-1953) η υποχρέωση της προσωπικής εργασίας διατηρήθηκε στα ίδια επίπεδα⁵. Στη συνέχεια, όμως, η προσωπική εργασία ατόνησε. Το κοινωνικό συμβούλιο μείωσε τη διάρκεια της σε έξι ημέρες και αύξησε το ημερήσιο αντίτυπο σε 40 δραχμές (από την 1η Μαΐου 1954 το νόμισμα απλοποιήθηκε: καταργήθηκαν τα μηδενικά και οι χιλιάδες έγιναν δραχμές), αλλά χωρίς αποτέλεσμα. Στη διάρκεια του 1959 πραγματοποιήθηκαν 150 ημέρες προσωπικής εργασίας και οφειλούνταν 927, ενώ το 1960 οφειλούνταν 1.250⁶. Στα 1962 το κοινωνικό συμβούλιο έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην αναβίωση της προσωπικής εργασίας για την πραγματοποίηση μικρών έργων οδοποιίας και καλλωπισμού στους δρόμους της Κοινότητας και επέμεινε περισσότερο από όσο στο παρελθόν. Τότε βλέπουμε ότι υποβλήθηκαν για πρώτη φορά μαζικά αιτήσεις απαλλαγής από την προσωπική εργασία λόγω μη αρτιμέλειας, ενώ με κοινή συμφωνία απαλλάχθηκαν όσοι απολύθηκαν το ίδιο έτος από τις τάξεις του στρατού⁷. Η εφαρμογή του νόμου για την προσωπική εργασία είχε μεγάλη σημασία για την επιβίωση της Κοινότητας, διότι η κάμψη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας την αποστέρησε από τους συνήθεις φόρους.

1 ΒΑΚΣ3, απόρ. 86/29.8.1948.

2 ΒΑΚ4, απόρ. 12/21.8.1949.

3 ΒΑΚ24, απόρ. 117/23.9.1950.

4 ΒΑΚΣ, απόρ. 18/24.11.1951.

5 Αυτόθι, απόρ. 117/21.11.1952.

6 Πραγματικά ΚΣ3, συνεδρίαση 22.9.1959, απόρ. 46 και συνεδρίαση 30.6.1960, απόρ. 9.

7 Αυτόθι, συνεδρίαση 7.3.1962, απόρ. 3.

*Οικογενειακή ζυθοποσία
μετά το πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής.
Αρχείο Αστέρου Τελεούση.*

11.2. Οι προϋπολογισμοί

Το 1947 ο προϋπολογισμός της Κοινότητας διαμορφώθηκε σε 16.800.000 δραχμές, που αντιστοιχούσαν σε 48.000 προπολεμικές⁸. Τον επόμενο χρόνο υπεδιπλασιάστηκε σε 43.000.000 δραχμές⁹. Η αύξηση προέκυψε από την απόδοση των φόρων. Το 1949 ο προϋπολογισμός διαμορφώθηκε σε 51.000.000 δραχμές¹⁰. Άλματώδης ήταν η αύξηση το 1950, όποτε ο προϋπολογισμός διαμορφώθηκε σε 100.000.000 δραχμές, αφενός λόγω της υψηλότερης απόδοσης ορισμένων φόρων αφετέρου λόγω της επιβολής έκτακτης ερανικής εισφοράς για να καλυφθούν οι αυξημένες δαπάνες υδροδότησης και οδοπούας. Η σύνθεση των εσόδων είχε ως εξής: Φόροι γεωργικής και κτηνοτροφικής παραγωγής 50%, φόρος παρεπιδημούντων 15%, μισθώματα κοινοτικών κτημάτων 10%, υποχρεωτικός έρανος 20%, δικαιώματα για τη χρήση του νερού 5%¹¹. Το ποσό των 100.000.000 δραχμών αντιστοιχούσε σε 400 χρυσές λίρες (σημερινής αξίας 80.000 ευρώ).

Στη δεκαετία του 1950 το ύψος των εσόδων διατηρήθηκε σταθερό, άλλαξε όμως η σύνθεσή τους. Το νερό καταλάμβανε ολοένα και μεγαλύτερη σημασία για την επίτευξη ταμιακής ισορροπίας, φτάνοντας το 1960 να εκπροσωπεί ποσοστό 20% των εσόδων, ενώ η συμμετοχή των γεωργικών και κτηνοτροφικών φόρων περιορίστηκε. Προκειμένου να καλύψει τις ολοένα και μεγαλύτερες δαπάνες της, που είχαν τριπλασιαστεί μέχρι το 1960, η Κοινότητα προέβη στην εκποίηση οικοπέδων και επιδίωξε δωρεές από τον Αστικό Συνεταιρισμό¹². Το 1962 το νέο κοινοτικό συμβούλιο έδωσε έμφαση στην επιβολή και είσπραξη του φόρου βισκής, που φαίνεται ότι στο μεταξύ είχε απονήσει. Κατέστρωσε αναλυτικό πίνακα με τα ζώα του χωριού και καθόρισε επακριβώς τις υποχρεώσεις κάθε κατοίκου¹³. Έτοι, κατόρθωσε τα έσοδα της Κοινότητας να φτάσουν τις 250.000 δραχμές¹⁴.

11.3. Έσοδα από τον τουρισμό

Από το 1948, οπότε παρουσιάστηκε ξενοδοχειακή κίνηση στο Ωραιόκαστρο, η Κοινότητα άρχισε να χρεώνει τέλος παρεπιδημούντων 8% επί της ξενοδοχειακής τιμής¹⁵. Εκτός από το τέλος αυτό, χρέωνε και ετήσιο φόρο 20.000 δραχμές ανά κλίνη¹⁶ και επέβαλλε μίσθιμα σε ξενοδόχους και ιδιοκτήτες καφενείων που καταλάμβαναν κοινοτικό χώρο¹⁷. Το ξενοδοχείο Λα-

ζαρίδη, επί παραδείγματι, είχε 25 κλίνες και χρεώθηκε με 500.000 δραχμές, περίπου 1.500 προπολεμικές. Όταν όμως το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς αύξησε τις κλίνες του σε 50, το κοινοτικό συμβούλιο χρέωσε 50.000 για κάθε κρεβάτι, τριπλασιάζοντας έτσι το ποσό¹⁸.

Προκειμένου να εξασφαλίσει πόδους, το κοινοτικό συμβούλιο εκμίσθωσε σε ιδιώτες τρία σταυροδόρια για την εγκατάσταση ισάριθμων περιπτέρων, στις θέσεις Κρυονέρι, Κυριακίδου και σχολικό οικόπεδο¹⁹. Επίσης, με το δέλεαρ ότι επόκειτο να γίνει πρακτορείο λεωφορείων στην κεντρική πλατεία, στη τριετία 1948-1950 εκμίσθωσε τον χώρο για τη λειτουργία καφενείου²⁰.

Τέλος, για να βρει νέους πόδους, το κοινοτικό συμβούλιο εκμίσθωσε την περιοχή της βρύσης του Καλόγερου σε επαγγελματική οργάνωση, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί ως χώρος παιδικής κατασκήνωσης. Όμως, η εν λόγω οργάνωση κινήθηκε με σκοπό να απαλλοτριώσει την περιοχή και να μονημοποιήσει την παρουσία της κατασκήνωσης σε βάρος της Κοινότητας. Το 1959 η Κοινότητα (επί προεδρίας Χ. Ιορδανίδη) προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας και πέτυχε ακύρωση της απαλλοτρίωσης. Στη συνέχεια διαμόρφωσε, για πρώτη φορά, τον χώρο σε παιδική χαρά²¹.

11.4. Έσοδα από τη γεωργία και την κτηνοτροφία

Μετά τον πόλεμο επιβλήθηκε φόρος επί των προϊόντων γης 1,5% επί της παραγωγής²². Ο φόρος εκμισθωνόταν, όπως και προπολεμικά, ύστερα από δημιοργασία. Το 1948 εκμισθώθηκε 16 εκατομμύρια και το επόμενο έτος 17,5 εκατομμύρια δραχμές²³ (64 και 70 χρυσές λίρες αντίστοιχα). Λαμβάνοντας υπόψη τις

8 ΒΑΚΣ3, απόφ. 51/30.3.1947.

9 ΒΑΚΣ3, απόφ. 87/29.8.1948.

10 ΒΑΚΣ4, απόφ. 4/21.8.1949.

11 ΒΑΚΣ4, απόφ. 78/31.5.1950.

12 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 12.6.1960, απόφ. 8.

13 Αντόθι, συνεδρίαση 6.5.1962, απόφ. 9.

14 Αντόθι, συνεδρίαση 21.3.1962, απόφ. 4.

15 ΒΑΚΣ4, απόφ. 5/ 21.8.1949, ΒΑΚΣ5, απόφ. 23/28.11.1951.

16 ΒΑΚΣ4, απόφ. 59/14.9.1947.

17 ΒΑΚΣ3, απόφ. 65/5.10.1947.

18 ΒΑΚΣ3, απόφ. 109/26.2.1949, ΒΑΚΣ4, απόφ. 9/21.8.1949.

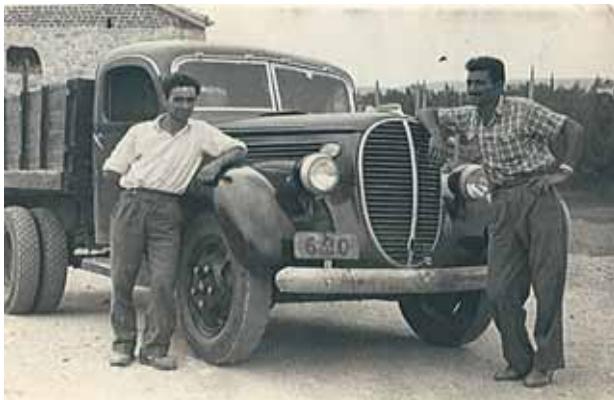
19 ΒΑΚΣ3, απόφ. 72/21.3.1948.

20 ΒΑΚΣ3, απόφ. 78/21.6.1948, ΒΑΚΣ4, απόφ. 75/2.5.1950, ΒΑΚΣ4, απόφ. 139/2.12.1950, αντόθι, απόφ. 157/17.3.1951.

21 Επιστολή του Χρ. Ιορδανίδη, Ωραιόκαστρο, τχ. 7 (Μάιος 1994) σ. 11. Οι αναφεόμενες από τον επιστολογράφο χρονολογίες έχουν διορθωθεί.

22 ΒΑΚΣ3, απόφ. 74/8.6.1948.

23 ΒΑΚΣ3, απόφ. 9/27.6.1948, ΒΑΚΣ4, απόφ. 130/5.6.1949 και 140/3.7.1949.

Ένα από τα φορτηγά των Ωραιοκάστρου.

Χρονολογία: 1954.

Εικονίζονται οι Μπάρυπας και Ιανωβίδης.

Αρχείο Ζωής Μπάρυπα.

δαπάνες του μισθωτή, οι οποίες έφταναν το 50% αυτού του ποσού, θα πρέπει να υπολογίστηκε επήσια παραγωγή περί τα 1.600 εκατομμύρια δραχμές (5 εκατομμύρια προπολεμικές ή 6.000 χρυσές λίρες). Τότε, όμως, ένας άλλος υποψήφιος μισθωτής πρόσφερε υψηλότερη τιμή και το κοινοτικό συμβούλιο αναθέωρησε την απόφασή του και αποφάσισε να εκτελέσει μόνο του τη συγκέντρωση του φόρου. Έτσι, έμειναν μαρτυρίες που μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τον μηχανισμό του. Ο φόρος πληρώθηκε σε είδος. Έκ μέρους της Κοινότητας ο κοινοτικός σύμβουλος Ν. Δημητριάδης προσέλαβε εργάτες, μίσθωσε αποθήκες και περιήλθε τους αγρούς για να συγκεντρώσει την ποσότητα που αναλογούσε στον καθένα²⁴. Στη συνέχεια ο ποσότητες που συγκεντρώθηκαν εκπομπήθηκαν με πλειοδοσία ανά οικά²⁵. Πληρώθηκαν ημερομίσθια εργατών της τάξης των 20.000 δραχμών (περίπου 58 προπολεμικών), ημερομίσθια βοηθών 15.000 δραχμές και αμαξηλατών 30.000 δραχμές (χρησιμοποιούσαν δικά τους κάρα). Το σύνολο των εξόδων ανήλθε σε 11.000.000

δραχμές²⁶. Έτσι, έχοντας καλύτερη γνώση της υπόθεσης, την επόμενη χρονιά η Κοινότητα ανέβασε τον φόρο σε 3% και τον εκπλειστρίσας με 42 εκατομμύρια, ενώ το επόμενο έτος, που η εσοδεία ήταν μειωμένη, με 30 εκατομμύρια²⁷.

Για το δικαίωμα βιοσκής έχουμε ήδη κάνει λόγο. Ο φόρος διαιτούμενων ζώων καθορίστηκε το 1949 στα δύο τρία της προπολεμικής αξίας²⁸. Μέχρι το 1952, όμως, είχε τριπλασιαστεί για τα μεγάλα ζώα και τους χοίρους και είχε αυξηθεί κατά 50% για τα αιγοπρόβατα, πάντοτε σε σύγκριση με την προπολεμική τιμή²⁹.

Ο φόρος σε αγοραπωλησίες ζώων διατηρήθηκε, με ποσοστό 4% επί της αξίας, αλλά απέδιε ελάχιστα στην Κοινότητα (το 1950 δημοπρατήθηκε έναντι 1.500 προπολεμικών δραχμών)³⁰, διότι οι κάτοικοι είχαν πλέον μόνο οικιακή κτηνοτροφία και όχι εμπορευματική. Εξάλλου, η συγκέντρωση του φόρου ήταν εξαιρετικά δυσχερής για την Κοινότητα.

Αργότερα, ο φόρος διαιτούμενων καταργήθηκε, όπως και ο φόρος αγοραπωλησίας ζώων, και αντικαταστάθηκε με φορολογία 3% επί των χονδρικών πωλήσεών τους³¹, με αποτέλεσμα να χαθεί το έσοδο αυτό για πολλές κοινότητες, που είχαν κυρίως μικρή οικιακή κτηνοτροφία, όπως το Ωραιόκαστρο.

11.5. «Αναγκαστικοί έρανοι»

Το 1949 επιβλήθηκε αναγκαστικός έρανος στους κατοίκους, δηλαδή άμεση φορολογία, ανάλογα με την οικονομική δύναμη

Γενική άποψη των Παλαιοκάστρου, με επίκεντρο το δημοτικό σχολείο.
Αρχείο δημοτικού σχολείου Παλαιοκάστρου.

24 ΒΑΚΣ4, απόφ. 144/24.7.1949.

25 ΒΑΚΣ4, απόφ. 40/30.10.1949.

26 ΒΑΚΣ4, απόφ. 44/6.11.1949.

27 ΒΑΚΣ4, απόφ. 74/2.5.1950 και 91/26.6.1950, ΒΑΚΣ5, απόφ. 176/22.6.1951, 74/22.5.1952 και 105/28.9.1952.

28 ΒΑΚΣ4, απόφ. 8/21.8.1949.

29 ΒΑΚΣ5, απόφ. 56/12.4.1952.

30 ΒΑΚΣ4, απόφ. 18/11.9.1949, 136/26.11.1950, ΒΑΚΣ5, απόφ. 25/28.11.1951.

31 Ελευθερία, φ. 19/3/1957, σ. 6.

Ο Χρήστος Ουζούνης (δεξιά) με τον Κων. Κανάκη στην πλατεία Θραικόπειρας.
Χρονολογία: 31.12.1966.
Αρχείο Γεώργιου Βαρδαλαή.

εκάστου, για την εκτέλεση κοινωφελών έργων. Το ύψος του ποσού που έπρεπε να συγχεντρωθεί καθορίστηκε –υστέρα από αλληπάλληλες αυξήσεις– σε 20.000.000 δραχμές. Το ανώτατο όριο καθορίστηκε σε 1.000.000 δραχμές και το κατώτατο σε 20.000 δραχμές³². Δυστυχώς δε βρέθηκε ο κατάλογος των εισφρούν για να διατιστώσουμε τις μεγάλες αυτές εισοδηματικές ανισότητες (1:50) και ποιους αφορούσαν. Το 1950 επιβλήθηκε και πάλι αναγκαστικός έρανος και μάλιστα αυτήν τη φορά το μέγιστο όριο αυξήθηκε σε 3.000.000 δραχμές (διαμορφώνοντας φορολογικό ριτίδιο 1:150)³³! Το 1951 επιβλήθηκε νέος αναγκαστικός έρανος, αυτήν τη φορά με ελάχιστο όριο 30.000 δραχμές (ισοδυναμούσε με ενήματο ημερομίσθιο) και μέγιστο 3.000.000 δραχμές (ισοδυναμούσε με 150 ημερομίσθια)³⁴.

11.6. «Δικαιώμα χρηματοποιήσεως κοινοτικού ύδατος»

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, από το 1937 η Κοινότητα Θραικόπειρας χρέωνε το νερό, ανάλογα με το στρέμμα. Από το 1949 επέβαλε δικαίωμα χρηματοποιήσεως κοινοτικού ύδατος³⁵, που ήταν αρκετά υψηλότερο από το προπολεμικό για τις οικογένειες του Αστικού Συνοικισμού αλλά και για τους επαγγελματίες. Προφανώς η αλλαγή οφελόταν στη λειψυδρία. Ξεπρώθηκαν πολλές δικαιοτιρίες, κυρίως από τους λίγους επαγγελματίες του Θραικόπειρας, γι' αυτό τον επόμενο χρόνο οι χρεώσεις των κατηγοριών αυτών μειώθηκαν ασθητά, αλλά αυξήθηκε η χρέωση των αστικών οικογενειών. Ο φόρος ισορρόπησε κάπως το 1951, με εκλογικές μεταξύ των κατηγοριών και άνοδο του τέλους που πλήρωναν οι κάτοικοι. (Βλ. Πίνακα 17).

11.7. Κοινοτικά λατομεία

Η Κοινότητα εξακολούθησε να εκμισθώνει τα λατομεία που βρίσκονταν εις την θέσην Ασία Μπουνγάς και ορίζονταν βόρεια,

ανατολικά και νότια από την κοινοτική βιοσκή Αχ Μπουνάρι και δυτικά από την οδό συνοικισμού άγουσα προς λατομεία και βοσκή Αχ Πουνάρι και αποτελούμενα εκ δύο μεγάλων λατομείων και τριών βοσηθητικών³⁶.

Υπήρχαν και δύο μικρότερα λατομεία, που βρίσκονταν ενταντι των επαύλων Βεργοπούλου Ανδρεάδη, άτινα προορίζονται για την εξόρυξη λίθων μικρών ποσοτήτων. Οι κάτοικοι της Κοινότητας είχαν δικαίωμα να εξούσισουν πέτρες χωρίς μηχανήματα, αλλά δεν είχαν δικαίωμα να τις πουλήσουν έξω από την Κοινότητα. Αν επιθυμούσαν να τις πουλήσουν, έπρεπε να καταβάλουν φόρο 8 προπολεμικές δραχμές το κυβικό μέτρο³⁷.

11.8. Τα πρόσωπα της Κοινότητας

Βάσει του πρώτου συζύγου Πρωταριάτη, το 1946 στο κοινοτικό συμβούλιο συμμετείχαν οι εξής: Σ. Τσαμεϊδης, Χ. Ουζούνης, Γ. Χριστοδούλης, Γ. Τίκας, Ν. Δημητριάδης, Γ. Κελεσίδης. Ο Τσαμεϊδης ήταν πρόεδρος μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1947 και στη συνέχεια εκλέχηκε ο Χρ Ουζούνης³⁸. Η κενή θέση συμβούλου συμπληρώθηκε από τον Κ. Κελεσίδη. Ο εκάστοτε πρόεδρος διήρυνε τη διοικητική υπηρεσία, η οποία προέβλεπε μία θέση γραμματέα με μισθό 2.000 προπολεμικές δραχμές και μια θέση ληπτήρα με μισθό 600 προπολεμικές δραχμές³⁹. Στην πραγματικότητα, βέβαια, το προσωπικό εισέπραττε πολύ λιγότερα και η οικονομική κατάστασή του –όπως των περισσότερων μισθούσντηρητων– δεν ήταν καλή. Ο κλητήρας, επί παραδείγματι, έπαιρνε το 1950 μισθό 350.000 δραχμές, που αντιστοιχούσε σε 100 περίπου προπολεμικές⁴⁰.

Σε μία περίπτωση, τον Δεκέμβριο του 1946, το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε οικονομική ενίσχυση για να αγοράσουν υπόδηματα ο γραμματέας και ο κλητήρας⁴¹. Εκτός από το διμελές αυτό προσωπικό, η Κοινότητα ήταν υποχρεωμένη να φροντίζει για την ένδυση, την υπόδηση και

Πίνακας 17. «Δικαιώμα χρηματοποιήσεως κοινοτικού ύδατος»

Έτος	1937 (σε δραχμές αξίας 1949)	1949	1950	1951
Κάτοικοι	51.000	10.000	10.000	20.000
Αστικές οικογένειες	127.500	100.000	200.000	200.000
Καφεπώλες	–	50.000	30.000	100.000
Παντοπώλες	–	–	30.000	75.000
Αρτοποιοί	–	200.000	100.000	250.000
Κρεοπώλες	–	–	100.000	150.000
Εξοχικά κέντρα	–	200.000	50.000	50.000
Αλευρούμιλος	–	500.000	200.000	200.000

Πηγές: ΒΑΚΣ4, απόφ. 135/26.11.1950. ΒΑΚΣ5, απόφ. 21/28.11.1951.

32 ΒΑΚΣ4, απόφ. 7/21.8.1949, 17/11.9.1949 και 46/27.11.1949.

33 ΒΑΚΣ4, απόφ. 134/26.11.1950.

34 ΒΑΚΣ5, απόφ. 22/28.11.1951.

35 ΒΑΚΣ4, απόφ. 10/21.8.1949.

36 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 20.7.1962, απόφ. 15.

37 ΒΑΚΣ4, απόφ. 57/8.1.1950.

38 ΒΑΚΣ3, απόφ. 63/14.9.1947.

39 ΒΑΚΣ3, απόφ. 40/11.2.1947.

40 ΒΑΚΣ4, απόφ. 129/4 11 1950.

41 ΒΑΚΣ3, απόφ. 33/8.12.1946.

*Ο Δημήτριος Κασιμίδης
(με το μουστάκι), πρόεδρος
της Κοινότητας Ωραιοκάστρου.
Χρονολογία: Αρχές δεκαετίας 1950.
Δημοσιεύτηκε από τον Α. Τσακαλίδη.*

και φάκελοι για την τοποθέτηση του αρχείου της⁴⁷.

Τον Οκτώβριο του 1950 το κοινοτικό συμπληρώματρε με δύο μέλη στη θέση παρατηθέντων. Πρόεδρος επανεκλέχτηκε ο Σπ. Εξαδάκτυλος και αντιπρόεδρος ο Γ. Χαραβόπουλος⁴⁸. Τον Φεβρουάριο του 1951 έγινε ανασύνθεση του σώματος. Πρόεδρος εκλέχτηκε ο Γ. Χριστοδούλης, ο οποίος έλαβε τέσσερις ψήφους, έναντι δύο του Σπ. Εξαδάκτυλου⁴⁹. Αντιπρόεδρος εκλέχτηκε ο Γ.

Χαραβόπουλος, ο οποίος έλαψε τέσσερις ψήφους, έναντι δύο του Ν. Δημητριάδη. Μέλος του συμβουλίου ήταν επίσης ο Ι. Γεωργιάδης⁵⁰.

Ο βίος του συμβουλίου αυτού ήταν βραχύς. Στις 15 Απριλίου 1951 πραγματοποιήθηκαν σε όλη τη χώρα δημοτικές και κοινοτικές εκλογές. Το νεοεκλεγέν κοινοτικό συμβούλιο –το πρώτο ύστερα από το 1934– συνήλθε στις 20.5.1951 και συγκροτήθηκε σε σόμα ως εξής⁵¹: Δ. Κασιμίδης (πρόεδρος), Δ. Μπαζάκας (αντιπρόεδρος), Π. Τσακαλίδης, Κλ. Καμπάκης, Π. Νεοφυτίδης, Γ. Χριστοδούλης⁵².

Μία από τις πρώτες πράξεις του νέου συμβουλίου ήταν να ανακηρύξει τον Λεωνίδα Ιασωνίδη, Υπουργό Γενικό Διοικητή Βορείου Ελλάδος, επίτιμο δημότη Ωραιοκάστρου, ως ελάχιστον δείγμα ευγενιούσινης διά τας προσφερθείσας πολλαπλάς υπηρεσίας αυτού, διά την αμέριστον συνδρομήν των προς επούλωσιν των διαφόρων αναγκών της κοινότητος, ως και διά την στοργήν και το μεγάλο ενδιαφέρον αυτού διά παν ό, τι αφορά τα καθ' όλου συμφέροντα του τόπου μας. Επίσης όπως προς τιμήν αυτού μία των οδών του συνοικισμού ονομασθή οδός Λεωνίδα Ιασωνίδη⁵³.

Τον Δεκέμβριο του 1951 πραγματοποιήθηκε εκλογή προέδρου για τη δεύτερη ενιαύσια περίοδο και επανεκλέχτηκε ο Δ. Κασιμίδης (ψήφοι 4, έναντι 2 του Π. Τσακαλίδη) και αντιπρόεδρος ο Δ. Μπαζάκας⁵⁴. Τα έξιδα παραστάσεως του προέδρου ήταν 400.000 δραχμές μηνιαίως, περίπου 1.200 προπολεμικές⁵⁵.

Την επόμενη άνοιξη, το κοινοτικό συμβούλιο αναζήτησε νέο κοινοτικό γραφείο, επαρκές για να στεγάσει όχι μόνο την Κοινότητα αλλά και τα ΜΕΑ, την Τουριστική Αστυνομία και την αποθήκη των κοινοτικών εργαλείων⁵⁶. Επιλέχτηκε το οίκημα του Γρηγορίου Γρηγοριάδη, που πρόσφερε

τη στέγαση της Μονάδας Εθνικής Ασφάλειας (ΜΕΑ), δηλαδή της μονάδας πολιτοφυλακής, αρχηγός της οποίας ήταν ο αντιπρόεδρος της Κοινότητας Ν. Δημητριάδης. Οι σχετικές αποφάσεις λαμβάνονταν με οριακή πλειοψηφία, διότι μέλη του συμβουλίου υποστήριζαν ότι ο προϋπολογισμός της Κοινότητας ήταν μόνο για κοινωφελή έργα⁴², αν και αυτή η σάση θα μπορούσε να παρεξηγηθεί μέσα στο ρευστό και επικανόνυμο πολιτικό κλίμα της εποχής.

Τον Σεπτέμβριο του 1949 διορίστηκε νέο κοινοτικό συμβούλιο⁴³, στο οποίο συμμετείχαν οι εξής: Χρ. Τριανταφυλλίδης, Ν. Δημητριάδης, Στ. Εξαδάκτυλος, Χ. Ανδρονικίδης (αργότερα αντικαταστάθηκε από τον Γ. Χαραβόπουλο), Γ. Χριστοδούλης Ιλίδης. Αρχικώς πρόεδρος εκλέχτηκε ο Τριανταφυλλίδης, ενώ τον Αύγουστο του 1950 πρόεδρος εκλέχτηκε ο Εξαδάκτυλος, που ως τότε ήταν αντιπρόεδρος⁴⁴. Το 1951 διορίστηκε σύμβουλος και ο Γ. Τίκας.

Η Κοινότητα στέγαζόταν μέχρι την άνοιξη του 1950 στο παραπτήρια που είχαν εγκαταλείψει οι Γερμανοί. Φυσικά, το παραπτήρια ήταν εντελώς ακατάλληλο. Τον Μάρτιο του 1950 το συμβούλιο αποφάσισε να το εκπούσει και να μισθώσει ένα δωμάτιο. Ωστόσο, δύο σύμβουλοι καταψήφισαν την πρόταση, με το σκεπτικό ότι η Κοινότητα ήταν φτωχή και είχε πολλές υποχρεώσεις. Τελικά, το παραπτήρια εκπούσθηκε και η Κοινότητα στέγαστηκε στο οίκημα του Αλεξάνδρου Τσαμπεσίδη, το οποίο ήταν καινούργιο. Το μίσθιμα ορίστηκε σε 100.000 δραχμές, που αντιστοιχούσαν σε 300 προπολεμικές περίπου. Πάντως, δε βρέθηκε άλλο οίκημα που να ήταν διαθέσιμο ή φτηνότερο⁴⁵. Στη συνέχεια τοποθετήθηκε επιγραφή στο νέο γραφείο⁴⁶, ίσως η πρώτη που κατασκευάστηκε στην 22χρονη ιστορία της Κοινότητας. Ακόμη, αγοράστηκε μία θερμάστρα και μπουρά, καθώς

42 ΒΑΚΣ3, απόρ. 113/3.3.1949. Οι σχετικές πιστώσεις ψηφίζονταν σε συμπληρωματική γραπτής εντολές που έδινε το ΓΕΣ. ΒΑΚΣ5, απόρ. 11/2.10.1951.

43 ΒΑΚΣ4, απόρ. 14/3.9.1949.

44 ΒΑΚΣ4, απόρ. 32/23.10.1949. Ενώ η προκήρυξη δημοτικών εκλογών ήταν υπό συζήτηση, η τότε κυβέντρηση συναπισμού υπό τον Αλ. Διομήδη αποφάσισε να διοιστούν κοινοτικά συμβούλια από τις νομαρχίες. Ελευθερία, φ. 6.8.1949, σ. 4.

45 ΒΑΚΣ4, απόρ. 67/30.3.1950, 71/24.41950.

46 ΒΑΚΣ4, απόρ. 110/4.9.1950.

47 ΒΑΚΣ4, απόρ. 27/2.12.1950.

48 ΒΑΚΣ4, απόρ. 125/22.10.1950.

49 ΒΑΚΣ4, απόρ. 150/4.2.1951.

50 ΒΑΚΣ4, απόρ. 151/4.2.1951.

51 ΒΑΚΣ4, απόρ. 164/20.5.1951. Η επόμενη αντιπρόεδρος στο ΒΑΚΣ5, απόρ. 177/30.6.1951.

52 ΒΑΚΣ5, απόρ. 174/16.6.1951.

53 ΒΑΚΣ5, απόρ. 33/15.12.1951.

54 ΒΑΚΣ5, απόρ. 42/13.2.1952.

55 ΒΑΚΣ5, απόρ. 58/12.4.1952.

Ιωάννης Μπέλλης, πρόεδρος Κοινότητας Παλαιοκάστρου.

250.000 δραχμές και ήταν το μοναδικό κατάλληλο⁵⁶.

Στην εκλογή προέδρου για τρίτη ενιαύσια θητεία επανεκλέχτηκε ο Δ. Κασιμίδης και ως αντιπρόεδρος ο Δ. Μπαζάκας⁵⁷.

Στις κοινοτικές εκλογές της 21.11.1954 εκλέχτηκε νέο κοινοτικό συμβούλιο, με τους Δ. Κασιμίδη (επανεκλέχθηκε πρόεδρος), Χρ. Ιορδανίδη, Σπ. Σιδηρόπουλο, Ι. Σωτηριάδη και Παν. Τσακαλίδη⁵⁸. Στο τέλος της θητείας του συμβουλίου αυτού ο Δ. Κασιμίδης σκοτώθηκε σε δυστύχημα και πρόεδρος εκλέχτηκε ο Χρ. Ιορδανίδης.

Στις 5.4.1959 διεξήχθησαν σε ολόκληρη τη χώρα δημοτικές και κοινοτικές εκλογές. Το νέο συμβούλιο περιλάμβανε τους εξής: Σ. Μπάτος (πρόεδρος), Ν. Τσακαλίδης (αντιπρόεδρος), Χρ. Παυλίδης, Χ. Χαραβόπουλος, Κ. Χαραλαμπίδης, Ι. Γραμματικόπουλος, Χρ. Ουζούνης⁵⁹.

Τον Δεκέμβριο του 1960 αποχώρησε ο γραμματέας της Κοινότητας, λόγω συμπλήρωσης του 65ου έτους της ηλικίας του, ύστερα από 31 χρόνια υπηρεσίας⁶⁰.

Στην εκλογή προέδρου για το επόμενο έτος 1961-1962 επανεκάλυψε το Χ. Χαραβόπουλος, με αντιπρόεδρο τον Χρ. Ουζούνη⁶¹. Ένδειξη του πνεύματος ανασύνταξης και νοικοκυροσύνης που χαρακτήριζε το κοινοτικό συμβούλιο ήταν ότι πολύ σύντομα εκπονήθηκε κανονισμός χρήσεως κοινοτικών ακτημάτων⁶².

11.9. Ο βραχύς βίος της Κοινότητας Παλαιοκάστρου

Από τον Ιούλιο του 1953 μέχρι τον Μάρτιο του 1956 λειτούργησε αυτοτέλες Κοινότητα Παλαιοκάστρου⁶³. Στις 28.6.1953 έγιναν εκλογές στην ελάχιστη Κοινότητα για την ανάδειξη συμβουλίου. Το πρώτο κοινοτικό συμβούλιο αποτέλεσαν οι Ι. Μπέλλης (πρόεδρος, 49 ετών), Π. Ουζούνης (αντιπρόεδρος, 50 ετών), Γ. Τελούσης, 45 ετών, Κλ. Καμπάκης, 43 ετών και Στ. Μπούλας, 49 ετών⁶⁴. Το βασικό έσοδο της Κοινότητας Παλαιοκάστρου ήταν ο φόρος διαιτωμένων ζώων, που υπολογιζόταν σε 8 εκατομμύρια δραχμές (ή 24.000 προπολεμικές) και ο φόρος αγοραστικής ζώων 4%, τους οποίους ανέλαβε να εισπράττει απευθείας το κοινοτικό συμβούλιο⁶⁵. Ο χαρακτήρας της Κοινότητας Παλαιοκάστρου ήταν πιο αγροτικός από της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Οι κάτοικοι ασχολούνταν κατά κύριο λόγο με τη γεωργία και την κτηνοτροφία, όχι μόνο τη δεκαετία του 1950 αλλά και πολύ αργότερα, όταν ο πρωτογενής τομέας είχε σχεδόν εκλειφεί από το Ωραιοκάστρο.

Το κύριο πρόβλημα της Κοινότητας Παλαιοκάστρου ήταν η ύδρευση. Για τον σκοπό αυτόν το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε την καλλιέργεια των πηγών Αγίας Παρασκευής Παλαιοκάστρου, σε συνεννόηση με τις ενδιαφερόμενες κοινότητες Νέου Κορδελιού και Ελευθερίων (Χαρμάνικοι)⁶⁶. Τον Μάρτιο του 1954 αποφασίστηκε η επίστρωση της κοινοτικής οδού με πέτρες από λατομείο της Νεοχωρούδας⁶⁷. Άλλα έργα ήταν η φύτευση δενδροστικών επί της κοινοτικής οδού⁶⁸, η αγορά στύλων για την επέκταση του ηλεκτροφωτισμού στους δρόμους του Παλαιοκάστρου⁶⁹ κτλ. Τον Νοέμβριο του 1954 εκλέχτηκε νέο συμβούλιο, στο οποίο συμμετείχαν οι εξής: Ι. Μπέλλης (πρόεδρος), Στ. Μπούλας (αντιπρόεδρος), Π. Ουζούνης, Π. Μπαζάκας και Ν. Κολέδας⁷⁰.

Το νέο συμβούλιο ασχολήθηκε με την επισκευή της γέφυρας του Παλαιοκάστρου, με έργα οδοποιίας⁷¹, με την περίφραξη του νεκροταφείου⁷², ιδιαίτερα όμως με την ανάκληση του Βασιλικού Διατάγματος της 13ης Ιουνίου 1955, το οποίο κατήγγειλε την εν λόγω Κοινότητα⁷³. Το διάταγμα στηρίζεται σε γνωμοδότηση της αρμόδιας επιτροπής της Γενικής Διοίκησης Βορείου Ελλάδος, η οποία είχε συνταχθεί τον Δεκέμβριο του 1954. Με την τελευταία συνεδρίασή του (28 Μαρτίου 1956), το κοινοτικό συμβούλιο εξουσιοδότησε τον δικηγόρο Ταβανιώτη να παραστεί

56 ΒΑΚΣ5, απόφ. 71/11/5.1952.

57 ΒΑΚΣ5, απόφ. 125/17.12.1952 και 141/3.3.1953.

58 Βήμα αποφάσεων Κοινοτικού Συμβουλίου 16.5.1953-15.3.1956, απόφ. 110/23.1.1955.

59 Πρακτικά ΚΕ23, συνεδρίαση 22.9.1959, απόφ. 46.

60 Αυτόθι, συνεδρίαση 21.12.1960, απόφ. 19.

61 Αυτόθι, συνεδρίαση 17.12.1961, απόφ. 46.

62 Αυτόθι, συνεδρίαση 6.5.1962, απόφ. 9.

63 Βήμα Πρακτικών της Κοινότητας Παλαιοκάστρου.

64 Αυτόθι, συνεδρίαση 18.7.1953.

65 Αυτόθι, συνεδρίαση 20.7.1953, απόφ. 3 και συνεδρίαση 25.7.1953, απόφ. 4.

66 Αυτόθι, συνεδρίαση 15.11.1953, απόφ. 13.

67 Αυτόθι, συνεδρίαση 20.3.1954, απόφ. 3.

68 Αυτόθι, συνεδρίαση 5.12.1954, απόφ. 35.

69 Αυτόθι, συνεδρίαση 26.7.1954, απόφ. 16.

70 Αυτόθι, 24.1.1955, απόφ. 2.

71 Αυτόθι, 22.5.1955, απόφ. 31.

72 Αυτόθι, 24.11.1955, απόφ. 42.

73 ΦΕΚ Α' 208/5.8.1955.

ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ 'Εν' Λογίνως της 20 / 4 / 53

'Λιγαπητέ μου Γιάννη,

'Εν σχέσει μέ τό ζήτημα τοῦ διαχωρισμοῦ τοῦ Παλαιοκάστρου ἀπό τό Φραιδικατρον σέ πληροφορῶ εύχαριστας ὅτι σήμερα τό πρωΐ ὁ φίλος Υπουργός τῶν Επωτερικῶν κ. Παυσανίας Ιωνούρεζος, ὑπεύκων εἰς σχετικήν παράκλησίν μου, ύπεγραψε τό σχετικόν Β. Διάταγμα.-

Με Αγάπην
ΑΔ. ΚΑΡΑΘΟΔΩΡΟΣ

To έγγραφο αναγγελίας για τη σύσταση ξεχωριστής κοινότητας.

στο Συμβούλιο της Επικρατείας στη συζήτηση της αίτησής του να ανακληθεί το ΒΔ περί καταρρήσεως της κοινότητος⁷⁴. Σε αυτό το σημείο σταματά το βιβλίο εγγραφών της Κοινότητας και τερματίζεται ο βραχύς βίος της.

Δέκα χρόνια αργότερα, το 1966, σε συνεδρίαση του κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου γίνεται λόγος για προσφηγή [στο Συμβούλιο της Επικρατείας] των κατοίκων των Συνοικισμού Παλαιοκάστρου της κοινότητος ημών αυτών των την αναγνώρισιν του Συνοικισμού αντών εις ιδίαν κοινότητα. Ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος ζήτησε να αναθέσει η Κοινότητα Ωραιοκάστρου σε δικτηγόρο να παραστεί στο Συμβούλιο της Επικρατείας, διότι ο διαχωρισμός θα είναι αυτία διά τον οικονομικόν μαρασμόν τόσον του Συνοικισμού Ωραιοκάστρου όσο και του Συνοικισμού Παλαιοκάστρου. Πέραν αυτού είναι και το θέμα της υδρεύσεως, το οποίον είναι κοινόν και θα είναι εις βάρος και των δύο Συνοικισμών αλλά και θα προκαλή κινδύνους, ακόμη και μεγάλων επεισοδίων. Έκ τούτων των σοβαρών λόγων επιβάλλεται η πρόσληψης δικηγόρου. Η πλειοψηφία των συμβούλων, όμως, δε συναίνεσε να παραστεί νο-

μικός εκπρόσωπος της Κοινότητας, με σκεπτικό εν πολλοίσ αντιφατικό: τα τακτικά έσοδα του Συνοικισμού Παλαιοκάστρου είναι πολύ μικρά και επιβαρύνεται η Κοινότης [Ωραιοκάστρου] αντί να αφεληθή και εκτός τούτων το Συμβούλιον Επικρατείας δεν [...] θα εγκρίνη τον διαχωρισμόν διότι με αυτά τα περιουσιμένα έσοδα δοχ. 40.000 περίπου [έναντι 450.000 της Κοινότητας Ωραιοκάστρου] δεν είναι δυνατόν να διατηρηθή η Κοινότης, εφ' όσον μέχρι σήμερον έχουμεν δαπανήση περίπου 1.000.000 δοχ, διά το Παλαιόκαστρον⁷⁵. Θεωρούσε δηλαδή αδύνατο να ανασυσταθεί ξεχωριστή Κοινότητα Παλαιοκάστρου, διότι δε θα ήταν βιωσίμη, αλλά, αν αυτό γινόταν, θα ήταν υπέρ του συνοικισμού Ωραιοκάστρου. Φυσικά, η υποβολή του αιτήματος δείχνει ότι μέρος τουλάχιστον των κατοίκων του Παλαιοκάστρου δεν ήταν ευχαριστημένο από την ένταξή του στην ενιαία κοινότητα και επέμενε να διαχωριστεί. Ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος προσπάθησε να εμποδίσει αυτήν την προσπάθεια φοβούμενος τις πιθανές συγκρούσεις μεταξύ των δύο γειτονικών συνοικισμών. Φάίνεται πάντως ότι η υπόθεση δεν είχε συνέχεια.

74 Βιβλίο Πρακτικών, δ.π., συνεδρίαση 28.3.1956, απόφ. 44.

75 Πρακτικά ΚΣ4 [βλ. πο κάτω], συνεδρίαση 1.6.1966.

Το κοινοτικό συμβούλιο των Ωραιοκάστρου με τον Υπουργό Βορείου Ελλάδος Κωνσταντίνο Ταλιαδούνη (δεξιά). Ο Ταλιαδούνης κατείχε το αξίωμα αντό από τις 19.2.1964 ως τις 6.1.1965. Στα αριστερά του ο αντιπρόεδρος του κοινοτικού συμβουλίου Σίμος Μπάτος. Πίσω του και δεξιά, ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος.

Το Ωραιόκαστρο στο μεταίχμιο των δύο χιλιετιών

12. Το Ωραιόκαστρο στην περίοδο 1962-1974

Στο κεφάλαιο αυτό εξετάζουμε τις βασικές εξελίξεις και τις αλλαγές που σημειώθηκαν στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου από το 1962 μέχρι το 1974, τις συγκρούσεις που εκδηλώθηκαν στο εσωτερικό της, τη διαδικασία έντονης αστικοποίησης του χώρου και την κάμψη της υλικής παραγωγής.

12.1 Συγκρούσεις και αλλαγές στην Κοινότητα

Στις κοινοτικές εκλογές του 1964 εκλέχτηκαν οι εξής σύμβουλοι: Χ. Χαραβόπουλος (πρόεδρος), Κ. Τίκας (αντιπρόεδρος), Σ. Μπάτος, Αλ. Κυριακίδης, Γ. Ξανθόπουλος, Α. Τσακαλίδης, Κ. Χαραλαμπίδης¹. Ο Άδων Τσακαλίδης² ήταν επικεφαλής της αντιπολίτευσης. Από τα πρακτικά των συνεδριάσεων φαίνεται ότι διατύπωνε έντονο αντιπολιτευτικό λόγο, αν και συνήθως ο πρόεδρος Χαρίλαος Χαραβόπουλος έπειθε τα μέλη του συμβουλίου, η πλειοψηφία των οποίων προερχόταν από την παράταξή του. Ωστόσο, ο περισσότερος αποφάσεις του συμβουλίου λαμβάνονταν ομόφωνα. Οι όποιες διαφοροποιήσεις δε θα είχαν τόση σημασία, ώστε να αναφερθούν εδώ, αν δεν είχε προκύψει το ζήτημα της ανέγερσης νέου κοινοτικού καταστήματος, το οποίο επέφερε σχίσμα στο κοινοτικό συμβούλιο και κατέστησε πρακτικά αδύνατη τη λήψη αποφάσεων.

Το παλαιό κοινοτικό κατάστημα ήταν μικρό και βρισκόταν δίπλα σε εγκαταστάσεις του Γεωργικού Πιστωτικού Συνεταιρισμού Ωραιοκάστρου, οι οποίες κατεδαφίστηκαν –μαζί με το παλαιό κοινοτικό κατάστημα– για να οικοδομηθεί το νέο³. Αν και

η απόφαση για την οικοδόμηση νέου κτιρίου υπήρξε ομόφωνη, εδηπλώθηκε πειματική διαφωνία για το μέγεθός του. Από το καλοκαίρι του 1966 μέχρι το φθινόπωρο του 1967 πραγματοποιήθηκαν αλλεπάλληλες άκαρπες συνεδριάσεις για να εγκριθεί ο προϋπολογισμός της ανέγερσης του κοινοτικού κτιρίου.

Στο συμβούλιο είχαν σχηματιστεί δύο ομάδες. Η πρώτη περιλάμβανε τον πρόεδρο Χ. Χαραβόπουλο, τον αντιπρόεδρο Κ. Τίκα και τον σύμβουλο Γ. Ξανθόπουλο, οι οποίοι είχαν ταχθεί υπέρ της οικοδόμησης ενός μεγάλου κοινοτικού καταστήματος, που θα περιλάμβανε αίθουσα συνεδριάσεων και αίθουσα τελετών-προβολών. Η πρόταση αυτή είχε προσιλάβει τον χαρακτήρα της κατασκευής ενός σύγχρονου έργου, απαραίτητου για ένα θέρετρο, όπως ήταν το Ωραιόκαστρο. Η δεύτερη ομάδα περιλάμβανε τους υπόλοιπους τέσσερις συμβούλους, με πρωτεργάτη τον σύμβουλο Α. Τσακαλίδη. Η ομάδα αυτή υποστήριζε σταθερά ότι το Ωραιόκαστρο –η Κοινότητα του οποίου εξακολουθούσε να απασχολεί ένα γραμματέα, έναν κλητήρα και λίγους εργάτες για την ύδρευση και την καθαρότητα– δε χρειαζόταν τόσο μεγάλο κοινοτικό κατάστημα, τη στιγμή που ήταν αναγκαία πολλά άλλα τεχνικά έργα, με πρότο και κύριο την αντικατάσταση του δικτύου ύδρευσης. Άλλωστε, σύμφωνα με τους ίδιους, η τουριστική ανάπτυξη του χωριού ήταν ζήτημα της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, την οποία δεν μπορούσε να υποκαταστήσει η Κοινότητα. Συμφωνούσαν να οικοδομηθεί κοινοτικό κατάστημα, αλλά σε μικρότερο μέγεθος. Γι' αυτό καταψήφιζαν τη σχετική πίστωση.

1 Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1965-1968 [εφεξής Πρακτικά ΚΣ4].

2 Διέμενε στη Θεσσαλονίκη και διατηρούσε εμπορικό κατάστημα. Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 28.4.1966.

3 Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1968-1971 [εφεξής Πρακτικά ΚΣ5], συνεδρίαση 28.1.1970.

*Εορτασμός της 25ης Μαρτίου 1962.
Στο κέντρο (με την πατερόποια) ο επί σειρά ετών
πρόεδρος των κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου
Χαροκόπειος.
Δεξιά με τον μπερέ ο Χρ. Ονζούνης.*

Από την πλευρά του, ο Χ. Χαροβόπουλος απαντούσε ότι κανένα σπίτι στο Ωραιοκάστρο δεν είχε μείνει χωρίς νερό και ότι η ανανέωση του δικτύου υδρευσης ήταν έργο με χρονικό ορίζοντα 5-10 ετών και όχι άμεσης ανάγκης. Θεωρούσε τη συλλογιστική όπι εκφρεμούσαν άλλα επείγοντα έργα προσχηματική, διότι η Κοινότητα είχε ισχυρή ταμιακή θέση λόγω της εκποίησης οικοπέδων. Τέλος, απέδιδε τη σθεναρή άρνηση της πλειοψηφίας του συμβουλίου σε ιδιωτικά συμφέροντα που θα θίγονταν από την οικοδόμηση του κοινοτικού καταστήματος⁴.

Αν και η αντιπολίτευση κατείχε πλέον την πλειοψηφία, ο πρόεδρος διέθετε ευρεία υποστήριξη εκ μέρους των δημιούρων και, μόλις διαφάνητη η άλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων, μερίμνησε να συγκεντρωθούν υπογραφές από κατοίκους υπέρ της οικοδόμησης μεγάλου κοινοτικού καταστήματος⁵. Η διένεξη κλίμακωθηκε. Σε κάθι συζήτηση του θέματος η πλειοψηφία απέρισπτε (με ψήφους 4 προς 3) την πρόταση του προέδρου για την έγκριση της πίστωσης. Ο πρόεδρος διαβίβαζε την απορριπτική απόφαση στη Νομαρχία, η οποία την ακύρωνε, αφενός για τυπικούς λόγους αφετέρου διότι κάθε φορά το έργο είχε προχωρήσε σε σύγκριση με την προηγουμένη και ήταν εκ των πραγμάτων αδύνατη η ακύρωσή του.

Νομαρχής Θεσσαλονίκης από τον Μάρτιο του 1964 μέχρι τον Μάιο του 1967 ήταν ο Νικόλαος Κούναβος⁶, τον οποίον διαδέχθηκε ο Ιωάννης Κοκκώνης⁷. Αμφότεροι τίθησαν σταθερή στάση υπέρ της οικοδόμησης μεγάλου κοινοτικού καταστήματος. Η αντιπολίτευμένη πλειοψηφία προσέφεγε κατ' επανάληψη στο Συμβούλιο της Επικρατείας για να ακυρώσει νομαρχιακές αποφάσεις, αλλά κάθε προσφυγή ήταν μια μακροχρόνια διαδικασία, η οποία από τη φύση της δεν μπορούσε να έχει πρακτικό αποτέλεσμα⁸. Οσκέις η Νομαρχία ακύρωνε απορριπτική απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου Ωραιοκάστρου, ο πρόεδρος του τελευταίου επανεισήγη το θέμα. Με τη σειρά της, οσάκις το θέμα επανεισαγόταν, η αντιπολίτευση απείχε

από δύο διαδοχικές συνεδριάσεις του κοινοτικού συμβουλίου, προκαλώντας έλλειψη απαρτίας και εμποδίζοντας τη λήψη οιασδήποτε απόφασης⁹. Βάσει του νόμου, η τρίτη κατά σειρά συνεδρίαση ήταν έγκυρη με την παρουσία τριών συμβούλων, δεν ήταν δηλαδή απαραίτητη η παρουσία της αντιπολίτευσης για να υπάρξει απαρτία. Οι τρεις σύμβουλοι της συμπολίτευσης ψήφιζαν υπέρ της πίστωσης για την ανέγερση και διαβίβαζαν την απόφασή τους στη Νομαρχία, η οποία την ενέκρινε. Στην επόμενη συνεδρίαση, η πλειοψηφία εμφανιζόταν στο συμβούλιο και καταψήφιζε εκ νέου την πίστωση. Ο πρόεδρος διαβίβαζε για μία ακόμη φορά την απόφαση στη Νομαρχία, η οποία και πάλι την ακύρωνε και επέστρεψε τον φάκελο στην Κοινότητα¹⁰.

Τον Μάιο του 1967 ο νέος νομαρχής Ιωάννης Κοκκώνης απέλυσε δύο κοινοτικούς συμβούλους, οι οποίοι προσφανώς δεν ήταν επιθυμητοί στο στρατιωτικό καθεστώς, τους Ξανθόπουλο και Χαραλαμπίδη¹¹. Η αντικατάσταση αυτή δε μετέβαλε τον συσχετισμό των αντιμαχόμενων δυνάμεων, αφού απομακρύνθηκε ένας από κάθε πλευρά. Η διένεξη συνεχίστηκε. Αφορούσε πλέον κάθε πτυχή της διαχείρισης ενός προϊνπόλογισμού έξι εκατομμυρίων δραχμών (20.000 χρυσών λιρών), από τον οποίον μόνο το ένα δωδέκατο ήταν τακτικά έσοδα¹².

Τον Σεπτέμβριο του 1967 με απόφαση της Νομαρχίας το κοινοτικό συμβούλιο ανασχηματίστηκε, με την καθαίρεση συμβούλων και τον διορισμό νέων, και έλαβε την εξής μορφή: Πρόεδρος ο Χ. Χαροβόπουλος, αντιπρόεδρος ο Σ. Μπάτος (αμφότεροι είχαν εκλεγεί το 1964) και μέλη οι Χρ. Ιορδανίδης (πρώην πρόεδρος της Κοινότητας), Κ. Καρασαββίδης και Κλ. Κοτσώνης. Μόνο ύστερα από αυτήν τη μεταβολή εγκρίθηκε η πίστωση για την ολοκλήρωση του κοινοτικού κτιρίου, αλλά και πάλι με οριακή πλειοψηφία¹³. Πάντως, στις αρχές του 1968 εγκρίθηκε ποσό 1,5 εκατομμυρίων δραχμών για την αποπεράτωση του κτιρίου, αυτή τη φορά ομόφωνα¹⁴. Η διένεξη για το κτίριο είχε λάβει τέλος.

Μέσα στον ίδιο χρόνο ο Σ. Μπάτος παύθηκε από το καθεστώς και αντικαταστάθηκε από τον Κωνσταντίνο Τίκα, που επανήλθε στο κοινοτικό συμβούλιο (είχε εκλεγεί το 1964 και είχε απολύθει μετά τη δικτατορία) και ορίστηκε αντιπρόεδρος του¹⁵. Τον Ιανουάριο του 1970 παύθηκε ο Κ. Καρασαββίδης και αντικαταστάθηκε από τον Γ. Μοσχοβόπουλο¹⁶.

Η πορεία της κατασκευής του κοινοτικού κτιρίου αποδείχθηκε πολύ δυσχερέστερη από τις αρχικές προβλέψεις. Το 1969

4 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 22.5.1967.

5 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 11.12.1966.

6 Μακεδονία, φ. 13.6.1964, σ. 7, και φ. 20.5.1967, σ. 1 (δεν περιλαμβάνεται στα ονόματα των αναδιορισμένων και νεοδιορισμένων). Ο Ν. Κούναβος είχε διατελέσει προηγούμενος Νομάρχης Ροδόπης και αργότερα διατέλεσε Νομάρχης Δράμας (Μακεδονία, φ. 20.6.1969, σ. 6).

7 Μακεδονία, φ. 20.5.1956, σ. 1.

8 Βλ. ενδεικτικά, Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 22.5.1967.

9 Βλ. ενδεικτικά, Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 26.3.1967.

10 Η κωμική αυτή διαδικασία περιγράφεται αναλυτικά στα πρακτικά της συνεδρίασης 7.4.1967 και της συνεδρίασης 1.9.1967.

11 Η απόλυτη προκατέτελη σωτηρίας από τη διατύπωση των πρακτικών της 22.5.1967 και επέκεινα, όπου οι δύο σύμβουλοι δεν αναφέρονται πλέον.

12 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 1.9.1967.

13 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 17.9.1967.

14 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 23.1.1968.

15 Αποφάσισες 1968 (φάκελος με λυτά φύλλα), απόφ. 114/1968.

16 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 28.1.1970. Ο Καρασαββίδης καταγράφεται ως απόντων σε σειρά συνεδριάσεων. Η μαρτυρία ότι απολύθηκε αναφέρεται σε μεταγενέστερο πρακτικό (2.8.1971).

Τελετή. Από τα αριστερά:
Χρ. Ιορδανίδης, Σ. Μπάτος.

το έργο όχι μόνο δεν είχε ολοκληρωθεί αλλά ο εργολάβιος αντιμετώπιζε οικονομικές δυσχέρειες και βραδυτορούσε στην εκτέλεση των εργασιών. Η κατάστασή του οφειλόταν στην υψηλή έκπτωση που είχε δώσει για να κερδίσει τη δημιοπρασία. Από οικονομική άποψη αλλά και από άποψη χρόνου, στην Κοινότητα δε συνέφερε να κηρυχθεί έκπτωτος ο εργολάβιος και έτσι το κοινοτικό συμβούλιο προσπάθησε να συμβιβάσει τα πράγματα. Το 1970 το κτίσμα δεν είχε ακόμη τελειώσει. Το κοινοτικό συμβούλιο έπρεπε να διαθέσει περίπου 500.000 δραχμές, ποσό διπλάσιο από τα τακτικά έσοδα που κατέφερνε να εισπράξει, ενώ η Νομαρχία πίεζε να κηρυχθεί ο εργολάβιος έκπτωτος. Μόλις το καλοκαίρι του 1970 κατέδαφιστηκε το παλαιό κοινοτικό κατάστημα και εκποιήθηκαν τα οικοδομικά υλικά του. Τα αρχεία μεταφέρθηκαν στο νέο κτίσμα στις αρχές Σεπτεμβρίου, οπότε και αγοράστηκαν νέα γραφεία. Τον Νοέμβριο του ίδιου χρόνου, όμως, όπως μας πληροφορούν τα πρακτικά, ο εργολάβιος κηρύχθηκε έκπτωτος και το κατάστημα παρέμενε ημιτελές. Τον Ιανουάριο του 1972 υπολειπόταν ακόμη η καταβολή του ενός τρίτου του ποσού που είχε προϋπολογιστεί αρχικά για την ολοκλήρωση του έργου. Τον Μάιο του 1973 η ΥΔΑΚ συνέταξε νέα μελέτη για την αποπεράτωση του κτίσματος¹⁷.

Η διοίκηση της Κοινότητας είχε μάλλον υπεροτιμήσει το ύψος των εισπράξεων που ανέμενε από την πώληση οικοπέδων, παρασυμένη ίσως από την υψηλή ζήτηση των προηγούμενων ετών. Το 1968-1969 ανακόπτηκε η τάση υπεράπησης των οικοπέδων στο Ωραιόκαστρο. Είναι χαρακτηριστικό ότι για την εκπόληση του 15 κοινοτικού οικοπέδουν προβλέφθηκε από το κοινοτικό συμβούλιο την πρώτη προσφοράς 120 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο, αλλά ύστερα από τρεις δημιοπρασίες σε διάστημα έξι μηνών δεν παρουσιάστηκε ούτε ένας ενδιαφερόμενος σε αυτήν την τιμή. Εκτιμώντας ψυχραμότερα την κατάσταση, το κοινοτικό συμβούλιο υποχώρησε στις 80 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο, αποδεχόμενο ότι οι ανατιμητικές προσδοκίες του είχαν διαψευστεί. Έτσι, δεν είναι περίεργο που τον Απρίλιο του 1969 η Κοινότητα δε διέθετε πλέον χρηματάτα για να ολοκληρώσει το κοινοτικό κατάστημα και αποφάσισε να δανειστεί ένα εκατομμύριο δραχμές από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων¹⁸. Ωστόσο, η απόφαση αυτή δεν εφαρμόστηκε και το φθινόπωρο του ίδιου χρόνου η Κοινότητα εξασφάλισε άποκο δάνειο 200.000 δραχμών από τον Οικοδομικό Συνεταιρισμό της Γαλήνης – ο οποίος διέθετε ταμιακό απόθεμα – ως προσκαταβολή για τη μελλοντική κατανάλωση νερού¹⁹. Τον Ιανουάριο του 1970 το κοινοτικό συμβούλιο τροποποίησε το τεχνικό πρόγραμμά του ελείψει χρημάτων και ακύρωσε μια σειρά από έργα, όπως ήταν η κατασκευή τουριστικών περιπτέρων, η δημιουργία πάρκων και η κατασκευή

οδών²⁰. Τα έργα αυτά δεν μπορούσαν να πραγματοποιηθούν με βεβαιωμένα τακτικά έσοδα 500.000 δραχμές περίπου (προερχόμενα κατά 75% από τα τέλη ύδρευσης), από τα οποία όμως είχαν εισπράχθει μόνο 280.000 δραχμές, ποσό που απορροφούσαν πλήρως οι λειτουργικές δαπάνες της Κοινότητας.

Ως ένα πρώτο βήμα για να συγκεντρώσει περισσότερα χρήματα, το 1969 η Κοινότητα αύξησε τα τέλη καθαριότητας. Οι κάτοικοι επιβαρύνθηκαν με 80 δραχμές, τα καταστήματα και οι αγοραστές οικοπέδων με τα διπλά, οι κάτοικοι του αστικού συνοικισμού με τα τετραπλά και το ξενοδοχείο Λαζαρίδη με τα δισκεπτάλια. Επίσης, σε κάθε οικογένεια παραθεριστών επιβλήθηκε τέλος 40 δραχμές, που ήταν υψηλό, δεδομένου ότι οι παραθεριστές δέμεναν μόνο μερικές εβδομάδες²¹. Το δεύτερο βήμα του κοινοτικού συμβουλίου ήταν να καταβάλει μεγαλύτερη προσπάθεια για να εισπράξει τα βεβαιωμένα έσοδα (σημειώνοντας αισθητή βελτίωση μέσα στο 1970)²². Το τρίτο βήμα ήταν να θέσει σε δοκιμαστική λειτουργία και να εξασθένησε νέο λατομείο, πάνω από το Παλαιόκαστρο (βλ. πιο κάτω)²³. Η θεραπεία, όμως, του προβλήματος αναζητήθηκε στη συνήθη οδό της πώλησης οικοπέδων. Με ομόφωνη απόφαση που έλαβε τον Μάιο του 1970 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να αποχαρακτηρίσει τα κοινοτικά άλση 1/55, εμβαδού 21 στρεμμάτων, και 3/23, εμβαδού 10,5 στρεμμάτων, που είχαν παραχωρηθεί στην Κοινότητα το 1953, και να τα μετατρέψει σε οικοπεδικούς κοινοτικούς χώρους, με το εξής σκεπτικό: αφ' ενός μεν παραπλεύρως τουών έχουν δημιουργηθή άλση μεγάλης εκτάσεως εις το υπ' αριθμ. 1 τεμάχιον, συνολικής τοικιάτης 3.435.875 τ.μ. και δεν υφίσταται λόγος ιπτάρξεώς των, διότι θα είναι άλσος εντός δάσους, αφ' ετέρου δε η Κοινότητα θα εξένυγε την απαιτούμενα ποσά διά την εκτέλεσην έργων κοινής ωφελείας, π.χ. δίκτυου υδρεύσεως, υδατοδέξαμενά, οδοποιία, κοινοτικόν κατάστημα, πάρκα κ.λπ.²⁴. Στα τέλη του ίδιου χρόνου, το κοινοτικό συμβούλιο προχώρησε στην απόφαση να εκπούλησε 32 οικοπέδα, για να χορηγηθούνται την αποπεράτωση του κοινοτικού καταστήματος, την ολοκλήρωση του εσωτερικού δικτύου ύδρευσης και την εκτέλεσην άλλων έργων. Τα οικόπεδα αυτά βρίσκονταν στις εξής θέσεις:

17 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 4.2.1969, 7.9.1970, 15.11.1970, 24.1.1972. Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιοκάστρου 1972-1974 [εφεξής ΚΣ6], συνεδρίαση 7.5.1973.

18 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.4.1969.

19 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 10.9.1969.

20 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 28.1.1970.

21 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 28.1.1970.

22 Η σχέση εισπράχθεντων/βεβαιωμένων εισόδων ανήλθε από 55% το 1969 σε 68% το 1970, αλλά τα βεβαιωμένα έσοδα αυξήθηκαν ελάχιστα. Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 18.1.1970.

23 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 8.2.1970.

24 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.5.1970.

Γαμήλιο γλέντι. Χρονολογία: 1961. Αρχείο Ζωής Μπάζηπα.

16 στην τοποθεσία Κόκκινα Λατομεία, 9 στη θέση βιορειοανατολικά της Ασπρόβουνσης, 4 μέσα στον συνοικισμό Ωραιοκάστρου, απέναντι από τη βίλα Βεργόπουλου και 3 μέσα στον συνοικισμό, κάτω από τον ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου. Η εισήγηση αυτή εγκρίθηκε από τη Νομαρχία Θεσσαλονίκης ύστερα από λίγους μήνες, τον Αύγουστο του 1971²⁵. Η εκποίησή τους πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι και το φθινόπωρο του 1972²⁶. Πάντως, τα 586-589 οικόπεδα κρατήθηκαν, με τη δέσμευση να εκποιηθούν μόνο για την ανέγερση τουριστικών εγκαταστάσεων (τουριστικά ξενοδοχεία, αναψυκτήρια, εστιατόρια, ξαχαροπλαστεία) δεδομένου ότι ευρίσκονται ταύτα εις περίπτωτον θέσην εξ απόφεως θέας, ψύφων, καλαισθησίας του τοπίου και η ημετέρα κοινότης τυγχάνει κατ' εξοχήν τουριστική, η οποία κατακλύζεται κατά το θέρος από πλείστους παραθεριστάς, εκδρομείς και τουριστας και αι υπάρχουν σε εγκαταστάσεις δεν εξιτηρευούν τας ανάγκας τούτων, όπως ανέφερε η σχετική απόφαση, που λήφθηκε τον Μάιο του 1972²⁷.

Στις αρχές του 1971 το κοινοτικό συμβούλιο επέβαλε τέλος δαπάνης του φωτισμού οδών, πλατειών και κοινόχρηστων χώρων (διαφορετικό από το τέλος φωτισμού), το οποίο καθόρισε σε 4 τοις χιλίοις επί της αγοράς αξίας των ακινήτων του χωριού. Σύμφωνα με το κοινοτικό συμβούλιο, η αξία αυτή υπολο-

γίστηκε σε 20 εκατομμύρια δραχμές²⁸ [με 650 υδροδοτούμενα νοικοκυριά, αντιστοιχούσαν 30.000 δραχμές ανά νοικοκυριό· συνεπώς με τον όρο ακίνητα, θα πρέπει να νοηθούν τα κτίρια και όχι η γη, αφού την ίδια εποχή στην οδό Ι. Μεταξά (σημερινή Δημοκρατίας) η αξία της γης υπολογίστηκε σε 320 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο²⁹]. Στα τέλη του 1971 η κοινοτική φορολογία –κυρίως στο νερό και τον ηλεκτρισμό– είχε αυξηθεί κατά 50% σε σύγκριση με το 1969, αλλά τα πραγματοποιηθέντα έσοδα είχαν διπλασιαστεί. Ας σημειωθεί ότι ο τιμάριθμος ήταν πολύ χαμηλός και η αύξηση απηχεί πραγματικές τιμές. Το 1972 οι πραγματοποιηθέσεις εισπράξεις παρέμειναν στα ίδια επίπεδα, παρά τη μεγάλη αύξηση των τελών καθαριότητας και φωτισμού. Στο τέλος του ίδιου χρόνου διαγράφηκαν τα ανεξόφλητα παλαιά χρέη προς την Κοινότητα³⁰.

Ένα συμβολικό βήμα της Κοινότητας προς τον εκσυγχρονισμό ήταν η αγορά μιας συσκευής μεγαφώνου και ενός πικ από διά τας εθνικάς εορτάς και διαφόρους άλλας ανακοινώσεις της Κοινότητος, που πραγματοποιήθηκε το 1968. Υστερα από μερικούς μήνες αγοράστηκαν μεγάφωνα και ένας δίσκος των 33 στροφών, τον τίτλο του οποίου δε διέσωσαν δυστυχώς τα πρακτικά της Κοινότητας. Μαγνητόφωνο προηγηθείτηκε το κοινοτικό συμβούλιο τον Φεβρουάριο του 1973, αφού κρίθηκε απαραίτητον κατά τας εθνικάς εορτάς. Το 1971 κατασκευάστηκε στο νέο κοινοτικό κατάστημα θεατρική σκηνή με κόστος 19.000 δραχμές³¹. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους η Κοινότητα αποφάσισε να το ποθετήσει και δεύτερη τηλεφωνική γραμμή, 40 οικόληρα χρόνια μετά την πρώτη.

Το 1972 το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε να ανεγερθεί η-ρώο των εν πολέμοις και εθνικοίς αγώνις πεσόντων τέκνων, στον

Πίνακας 18. Έσοδα Κοινότητας Ωραιοκάστρου (1969-1972)

ΕΤΟΣ	1969		1970		1971		1972	
	ΕΣΟΔΑ	B	E	B	E	B	E	B
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΒΟΣΚΗΣ	22.456	9.624	22.232	11.067	19.816	11.232	19.944	12.680
ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΥΔΡΕΥΣΗΣ	388.325	200.140	382.562	245.715	528.624	378.947	569.865	288.662
ΤΕΛΟΣ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΑΣ	42.528	39.804	53.140	52.240	115.440	102.160	193.870	178.170
ΤΕΛΟΣ ΦΩΤΙΣΜΟΥ	42.108	28.139	44.750	42.656	71.139	66.620	100.362	92.335
ΑΛΩΝΟΤΟΠΟΣ	1.200	0	1.200	0	0	0	0	0
ΦΟΡΟΣ ΖΥΘΟΥ	5.296	5.296	10.422	10.422	8.492	8.492	0	0
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	15.712	0	13.026	0	35.600	0	26.350	0
ΑΥΘΑΙΡΕΤΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ	0	0	2.980	1.773	2.860	0	2.860	0
ΣΥΝΟΛΟ	517.625	283.003	530.312	363.873	781.971	567.451	913.251	571.847

Σημειώστε: B=βεβαιωμένα, E=εισπραχθέντα.

Πηγή: Πρακτικά του Κοινοτικού Συμβουλίου.

25 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίασης 23.12.1970 και 1.12.1972.

26 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίασης 21.7.1972 και 20.11.1972, όπου οι εγκρίσεις των πρακτικών δημοπρασίας εκποιήσεως.

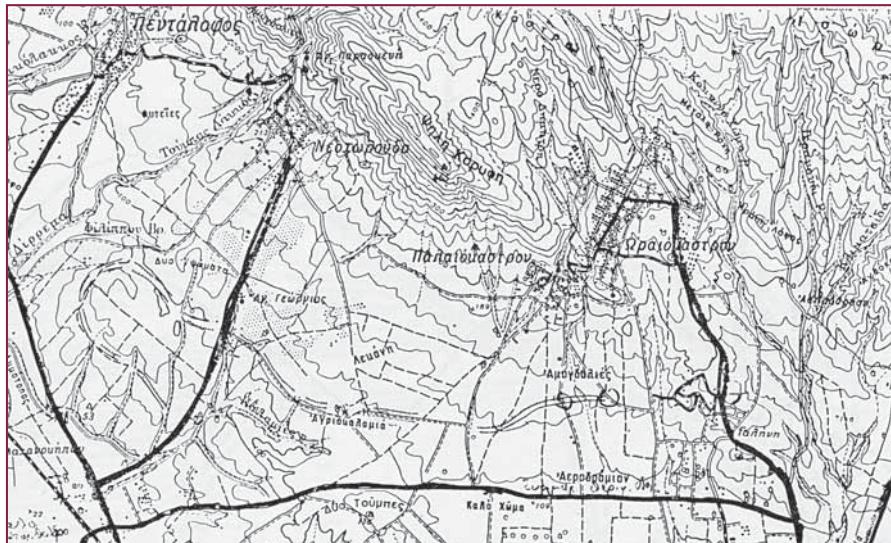
27 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 22.5.1972.

28 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 18.1.1971.

29 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 16.8.1970.

30 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίασης 13.10.1972 και 2.2.1973.

31 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 5.5.1971.

Χάρτης του 1970, με τα τοπωνύμια Δύο Τούμπες, Αγριοκαλαμιά, Λεκάνη, Αμυνδαλιές, Αεροδρόμιο, Καλό Χώμα, Γαλήνη, Ασπρόβαθρον (τούμπα, όχι οικισμός), Αράπη Λόρος, Νεόδημητη, Ψηλή Κορυφή. Το παλαιό οδικό δίκτυο διατηρείται. Δημοπεύτηκε από τους Δελτηγάνη-Παπαδημητούς.

κοινόχροηστο χώρο μπροστά στο δημιουργικό σχολείο Ωραιοκάστρου, ύστερα από προκήρυξη τακτικού καλλιτεχνικού διαγωνισμού μεταξύ Ελλήνων γλυπτών διπλωματούχων της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών. Την επιτροπή κρίσης θα αποτελούσαν ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι, ένας καθηγητής της εν λόγω σχολής και ο πρόδεδρος της Κοινότητας. Η επιτροπή συνεδρίασε στην Αθήνα την 17η Μαρτίου 1973 και το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε τη μετάβαση του προέδρου για να συμψετάσχει στη συνεδρίασή³². Δυστυχώς, όμως, τα πρακτικά δε μας διαφωτίζουν περαιτέρω για την εξέλιξη του θέματος. Πάντως, το φιλόδοξο σχέδιο δεν ευοδώθηκε, ίσως λόγω του υψηλού κόστους του. Τελικά, το λιτό ηρώο που ανεγέρθηκε ήταν δωρεά της οικογένειας Μ. Χουσοπούλου³³.

Τα σκουπίδια εξακολουθούσαν να περιστλέγονται με κάρο και να πετούνται μακράν του συνοικισμού [...] διότι ο συνοικισμός αποτελεί τουριστικόν κέντρον και απαιτείται καθαριότης εν αυτώ³⁴. Το καλοκαίρι του 1969 προσήλθηκε και δεύτερος εργάτης για την αποκομιδή, με ταυτόσημη αιτιολογία³⁵. Από το 1972 μισθωνόταν ένας εκσκαφέας προς κάλυψην των απορριμμάτων των χωρίον, άτινα μεταφέρει ο μεταφρετές καθαριστής διά του κάρου του και τούτο διά την υγείαν των κατοίκων³⁶. Ένα μεγάλο βήμα έγινε στις αρχές του 1973, όταν η Κοινότητα εξασφάλισε ένα αυτοκίνητο αποκομιδής των απορριμμάτων από το Υπουργείο Εσωτερικών³⁷. Φυλλομετρώντας τα πρακτικά, ο μελετήτης σκέπτεται ότι ίσως μερικοί σύμβουλοι να μετανόησαν γι' αυτήν την πρόσδο. Το αυτοκίνητο χρειαζόταν συχνά επισκευές και ανταλλακτικά, ενώ απαιτήθηκε η πρόσληψη οδηγού, ο οποίος –βάσει του νόμου– λάμβανε σχετικώς υψηλό μισθό, που επιβάρουν την Κοινότητα.

12.2. Η έντονη αστικοποίηση του χώρου

Οικόπεδον εις Ωραιώκαστρον 1.600 τ.μ. ανταλλάσσεται με διαμέρισμα²⁸. Η αγγελία αυτή ήταν συνήθης στις εφημερίδες της εποχής. Αρκετοί κάτοικοι, που είχαν εγκαταλείψει τη γεωργία, εκποιούσαν τα οικόπεδα ή και τα χωράφια τους, σε αναζήτηση μοίρας στην πόλη, συχνά μέσω κτηματικών επιχειρήσεων που χώριζαν τη γη σε αγροτεύχια και την πουλούσαν με δόσεις²⁹. Την εποχή εκείνη τα διαμερίσματα πουλώνταν στη Θεσσαλονίκη από 3.000 ως 5.000 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο. Έτσι, ο ιδιοκτήτης γης στο Ωραιώκαστρο έπρεπε να εκποιήσει οικόπεδο δύο στρεμμάτων για να αγοράσει ένα μικρό διαμέρισμα στην πόλη.

Από την άλλη πλευρά, και η ίδια η Κοινότητα εκποιούσε σε δημιουργίασις κοινωνικές εκτάσεις, με το σκεπτικό ότι ήταν χρόσεις, προκειμένου να εξασφαλίσει πόρους για την εκτέλεση έργων στο Ωραϊκαστρο. Προέκυψε, έτσι, το φωνόβενο, μερικές χρονιές το σύνολο των εισόδων της Κοινότητας να είναι πολλαπλάσιο από τα τακτικά έσοδά της. Στη διάρκεια του 1966 οι τιμές που πέτυχε η Κοινότητα σε δημιουργίασις κυμάνθηκαν αυξητικά από 80 ως 150 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο⁴⁰, αλλά στην επόμενη πενταετία διατηρήθηκαν στα ίδια επίπεδα.

Εκτός από τιμάντα περίπου οικόπεδα στα βόρεια του Ωραιοκάστρου που εκπούληθηκαν σε κατοίκους της Θεσσαλονίκης για να γίνουν υδρευτικά και άλλα έργα, στην περίοδο 1960-1966 μεθοδεύτηρε η πώληση 200 στρεμμάτων, από το 2 τεμάχιο, που είχε συνολική έκταση 808 στρέμματα. Η πώληση, που προορίστηκε για τους ακτίμουνες της Κοινότητας, αποφασίστηκε για να χορηγατοδοτηθούν τεχνικά έργα, όπως ήταν η ανέγερση του οιστικού πειραιτέρου, η αντικατάσταση του εσωτερικού δικτύου

³² Πρακτικά ΚΣ5, συνεδριάσεις 9.9.1968 και 15.7.1969. Πρακτικά ΚΣ6, συνεδριάσεις 9.2.1973 και 22.2.1973.

32 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίασης 9.9.1968 και 15.7.1969. Πρακτικά Ε.
33 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 21.7.1972. Τσακαλίδης, ό.π., σ. 209.

33 Πρακτικά ΚΣ3, συνεδρίαση 21.4.1972.

35 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 15.7.1969.

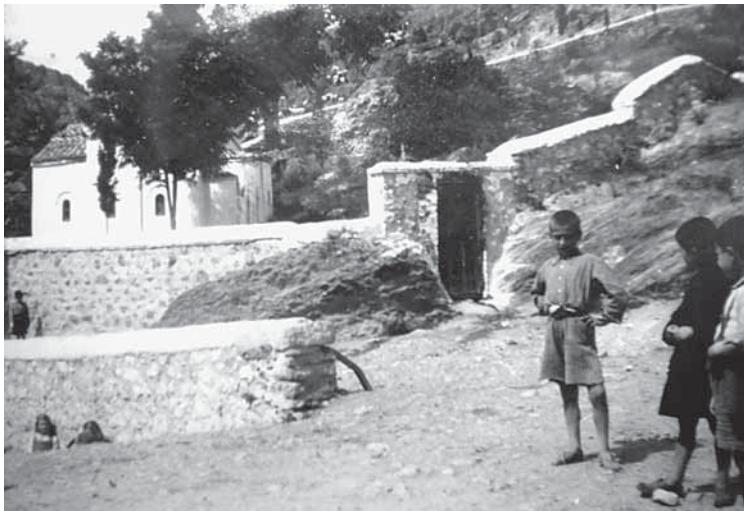
36 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 17.11.1972

³⁷ Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 19.1.1973.

38 Μακεδονία, φ. 5.9.1967, σ. 10.

³⁹ Βλ. επί παραδείγματι, *Μακεδονία*, φ. 3.

40 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδριάσεις 1.2.1966,

Η Αγία Παρασκευή σε λήψη του 1945.
Αρχείο δημοτικού σχολείου
Παλαιοκάστρου.
Για το φέμα και το αγίασμα της Αγίας
Παρασκευής έκανε λόγο ο αρχαιολόγος
Π. Παπαγεωργίου το 1909.

ύδρευσης, η κατασκευή πλατείας, κρασιπέδων και κοινοτικών οδών, καθώς και άλλα μικρότερα⁴¹.

Στις αποφάσεις των κοινοτικών συμβουλίων η επιθυμία της αστικοποίησης ήταν έντονη, με σκοπό να αινίξθει η επισκεψιμότητα του χωριού και η απασχόληση των κατοίκων του και σε άλλους τομείς εκτός από τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Τον Μάρτιο του 1966 το Δημόσιο κίνησε τη διαδικασία απόκτησης του κληροτεμαχίου 161, το οποίο είχε έκταση τρία στρέμματα, για την εγκατάσταση Τεχνικής Σχολής (μετέπειτα ΟΑΕΔ). Η εγκατάστασης της Τεχνικής Σχολής, ευτριγήθηκε ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος, θα συμβάλλῃ σημαντικάς εις την προβολήν του χωριού από πάσης απόφεως, ήτοι από την πλευράν αινίξησεως της κινήσεως, από την πλευράν της παροχής εργασίας εις τους κατοίκους, πέραν δε αυτής θα εισπράξῃ η Κοινότης συνολικώς 750.000 δραχμάς διά να καλύψῃ τουλάχιστον ένα μέρος των τεραστίων προγραμματισθέντων και ήδη υπό εκτέλεσην έργων. Μειονεκτήματα από την εγκατάστασην της Σχολής δεν υπάρχουν. Παρακαλώ, κύριοι σύμβουλοι, προσέξετε ότι είναι μία μοναδική ευκαιρία να αξιοποιηθεί το χωριό⁴².

Η εγκριτική απόφαση υπήρξε ομόφωνη. Πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι περιλάμβανε μάλλον υψηλή τιμή γης, 250 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο καθαρά. Την ίδια εποχή, έκταση εκτός σχεδίου, δίπλα στο Αμερικανικό Κολέγιο, στα όρια Πανοράματος και Πυλαίας, πουλιόταν προς 135 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο⁴³. Το Δημόσιο, πράγματι, έκρινε ότι η τιμή των 250 δραχμών ήταν υψηλή και κάνησε διαδικασία απαλλοτρίωσης. Η δικαιστική απόφαση καθόρισε αισθητά χαρημάτερη την τιμή, γεγονός που προκάλεσε την έντονη αντίδραση της μειονηφρίας του κοινοτικού συμβουλίου⁴⁴. Στη συνέχεια, προτάθηκε στην Κοινότητα να πουλήσει στο Δημόσιο – πάντοτε για τις ανάγκες ικοδόμησης Τεχνικής Σχολής – το 182 τεμάχιο, με έκταση 17 στρέμματα και τιμή 150 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο. Το κοινοτικό συμβούλιο αποδέχθηκε ομόφωνα την πρόταση, παρά τη διαφορά στην τιμή, ακριβώς με το ίδιο σκεπτι-

κό (μοναδική ευκαιρία να αξιοποιηθεί το χωριό)⁴⁵. Επιπλέον, για να στεγαστεί η Τεχνική Σχολή το Δημόσιο αγόρασε εκτάσεις και από ιδιώτες περιοίκους. Έτσι, χρειάστηκε να μετατοπιστεί ο αγροτικός δρόμος προς την περιοχή Καλόγερος⁴⁶. Το 1969 η Κοινότητα ανέλαβε την υδροδότηση της Τεχνικής Σχολής, σε ποσότητα που έφτασε τα 75 κυβικά μέτρα ημερησίως⁴⁷. Τα εγκαίνια της σχολής έγιναν τον Σεπτέμβριο του ίδιου χρόνου και το κοινοτικό συμβούλιο συμπειστήχε στον εορτασμό. Την άνοιξη του 1970 ορκίστηκε το μόνιμο πρόσωπο της⁴⁸.

Οστόσο, η εκποίηση των 200 στρεμμάτων προς τους ακτήμονες δεν τροχιοδομήθηκε, όπως ήλπιζε το κοινοτικό συμβούλιο, διότι η απόφασή του λήφθηκε σε οριακό χρόνο και οι αριμόδιες δημόσιες υπηρεσίες γνωμοδότησαν ότι είχε εκπνεύσει η σχετική προθεσμία. Το συμβούλιο αντέτειν ότι είναι ανάγκη όπως επεκταθή η κατωκημένη επιφάνεια του Ωραιοκάστρου διά την δικαίαν αποκατάστασην των ακτημών, δεδομένου ότι ούτοι τα λαπτωρούνται μη δυνάμενοι να ανεγείρουν κατοικίας. Πολλάκις παρουσιάζονται ανθραιεσίαι υπό των ακτημών ανεγείροντες [αντί ανεγειρόντων] οικίσκους και παραπλήγματα εις διάφορα σημεία, αναγκάζεται δε η Κοινότης όπως ενεργήση κατ' αντών τα νόμιμα δικαιοστικά μέτρα. Ως αντιλαμβάνεσθε έρχεται εις αντιδίκιαν η Κοινότης και ευρίσκεται εις μίαν δύσκολην ψυχολογικήν θέσιν, αλλά και οι ακτήμονες οι οποίοι ανθυαρετούν έρχονται εις δύσκολον οικονομικήν θέσιν⁴⁹. Αυτά ανέφερε ψήφισμα διαμαρτυρίας του κοινοτικού συμβουλίου, που επέδθηκε, όταν η σχετική απόφασή του απορρίφθηκε για τυπούς λόγους.

Αυθαρεσίες, βέβαια, δεν έκαναν μόνο οι ακτήμονες, δηλαδή οι οικογένειες που για διάφορους λόγους δεν είχαν λάβει κλήρο το 1936. Πολλοί κάτοικοι είχαν τοποθετήσει τους φράκτες τους πέρα από τα όρια των οικοπέδων τους και καταλάμβαναν τιμήματα του δρόμου. Ορισμένοι άλλοι, όμως, είχαν καταπατήσει κοινόχρηστες εκτάσεις, φωνάμενο που απασχόλησε έντονα την Κοινότητα στη διετία 1964-1965⁵⁰. Το 1966 καταργήθηκε ο κανονισμός χοήσεως κοινοχρήστων κτημάτων δεδομένου ότι το ποσόν της φορολογίας χοήσεως είναι πολύ μικρόν (ήτοι τον οικονομικού έτους 1966 ανήλθεν εις το ποσόν των 1.604 δρ.). αφ' ενός και αφ' ετέρου διάφορου οίτινες χοησιμοποιούν τα εν λόγω κτήματα δημιουργούν προβλήματα εις την κοινότητα ήτοι δημιουργούν διαφόρους αξιώσεις ή ανεγείρουν κτίσματα, οπότε αναγκάζεται η κοινότης διά προσωρινών μέτρων, προς περιφρούρησην των κοινοτικών συμφερόντων, να προ-

41 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδριάσεις 1.6.1966 και 16.9.1966.

42 Πρακτικά ΚΣ4 συνεδρίαση 11.3.1965.

43 Μακεδονία, φ. 19.6.1965, σ. 15.

44 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 5.9.1966.

45 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 11.3.1966.

46 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 1.6.1966.

47 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδριάσεις 23.5.1969 και 22.9.1969.

48 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδριάσεις 1.9.1969, 22.9.1969, 26.3.1970.

49 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 17.9.1966.

50 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 29.8.1965.

Η τοποθεσία Κονονέρι, στη μετέπειτα
λεωφόρο Δημοκρατίας.
Στο κέντρο η είσοδος του ένοδοχειόν
«Παράδεισος». Χρονολογία: 1958.
Αρχείο Μιλτιάδη Λαζαρίδη.

βαίνη εις την αποβολήν των εκ των κτη-
μάτων τούτων⁵¹.

Το 1966 εγκρίθηκε τροποποίηση του ρυμοτομικού σχεδίου στον συνοικισμό Γαλήνης, ώστε το σχολείο και η εκκλησία να ανεγερθούν σε κεντρικό σημείο, το οποίο να εξυπηρετεί τους κατοίκους τόσο της δεξιάς όσο και της αριστερής πλευράς του συνοικισμού⁵². Το 1968 προωθήθηκε νέα τροποποίηση, η οποία αφορούσε θέσεις για την ανέγερση πνευματικού κέντρου, κτιρίου αναψυχής και εμπορικών καταστημάτων⁵³.

Με τη δημοσίευση του ΑΝ 314/1968 επιτράπηκε η επέκταση της ρυμοτομίας πόλεων και κωμοπόλεων. Έτσι, η Κονότητα επανήλθε στη διαδικασία για τη παραχώρηση οικοπέδων σε ακτήμονες, με την επέκταση του Ωραιοκάστρου σε έκταση 200 στρέμματα, η οποία βρισκόταν νότια από την Παιανίδη Άγιος Δημητρίος⁵⁴. Βέβαια, η διαδικασία ήταν μακρά και χρονοβόρα. Υπαγορεύοταν από νομικό, διοικητικό και τεχνικό πλαίσιο άγνωστο στα μέλη του κοινοτικού συμβουλίου, τα οποία κλήθηκαν κατά καιρούς να εκτελέσουν οδηγίες της Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, όπως ήταν η αποτύπωση του εν λόγω χώρου από τοπογράφους, που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 1968⁵⁵.

Ήδη γινόταν συστηματική οικοπεδοποίηση των χωραφιών από κεδοσκόπους και ανεγέρονταν αιθαίρετα κτίσματα. Η πέριξ της πόλεως Θεσσαλονίκης περιοχή, η εκτός του εγκερομένου σχεδίου κεμένη, έχει καλυφθή με αιθαίρετα κτίσματα και η βουλιαγμένη επιχειρηματιών χωραφάδων έφερεν αντούς μέχρι την Κονότητά μας, διαπίστωνε ο Χ. Χαραβόπουλος το 1968. Διέλεαστι και προτάσεις γίνονται υπό των επιτηδείων προς τους ιδιοκτήτας κληρούχους διά την κατά τρόπον ανεπίτρεπτον και μόνον το συμφέρον των επιχειρηματών [εξυπηρετούσαν] οικοπεδοποίησιν των αγρών και πώλησιν των οικοπέδων προς ετέρους κατηγορίαν θυμάτων, τους επαρχιώτας και Θεσσαλονικείς αγοραστάς. Σημειώτεον ότι εις τας παρεμβαλλομένας μεταξύ Ωραιοκάστρου και Θεσσαλονίκης Κονότητας, ως η Πολήγη, Νέα Ευκαρπία, Εύοσμος κ.λπ. ουδείς λόγος⁵⁶. Η Κονότης μας επιθυμεί να προλάβῃ αυτό που έγινε εις τας ανωτέρω Κονότητας.

Με αυτήν την πρόθεση, την άνοιξη του 1968 το κοινοτικό συμβούλιο έλαβε δύο σημαντικά μέτρα. Το πρώτο ήταν ότι απαγόρευσε την ανέγερση οικημάτων και παραπηγμάτων σε ιδιωτικά οικόπεδα με έκταση μικρότερη από 500 τετραγωνικά μέτρα, διότι η Κονότης ημών αποτελεί τουριστικό θέρετρον και διά της ανεγέρσεως τοιούτων οικιών και παραπηγμάτων τούτο αποβάνει εις ζημίαν της τουριστικής εμφανίσεως των χω-

ρίουν. Το δεύτερο ήταν ότι αποφάσισε την εκπόνηση ρυμοτομικής μελέτης για τον χώρο που οριοθετήθηκε ως εξής: ανατολικό όριο το δέμα τοιφλικίου, δυτικό όριο ο χωραφόδρομος Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης, βόρειο όριο το χωριό και νότιο όριο η Συμμαχική Οδός (Σταυρός Γιολού) δεδομένου ότι διά της τοιαύτης επεκτάσεως της ρυμοτομίας είναι ομορφιά του τόπου μας και γενικά συμφέρον της Κονότητάς μας και των κατοίκων της. Ο χώρος αυτός είχε εμβαδόν 2.500 στρέμματα. Είναι μοιραίον, είπε ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος, οι αγροί μας να πωληθούν εις πλέον ταλαντούχους ημών, πλην επιθυμούμεν να παραδώσουμεν εις αυτούς πολεοδομικώς εξαιρατικά οικόπεδα και διά την ομορφιάν του τόπου μας και γενικά διότι είναι συμφέρον της Κονότητός μας και των κατοίκων της⁵⁷.

Εκείνο που δύσκολα μπορεί να περιγραφεί ήταν η κοινοτική δραστηριότητα για την κατασκευή και τις διανοίξεις οδών, αρκετές από τις οποίες στο Παλαιόκαστρο. Όπως φαίνεται από το τεχνικό πρόγραμμα του 1969, τα επόμενα χρόνια κατασκευάστηκαν ή διανοίχτηκαν βασικοί δρόμοι που συνέδεαν αυτόν τον συνοικισμό με τους υπόλοιπους και τις γύρω τοποθεσίες (οδός Παλαιοκάστρου-Ωραιοκάστρου, οδός από Κουκούλ-τεπέ προς Παλαιόκαστρο, οδός από οικία Σαραμιούδη μέχρι λαχανόκηπους κτλ.). Τότε επίσης προγραμματίστηκε η κατεδάφιση αιθαίρετων κτισμάτων και η διαμόρφωση της πλατείας στην Ασπρόβουντη, με την κατεδάφιση στάβλων της οικογένειας Μπάτου (πραγματοποιήθηκε το 1972), καθώς και η δημιουργία τουριστικών περιττών στο δάσος πάνω από τους συνοικισμούς (η απόφαση ανακλήθηκε ελλείψει χρημάτων). Στα τέλη του 1968 αποφασίστηκε η διαμόρφωση του χώρου μπροστά στον ναό της Αγίας Παρασκευής, όπου σχεδιάστηκε ένα πευκόφυτο πάρκο, αλλά η εκτέλεση διήρκεσε μέχρι την άνοιξη του 1972⁵⁸.

Ένα χρόνο αργότερα αποφασίστηκε η μετακίνηση των ποιμνιοστασίων και στάβλων έξω από το χωριό: για τον συνοικισμό Παλαιοκάστρου στην τοποθεσία λατομείο προς Νεοχώρουδα και για τον συνοικισμό Ωραιοκάστρου βορειοανατολι-

51 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 17.9.1966.

52 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 23.2.1966.

53 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 13.1.1969.

54 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.3.1968.

55 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 9.7.1968.

56 Μάλλον ενοεί ότι οι περιοχές απέτε είχαν ήδη οικοπεδοποιηθεί ή και καλυφθεί με αιθαίρετα κτίσματα.

57 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.3.1968.

58 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 25.11.1968, 13.1.1969 και 1.12.1971 (όπου αποφασίζονταν απόμινη η δημιουργία τημήτας του έργου εξωφραίσμός χώρου) και Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 9.5.1972 (όπου διορίζονται σύμβουλοι για την παραλαβή του έργου). Πρακτικά συνεδρίασης 25.9.1973 για την Ασπρόβουντη.

Ο Γεώργιος Βαρδαλής στο χωφάφι του.
Αρχείο Γεώργιου Βαρδαλή.

κά της Ασπρόβουντης, 200 μέτρα και αριστερά από την οικία του Ευάγγελου Μπάτου, σε μέτωπο 500 μέτρων προς την πλευρά του ρέματος. Η απομάκυνση αποφασίστηκε ομόφωνα διότι το Ωραιόκαστρον αποτελεί τουριστικόν θέρετρον, φιλοξενεί πλείστους παραθεριστάς και εξ άλλου υπάρχει και σχετική διαταγή περί απομακύνσεως των ποιμνιοστάσιων και σταύλων⁵⁹.

Ένα μεγάλο βήμα, που βέβαια χρειάστηκε πολλά χρόνια για να ολοκληρωθεί, έκεινης με μία απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου η οποία λήφθηκε την ίδια εποχή. Με την απόφαση αυτή διατέθηκε η παρά τη θέσει Κρυονέρι κοινοτική έκτασις 18 στρεμμάτων διά την δημιουργίαν κοινοτικού γηγεναστηρίου και εκ δέκα στρεμμάτων εν τη ίδιᾳ θέσει διά κοινοτικόν πάρκον, δεδομένου ότι η Κοινότης ημάν ως θέρετρον θέλει αφελήθη εκ της τουριστικής κινήσεως και καλλωπισμούν εν γένει του χώρου⁶⁰. Εκεί είχε δημιουργηθεί από δεκαετίας ένα πρόχειρο ποδοσφαιρικό γήπεδο.

Ωστόσο, τον Σεπτέμβριο του 1971 ο πρόεδρος της Κοινότητας πρότεινε το κοινοτικό γηγεναστήριο να γίνει στον χώρον δια την συνεκτόνωντο παλαιότερον τα στάχνα δι' αλωνισμόν. Σήμερον η έκτασις αυτή δεν είναι χρησιμοποιείται διά τον ανωτέρω σκοπόν. Δύναται κάλλιστα να χρησιμοποιηθῇ διά την ίδρυσιν κοινοτικού γηγεναστηρίου. Ενδίκεται εις απόστασιν από της ρυμοτομίας του χωριού 150 μέτρα περίπου, ανατολικός του χωριού και εις το κέντρον των δύο άκρων βρορά και νότου. Η έκτασις του είναι 32 στρέμματα και εις σχήμα τετράγωνον [...] να παραχωρηθῇ ολόκληρον διά τον ανωτέρω σκοπόν, εις τρόπον ώστε ο επί πλέον χώρος να διατεθῇ διά πάρκων γηγενήτων. Εις τον σημερινόν χώρον [το Κρυονέρι] όπου απλώς αθλούνται οι νέοι μας νομίζω ότι δεν είναι κατάλληλος, δεδομένου ότι με την ίδρυσιν του κοινοτικού γηγεναστηρίου θα προκληθῇ θέμα αισθητικής και καλντέρας εμφανίσεως της εισόδου του χωριού, διότι θα ανεγερθῇ αργά ή γρήγορα τοιχοποιία περιφράξεως, πράγμα το οποίον θα προκαλή τα ανωτέρω ζητήματα (αισθητικής, ρυμοτομίας, θέσεως), ενώ εις τον προτεινόμενον χώρον, όστις ενδίκεται εις απόστασιν από αυτόν νοτιώτερον περὶ τα 300 μέτρα, θα αποφευχθούν πάντα τα ανωτέρω.

Στην πρόταση αυτήν αντέδρασε ο σύμβουλος Χρ. Ιορδανίδης, άλλοτε πρόεδρος της Κοινότητας, ο οποίος είχε επιλέξει το 1957 την τοποθεσία Κρυονέρι: Το γηγεναστήριον της Κοινότη-

τος, είπε, καθιερώθῃ εδώ και τόσα χρόνια στον τόπο όπου ευρίσκεται σήμερον. Εδώ αθλούνται τα ιδικά μας παιδιά και έρχονται από παντού εκδρομείς, σχολιόπαιδα και περνούν καλά, διότι συγκεντρώνει πολλά προσόντα. Είναι δίπλα στα κέντρα, κοντά στην συγκοινωνίαν, πράσινον έτοιμον και εάν δεν μας επαρκή μπορούμεν να δημιουργήσωμεν και άλλο, ο χώρος είναι μεγάλος και επαρκεί για τένις και άλλο χρειάζεται για να αθλούνται οι νέοι. Στο μέρος αυτό επιτρέψαμε και κτίσθηκε κτίριο [σημ. παραπτήμα] και δαπανήσαμε περίπου 100.000 δραχμές. Υστερα από έντονη συζήτηση και με ψήφους 3 υπέρ και 2 κατά, πέρασε η πρόταση του προέδρου και επιλέχθηκε ο αλωνότοπος⁶¹, εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Κονταξιοπούλειο. Προσωρινά, η απόφαση παρέμεινε ανενεργή. Οταν, όμως, το επόμενο καλοκαίρι η Γενική Γραμματεία Αθλητισμού ξήτησε από την Κοινότητα να ορίσει τη θέση του γηγεναστηρίου της Κοινότητας, ομόφωνα το συμβούλιο υπέδειξε τον αλωνότοπο⁶².

12.3. Η υλική παραγωγή

Οι ζώνες καλλιέργειας της Κοινότητας Ωραιοκάστρου προσδιορίστηκαν εκ νέου στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Η ζώνη του συνοικισμού Παλαιοκάστρου είχε τα εξής όρια: νότια, όμια Γουλαίων βρόεια, μπαχτέσες Χρ. Εναγγελούδη δυτικά, ορνιθορροφείο Θεόδωρου Καμπάκη: ανατολικά, στάβλος Αθανάσιου Καμπάκη⁶³. Η ζώνη του Ωραιοκάστρου καθορίστηκε ως εξής: Άρχεται εις της δημοσίας οδού Ωραιοκάστρου-Θεοσαλονίκης, εκ της θέσεως «Κρυονέρι», ακολουθεί τον δρόμον των λατομείων μέχρι Καλογήρου, εκείθεν εισέρχεται εις το ρεύμα το οποίον ακολουθεί προς ανατολάς μέχρι των ορίων Κοινότητος Μελισσοχωρίου, εκείθεν ακολουθεί τον συμμαχικόν δρόμον, προς νότον φθάνει εις τα όρια της Νέας Ευκαρπίας, τα οποία ακολουθεί μέχρι Σταυρό-Γιολή, και εν συνεχείᾳ μέχρι τα όρια της Κοινότητος Ευόδωμον, μέχρι το σημείον Μαύρη Πέτρα, εκείθεν στρέφεται προς βορράν, ακολουθεί τον δρόμον Μαύρης Πέτρας και φτάνει εις Κρυονέρι, από όπου ήρξατο. Στην έκταση αυτή δεν επιτρέποταν η βόσκηση σε κοπάδια μεγαλύτερα από πέντε ζώα⁶⁴.

Στα 1969 η Κοινότητα αποφάσισε να χωρίσει μία έκταση 500 στρέμματα από το 1 αγροτεμάχιο (συνολικού εμβαδού 3.435 στρεμμάτων) και να την παραχωρήσει σε ακτίμουνες για την καλλιέργεια δημητριακών. Το τεμάχιο αυτό είχε χαρακτηριστεί ως βιοσκή και είχε μεταβιβαστεί στην Κοινότητα κατά πλήρη νομή και κυριότητα το 1960. Η σχετική απόφαση δείχνει ότι υπήρχε ακόμη ενδιαφέρον για την καλλιέργεια σιτηρών, δεδομένου ότι η εκχώριη αφορούσε αποκλειστικά καλλιέργεια και όχι άλλη χρήση⁶⁵.

Οι κοινοτικές βιοσκές που είχαν απομείνει στη δεκαετία του 1960 καλύπταν στο σύνολό τους 5.100 στρέμματα, που κατανέμονταν ως εξής: βιοσκή Αμπτντούλλαχ τερέ 650 στρέμματα, βιοσκή Βουνό 2.500 στρέμματα, βιοσκή Αχ Μπουνάρο 1.950 στρέμματα. (Από το 1970 ονομάζονται αντίστοιχα στις κοινοτικές α-

59 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 16.10.1969.

60 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 13.5.1968.

61 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.9.1971.

62 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 13.10.1972.

63 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 7.6.1968.

64 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 7.4.1969.

65 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 27.4.1969.

ποφάσεις πρώην Σ.Α.Α.Κ., Ψηλή Ράχη και Ασπρόβρυση). Σε διαφορετικές αποφάσεις επαναλήφθηκε η παλαιά διατίστωση ότι περίσσευμα βοσκής προς ενοικίαση δεν υπάρχει. Στα 1965 το ετήσιο δικαίωμα βοσκής πέραν των 5 μικρών και 2 μεγάλων ζώων καθορίστηκε σε 8 δραχμές για τα μικρά και 16 δραχμές τα μεγάλα, ποσό που διατηρήθηκε και τα επόμενα χρόνια⁶⁶.

Στα τέλη του 1966 καταργήθηκε η διάκριση ζωνών βοσκής μεταξύ των συνοικισμών Ωραιοκάστρου και Παλαιοκάστρου και το καθεστώς σύμφωνα με το οποίο οι κάτοικοι του ενός συνοικισμού δεν είχαν δικαίωμα βοσκής στη ζώνη του άλλου. Είναι ενδεικτικό ότι μόνο ένας από τους επτά κοινοτικούς συμβούλους διαφώνησε με την απόφαση⁶⁷. Έτσι, καταργήθηκε ένας κανόνας που επι τέσσερις δεκαετίας ωρίμως την καθημερινότητα του Ωραιοκάστρου.

Το φθινόπωρο του 1965 καταγράφηκαν στην Κοινότητα 188 μεγάλα ζώα και 1.190 μικρά. Σε σύγκριση με το 1962 ο αριθμός των μεγάλων ζώων είχε μειωθεί κατά 59% και των μικρών ζώων κατά 62%. Η κτηνοτροφία είχε συρρικνωθεί, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν. Η μεγάλη μείωση, όμως, που παρατηρείται μόλις μέσα σε τρία χρόνια, δείχνει πόσο ταχεία ήταν η συρρίκνωση.

Μεγάλα ζώα κατείχαν 55 νοικοκυριά, έναντι των 110 που καταγράφηκαν το 1962. Αυτό σημαίνει ότι ένα στα δύο νοικοκύρια έπαψε να χρησιμοποιεί στο χρονικό αυτό διάστημα μεγάλα ζώα. Από τους ιδιοκτήτες, τα δύο στα τρία νοικοκυριά είχαν μόνο 1-3 κεφάλια. Τα περισσότερα ζώα είχαν οι Πέτρος Σ. Καμπάκης και Πέτρος Ντουσιάδης, από δέκα κεφάλια, οι Πέτρος Δ. Κούντης και Χρήστος Α. Κούντης από εννέα κεφάλια, ο Πέτρος Ι. Ουζουνής οκτώ κεφάλια, ο Χαράλαος Χαραβόπουλος επτά κεφάλια και οι Δημήτριος Ν. Μπάρμπας, Αναστάσιος Δ. Μπάτος και Κωνσταντίνος Χ. Τελιούσης από έξι κεφάλια. Αυτά τα οκτώ νοικοκυριά κατείχαν το ένα τρίτο των μεγάλων ζώων της Κοινότητας.

Αιγοπόδια κατείχαν μόνο 15 νοικοκυριά, έναντι 45 που καταγράφηκαν το 1962. Συνεπώς, δύο στα τρία νοικοκυριά εγκατέλειψαν παντελώς την οικιακή κτηνοτροφία. Στα 1965 είχαν απομείνει μόνο επαγγελματίες κτηνοτρόφοι, που κατείχαν σχεδόν τόσα αιγοπόδια όσα κατείχαν και το 1962. Η κυριότερη εισείδηση οικογένεια κτηνοτρόφων ήταν οι Μπάτοι (ο Ευάγγελος Ν. Μπάτος και ο Νικόλαος Γ. Μπάτος από 125 αιγοπόδια, ο Παύλος Δ. Μπάτος 115 αιγοπόδια), ο Παρίσιος Καλώνης 115 αιγοπόδια, ο Νικόλαος Κανάκης 95 αιγοπόδια, ο Ιωάννης Μπάρμπας 125 αιγοπόδια, ο Πέτρος Ντουσιάδης 115 αιγοπόδια κατέτησε κατά την ίδια διετία⁶⁸.

Η μείωση της κτηνοτροφίας ανακοπήρικε το 1966, αφού ο αριθμός των μεγάλων ζώων παρέμεινε σταθερός έναντι του 1965 (ολλά με λιγότερους ιδιοκτήτες), ενώ των αιγοποδιών αυξήθηκε 16% (με σταθερό αριθμό ιδιοκτητών)⁶⁹. Το 1967 σημειώθηκε μικρή μείωση στα αιγοπόδια, όμως ο αριθμός τους δεν

Πίνακας 19. Η κτηνοτροφία στο Ωραιοκάστρο (1962-1974)

ΕΤΟΣ	ΜΕΓΑΛΑ ΖΩΑ	ΑΙΓΟΠΡΟΒΑΤΑ
1962	461	3.114
1965	188	1.190
1966	193	1.385
1967	199	1.285
1968	342	2.630
1969	270	2.095
1970	295	2.105
1971	230	1.605
1972	199	1.905
1973	208	1.905
1974	369	1.975

Πηγή: Πρατηπά Κοινοποιού Συμβούλιον.

υπολειπόταν του 1965, ενώ ο αριθμός των μεγάλων ζώων διατηρήθηκε σταθερός⁷⁰. Έκπληξη προκαλεί η εικόνα της αναγέννησης της κτηνοτροφίας που προκύπτει από τους αριθμούς το 1968, αφού τα μεγάλα ζώα αυξήθηκαν κατά 70% έναντι του προηγούμενου έτους, ενώ τα αιγοπόδια διπλασιάστηκαν. Μάλιστα, το έτος εκείνο η Κοινότητα εκμισθώσε την τοποθεσία Αλώνια ως βοσκήση έκταση. Στον σχετικό πλειστηριασμό επικράτησε ο κτηνοτρόφος Πέτρος Μπάρμπας, ενώ το επόμενο έτος ο Χρήστος Καλώνης⁷¹.

Από το 1968, όμως, ο αριθμός των ζώων άρχισε πάλι να συρρικνώνεται. Ως το 1972 τα μεγάλα ζώα μειώθηκαν κατά 55% και τα αιγοπόδια πάτα 30%. Ο αριθμός των αιγοποδιών σταθεροποιήθηκε την επόμενη διετία 1973-1974, διότι μειώθηκαν μεν τα νοικοκυριά που τα εξέτρεφαν, αλλά οι κτηνοτροφές οικογένειες Μπάρμπας και Μπάτου ανέζησαν τα κοπάδια τους. Μάλιστα, ο Πέτρος Μπάρμπας καλλιέργησε δημητριακά σε 80 στρέμματα στην τοποθεσία Αρμάκ και έλαβε άδεια από το κοινοτικό συμβούλιο να βόσκει το ποιμνιό του στο χωράφι αυτό, τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1973, χρησιμοποιώντας έναν αγροτικό δρόμο, ώστε να μην προξενήσει ζημία στα άλλα χωράφια. Αντίθετα προς την κάμψη των αριθμού των αιγοποδιών, στην ίδια διετία, 1973-1974, ο αριθμός των μεγάλων ζώων διπλασιάστηκε και ανέκαψψε στα επίπεδα του 1968⁷².

Η υποχεωτική εργασία διατηρήθηκε. Το 1966 περιορίστηκε σε 4 ημέρες τον χρόνο, ενώ για πρώτη φορά θεωρήθηκε σκόπιμο να αναφερθεί ότι της ανωτέρω προσωπικής εργασίας απαλλάσσονται οι εγκατεστημένοι κάτοικοι θήλεος γένους, επί τω λόγω ότι τα ήθη και έθιμα επιβάλλουν τούτο. Οι κάτοχοι φορητήγων οχημάτων και αυτοκινήτων θα έπρεπε να τα διαθέσουν επί δύο ημέρες, στο χρονικό διάστημα από 15.8 ως 30.11.1966. Το αντίτυπο ορίστηκε σε 64 δραχμές για κάθε κάτοικο και 150 για κάθε ζώο ή ζήμια. Η εργασία προορίστηκε για συντήρηση εσωτερικού δικτύου ύδρευσης, συντήρηση οδών και δενδροφυτεύσεις⁷³. Στα τέλη του 1966 αποφασίστηκε ομόφωνα η κατάργηση της προσωπικής εργασίας από το επόμενο έτος δεδομένου ότι αφ' ενός το μέτρον της επιβολής της προσωπικής εργασίας είναι αναχρονιστικόν και αφ' ετέρου η προσωπική εργασία εις την ημετέραν κοινότητα δεν αποδίδει⁷⁴. Ωστόσο, τον Νοέμβριο

66 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 24.10.1965. Πρατηπά ΚΣ5, συνεδρίαση 13.5.1968.

67 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 1.6.1966.

68 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 24.10.1965.

69 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 11.12.1966

70 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 15.11.1967.

71 Πρατηπά ΚΣ5, συνεδριάσεις 13.1.1969, 26.2.1969 και 11.3.1970.

72 Πρατηπά ΚΣ6, συνεδριάσεις 3.11.1973, 11.3.1974 και 3.4.1974.

73 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 24.10.1965.

74 Πρατηπά ΚΣ4, συνεδρίαση 1.6.1966.

Η πρώτη σύνθετη αλωνιστική μηχανή (κομπίνα) στο Ωραιοκάστρο. Αρχέτο Μαρίας Γουάλη.

του 1968 η προσωπική εργασία επαναφέρθηκε: τρεις ημέρες για τους άντρες άνω των 18 και μία ημέρα για τα οχήματα. Το αντίτυπο εξαγοράς ορίστηκε σε 90 δραχμές, όσο δηλαδή το ελάχιστο ημερομίσθιο, όπως είχε διαμορφωθεί με υπουργική απόφαση το 1967⁷⁵. Το 1969 η υποχρέωση επαναφέρθηκε σε δύο ημέρες, προς 96 δραχμές ημερησίως, που έγιναν 103,50 το 1970, 115 το 1972 και 140 το 1973. Συνολικά τα ημερομίσθια που αντιστοιχούσαν στον πληθυνμό ήταν περί τα 600, από τα οποία -κατά τον κοινοτικό απολογισμό- πραγματοποιούνταν τα δύο τρίτα. Όσοι δεν προσέχονταν ήταν, απέφευγαν και να πληρώσουν⁷⁶.

Τα λατομεία συνέχισαν να λειτουργούν, ύστερα από ανανέωση της εκμίσθωσής τους επί 15ετία, αλλά στην ανατολική πλευρά και όχι στη νότια, την οποία ο μισθωτής εκμεταλλεύτων μέχι τότε, ώστε να μη βρίσκεται κοντά σε σπίτια και να αποφεύγεται η διατάραξης της κοινής ησυχίας⁷⁷. Το 1968 αποφασίστηκε να αρχίσει η εκμετάλλευση ενός νέου λατομείου, που βρισκόταν βόρεια από το Παλαιοκάστρο. Αρχικά παραχωρήθηκε επί δύο έτη στο 723 Τάγμα Μηχανικού, για τις ανάγκες του στρατού, με την προϋπόθεση ότι αυτός θα επέστρεψε το λατομείο στην Κοινότητα σε πρώτη ζήτηση και χωρίς καμία απάτηση⁷⁸. Το 1970 η Κοινότητα αποφάσισε να εκμισθώσει αυτό το λατομείο, το οποίο ήταν δεν πρέπει να είχε λειτουργήσει συστηματικά, διότι η απόδοσή του ήταν άγνωστη, όπως προκύπτει από τους όρους της 15ετούς εκμίσθωσής του σε ιδιώτη: *To πρότον έτος μετά την υπογραφήν της συμβάσεως θα είναι δοκιμαστικόν ερευνών, εάν κατά το έτος τούτο και μετά την ενέργειαν των δοκιμαστικών ερευνών διαπιστωθή ότι δεν υπάρχουν επαρκή και εκμεταλλεύσιμα λατομικά προϊόντα, και εκ του λόγου τούτου η εκμετάλλευσης είναι ασύμφορος, δύναται ο μισθωτής δι' αυτήσεώς του προς την Κοινότητα να ζητήση την λύσην της μισθώσεως και την εγκατάλειψην των λατομείουν⁷⁹.* Δεδομένου ότι δεν εντοπίσαμε έσοδα από το λατομείο στους ετήσιους απολογισμούς, συμπεράνουμε ότι τελικώς η λειτουργία του δεν απέδωσε. Στη συνέχεια, το Δημόσιο απαλλοτρίωσε με ασήμιαντη αποζημίωση 138 στρέμματα στην περιοχή του βουνού του Παλαιοκάστρου, για λογαριασμό της Επαρχίας Οδών

και Οδοστροφιάτων, η οποία και εκμεταλλεύτηκε την έκταση αυτήν ως λατομείο⁸⁰.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 η ύδρευση γινόταν από τις παλαιές φυσικές πηγές και δύο γεωτρήσεις, με μικρή δομή. Η μία μάλιστα από αυτές, με ωριαία απόδοση 10 κυβικά μέτρα, το 1968 είχε αρχίσει να βγάζει άμμο και λάσπη⁸¹. Την εποχή εκείνη υπήρχαν στην Κοινότητα 650 υδρόμετρα, που είχαν τοποθετηθεί πρόσφατα και έτοις κάθε νοικοκυριό πλήρωνε την αξία του νεού που κατανάλωνε και δε χρεωνόταν κατ' αποκοπή, ανάλογα με την κατηγορία του πληθυσμού, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Την ίδια εποχή επεκτάθηκε το εσωτερικό δίκτυο ύδρευσης του Παλαιοκάστρου⁸². Το 1971 προγραμματίστηκε τεχνικό έργο για να αξιοποιηθούν οι πηγές του Παλαιοκάστρου, διότι διαπιστώθηκε ότι μέσα σε ένα χρόνο η κατανάλωση είχε αυξηθεί κατά 25%. Ας σημειωθεί ότι στην απογραφή του έτους εκείνου διαπιστώθηκε αύξηση του πληθυσμού κατά 35% έναντι του 1961 (2.003 το 1971 έναντι 1.478 το 1961). Ασφαλώς, όμως, η κατανάλωση του νεού δεν ήταν ανάλογη προς την αύξηση του πληθυσμού, αφού είχαν αλλάξει και οι αντιλήψεις για την καθαρότητα.

Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου διέθετε περιορισμένες ποσότητες νερού, αλλά οι γειτονικές κοινότητες αντιμετώπιζαν πολύ σοβαρότερο πρόβλημα. Το 1969 η Κοινότητα Ευόσμου δεν είχε καθόλου πόσιμο νερό. Επόπειρετο να συνδεθεί με τον Οργανισμό Ύδρευσης Θεσσαλονίκης, αλλά θα χρειάζοταν κάποιο χρονικό διάστημα που υπερέβαινε τον ένα μήνα. Επιχείρησε να βρει νερό με γεωτρήσεις, αλλά και οι τρεις που πραγματοποιήθηκαν απέτυχαν. Ζήτησε τότε τη βοήθεια της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Ο πρόεδρος Χ. Χαραβόπουλος εκτίμησε ότι δεν είναι δυνατόν να αργηθούμε την παροχήν βοηθείας προς τους συνανθρώπους μας της συναδέλφου κοινότητος και εισηγήθηκε στο κοινοτικό συμβούλιο να παραχωρηθεί νερό για να δεξιουμεί άλλην μίαν φοράν ότι σαν Έλληνες προς Έλληνας και όχι κάποιου μιας κοινότητος προς άλλην, διεπόμεθα από ανθρωπισμόν και τας ανωτέρας πνευματικάς αξίας της φιλαλληλίας, της συνεργασίας, της αγάπης προς τον συνανθρωπό μας, ιδιαίτερα δε όταν αυτός βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση, όπως εν προκειμένω. Ουσιαστικά, για χρονικό διάστημα σαράντα ημερών οι δύο κοινότητες θα μοιράζονταν το λίγο νερό του Ωραιοκάστρου. Στη συνέχεια -αν δεν είχε επιτευχθεί στο μεταξύ η σύνδεση του Ευόσμου με τον Οργανισμό Ύδρευσης- το Ωραιοκάστρο θα έδινε το νερό της υπερχείλισης (το πλεόνασμα σε ώρες καμηλής ζήτησης). Επίσης, με το ίδιο πνεύμα αποφασίστηκε έκπτωση 25% στην τιμή πώλησης του ύδατος, για διευκόλυνση του Ευόσμου⁸³.

Στα 1972-1973 επεκτάθηκε το εσωτερικό δίκτυο της ύδρευσης και το 1974 κατασκεύαστηκε νέο εξωτερικό δίκτυο⁸⁴. Από το καλοκαίρι του 1972 άρχισε η χλωρίωση του πόσιμου ύδατος, ύστερα από την πόρεια της Υγειονομικού Κέντρου Θεσσαλονίκης⁸⁵.

75 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 15.11.1967.

76 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίασης 25.11.1968, 10.12.1969 και 28.1.1970, Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 30.10.1972.

77 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 24.10.1965.

78 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 7.1.1968.

79 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 8.2.1970.

80 Τακαλίδης, ό.π., σ. 168.

81 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 20.6.1968.

82 Πρακτικά ΚΣ5, συνεδρίαση 13.1.1969.

83 Πρακτικά ΚΣ5, 23.5.1969.

84 Πρακτικά ΚΣ6, 9.12.1972.

85 Πρακτικά ΚΣ6, 21.7.1972.

*Ο σταθμός χωροφυλακής του Ωραιοκάστρου,
μέσα της δεκαετίας του 1960.*

13. Η Κοινότητα Ωραιοκάστρου στην περίοδο 1974-1994

Το 1974 αποκαταστάθηκαν οι προδικτατορικές διοικήσεις και το 1975 διενεργήθηκαν κοινοτικές εκλογές. Μέχρι το 1986 πρόεδρος της Κοινότητας εκλεγόταν ο Αδάμ Τσακαλίδης, ενώ στη συνέχεια επανήλθε στην προεδρία ο Χαρίλαος Χαραβόπουλος. Τέλος, πρόεδρος της Κοινότητας κατά την τελευταία τετραετία του βίου της διατέλεσε ο Ιωάννης Μπάτος. Στο μεταξύ η Κοινότητα ήρθε αντιμέτωπη με τις συνέπειες της ταχείας αστικοποίησης.

13.1. Η αποκατάσταση της προδικτατορικής διοίκησης

Ο Χαρίλαος Χαραβόπουλος παρέμεινε πρόσδεδος της Κοινότητας μέχρι τις 23.9.1974, οπότε το κοινοτικό σύμβούλιο καταργήθηκε με την εφαρμογή του ΝΔ 51 του έτους εκείνου¹. Με το εν λόγω διάταγμα απολύθθηκαν όλες οι διοικήσεις δήμων και κοινοτήτων που υπήρχονταν στις 23 Ιουλίου 1974 και επαναφέρθηκαν οι εκλεγμένες διοικήσεις που υπήρχονταν στις 20 Απολίου 1967.

Η διαδικασία ήταν η εξής: Η απόλυτη των διορισμένων δημοτικών και κοινοτικών συμβουλίων ήταν αυτόματη. Οι νομάρχες, χωρίς να εκδώσουν διοικητικές πράξεις, ανακοίνωσαν απλώς σε κάθε δήμο ή κοινότητα την απόλυτη των υπηρετούντων συμβούλων. Ως δήμαρχοι και πρόεδροι κοινοτήτων διορίστηκαν αμέσως δικαστικοί. Οι προδικτατορικοί δήμαρχοι ή πρόεδροι κοινοτήτων επανήλθαν στους δήμους και τις κοινότητες ως αναπληρωτές δήμαρχοι ή αντιπρόεδροι αντίστοιχα. Οι δημοτικοί και κοινοτικοί σύμβουλοι επανήλθαν αυτοδικαίως. Προηγουμένως, όμως, έπρεπε να υποβάλουν υπεύθυνη δήλωση σε προθεσμία 15 μηνών ότι δεν υπάγονταν στις εξαιρέσεις του νόμου (επι παραδείγματι, ότι δεν υπηρετούσαν ως σύμβουλοι τραπεζών, σε συμβούλια οργανισμών κτλ.). Αν κάποιος δεν υπέβαλλε τη συγκεκριμένη δήλωση μέσα στην προβλεπόμενη προθεσμία, έγιανε οοιστικά το δικαίωμα της αποκατάστασης.

Το νομοθετικό διάταγμα προέβλεπε από την απολύτουμό δημοποιών ή κοινωνικών συμβούλων που υπήρχε τόναν το 1967, αν συνέτρεχαν δύο σωρευτικές προσύντοθεσίες: πώρων, αν είχαν διατελέσει δήμαρχοι ή κοινοτάρχες επί δικτατορίας και, δεύτερον, αν είχαν εκτραπεί εις ενεργείας και εκδηλώσεις επιμέμπτους. Η διάταξη, δηλαδή, αφορούσε δημάρχους, κοινοτάρχες και μέλη συμβουλίων που δεν είχαν απολυθεί από το καθεστώς της 21ης Απριλίου. Ποιος όμως θα έκρινε αν οι ενέργειές τους ήταν επίμεμπτοι; (ας σημειωθεί ότι ο χαρακτηρισμός ήταν ηθικός και όχι νομικός: δεν παρέπεμπε σε πράξεις ή παραδείγματα τυμορούμενες από το ποινικό δίκαιο). Ο σχετικός έλεγχος ανατέθηκε στους πολίτες και τις νομαρχίες. Οποιοσδήποτε πολίτης είχε δικαίωμα να υποβάλει στην οικεία νομαρχία αίτηση για τον απολύτουμό επανεργόμενου συμβούλου που είχε διατελέσει δήμαρχος ή κοινοτάρχης επί δικτατορίας, εφόσον εξετάζητε εις ενεργείας και εκδηλώσεις επιμέμπτους. Το διάταγμα δεν καθόριζε, πάντως, ποια ήταν η μεμπτή συμπεριφορά. Προέβλεπε ότι τις σχε-

τικές αιτήσεις θα έκρινε υπηρεσιακή επιτροπή της νομαρχίας, σε υποχρεωτική προθεσμία 15 ημερών. Οσάκις η επιτροπή θεωρούσε την αίτηση δικαιολογημένη, την παρέπεμπε στο Υπουργείο Εσωτερικών, από το οποίο εκδιδόταν υπουργική απόφαση αποκλεισμού του προσώπου που είχε κατηγορηθεί.

Έτσι, στον Δήμο Θραυσάστου επανήλθε το πρό της δικτατορίας κοινωνικό συμβούλιο². Πρόδεδος της Κοινότητας διορίστηκε ο ειρηνοδίκης Πέτρος Αγγελής. Ο Χ. Χαραβόπουλος επανήλθε αυτοδίκαια ως αντιπρόεδρος, αφού ήταν πρόεδρος στις 20.4.1967. Οι επανελθόντες σύμβουλοι Αδάμ Τσακαλίδης και Κοσμάς Χαραλαμπίδης κατέθεσαν δήλωση ότι αφού ούταν να παρακαθήσουν με συμβούλους που παρέμειναν επί επτά χρόνια διορισμένοι από το δικτατορικό καθεστώς και δεν προσέρχονταν στις συνεδριάσεις³. Οι λοιποί επανελθόντες σύμβουλοι – οι οποίοι είχαν υπηρετήσει στο μεταξύ ως διορισμένοι – απέκρουσαν τους ισχυρισμούς αυτούς, με το επιχείρημα ότι η δράση τους ήταν αποκλειστικά αυτοδιοικητική και όχι πολιτική. Αντίθετα, απέδωσαν στους κατηγόρους τους πολιτικά κίνητρα.

Το σημαντικότερο πρόβλημα που είχε να αντιμετωπίσει η νέα διοίκηση ήταν η εξέλιξη των διαδικασιών για την επέκταση του πολεοδομικού σχεδίου του Ωραιοκάστρου, δεδομένου ότι η εμπορευματοπόλη αγροτεμαχών είχε γενικευτεί (οι εφρεμερίδες της εποχής δημιούσιεναν καθημερινά σχετικές μικρές αγγελίες). Άλλο πρόβλημα ήταν το νερό, διότι, παρά τα έργα που είχαν γίνει στο μεταξύ, η αύξηση του πληθυσμού και η ύπαρξη βουτισμών και πτηνοτοξοειδών ενέτειναν την καταγάλωση

13.2. Οι εξελίξεις στην περίοδο 1975-1986

Με αυτήν τη σύνθεση το κοινωνικό συμβούλιο χειρίστηκε τα τρέχοντα υπηρεσιακά θέματα μέχρι τις δημοτικές και κοινωνικές εκλογές στις 30.3.1975, τις πρώτες μετά την αποκατάστα-

¹ Περὶ επαναφοράς της νομιμότητος εἰς τους δίμους και τας κοινότητας και αποκαταστάσεως των αιρετών διοικήσεων και αυτικαταστάσεως διατάξεων Ν.Δ. 222/73, ΦΕΚ Α' 250/17.9.1974.

2 Δεν επανήλθε ο Σίμος Μπάτος, ο οποίος – όπως προαναφέρθηκε – είχε παυθεί από το δικτατορικό καθεστώς.

3 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδριάσεις 9.10.1974 και 30.10.1974.

Ο πρόεδρος της Κοινότητας Αδάμ Τσακαλίδης και ο κοινοτικός σύμβουλος Γεώργιος Γεωργιάδης.
Δημοσιεύτηκε από τον Α. Τσακαλίδη.

ση του κοινοβουλευτισμού, από τις οποίες εκλέχθηκαν οι εξής: Αδάμ Τσακαλίδης (πρόεδρος), Αθανάσιος Καλώνης, Νικόλαος Λαζίδης, Γεώργιος Ξανθόπουλος, Αλέξανδρος Σαραμιώδης, Ιωάννης Τομπάζης, Αριστοτέλης Τσαφαρίδης, Χαρίλαος Χαραβόπουλος, Κοσμάς Χαραλαμπίδης. Το νέο κοινοτικό συμβούλιο εγκαταστάθηκε αμέσως και ανέλαβε τις υποθέσεις της Κοινότητας. Την εποχή εκείνη, η Κοινότητα είχε δύο γραμματείς, συνεργείο καθαριότητας, κειριστή μηχανιμάτων ίδρευσης και υδρονομέα⁴.

Μαζί με τον μηχανισμό, η νέα διοίκηση παρέλαβε και τα προβλήματα. Τα ταμιακά διαθέσιμα της Κοινότητας ήταν ελάχιστα. Με έρανο των περιοίκων πραγματοποιήθηκε γεώτρηση για να αινιχθούν οι ποσότητες νερού, η οποία απέδωσε μόνο 22 κ.μ. την ώρα. Με δάνειο από το Ταμείο Παρακαταθηρών και Δανείων ξεκίνησε η κρασπέδωση των κεντρικών οδών του Ωραιοκάστρου. Με την εκποίηση σχολικού αγροτεμαχίου στη θέση Τούμπα ξεκίνησε η προσθήκη τεσσάρων σχολικών αιθουσών στο δημοτικό σχολείο Ωραιοκάστρου, δεδομένου ότι οι δύο υφιστάμενες – από την εποχή του Μεσοπολέμου – είχαν κριθεί κατεδαφιστέες.

Επίσης, το κοινοτικό συμβούλιο αποφάσισε την εκποίηση ενός οικοπέδου και μερικών χωραφιών, συμπεριλαμβανομένης και μιας χέρσας έκτασης 49 στρεμμάτων στην περιοχή Τσιφλίκι, και με το αντίτιμο προέβη στην ασφαλτόρωση οδών και τη διαμόρφωση της πλατείας στην Ασπρόβυνση. Στη συνέχεια το κοινοτικό συμβούλιο διεκδίκησε οικοπεδοποιημένη έκταση, νότια από την Παδιόπολη, η οποία είχε παραχωρηθεί στην Κοινότητα το 1960, αλλά το Δημόσιο δεν αναγνόριζε την παραχώρηση. Ακόμη, με πολλά διαβήματα και προσπάθειες, δρομολογήθηκε η ίδρυση νηπιαγωγείου στο Παλαιόκαστρο, με πρώτο βήμα την παραχώρηση κοινοτικού χώρου τριών στρεμμάτων.

Η προσωπική εργασία μειώθηκε σε μία πλέον το 1976 και καταργήθηκε οριστικά το 1977. Το κοινοτικό συμβούλιο θεώρησε το μέτρο [...] αναχρονιστικό και άδικο, σε σχέση με τους κατοίκους των πόλεων, γι' αυτό προχώρησε στην κατάργησή του, σημειώνει ο Α. Τσακαλίδης⁵.

Το 1977 πραγματοποιήθηκε νέα γεώτρηση, αλλά απέδωσε μόνο 20 κ.μ. νερό την ώρα. Πολύ καλύτερα ήταν τα αποτελέσματα της τρίτης γεώτρησης, νοτιοανατολικά από το Παλαιόκαστρο,

που απέδωσε 90 κ.μ. νερό την ώρα. Μετά τις γεωτρήσεις αυτές εγκαταστάθηκαν νέοι αγωγοί και δεξαμενές νερού. Την ίδια χρονιά, η Κοινότητα ξεκίνησε μία μακρά διαδικασία για την άρση του κτηματολογικού καθεστώτος του βουνού. Στόχος της ήταν η μερική κατάργηση της αναδάσωσης και η κατοχύνωση της μελλοντικής επέκτασης του οικυπομού προς το δάσος. Το κοινοτικό συμβούλιο συνέχισε τις προσπάθειες στις αριθμίδιες διοικητικές υπηρεσίες για να αποκτήσει η Κοινότητα την κυριότητα μιας έκτασης 200 στρεμμάτων βόρεια από την Παδιόπολη Άγιος Δημήτριος, μιας έκτασης που παλαιότερα – αλλά όχι έγκαιρα – είχε προοριστεί για τους ακτίμονες. Ωστόσο, η ικανοποίηση αυτού του αιτήματος προσέκρουε στο υφιστάμενο νομοθετικό πλαίσιο. Προσπάθειες κατέβαλλε η Κοινότητα και για την προσάρτηση του συνοικισμού της Ασπρόβυνσης, που εξακολούθησε να υπάγεται στο Μελισσοχώρι, εξαιτίας ρυθμίσεων που είχαν πραγματοποιηθεί πριν εποικιστεί το Ωραιόκαστρο.

Επιτυχία της Κοινότητας θεωρήθηκε η ίδρυση ιατρείου του ΙΚΑ, στην οποία συνετέλεσε η απογραφή των εργαζομένων στην Τεχνική Σχολή και την Παδιόπολη μεταξύ των ασφαλισμένων του Οργανισμού στο Ωραιόκαστρο.

Το 1977, επίσης, κατασκευάστηκε κανονική γέφυρα στην Αγία Παρασκευή, ασφαλτοστρώθηκαν πολλοί δρόμοι (στο Παλαιόκαστρο χαλκοστρώθηκαν οι χωματόδρομοι) και ακυρώθηκε για τεχνικούς λόγους το σχέδιο της προσθήκης τεσσάρων νέων αιθουσών στο δημοτικό σχολείο, δεδομένου ότι δρομολογήθηκε η κατασκευή νέου ενιαίου κτιρίου. Η Κοινότητα κατόρθωσε να συμπεριληφθεί η κατασκευή στο πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων, διότι έπειρονύσε τις τοπικές δυνατότητες. Επίσης, τον ίδιο χρόνο πραγματοποιήθηκε διαμόρφωση χώρου στο κοινοτικό γηγενατήριο και έγινε για πρώτη φορά λόγος περιμέλησης δωρεάς του Γεώργιου Κονταξόπουλου.

Οι σεισμοί του 1978 ενέτειναν τη ζήτηση οικοπέδων για ανέγερση κατοικιών στην περιοχή του Ωραιοκάστρου, όπως και γενικά στα περίχωρα της Θεσσαλονίκης, θέτοντας το ζήτημα της επέκτασης του σχεδίου στα άμεσα καθήκοντα του κοινοτικού συμβουλίου.

Στην τριετία 1976-1978 η Κοινότητα εξασφάλισε 30 εκατομμύρια δραχμές από το πρόγραμμα δημόσιων επενδύσεων και 5 εκατομμύρια δραχμές από άλλες πηγές, δηλαδή πόρους πολλαπλάσιους από τα τακτικά έσοδά της. Από το ποσό αυτό, η μερίδια του λέοντος κατευθύνθηκε στην κατασκευή του νέου διδακτηρίου Ωραιοκάστρου⁶. Ακόμη, ιδρύθηκε γηγενάσιο, το οποίο στεγάστηκε στα κτήματα της παλαιάς κατασκήνωσης.

Στις κοινοτικές εκλογές του 1978 επανεκλέχθηκαν ο πρόεδρος Αδάμ Τσακαλίδης, ο Νικόλαος Λαζίδης και ο Χαρίλαος Χαραβόπουλος, ενώ εκλέχθηκαν οι νέοι κοινοτικοί σύμβουλοι Γεώργιος Γεωργιάδης, Δημήτριος Καλώνης, Ιωάννης Κυριακίδης, Ιωάννης Μπάτος, Σπύρος Σιταρίδης και Αναστάσιος Στεφανίδης.

4 Έτσι καταγράφεται ο όρος στα κοινοτικά κείμενα και είναι ορθός. Υδρονομέας (ιδωρ+νομεύς): υπάλληλος του υδρονομείου.

5 Τσακαλίδης, θ.π., σσ. 189-201.

6 Τσακαλίδης, θ.π., σσ. 189-213.

Το νέο δημοτικό συμβούλιο συνέχισε τις προσπάθειες για την επέκταση του δημοτικού σχεδίου, αλλά τα μέτρα της πολιτείας για την ίδρυση νέων οικισμών σταμάτησαν τη διαδικασία της χάραξης οικοπέδων για ακτήμονες στον χώρο που βρίσκεται βόρεια από την Παιανίο Λαζαρίδη, διαδικασία που είχε σημειώσει κάποια πρόσδοτο. Το 1980 ο αριθμός των ακτήμονων του Ωραιοκάστρου υπολογίζοταν σε διακόσιες οικογένειες, οι οποίες περίμεναν να διανεμηθεί ο εν λόγω χώρος. Συνεχίστηκαν, επίσης, οι προσπάθειες για να παραχωρήσει το Δημόσιο στην Κοινότητα μία έκταση νότια από την Παιανία, προκειμένου να εκποιηθούν σταδιακά τα οικόπεδα και να ενισχυθεί ο προϋπολογισμός της.

Η πρόοδος των οικοδομικών εργασιών στο δημοτικό σχολείο Ωραιοκάστρου και το νηπιαγωγείο Παλαιοκάστρου, η δημιουργία κρασιπέδων στους περισσότερους δρόμους, η προμήθεια νέου απορριμματοφόρου οχήματος, η μελέτη για κατασκευή αποχετευτικού αγωγού, η παραχώρηση στη σχολική εφορεία οικόπεδων της παλαιάς μαθητικής κατασκήνωσης για να ανεγερθεί γηπνάσιο και λύκειο ήταν οι κυριότερες εξελίξεις το 1981. Από το έτος εκείνο η συγκοινωνία του Ωραιοκάστρου — και άλλων περιφερειακών κοινοτήτων — με τη Θεσσαλονίκη έγινε αστική, υπήρχθη δηλαδή στον Οργανισμό Αστικών Συγκοινωνιών Θεσσαλονίκης, βήμα σημαντικό για τη βελτίωσή της.

Την ίδια χρονιά λειτούργησε στο Ωραιόκαστρο παράρτημα του λυκείου Σταυρούπολης, απαλλάσσοντας τους μαθητές από τη χρονοβόρα καθημερινή μετάβαση. Επίσης, συντάχθηκε προϋπολογισμός για την οικοδόμηση γυμναστηρίου. Για τον συνοπό αυτόν προορίστηκε η δωρεά ακινήτων του Γεώργιου Κονταξόπουλου (1902-1994), δασκάλου σωματικής αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης⁷, στη μνήμη της συζύγου του Χρυσάνθης. Η Χρυσάνθη Γ. Κονταξόπουλη, το γένος Κομά Κουτσαλάη, απεβίωσε τον Νοέμβριο του 1980. Ήταν γνωστή για το φιλανθρωπικό έργο της και υπήρξε ευεργέτιδα της Σχολής Τυφλών. Εκτός από τη δωρεά Κονταξόπουλου και τους κοινούς πόρους, ο προϋπολογισμός συμπεριέλαβε επιχορηγήσεις της Γενικής Γραμματείας Αθλητισμού⁸.

Επίσης, το 1981, παραδόθηκε σε λειτουργία το σχολικό κτίριο του δημοτικού, με 393 μαθητές και μαθήτριες και έξι αίθουσες διδασκαλίας⁹.

Το ίδιο έτος ευδόθηκαν και οι πολυετείς προσπάθειες των κοινοτικών συμβούλιων για την προσάρτηση του συνοικισμού Ασπρόβουνης στην Κοινότητα Ωραιοκάστρου. Στην απογραφή του έτους εκείνου ο εν λόγω συνοικισμός (με 187 κατοίκους) απογράφηκε για τελευταία φορά μαζί με το Μελισσοχώρι. Σύμφωνα με την ίδια απογραφή ο πληθυσμός του Ωραιοκάστρου

Πίνακας 20. Πληθυσμιακή εξέλιξη 1951-1981					
Κοινότητα	1981	1971	1951	Διαφορά 1951-1981	Διαφορά τοις εκατό
Ωραιοκάστρου	2.650	2.003	1.234	+ 1.416	+ 148
Νεοχωρούδας	920	1.212	1.235	-315	-25
Μελισσοχωρίου	971	941	1.403	-439	-32
Ευκαρπίας	2.105	2.124	920	+1.185	+128

Πηγή: Εθνική Στατιστική Υπηρεσία

ανήλθε σε 2.650 ψυχές, έναντι 2.003 του 1971, αυξήθηκε δηλαδή κατά 32,5%. Για να αξιολογηθεί αυτή η μεταβολή πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι γειτονικές κοινότητες παρουσίασαν στασιμότητα ή και μείωση. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 20:

— το Ωραιόκαστρο εμφανίζει σταθερή αύξηση στην 30ετία 1951-1981·

— η Νεοχωρούδα εμφανίζει στασιμότητα στην εικοσαετία 1951-1971 και σημαντική μείωση στη δεκαετία 1971-1981·

— το Μελισσοχώρι έχασε στην εικοσαετία 1951-1971 το ένα τρίτο του πληθυσμού του, ο οποίος στη συνέχεια σταθεροποιήθηκε.

Με άλλα λόγια, το Ωραιόκαστρο δεν υπέστη τις κεντρόφυγες δυναμεις που έπληξαν τις γειτονικές κοινότητες σε διαφορετικούς χρόνους και για διαφορετικούς λόγους. Η διαφοροποίηση αυτή θα πρέπει μάλλον να αποδοθεί στην αστικοποίηση του Ωραιοκάστρου, σε αντίθεση προς τις προαναφερθείσες κοινότητες που διατηρησαν τον αγροτικό και κτηνοτροφικό χαρακτήρα τους.

Από την άλλη πλευρά, ο τύπος πληθυσματικής εξέλιξης του Ωραιοκάστρου (βλ. Πίνακα 21) διαφέρει από εκείνον που παρατηρούμε στην επίσης γειτονική Ευκαρπία, η οποία γνώρισε έντονη πληθυσμιακή ανάπτυξη στην εικοσαετία 1951-1971 (όπως και το Ωραιόκαστρο), αλλά στη συνέχεια παρουσίασε στασιμότητα. Η εμπινεία πρέπει να αναζητηθεί στον ρυθμό και τις συνθήκες οικοστικής ανάπτυξης, που ήταν ηπιότερες στην περίπτωση του Ωραιοκάστρου.

Στις κοινοτικές εκλογές του 1982 επανεκλέχτηκαν ο πρόε-

Πίνακας 21. Τύποι πληθυσμιακής εξέλιξης 1951-1981		
Κοινότητα	1951-1971	1971-1981
Ωραιοκάστρου	Αύξηση	Αύξηση
Νεοχωρούδας	Στασιμότητα	Μείωση
Μελισσοχωρίου	Μείωση	Στασιμότητα
Ευκαρπίας	Αύξηση	Στασιμότητα

Πηγή: Ο Πίνακας 20

⁷ Βιογραφικά στουχεία για τον Γεώργιο Κονταξόπουλο, από την Νέα Φώκαια της Μ. Ασίας, και πληροφορίες για τις δωρεές του προς αθλητικούς συλλόγους βλ.. στην εφημερίδα Ωραιόκαστρο, τη. 26 (Οκτώβριος 1994), σ. 9.

⁸ Τσακαλίδης, ό.π., σ. 219-254.

⁹ Ωραιόκαστρο, τη. 3 (Ιανουάριος 1994), σ. 5.

Αναμνηστική φωτογραφία από τη γεώτρηση στα Ν.Α. του Παλαιοκάστρου. Από τα αριστερά: Νικ. Δημητριάδης, Κων. Μοσχοβόπουλος, Ιάκ. Παπαδόπουλος, Άχ. Τσαραρίδης, Αδάμ Τσακαλίδης, (πίσω του ο Γ. Παναγιωτίδης), Ι. Γεωργιάδης, Ι. Ιακωβίδης, Δ. Τομπάζης. Δημοσιεύτηκε από τον Α. Τσακαλίδη.

δρος Αδάμ Τσακαλίδης, ο Δημήτριος Καλώνης, ο Ιωάννης Κυριακίδης, ο Αναστάσιος Στεφανίδης, ο Χαρίλαος Χαραβόπουλος και ο Κοσμάς Χαραλαμπίδης, επανήλθε ο Αριστοτέλης Τσαφαρίδης (σύμβουλος στην περίοδο 1975-1978), ενώ επλέχτηκαν οι νέοι σύμβουλοι Ιωάννης Ιακωβίδης και Νικόλαος Μπάτος. Πάρεδρος Ωραιοκάστρου εκλέχτηκε ο Στέφανος Τελλούσης και πάρεδρος Ασπρόβυντσης η Βικτωρία Ζήρη, η πρώτη γυναίκα που συναντούμε σε κοινοτικό αξίωμα στην ιστορία του Ωραιοκάστρου.

Την εποχή εκείνη οι περισσότεροι κάτοικοι (με εξαρχεστη αυτούς από τους συνοικισμούς Παλαιοκάστρου και Ασπρόβυντσης) είχαν πάψει να ασχολούνται με τη γεωργία. Πολλά αγροτεμάχια είχαν εκποιηθεί. Αίτημα της Κοινότητας ήταν να οιοθετηθεί μία έκταση εκτός ωμοτομικού σχεδίου, στην οποία να μεταφερθούν οι ακηνοτροφικές κυρίως μονάδες, που υποβάθμιζαν την οικιστική χρήση του χώρου. Σημαντική εξέλιξη – και απότοκη της πώλησης αγρών – υπήρξε η εγκατάσταση βιοτεχνιών και βιομηχανιών στα όρια των κοινοτήτων Ωραιοκάστρου και Ευκαρπίας, η οποία δημιούργησε φόρους για την ανακοπή της οικιστικής ανάπτυξης. Κυρίως προβληματική ήταν η γειτνίαση με λίγες οχλούσες βιομηχανίες, όπως η βιομηχανία φυτοφαρμάκων Διάνα, στα όρια του σημερινού Δήμου Σταυρούπολης, όπου υπήρχαν τόνοι τοξικών αποβλήτων¹⁰. Συνολικά, στην περιοχή της Κοινότητας Ωραιοκάστρου ο κτισμένος εργοστασιακός χώρος ανερχόταν σε 100.000 τ.μ.¹¹.

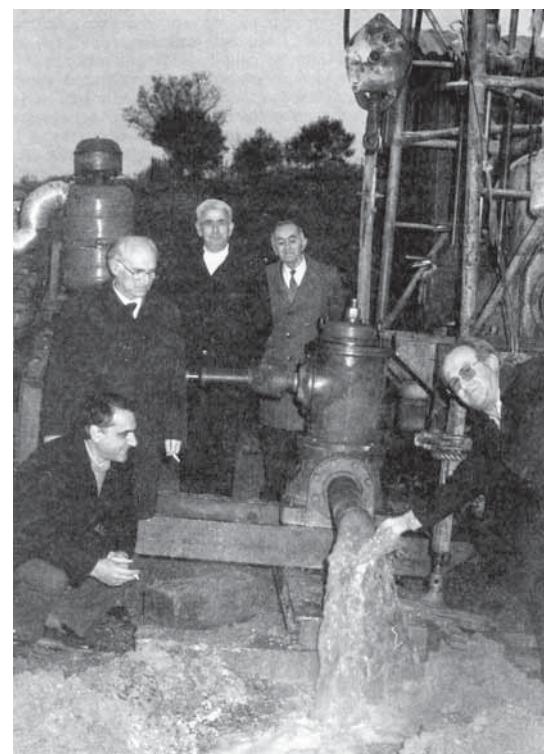
Τα αγροτεμάχια στη βιομηχανική περιοχή Ωραιοκάστρου – δηλαδή στη ζώνη νότια από τη Συμμαχική Οδό – πουλώνταν γύρω στις 600 δραχμές το τετραγωνικό μέτρο, ενώ τα οικόπεδα εντός σχεδίου στο Κορδελό από 1.000 ως 8.000 το τετραγωνικό μέτρο. Γι' αυτό και συνεχίζονταν οι πιέσεις για την επέκταση του ωμοτομικού σχεδίου. Για τις ανάγκες της επέκτασης πραγματοποιήθηκαν οι πρώτες ακτηματογραφήσεις μεγάλων περιοχών. Το αίτημα της Κοινότητας αφορούσε επέκταση του

Γεώτρηση στην περιοχή του Παλαιοκάστρου. Εικονίζονται οι Ιωάννης Κυριακίδης, Δημήτριος Καλώνης, Κοσμάς Χαραλαμπίδης, Ιωάννης Ιακωβίδης και Χαράλαμπος Αντωνιάδης. Δημοσιεύτηκε από τον Α. Τσακαλίδη.

σχεδίου προς τα δυτικά, μέχρι το ρέμα της Αγίας Παρασκευής, έτσι ώστε ο συνοικισμός του Ωραιοκάστρου να ενωθεί με την Παιδόπολη Άγιος Δημήτριος. Προς Βορρά, ζητήθηκε η ένταξη οικοπέδων γύρω από τον συνοικισμό της Ασπρόβυντσης. Προς Νότο και Ανατολικά, ζητήθηκε η επέκταση μέχρι τη σημερινή οδό Κονταξούπολου. Σε ό,τι αφορούσε το Παλαιόκαστρο, ζητήθηκε η περιμετρική επέκταση του σχεδίου σε βάθος 300-400 τ.μ.

Από τα στοιχεία που υπολογίστηκαν για τις μελέτες της ωμοτομίας, αντλούμε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για το Ωραιοκάστρο. Στα όρια της Κοινότητας Ωραιοκάστρου υπήρχαν κατοικίες με συνολικό εμβαδόν 137.000 τ.μ. Αντιστοιχούσαν, συνεπώς, 52 τ.μ. ανά κάτοικο (βάσει της απογραφής του 1981), δείκτης πολύ υψηλός. Υπήρχαν επίσης εμπορικά και βιοτεχνικά καταστήματα με εμβαδόν 24.000 τ.μ., δηλαδή σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούσαν 9 τ.μ.

Τα λατομεία της Κοινότητας είχαν χάσει πια τη χρησιμότητά τους. Το νεότερο, πάνω από το Παλαιόκαστρο, είχε ήδη εγκαταλειφθεί από την Εταιρεία Οδών και Οδοστρωμάτων και η Κοινότητα ζητούσε τη δενδροφύτευση της κατεστραμμένης περιοχής. Το παλαιότερο, κοντά στη θέση Καλόγερος, χρησιμοποιούνταν από ιδιωτική εταιρεία, αλλά βρισκόταν σε υπό ωμοτόμηση χώρο και η Κοινότητα ζητούσε την παύση της λειτουργίας του.

¹⁰ Η βιομηχανία πτώχευσε το 1997 και τα απόβλητα απομακρύνθηκαν το 2006.

¹¹ Τσακαλίδης, Θ.Π., σσ. 267, 285.

Η ζήτηση και προσφορά οικοπέδων στις «Μικρές Αγγελίες» («Μακεδονία», φ. 28.8.1978, σ. 13 και φ. 31.10.1978, σ. 10).

Το 1982 πραγματοποιήθηκε νέα γεώτρηση, που απέδωσε 90 τ.μ. νερό την ώρα, και κατασκευάστηκαν οι απαραίτητοι νέοι αγωγοί. Κυρίως, όμως, ξέκινησαν εργασίες αποχέτευσης, με την κατασκευή συλλεκτήρια ακαθάρτων, που σε πρώτη φάση συνέδεσε την απόσταση από την οδό Λαζαριάδα μέχρι τη Συμμαχική Οδό. Επιτυχία θεωρήθηκε η παραχώρηση από το Δημόσιο στην Κοινότητα 23 οικοπέδων νότια από την Παιδόπολη. Πρέπει ακόμη να τονιστεί η κατασκευή δέκα μικρότερων τεχνικών έργων¹².

Το 1983 η κοινοτική αρχή ασχολήθηκε με τις προκαταρκτικές διαδικασίες για την οικοδόμηση κοινοτικού γηγεναστηρίου. Ασχολήθηκε επίσης με την ανακαίνιση του κοινοτικού καταστήματος και την αντικατάσταση τημάτου του εισωτερικού δικτύου υδρευσης. Άλλο έργο ήταν η ασφαλτώστρωση της λεωφόρου Δημοκρατίας. Για την ασφαλτόστρωση δρόμων των οποίων είχαν κατασκευαστεί οι αποχετεύσεις της Κοινότητας έλαβε μακροπρόθεσμο δάνειο από το Ταμείο Παρακαταθηρών και Δανείων.

Το κυριότερο έσοδο της Κοινότητας ήταν πλέον τα δικαιώματα υδρευσης και το τέλος καθαριότητας. Με εξαίρεση το τέλος νεκροταφείων, που είχε θεσπιστεί πρόσφατα, τα λοιπά έσοδα – ιδιαίτερα τα παραδοσιακά έσοδα από τη γεωργική παραγωγή και τις βιοσκές – είχαν πλέον εκμηδενιστεί. Με αυτά τα δεδομένα και τους πόρους που προσαναφέθηκαν, προχώρησε η επέκταση του εισωτερικού δικτύου υδρευσης και πολλά μικρά έργα οδοποιίας. Η σημαντικότερη εξέλιξη ήταν η πρόσδος στα έργα αποχέτευσης¹³. Τα κυριότερα έργα του 1985 ήταν ασφαλτώστρωσης σε πολλούς δρόμους, συνέχιση της κατασκευής αποχετεύσεων, δρομολόγηση για την ανέγερση διδακτηρίου γηγεναστηρίου και λυκείου στον χώρο της παλαιάς μαθητικής κατασήμανσης, επέκταση του εισωτερικού δικτύου υδρευσης, έργα οδοποιίας, μαζί με την εξέλιξη της κτηματογράφησης για ένταξη νέων περιοχών στο σχέδιο. Πρέπει, επίσης, να αναφερθεί η δημιουργία παδικού σταθμού του ΕΟΠ και η εκπόνηση μελετών για έργα που πραγματοποιήθηκαν αργότερα¹⁴.

13.3. Οι εξελίξεις στην περίοδο 1987-1994

Στις εκλογές του 1986 επήλθε μεγάλη αλλαγή στη σύνθεση του κοινοτικού συμβουλίου, το οποίο ανανεώθηκε σχεδόν ολοκληρωτικά. Εκλέχθηκαν οι: Ηλίας Ασημακόπουλος, Γεώργιος Γεωργιάδης, Ελευθέριος Δημητριάδης, Ιωάννης Κυριακίδης, Νικόλαος Λαζίδης, Ευάγγελος Μπάτος, Ιωάννης Μπάτος, Αναστάσιος Μπέλλης, Γεώργιος Ξανθόπουλος. Πρόεδρος της Κοι-

<p>ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ άνωντος πολείτων ήση της δύο Κοινότητων 300 τ.μ. κατ' ίδιαν την περιοχή φανετόν της «Επαναστατώσεως». Τηλ. 231-180.</p> <p>ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ 26 τ.μ. ήπια της δύο Κοινότητων 920.000. Τηλ. 231-180.</p> <p>ΚΗΦΙΣΙΑ Δικαίωση, σύντομο, 86 μ2, μόνιμο 1.200.000. Τηλ. 538-423.</p> <p>ΧΙΘΙΣΙΑ Δικαίωση, σύντομο, 2 ΔΙΣΚΑ, λόγω 1.000.000. Τηλ. 538-423.</p> <p>ΧΙΘΙΣΙΑ Γκραντούρα 30 μ2 μόνιμο 400.000. Τηλ. 538-423.</p>	<p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ, οικία Λαζαρίδη, 450 κατόπιν διαδρόμου, 238-584.</p> <p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ άγριας οικοτάξης 12 στρ. περιφερειακής οδού Καρδίτσας, Καρδίτσας, περιοχήν Βαλανόπετρα, 20.000 τόπ. Τηλ. 200-560.</p> <p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ ίδιωντος έδανος 300 στρατηγικόν περιοχών Καρδίτσας, περιφερειακής οδού Καρδίτσας, περιοχήν Βαλανόπετρα, 20.000 τόπ. Τηλ. 200-560.</p> <p>ΑΓΡΟΤΕΜΑΧΙΟ στη διοικήσιμη περιοχή Χαλκίδης - Μηγανόπετρας, περιφερειακής οδού Καρδίτσας, περιοχήν Βαλανόπετρα, 50.000 τόπ. Τηλ. 227-412, 231-204.</p> <p>ΟΙΚΟΠΕΔΑ κασσιόλεια Ν. Καλλιάρας, περιφερειακής οδού Καρδίτσας, περιφερειακής οδού Καρδίτσας, περιοχήν Βαλανόπετρα, 50.000 τόπ. Τηλ. 278-423.</p>	<p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ οικόπεδον είς τό κέντρον πλαισιωμάτος 110 τ.μ. διαμπερές. Τηλ. 696.281.</p> <p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ οικόπεδα έντος οικισμούς για οικοδόμηση για οικοδόμησης και βιοτεχνικού χώρου της Γαλήνης Ωραιοκάστρου και με ειδικόν κτίσμα 2.100 τ.μ. κατάταλληλον διάστημα κλινικήν, άνωπον τηρημάτων κλπ., τηλ. 696.281.</p> <p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ οικόπεδα έντος οικισμούς για οικοδόμηση για οικοδόμησης και βιοτεχνικού χώρου της Γαλήνης Ωραιοκάστρου και με ειδικόν κτίσμα 2.100 τ.μ. κατάταλληλον διάστημα κλινικήν, άνωπον τηρημάτων κλπ., τηλ. 696.281.</p> <p>ΠΛΑΕΙΤΑΙ οικόπεδα έντος οικισμούς για οικοδόμηση για οικοδόμησης και βιοτεχνικού χώρου της Γαλήνης Ωραιοκάστρου και με ειδικόν κτίσμα 2.100 τ.μ. κατάταλληλον διάστημα κλινικήν, άνωπον τηρημάτων κλπ., τηλ. 696.281.</p>
---	--	--

12 Αυτόθι, σσ. 256-263.
13 Αυτόθι, σσ. 298-302.
14 Αυτόθι, σσ. 311-326.

είχαν δημιουργηθεί πολλές φορές τυχαία και χωρίς πρόβλεψη για το μέλλον, σε αμαξιτούς, με διανοίξεις και διαπλατύνσεις. Στον τομέα της σχολικής στέγης αποτελούμενης το νηπιαγωγείο του Ωραιοκάστρου και το κτίριο του γηπενασίου. Όπως σημειώνει ο Α. Τσακαλίδης, επικεφαλής της αντιπολίτευσης στη διάρκεια της θητείας του εν λόγω κοινοτικού συμβουλίου, προγραμματίσθηκαν και πολλά άλλα έργα που ολοκληρώθηκαν στις επόμενες τετραετίες¹⁵.

Οι κοινοτικές εκλογές του 1990 οδήγησαν σε νέα σαρωτική άλλαγή της σύνθεσης του κοινοτικού συμβουλίου. Καταρχάς, υπήρξε γνωστεία παρουσία. Για πρώτη φορά στην κοινοτική ιστορία εκλέχθηκαν στο κοινοτικό συμβούλιο δύναμικες, η Ευαγγελία Γεωργιάδου και η Στέλλα Ουζούνη. Εκλέχθηκαν επίσης οι Ευάγγελος Γιαλιτσάκης, Ελευθέριος Δημητριάδης, Ιωάννης Μπάτος, Κωνσταντίνος Μπάτος, Νικόλαος Μπάτος, Χαράλαμπος Παπαδόπουλος, Γρηγόριος Φωτιάδης και Χαρίλαος Χαραβόπουλος. Πρόεδρος εκλέχθηκε ο Ιωάννης Μπάτος, ο οποίος άσκησε τα καθήκοντά του την τετραετία 1991-1994.

Το σημαντικότερη εξέλιξη στη θητεία του εν λόγω συμβουλίου αφορούσε την επέκταση του σχεδίου πόλης. Με βάση το εγκεκριμένο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του 1988, που ήταν το πρώτο για το Ωραιοκάστρο, συντάχθηκε Πολεοδομική Μελέτη και Πράξη Εφαρμογής. Η τελευταία συρράθηκε με τις αντίστοιχες αποφάσεις του Νομάρχη Θεσσαλονίκης το 1994. Η όλη διαδικασία ενέταξε στο σχέδιο περίπου 1.200 στρέμματα, δημιουργώντας δύο περιοχές επέκτασης: (α) ΝΑ του Ωραιοκάστρου (σημερινός Παράδεισος), (β) ΝΔ του Παλαιοκάστρου (σημερινή Φιλοθέη). Πρόταση της Κοινότητας για μελλοντική επέκταση του σχεδίου ήλης της οικιστικής περιοχής δεν έγινε δεκτή από τον Οργανισμό Ρυθμιστικού Θεσσαλονίκης.

Το παρόν κοινοτικό συμβούλιο, αναφέρει απόφαση του κοινοτικού συμβουλίου της 25ης Μαΐου 1994¹⁶, ενδεικτική για τις προοδοιούσεις και το ψυχολογικό κλίμα της εποχής, αξιολόγησε την επέκταση ρυμοτομίας σαν το μεγαλύτερο έργο της ιστορίας του Ωραιοκάστρου για τους παρακάτω λόγους: (1) Είναι ένα έργο-ανάσα υποδομής της Κοινότητάς μας, καθοριστικό για τη μοίρα και το μέλλον αντίς της περιοχής, ένα έργο που εκτοξεύει το Ωραιοκάστρο στα ύψη, μετατρέποντάς το σε μια σύγχρονη Ευρωπαϊκή πόλη 70.000 κατοίκων, μια πόλη που δεν θα έχει τα πασίγνωστα προβλήματα των σύγχρονων ευρωπαϊκών πόλεων (δρομάκια, έλλειψη πρασίνου, καταστροφή περιβάλλοντος, άναρχη δύνηση, τομέτο, κυκλοφοριακό κ.λπ.). Λόγηθηκε προτεραιότητα για να λύσει το οικιστικό-στεγανωτικό πρόβλημα αρκετών οικογενειών, αλλά πραλλήλα και το οικονομικό για άλλους. Διότι προτεραιότητα γιατί στο κάτω-κάτω ήταν όνειρο μισού αιώνα για την συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων του Ωραιοκάστρου¹⁷. (2) Είναι έργο που δεν γίνεται όποτε ο καθένας το θέλει, δηλαδή δεν μπορεί να γίνει όταν θα έχει πλέον δυνηθεί άναρχη και ανθαίρετα όλη η περιοχή [...] αλλά τώρα που υπάρχουν 95% ακάλυπτοι χώροι (αγροτεμά-

χια). Η απόφαση αναφέρεται στις αντιδράσεις μικρής μερίδας ιδιοκτητών, η οποία προσπάθησε με ενστάσεις να αναβάλει ή και να ματαιώσει το νέο σχέδιο, επιδιώκοντας αινίζηση συντελεστών δόμησης, στενότερους δρόμους, μείωση των χώρων πρασίνου κτλ.. Οι ενέργειες αυτές προσέκρουσαν στη συμπαράσταση της συντριπτικής πλειονότητας των κατοίκων στις ενέργειες του κοινοτικού συμβουλίου. Ήταν σαφές ότι η μακρά πορεία για την έγκριση του νέου σχεδίου δεν ήταν μια απλή – έστω και χρονοβόρα – διαδικασία, αλλά μια σειρά πολιτικών και οικονομικών συγκρούσεων, που θυμίζει την ανάλογη ιστορική διαδικασία της ανοικοδόμησης της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917.

Το κοινοτικό συμβούλιο της περιόδου 1991-1994 υπήρξε το τελευταίο, πρών από την αναβάθμιση της Κοινότητας σε Δήμο. Στην απογραφή του 1991 ο πληθυσμός του Ωραιοκάστρου ανήλθε σε 5.458 ψυχές, δηλαδή υπερδιπλασιάστηκε από το 1981. Στην πραγματικότητα, η αινίζηση ήταν ακόμη μεγαλύτερη, δεδομένου ότι πολλοί νέοι κάτοικοι προτιμούσαν να απογράφονται στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Ο διπλασιασμός του πληθυσμού ήταν αποτέλεσμα σταδιακής εγκατάστασης νέων κατοίκων, η οποία με τη σειρά της δημιούργησε τεράστια ζήτηση κοινοτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών αλλά και νεορύ και αποχέτευσης.

Στην εν λόγω περίοδο η διοίκηση της Κοινότητας αντιμετώπισε και πάλι το ζήτημα της λευφόδριας. Εκτός από την αινίζηση του πληθυσμού, είχαν γίνει εκαποντάδες παραδόνεμες γεωτρήσεις στην περιοχή του κάμπου, με αποτέλεσμα την ταχεία εξαντλήση των αποθεμάτων. Εξάλλου, πολλές γεωτρήσεις είχαν ήδη περικυλωθεί από σπίτια και δεν ήταν κατάλληλες. Η Κοινότητα πραγματοποίησε έξι εφεδρικές γεωτρήσεις στο βουνό, εκ των οποίων τις τρεις γύρω από τη Χαμπάνα. Επίσης, πραγματοποίησε άλλες πέντε εφεδρικές γεωτρήσεις. Στις προσπάθειες αυτές συμπαράσταθηκε στο κοινοτικό συμβούλιο ο πρακτικός ραβδοσκόπος Θεόδωρος Ξυνόπουλος¹⁸. Επίσης, η Κοινότητα ολοκλήρωσε το αποχετευτικό δίκτυο στο δυτικό Παλαιοκάστρο και την ανατολική πλευρά της Γαλήνης. Σε αυτόν τον συνοικισμό δημιουργήθηκαν δημιοτικό και νηπιαγωγείο, ενώ στο Παλαιοκάστρο έγιναν οικοδομικές παρεμβάσεις στο δημιοτικό σχολείο. Επίσης, θεμελιώθηκε το 1ο Λύκειο Ωραιοκάστρου. Θεμελιώθηκε, ακόμη, το κλειστό γηπεναστήριο, με χωρητικότητα 1.100 θετές, που ονομάστηκε Κονταξοπούλειο, προς τιμήν του δωρητή.

Στον τομέα της περιφερειακής οδοποιίας διανοίχθηκε και ασφαλτοστρώθηκε ο δρόμος προς τη Νεοχωρούδα και ασφαλτοπούλωντας οι οδοί Ευθυμίας και Αεροδρομίου (από την Τιμύπα μέχρι τη Συμμαχική Οδό), ενώ ξεκίνησε η διάνοιξη της οδού Ωραιοκάστρου-Μονολόφου.

Το 1992 εγκαινιάστηκε από τον Μητροπολίτη Νεαπόλεως και Σταυρούπολεως κ.κ. Διονύσιο ο νεόδημης ναός του Τιμύπου Σταυρού στη Γαλήνη, ο οποίος ανεγέρθηκε με δωρεά του Ιορδάνη Κονταράκη, στη μνήμη του αδελφού του Σταύρου¹⁹.

Στις 23 Ιουλίου 1993 εκδηλώθηκε πυρκαγιά στο δάσος, η ο-

15 Τσακαλίδης, άλ., σσ. 359-362.

16 Ωραιοκάστρο, τχ. 8 (Ιούνιος 1994), σ. 1.

17 Η ίδια απόρριψε αναφέρει πάντοτε ότι, σε 15.000 κατοίκους, μόνο 300 κατείχαν οικόπεδα στις περιοχές επέκτασης.

18 Ωραιοκάστρο, τχ. 10 (Αύγουστος 1994), σσ. 1 και 4.

19 Ωραιοκάστρο, τχ. 5 (Μάρτιος 1994), σ. 6.

Παραθεριστές (οικογένεια Ιπλικτούλου) μπροστά στον ναό της Κοίμησης της Θεοτόκου. Χρονολογία: 1963.
Αρχείο οικογένειας Ιπλικτούλου.

ποία κατέστρεψε σημαντικές δασικές εκτάσεις και απέιλησε περιουσίες και ανθρώπινες ζωές. Απατήθηκαν μεγάλες προσπάθειες από την Κοινότητα για την αναδάσωση και τη λήψη αποτρεπτικών μέτρων. Στο δάσος του Ωραιοκάστρου πραγματοποιήθηκαν αντιπυρικά έργα (αποκλάδωση, διάνοιξη αντιτυρικών ζωνών, δεξιφενή μεγάλης χωρητικότητας και αγωγός νερού για την περίπτωση πυρκαγιάς).

Από τον Οκτώβριο του 1993 η Κοινότητα άρχισε να εκδίδει τη Μητρώα Εφημερίδα της Κοινότητας Ωραιοκάστρου, με τίτλο Ωραιόκαστρο, η οποία δημιουργείται συνδικάτων κατοίκων των βορινών σπιτιών του συνοικισμού, λόγω της σχετικής απόστασης από τον ναό του Αγίου Αθανασίου, και υπαγόταν στον τελευταίο. Μετά τη συνταξιοδότησή του (1952) και την αντικατάστασή του στον ναό του Αγίου Αθανασίου, ο π. Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος ανέλαβε το παρεκκλήσι και λειτουργούσε εκεί. Το ίδιο έτος το κοινοτικό συμβούλιο έλαβε την απόφαση να ξητήσει από την Ι.Μ. Θεοσπλόνικης να συσταθεί χωριστή ενορία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, όχι μόνο διότι ο ναός του Αγίου Αθανασίου βρισκόταν μακριά αλλά και διότι το καλοκαίρι συγκεντρώνονταν στο Ωραιόκαστρο 500 οικογένειες παραθεριστών και ο χώρος του δεν επαρκούσε²⁰. Όπως σε όλα τα μεγάλα θέρετρα της χριστιανικής Ανατολής, ο νέος ναός τιμήθηκε στην Κοίμηση της Θεοτόκου, διότι είναι η μέγιστη εορτή του θέρους, στη διάρκεια της οποίας τα θέρετρα κατακλύζονται από κόσμο.

Το παρεκκλήσι, που είχε κτιστεί πρόχειρα το 1945, δεν εξυπηρετούσε τις ανάγκες της νέας ενορίας. Συνέχισε, πάντως, να πανηγυρίζει την παραμονή της εορτής, κυρίως για τους παραθεριστές²¹. Προφανώς, λόγω της συρροής παραθεριστών και

τας, υδρογεωλογική μελέτη για τον ορεινό όγκο, έγγα οδοποιίας στο Μεσαίο, τον Πεντάλοφο και τη Νεοχωρούδα, η βελτίωση του οδικού δικτύου ανάμεσα στα προαναφερθέντα χωριά, η κατασκευή ανοιχτού θεάτρου στη Νεοχωρούδα κ.ά.²².

13.4. Ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου

Το 1945 οικοδομήθηκε ένα μικρό παρεκκλήσι στην πλατεία του προσφυγικού συνοικισμού, τιμώμενο στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Το παρεκκλήσι αυτό χρησιμεύει κυρίως στους κατοίκους των βορινών σπιτιών του συνοικισμού, λόγω της σχετικής απόστασης από τον ναό του Αγίου Αθανασίου, και υπαγόταν στον τελευταίο. Μετά τη συνταξιοδότησή του (1952) και την αντικατάστασή του στον ναό του Αγίου Αθανασίου, ο π. Χρυσόστομος Σιδηρόπουλος ανέλαβε το παρεκκλήσι και λειτουργούσε εκεί. Το ίδιο έτος το κοινοτικό συμβούλιο έλαβε την απόφαση να ξητήσει από την Ι.Μ. Θεοσπλόνικης να συσταθεί χωριστή ενορία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, όχι μόνο διότι ο ναός του Αγίου Αθανασίου βρισκόταν μακριά αλλά και διότι το καλοκαίρι συγκεντρώνονταν στο Ωραιόκαστρο 500 οικογένειες παραθεριστών και ο χώρος του δεν επαρκούσε²³. Όπως σε όλα τα μεγάλα θέρετρα της χριστιανικής Ανατολής, ο νέος ναός τιμήθηκε στην Κοίμηση της Θεοτόκου, διότι είναι η μέγιστη εορτή του θέρους, στη διάρκεια της οποίας τα θέρετρα κατακλύζονται από κόσμο.

Το παρεκκλήσι, που είχε κτιστεί πρόχειρα το 1945, δεν εξυπηρετούσε τις ανάγκες της νέας ενορίας. Συνέχισε, πάντως, να πανηγυρίζει την παραμονή της εορτής, κυρίως για τους παραθεριστές²⁴. Προφανώς, λόγω της συρροής παραθεριστών και

20 Ωραιόκαστρο, τχ. 13 (Δεκέμβριος 1994), σ. 1 και 13-14.

21 Ωραιόκαστρο, τχ. 7 (Μάρτιος 1994), σ. 1 και 7.

22 ΒΑΚΣ, απόφ. 109/7.10.1952.

23 Μακεδονία, φ. 14.8.1957, σ. 2.

εκδρομέων, μαζευόταν γύρω του πολὺς κόσμος, όχι μόνο στην εορτή της Θεομήτρος αλλά και γενικώς στις αργίες. Έτσι, εξηγείται ότι το 1958, πριν δηλαδή να θεμέλιωθει και ο νέος ενοριακός ναός, αναζητήθηκε με αγγελία ιεροφάλτης καλλιώνος και γνώστης της βιζαντινής μουσικής διά τον ιερόν ναόν Κοιμήσεως της Θεοτόκου Κοινότητος Ωραιοκάστρου²⁴.

Το 1959 θεμελιώθηκε ο νέος ναός στη σημερινή θέση του. Ο αγιασμός τελέσθηκε από τον μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Παντελεήμονα Α', βοηθούμενο από τον π. Στέφανο Στεφόπουλο. Στην εκδήλωση παρέστη και ολόκληρος ο αστικός συνοικισμός, οποίος είχε προφανώς ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανέγερση της εκκλησίας²⁵.

Η οικοδόμηση του ναού προχώρησε μέχρι το 1962, οπότε και σημειώθηκε επιβράδυνση στην πρόοδο των εργασιών. Το 1966 η Κοινότητα ενέκρινε πίστωση 30.000 δραχμές για τις εργασίες δεδομένου ότι [ο ναός] από τετραετίας παραμένει ημιτελής και δεν υφίστανται δυνατότητες αποπερατώσεως²⁶. Το 1968 η οικοδόμηση είχε προχωρήσει. Ήδη είχε διαμορφωθεί ένα τυπικό εορτασμού την παραμονή και ανήμερα της εορτής της Κοιμητης. Ενδιαφέρον έχει η σχετική ανακοίνωση του Εκκλησιαστικού Συμβουλίου του ναού, διότι παράλληλα με την θρησκευτικό σκοπό της υπηρετούσε και την προσπάθεια για την προσέλκυση επισκεπτών στο Ωραιόκαστρο:

Δήμερος πανηγυρις ιερού ναού Κοιμήσεως Θεοτόκου Ωραιοκάστρου

Φέρεται εις γνώσιν των ενσεβών και φιλεόρτων χριστιανών ότι την Τρίτην εις την παραθεριστικήν βιτρίναν του Θεομαΐκου πανηγυρίζει ο νεόδημης ιερός ναός Κοιμήσεως Θεοτόκου Ωραιοκάστρου. Την εσπέραν της Δευτέρας [14 Αυγούστου] 6.30 θα γίνη περιφόρα της ιεράς εικόνος. Την 7.15 θα ψαλή ο μέγας της εορτής εσπερινός μετ' αρτοκλασίας, προεξάρχοντος των αρχιμανδρίτων Αριστάρχου Τσαλπαρά.

Την ημέραν της εορτής θα τελεσθή ιερατικόν συλλείτονγον ιερονογούντος του πανοικολογιωτάτου αρχιμανδρίτου Κωνσταντίνου Βαμβίνη, όστις θα κηρύξῃ τον θείον λόγον. Την εσπέραν της Τρίτης [15 Αυγούστου] 6 μ.μ. παράκλησις μεγάλη της υπεραγίας Θεοτόκουν και ώρα 7.15 ο εσπερινός επί τη μνήμη της εξ Εδέσσης ανακομιδής της αχειροποιήτου εικόνος του Κυρίουν ημάν Ιησού Χριστού, ήτοι του Αγίου Μανδήλου²⁷. Το δε πρώι θεία λειτουργία.

Το Εκκλησιαστικόν Συμβούλιον. Τακτική συγκοινωνία διά λεωφορείων Ωραιοκάστρου, εκ της [οδού] Καρόλου Ντηλ²⁸.

Μέχρι το 1968 η Κοινότητα είχε χοηματοδοτήσει την ανέγερση του ναού με 190.000 δραχμές²⁹ και είχε κατασκευάσει την κλίμακα και τον περίβολο της εκκλησίας. Έτσι, από το 1969 έπαψε να επιχορηγεί την ολοκλήρωση του κτίσματος³⁰.

Το 1973 είχε ήδη κατασκευαστεί ο επενδυμένος με χαλκό τρούλος του ναού: Επειδή ο τρούλος έχει επενδυθή διά χαλκού, όστις χαρακτηρίζεται ως καλός αγωγός του ηλεκτρισμού και υφίσταται κίνδυνος να πληργή υπό κεραυνού και να προκληθώσι ανεπανόρθωτοι ζημίαι εις τον Ιερόν Ναόν, το κοινοτικό συμβούλιο ψήφισε το αναγκαίο ποσό για να τοποθετηθεί αλεξιπέρανο³¹.

Τα εγκαίνια του ναού τέλεσε στις 10 Νοεμβρίου 1974 ο μακαριστός Διονύσιος, Μητροπολίτης της νεοσύστατης τότε Ι. Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως, στην οποία υπήρχη το Ωραιόκαστρο. Στην ίδια Μητρόπολη υπάγεται και ο νεοσύστατος ναός του Τιμίου Σταυρού στη Γαλήνη.

Σημαντική πνευματική μορφή του Ωραιοκάστρου από το 1971 υπήρξε ο πρωτοπρεσβύτερος Νικόλαος Φράγκος, ο οποίος πούμανε την Κοινότητα και την Παιδόπολη. Για την πολυετή πνευματική και κοινωνική προσφορά του τιμήθηκε από τον Δήμο Ωραιοκάστρου το 2003.

24 Μακεδονία, φ. 30.4.1958, σ. 6.

25 Μακεδονία, φ. 11.8.1959, σ. 6.

26 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 28.4.1966.

27 Η μινήμη της εξ Εδέσσης της Μεσοποταμίας ανακομιδής στην Κωνσταντινούπολη της αχειροποιήτου εικόνος του Κυρίου ημάν Ιησού Χριστού, ήτοι του Αγίου Μανδήλου, κατά το έτος 944, εορτάζεται κατά το Συναξάρι στις 16 Αυγούστου. Η αναφορά στο Αγρι Μανδήλιο αναφέρεται στο περιστατικό της προσχώσης στον Χριστιανισμό του τοπάρχη της Εδέσσας της Σητείας Αγάθου, με πρωτοβουλία του Αγίου Θεόδοσιού.

28 Μακεδονία, [Κινηματά] φ. 13.8.1967, σ. 3.

29 Η αντιστοίχηση των δραχμών πουσόν τη δεκαετίας του 1960 σε σημερινές τιμές είναι εξαιρετικά δυσχερής. Το ποσό αυτό είχε αξία 6.350 δολάρια. Σε τιμές του έτους 2010 αντιστοιχεί σε 45.000 δολάρια, που έχουν αξία 35.000 ευρώ περίπου. Αν υπολογίσουμε, όμως, την αξία των 190.000 δραχμών του 1968 σε χρυσό, αντιστοιχών σήμερα σε 110.000 ευρώ. Με άλλα λόγα, η αξία της δραχμής του 1968 υπολογίζεται σε 19 λεπτά του ευρώ (σεντς) βάσει του δολαρίου, σε 39 λεπτά βάσει του ημερομισθίου και σε 58 λεπτά βάσει του χρυσού. Ο μέσος όρος αυτών των μετρήσεων σε χρυσό και σε δολάριο είναι — τυχαία — ίσος με την αντιστοιχία βάσει του ημερομισθίου, η οποία πρέπει μάλλον να θεωρηθεί ως πλέον αντιπροσωπευτική. Καταλήγουμε, όμως, έτοι, σε ταυτολογία, διότι εξ ορισμού η αντιστοιχία αυτή δε μας επιτρέπει να αντιληφθούμε τις μεταβολές στην αγοραστική αξία των μισθών.

30 Πρακτικά ΚΣ4, συνεδρίαση 7.6.1968.

31 Πρακτικά ΚΣ6, συνεδρίαση 12.6.1973.

Το Ωραιόκαστρο. Λήψη από το βουνό (1998).

Ο Δήμος Ωραιοκάστρου¹

14.1. Η περίοδος 1995-1998

Με το Προεδρικό Διάταγμα 236/23.8.1994 η Κοινότητα Ωραιοκάστρου αναβαθμίστηκε σε Δήμο. Τυπικό κριτήριο για την αναβάθμιση ήταν η υπέρβαση του πληθυσμακού ορίου των 5.000 κατοικιών, η οποία διατυπώθηκε στην απογραφή του 1991 (5.458 κατοικιοί). Είχαν περάσει 68 χρόνια από την επίσημη ίδρυση της Κοινότητας και 65 χρόνια από την έναρξη της λειτουργίας της. Ασφαλώς, οι πρώτοι κοινοτικοί σύμβουλοι του χωριού, με τις πρόσχειρες κατοικίες και τους λασπωμένους δρόμους, ούτε καν θα φαντάζονταν ότι τα εγγόνια τους θα συμμετέχαν στη διοίκηση ενός δήμου. Οι παλαιοί κάτοικοι του χωριού, που με μεγάλη δυσκολία συντηρούσαν ένα πλήρες και ένα ολιγοτάξιο δημοτικό σχολείο, δε θα μπορούσαν να φανταστούν ότι εβδομήντα χρόνια αργότερα ο ένας στους τρεις κατοίκους θα ήταν απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ο δεύτερος στους τρεις απόφοιτος της μέσης εκπαίδευσης. Η αναβάθμιση της Κοινότητας δεν ήταν μόνο ποσοτικό φαινόμενο αλλά και ποιοτικό. Δεν ήταν πλέον οι απόγονοι των παλαιών κολίγων ούτε οι κυνηγημένοι πρόσφυγες που έκτιζαν τις καλύβες τους. Ήταν ένας καινούργιος κόσμος, με ανθρώπους μορφωμένους, που έκριναν με υψηλά ποιοτικά κριτήρια.

Τον Οκτώβριο του 1994 πραγματοποιήθηκαν οι εκλογές για την ανάδειξη του πρώτου δημάρχου και του δημοτικού -πλέον- συμβουλίου. Στα ονόματα των εκλεγέντων ο αναγνώστης θα

διακρίνει πολλά επίθετα που έχει ήδη συναντήσει στα παλαιότερα κοινοτικά συμβούλια (αν και όχι απαραίτητα τα ίδια πρόσωπα), θα συναντήσει όμως και νέα ονόματα, ένας συνδυασμός παλαιού και νέου, ο οποίος αντανακλά τις δημιογραφικές και κοινωνικές μεταβολές που επήλθαν στο Ωραιόκαστρο. Δήμαρχος εκλέχτηκε ο δικηγόρος Νικόλαος Μπάτος, η παραπάτη του οποίου απέκτησε την πλειοψηφία στο δημοτικό συμβούλιο, σύμφωνα με τον Δημοτικό και Κοινοτικό Κώδικα². Δημοτικοί σύντομοι εκλέχτηκαν (με αλφαριθμητική σειρά) οι: Ελευθέριος Δημητριάδης, Αικατερίνη Ιτλικτσόγλου-Υφαντίδη, Παναγώτης Ισχνόπουλος, Δημήτριος Καρασαββίδης, Τασούλα Κοσόλια, Δημήτριος Καλώνης, Τηλέμαχος Κεσίδης, Δημήτριος Λαζίδης, Ευθύμιος Μπάρμπας, Ιωάννης Μπάτος, Γεώργιος Παπακωνσταντίνου, Κωνσταντίνος Στανίσης, Αδάμ Τσακαλίδης, Γοργόιος Φωτιάδης, Χαροκόπουλος.

Η αναβάθμιση σε Δήμο δε συνεπαγόταν ουσιαστική αύξηση της τακτικής οικονομικής επιχορήγησης από τον κρατικό προϋπολογισμό, η οποία καθορίζεται ανάλογα με τον πληθυσμό. Έτσι, το 1994 η ετήσια επιχορήγηση της Κοινότητας ήταν 57 εκατομμύρια δραχμές, ενώ το 1995 η ετήσια επιχορήγηση του Δήμου ήταν 64 εκατομμύρια δραχμές. Όμως, στην επόμενη τετραετία ο Δήμος Ωραιοκάστρου εξασφάλισε εντυπωσιακές επενδυτικές επιχορηγήσεις –ύψους 1,1 δισεκατομμυρίων δραχμών– για την πραγματοποίηση τεχνικών έργων, σύμφωνα με

1 Ηρήγη του παρόντος κεφαλαίου ήταν οι απολογισμοί του Δήμου Ωραιοκάστρου και το δημοτικό περιοδικό Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας.

2 Σύμφωνα με το άρθρο 51 του Δημοτικού και Κοινοτικού Κώδικα (η τέλευτα κύρωση του οποίου πραγματοποιήθηκε με το Νόμο 3463/2006), από το σύνολο των εδρών του δημοτικού συμβουλίου τα 3/5 ανήκουν στον επινυχόντα συνδυασμό και τα 2/5 στους επιλαχόντες, ανάλογα με τον αριθμό των εγκατολισμών που έλαβε καθένας από τους τελευταίους.

Οι καμένες εκτάσεις του δασοκήπατος αναδασώθηκαν και το καμένο δάσος αποκαταστάθηκε. Λήφθηκαν εκτεταμένα μέτρα δασικής προστασίας. Τοποθετήθηκε αγωγός με πυροσβεστικούς κρουνούς στο δάσος για δασοπυρόσβεση. Επισκευάστηκαν οι υφιστάμενοι δρόμοι αντιπυρικής προστασίας και διανοίχτηκαν νέοι.

Ο Δήμαρχος Ν. Μπάτος κατά την έναρξη της πρώτης θητείας του (1995).

τον Πίνακα 22. Συνολικά, δηλαδή, η χρηματοδότηση των έργων από άλλες πηγές ξεπέρασε το τετραπλάσιο της τακτικής επιχορήγησης. Ο νέος Δήμος έδειξε μεγάλη αποτελεσματικότητα όχι μόνο στη διεκδίκηση και την εξασφάλιση αλλά και την αποδρόφηση των κονδύλων. Η αναγωγή των ποσών σε πραγματικές τιμές δείχνει ότι η αντληση πόρων από τον δημόσιο τομέα είχε περίπου επταπλασιαστεί, σε σύγκριση με το παρελθόν.

Μέσα στο πλαίσιο αυτού πρέπει να εμμηνευτεί η ευρύτητα των τεχνικών έργων που πραγματοποιήθηκαν και το γεγονός ότι ο Δήμος διατήρησε υψηλή ρευστότητα, παρά τις μεγάλες ταμακές ανάγκες για την πραγματοποίηση των προγραμμάτων του.

Τα έργα για την επέκταση του ρυμοτομικού σχεδίου άρχισαν

να αποδίδουν καρπούς, ύστερα από πολλές προσπάθειες. Έτσι, δρομολογήθηκε η διαδικασία για τη συντεταγμένη δημιουργία χιλιάδων νέων οικοπέδων και την αποτροπή του κανδύνου της αυθαίρετης δόμησης. Η εξέλιξη αυτή δημιουργήσε, ωστόσο, πολλές υποχρεώσεις σε ό,τι αφορούσε την οδοποιία, την ύδρευση και την αποχέτευση των νέων αστικών περιοχών. Το Ωραιόκαστρο δε θα ήταν πλέον το θέρετρο που προσέλκυε κατοίκους από την πόλη, αλλά ένας οργανωμένος οικιστικός πόλος με ευρεία εμβέλεια, όπου εγκαταστάθηκαν πολλές νέες οικογένειες.

Στα έργα που πραγματοποιήθηκαν, η οδοποιία κατέλαβε σημαντική θέση, όπως ήταν επόμενο μετά την επέκταση του σχεδίου. Διανοίχτηκαν και κρασιπεδώματα δρόμοι μήκους 25 χιλιομέτρων στις περιοχές της επέκτασης. Ασφαλτοστρώματα δρόμοι της νέας και της παλαιάς ρυμοτομίας εμβαδού 157.000 τ.μ., όπως και δρόμοι που δέχονται κυκλοφοριακό φόρτο, διότι συνδέουν οικισμούς με βασικές αρτηρίες (Παναγίας Σουμελά και Θεομαΐκον στη Γαλήνη, Αμπελώνων και Άλκηνονίδος στην Αμφιθέα, Ιωνίας στο Παλαιόκαστρο), καθώς και η Συμμαχιών Οδός. Συντήρηση χρειάστηκαν και οι αγροτικοί δρόμοι του Δήμου, αφού είχαν περάσει δέκα χρόνια από την τελευταία τακτοποίησή τους.

Στον τομέα της αποχέτευσης χρειάστηκε να καταρτιστούν μελέτες για τον συνοικισμό Γαλήνης και για ολόκληρη την περιοχή της πράξης εφαρμογής, ώστε να περισυλλέγονται ακάθαρτες ίμες αλλά και ομβρια ύδατα, σε συνδυασμό με την κατασκευή τεχνικών έργων στα ρέματα, από τα οποία βρίθει το Ωραιόκαστρο. Επίσης έγιναν έργα αποχέτευσης στα Πεύκα, στη Γαλήνη, στο Παλαιόκαστρο και στο Ωραιόκαστρο.

Ο δρόμος Ωραιοκάστρου–Θεσσαλονίκης, που, όπως είδαμε, είχε κατασκευαστεί με τα δεδομένα της δεκαετίας του 1950, όταν τον διέσχιζαν ελάχιστα ιδιωτικά αυτοκίνητα, μερικά λεωφορεία και λίγα φορτηγά, δεν επαρκούσε πλέον για να καλύψει την κάνηση. Γι' αυτό, εκπονήθηκε μελέτη κατασκευής ενός σύγχρονου δρόμου. Επιτλέον ετοιμάστηκε φάσελος για την ένταξη της κατασκευής σε ευρωπαϊκό πρόγραμμα, δεδομένου ότι το κόστος ήταν πολύ υψηλό.

Στον τομέα της ύδρευσης πραγματοποιήθηκαν δώδεκα νέες

Πίνακας 22. Χρηματοδότηση έργων 1995-1998 (σε εκ. δρχ.)

Έργο	Ποσό	Πηγή χρηματοδότησης
Κλειστό Γυμναστήριο	100	Γενική Γραμματεία Αθλητισμού
Επέκταση δημαρχιακού κτιρίου	10	Υπουργείο Εσωτερικών
Αναπλάσεις χώρων	50	ΥΠΕΧΩΔΕ
Κυκλοφοριακή μελέτη	30	Οργανισμός Ρυθμιστικού Θεσσαλονίκης
Μελέτη οδού Θεσσαλονίκης	60	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Ασφαλτόστρωση εν λόγω δρόμου	35	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Δημοτικό Σχολείο Γαλήνης	60	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Κατασκευή Συμμαχικής Οδού	150	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Κατασκευή νησιαγωγείων	60	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Υδρευση	20	Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
Έργα ύδρευσης στη Γαλήνη	160	Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
Αθλητικά έργα στη Γαλήνη	60	Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
Αναψυκτήριο και αγωγός στο δάσος	81	Δασαρχείο
Αποχέτευτικός αγωγός στην περιοχή Πεύκα	150	Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης
Μελέτη αποχέτευσης	50	Οργανισμός Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης
Αναψυκτήριο Παλαιοκάστρου	45	ΣΑΤΑ (Σύλλογική Απόφαση Τοπικής Αυτοδιοίκησης) ³ του Συμβουλίου Περιοχής
Σύνολο	1.121	

γεωτρήσεις και κατασκευάστηκαν τέσσερις νέες δεξαμενές με αυτόματο σύστημα λειτουργίας. Στην περιοχή της επέκτασης του σχεδίου έγιναν εκτεταμένα έργα ύδρευσης, με σύγχρονο κλειστό κύκλωμα και σωλήνωση μήκους 28 χιλιομέτρων. Επιπλέον εκπονήθηκε μελέτη για τον εκσυγχρονισμό του συστήματος ύδρευσης, εν όψει της συνεχούς πληθυμιακής αύξησης του Ωραιοκάστρου. Ακόμη, λήφθηκαν πρόσθετα αντιπυρικά μέτρα. Στόχος της διοικησης του Δήμου ήταν η ολική υδροδότηση από την Εταιρεία Υδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης (ΕΥΑΘ), εν όψει της σύνδεσης με τον Αλιάκμονα.

Η φροντίδα του Ωραιοκάστρου για το δάσος του, την οποία ο αναγνώστης έχει παρακολουθήσει πριν ακόμη συσταθεί η Κοινότητα, συνεχίστηκε και από τον Δήμο, που αναδάσωσε μέσω προγραμμάτων καμένες εκτάσεις του δασοκτήματος, αποκατέστησε πλήρως το καμένο δάσος και έλαβε αποτελεσματικά μέτρα αντιπυρικής προστασίας. Επίσης, κατασκεύασε δημοτικά αναψυκτήρια σε τοποθεσίες του Ωραιοκάστρου και του Παλαιοκάστρου, με στόχο την ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος, και προέβη σε ανάπτυξη του αλουμίνιου της Γαλήνης.

Με δικαστική απόφαση ο Δήμος πέτυχε να μεταποιητούν τα διοικητικά όρια μεταξύ Ωραιοκάστρου και Μελισσοχωρίου, προκειμένου να παραχωρηθεί στο πρώτο η έκταση της Ασπρόβυνσης. Ας σημειωθεί ότι είχε συντελεστεί μεν η διοικητική υπαγωγή της Ασπρόβυνσης στο Ωραιοκάστρο, όχι όμως και η ένταξη της περιβάλλουσας έκτασης. Με την απόφαση αυτήν προστέθηκαν στην ιδιοκτησία του Δήμου Ωραιοκάστρου 1.945 στρέμματα δασικής αναδασωτέας και οικιστικής έκτασης.

Ριζικές αλλαγές έγιναν στον τομέα της καθαριότητας. Η περιουσιαλογή και η αποκομιδή των απορριμμάτων ανατέθηκαν ύστερα από διαγωνισμό στη Δημοτική Επιχείρηση της Νεάπολης. Η χωματερή, όπου επί πολλά χρόνια συσσωρεύονταν τα απορρίμματα, καταργήθηκε, η περιοχή αναπλάστηκε και δημι-

καθώς η πόλη πύκνωνε, ορισμένοι δρόμοι απέκτησαν εξέχοντα κυκλοφοριακή σημασία, διότι ένωναν τους οικισμούς με βασικές αρτηρίες. Οι δρόμοι αυτοί ασφαλτοστρώθηκαν, όπως λ.χ. η εικονιζόμενη οδός Αμπελώνων. Λήψη 1998.

³ Τα κονδύλια αυτά κατανέμονται με σειρά κριτηρίων, όπως ο πληθυσμός, η έκταση, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν σε επίπεδο νομαρχίας κτλ.

Σε περιοχές όπου άλλοτε υπήρχαν μόνο χωράφια πραγματοποιήθηκαν έργα υποδομής. Χιλιόμετρα δρόμων διανοίχτηκαν, κραστεδώθηκαν και ασφαλτοσύρθηκαν. Κατασκευάστηκαν δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης και ηλεκτροφοριασμού. Μια νέα πόλη δημιουργήθηκε σιγά-σιγά σε έκταση 1.200 στρεμμάτων. Στη φωτογραφία: ρυμοτοίμα οδών Ελύτη και Αεροδρομίου.

Τοποθέτηση αγωγών ύδρευσης.

ουργήθηκε ένας πνεύμονας πρασίνου.

Ο Δήμος Ωρωποκάστρου διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στη συνεργασία φρέσων –μεταξύ των οπίσιων το Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης και το Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Θεσσαλονίκης–, που ενδιαφέρονταν να κτηματογραφηθεί και να πολεοδομηθεί το Βιοτεχνικό Πάρκο Ωρωποκάστρου. Τα προβλήματα του Βιοτεχνικού Πάρκου δεν ήταν δυνατόν να λυθούν από τον Δήμο. Θα έπρεπε να χρηματοδοτηθούν μελέτες για την κτηματογράφηση, τη ρυμοτόμηση και την κατασκευή έργων υποδομής, ανάγκη που απαιτούντες κοινή δράση και μακροχρόνιο προγραμματισμό.

Αν και πολλοί δρόμοι του Ωρωποκάστρου ήταν και νούργοι και φαρδείς, στον παλαιό συνοικισμό υπήρχαν στενοί δρόμοι, που δεν είχαν κατασκευαστεί με προδιαγαφές κυκλοφορίας οχημάτων. Γι' αυτό, συντάχθηκε κυκλοφοριακή μελέτη, μελέτες κατασκευής κόμβων και πεζόδρομου, καθώς και μελέτη μονοδρόμησης, απαγόρευσης στάθμευσης αλλά και σήμανσης όλων των δρόμων του Δήμου. Οι μελέτες αυτές εφαρμόστηκαν αργότερα.

Η παλαιά χωματερή του Καλδέρου, ο κοινώς λεγόμενος «σκουπιδότος», εκεί όπου αρχικά πετούναν και αργότερα έκαγαν τα απορρίμματα, μετατράπηκε σε χώρο περιβαλλοντικής αναψυχής. Λήψη 1998.

Η κηπούπολη της Γαλήνης.
 Στην περίοδο 1995-1998
 πραγματοποιήθηκαν στη
 Γαλήνη έργα και μελέτη
 αποχέτευσης και μια σειρά
 παρεμβάσεων, όπως
 η ανάπλαση των Αλουλών,
 η κατασκευή νέων αιθουσών
 στο Δημοτικό Σχολείο,
 η ασφαλτόστρωση και
 κατασκευή διαβάσεων στον
 κεντρικό δρόμο προς
 Θεσσαλονίκη.
 Επίσης ασφαλτοστρώθηκαν
 οι δρόμοι Παναγίας Σούμελα
 και Θεομαΐκον.

Αναψυκτήριο Παλαιοκάστρου. Λήψη 2010.

Στον τομέα της σχολικής στέγης –όπου εδηλώθηκε μεγάλη ζήτηση λόγω της διαρκούς αύξησης των μαθητών– δημιουργήθηκε το δωδεκαθέσιο λύκειο Ωραιοκάστρου, τέσσερις νέες αιθουσές στο δημοτικό σχολείο της Γαλήνης και το προκατασκευασμένο διθέσιο νηπιαγωγείο Ωραιοκάστρου.

Στον πολυτιστικό τομέα καθιερώθηκε το ετήσιο φεστιβάλ του Δήμου, το σχολικό φεστιβάλ, τα καλλιτεχνικά εργαστήρια, δημιουργήθηκε η Φιλαρμονική του Δήμου και ιδρύθηκε Δημοτική Βιβλιοθήκη. Στον τομέα των εκδόσεων εκδόθηκε μηνιαίο ενημερωτικό περιοδικό (σε συνέχεια της εφημερίδας Ωραιόκαστρο) προς δωρεάν διανομή στους κατοίκους και τις δημόσιες υπηρεσίες. Πρόπει να υπογραμμιστεί η συγγραφή από τον Αδάμ Τσακαλίδη και η έκδοση από τον Δήμο της πρώτης προσπάθειας να ιστοριογραφηθεί το Ωραιοκάστρο και κυρίως η σύγχρονη εποχή του.

Στον τομέα του αθλητισμού ολοκληρώθηκε

‘Υστερα από χρόνια εργατάλευψης, το 1997 άσχισαν εργασίες στο αναψυκτήριο του Παλαιοκάστρου, όχι απλώς για την αξιοποίησή του αλλά για την ανάδειξη όλης της γύρω πειροχής, η οποία συνδέθηκε με το προσκυνηματικό ναΐδριο της Αγίας Παρασκευής. Για να είναι ευχερής η πρόσβαση και να γίνεται με την αρμόδιουσα τάξη, κατασκευάστηκε χώρος στάθμευσης 50 αυτοκινήτων. Λήψη 1998.

Αναψυκτήριο Δάσους. Αιγαίνη 2010.

το 1999 το Δημοτικό Κλειστό Γυμναστήριο (Κονταξοπούλειο). Η αποπεράτωση του έργου είχε κόστος 800 εκατομμύρια δραχμές, ποσοστό 75% του οποίου καλύφθηκε από τον Δήμο. Στα Πεύκα κατασκευάστηκε ποδοσφαιρικό γήπεδο, ενώ δημιουργήθηκαν και δύο γήπεδα μπάσκετ.

Στον κοινωνικό τομέα θα πρέπει να αναφερθεί η ίδρυση ΚΑΠΗ, η δημιουργία Δημοτικής Τράπεζας Αίματος, καθώς και η διοργάνωση σεμιναρίων κυρίων για νέους ή ειδικές κοινωνικές ομάδες. Στον τομέα της ασφάλειας ο Δήμος αποφάσισε να παραχωρήσει χώρο για την προσωρινή στέγαση του Αστυνομικού Τμήματος –για την επικείμενη ίδρυση του οποίου κατέβαλλε πολλές προσπάθειες– και εξασφάλισε οικόπεδο για την οικοστήλη στέγασή του. (Τέλικά η Αστυνομία στεγάστηκε στον ΟΑΕΔ). Τροποποιήθηκε, επίσης, ο κανονισμός εσωτερικής υπηρεσίας του Δήμου, με πρόνοια για την ίδρυση Δημοτικής Αστυνομίας. Ακόμη, το Ωραιόκαστρο ήταν ο πρώτος Δήμος που σύνταψε σύμβαση με ιδιωτική εταιρεία ασφάλειας (σεκούριτι), προκειμένου

Έργα ύδρευσης. Παρών ο αείμνηστος Κωνσταντίνος Στανίσης.

Σε ένα από τα ωραιότερα τοπία της περιοχής Θεσσαλονίκης κατασκευάστηκε το Δημοτικό Αναψυκτήριο Δάσους, με στόχο την ανάδειξη των φυσικού περιβάλλοντος και την προσέλκυση επισκεπτών. Αιγαίνη 1998.

Την Κυριακή 17 Οκτωβρίου 1999 εγκαινιάστηκε ένα μεγάλο αθλητικό έργο, το οποίο κατασκευάστηκε με ολυμπιακές προδιαγραφές, το Δημοτικό Γυμναστήριο, με χωρητικότητα 700 θέσεις. Διαθέτει χώρους για συλλόγους, τμήματα πολιτισμού και αιθουσες γυμναστικής.

Η πρώτη φάση του έργου πραγματοποιήθηκε στην περίοδο 1991-1994, ενώ η κατασκευή του περιβάλλοντος χώρου, των γηπέδων, της περιόραξης και των χώρου στάθμευσης 90 αυτοκινήτων πραγματοποιήθηκε στην περίοδο 1995-1999. Λήψη 1998.

να υπάρχει προστασία των δημόσιων κτιρίων και της περιοχής, μέχρι να λειτουργήσει αστυνομικό τμήμα.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι σε αυτά τα πρώτα βήματά του ο Δήμος έπερπε να επιλύσει προβλήματα στελέχωσης

και δημιουργίας υπηρεσιών και ότι –καθώς οι κτιριακές ανάγκες είχαν μεγαλώσει– επιτεύχθηκε η επέκταση (με τετραπλασιασμό της ωφέλιμης επιφάνειας), η διαιρόρροφωση, καθώς και η ανακατασκευή του Δημαρχείου και του περιβάλλοντος χώρου.

Κατασκευή του δημοτικού ποδοσφαιρικού γηπέδου στα Πένικα. Η απαρχή για την πραγματοπόνηση ενός σύγχρονου αθλητικού έργου. Λήψη 1998.

Το δημοτικό κατάστημα είχε κατασκευαστεί στα τέλη της δεκαετίας του 1960 και είχε θεωρηθεί τότε «μεγάλο» για τις ανάγκες της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Ήταν πραγματικότητα, όμως, το ξεπέρασε γοήγορα και οι ανάγκες επέβαλαν την επέξταση του κτισμάτος, την κατασκευή νέων αυθουσών και τη διαρρύθμιση του περιβάλλοντος χώρου. Το νέο κτίριο εγκαινιάστηκε τη Δευτέρα 6 Απριλίου 1998.

Η οργανωσία των επανεκλεγέντος Δημάρχου N. Μπάτου και των δημοτικών συμβούλων που εκλέχτηκαν το 1998.

Αθανάσιος Καρύδης, Ευθύμιος Μπάρμπας, Αστέριος Μπάτος, Γεώργιος Παπακωνσταντίνου, Αναστάσιος Πολυχρονίδης, Θεόφιλος Σημανοφορίδης, Σπυρίδων Σιταρίδης, Κωνσταντίνος Στανίσης († 2000), Ηρακλής Τσακαλίδης.

Το 1998 ολοκληρώθηκε η εφαρμογή του προγράμματος *I. Καποδίστριας*, με τη συνέννωση δήμων και κοινοτήτων. Σύμφωνα με τις αποφάσεις των δημοτικών οργάνων, ο Δήμος Ωραιοκάστρου διατήρησε την αυτοτέλεια του.

Όπως προκύπτει από την απογραφή του 2001, ο πληθυσμός του Δήμου Ωραιοκάστρου ανήλθε σε 11.896 άτομα, αυξήθηκε δηλαδή κατά 118% μέσα σε δέκα χρόνια. Στην πραγματικότητα ήταν ακόμη περισσότερος, αφού πολλοί νέοι κάτοικοι –όπως συμβαίνει σε όλους τους δήμους – προτιμούν να απογράφονται στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Ο υπερδηλωτισμός του πληθυσμού συνεπαγόταν πολλαπλασιασμό των καθηκόντων και των στόχων της τοπικής αυτοδιοίκησης. Δεν ήταν μόνο ότι το μέγεθος του Δήμου διπλασιάστηκε. Η πληθυσμιακή αύξηση προήλθε από την εγκατάσταση νέων κατοίκων σε νεόδμητες περιοχές, που απαιτούσαν συνεχή δημοτική παρέμβαση για τη δημιουργία των απαιδευτικών υποδομών. Κατά συνέπεια, η τοπική αυτοδιοίκηση έπρεπε να εξασφαλίσει περισσότερο προσωπικό (ανάγκη που προσέκρουε στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο). Το 1929 το κοινωνικό συμβούλιο είχε όλη την άνεση να προορίζει αμέσως τον γραμματέα της επιλογής του. Το 2001 στον Δήμο υπηρετούσαν 50 άτομα, με ποικίλες σχέσεις εργασίας, αλλά χρειάζονταν περισσότερο, τα οποία το δημοτικό συμβούλιο δεν είχε δικαίωμα να προσλάβει.

14.2. Η περίοδος 1999-2002

Στις δημοτικές εκλογές του 1998 ο Δήμαρχος Νικόλαος Μπάτος επανεκλέχτηκε από τον πρώτο γύρο. Επίσης εκλέχτηκε αντιπρόεδρος της Τοπικής Ένωσης Δήμων και Κοινοτήτων Ν. Θεσσαλονίκης.

Στο δημοτικό συμβούλιο εκλέχτηκαν (με αλφαριθμητική σειρά) οι εξής σύμβουλοι: Ηλίας Ασημακόπουλος, Κωνσταντίνος Βλάχος, Ελευθέριος Δημητριάδης, Αικατερίνη Ιτιλικτσόγλου-Υφαντίδου, Παναγώτης Ισχνόπουλος, Δημήτριος Καρασαββίδης,

Δημοτικοί παιδικοί σταθμοί στην Παιδόπολη.

Πίνακας 23. Επεκτάσεις σχεδίου στο Ωραιόκαστρο (στρέμματα)

Χρονολογία	Επέκταση	Περιοχές	Συνολική έκταση σχεδίου
1939	1.229	Παλαιόκαστρο (Φιλοθέη), Ωραιόκαστρο (Παράδεισος)	1.229
1960	330	Γαλήνη	1.559
1964	194	Πεύκα	1.753
1994	1.200	Παλαιόκαστρο, Ωραιόκαστρο	2.953
1995-2001	280	Γαλήνη	3.233
1995-2001	4.217	Επέκταση	7.450

Η σημαντικότερη, ωστόσο, εξέλιξη της περιόδου ήταν η διαδικασία ένταξης στο σχέδιο πόλης περίπου 4.200 στρεμμάτων, που ανέβασαν τη ρυμοτομία του Ωραιοκάστρου σε 7.000 στρεμμάτα περίπου, έναντι 3.000 στρεμμάτων που καταλάμβανε από την ίδρυσή του ως το 2004 (βλ. Πίνακα 23). Για την έκταση αυτήν των 4.200 στρεμμάτων καθορίστηκαν οι χρήσεις γης και η αναλογία οικοδομήσιμων και κοινωφελών χώρων. Οι υπό ένταξη επεκτάσεις απλώνονταν στις εξής περιοχές: (α) Ανατολικά έως τα όρια με την Ευκαρπία, το Μελισσοχώρι και τη νότια πλευρά της Γαλήνης. (β) Στην περιοχή Αμφιθέας και γύρω από αυτή (νότια από την οδό Κονταξοπούλου). (γ) Στην περιοχή δυτικά από το Παλαιόκαστρο και μέχρι τα όρια με τη Νεοχωρούδα (Φιλοθέη). Με τις νέες επεκτάσεις η οικιστική έκταση του Ωραιοκάστρου υπερδιπλασιάστηκε.

Η οδοποιία παρέμεινε πρωτεύον ζήτημα στον Δήμο Ωραιοκάστρου και στην περίοδο 1999-2002. Η διάνοιξη και κρασπέ-

Rυμοτομία Παλαιοκάστρου. Λήψη 1998.

Πίνακας 24. Διάνοιξη και κρασπέδωση δρόμων περιοχών επέκτασης και ασφαλτοστρώσεις

Έργο	Ποσό	Πηγή χρηματοδότησης
Διάνοιξη και κρασπέδωση δρόμων περιοχών επέκτασης στην περιοχή Ωραιοκάστρου	114	Ίδιοι πόροι
Διάνοιξη και κρασπέδωση δρόμων περιοχών επέκτασης στα δυτικά του Παλαιοκάστρου	104	Ίδιοι πόροι
Διάνοιξη και κρασπέδωση δρόμων περιοχών επέκτασης στα ανατολικά του Παλαιοκάστρου	177	Ίδιοι πόροι
Διάνοιξη και κρασπέδωση δρόμων περιοχών επέκτασης στην περιοχή Ρέματος	41	Ίδιοι πόροι
Ασφαλτοστρώσεις διαφόρων οδών παλαιάς ρυμοτομίας	115	Ίδιοι πόροι
Τεχνικά έργα στο ρέμα Παπά	40	Ίδιοι πόροι
Κατασκευή δικτύου ομβρίων στις οδούς Τσαφαρίδη, Τσαμεσίδη κτλ.	71	Πρόγραμμα «ΕΠΤΑ»
Ασφαλτόστρωση οδού Αγ. Δημητρίου (πάνω από την Παιδόπολη)	25	Ίδιοι πόροι
Ασφαλτοστρώσεις οδών παλαιάς ρυμοτομίας	207	Ίδιοι πόροι
Ασφαλτοστρώσεις οδών περιοχής επέκτασης Εξαδακτύλου, Σολωμού, Θησέως, Σουλίου, Χαραβοπούλου κτλ.	72	Δανειοδότηση
Ασφαλτοστρώσεις οδών περιοχής επέκτασης Αυλίδας, Πάικου, Αγ. Αννης, Κεραμωτής, Ζ. Πηγής, Ηρακλείτου	104	Δανειοδότηση
Κατασκευή οδού προς Μελισσοχώρι	200	Νομαρχία Θεσσαλονίκης
Ασφαλτόστρωση οδού Θερμαϊκού (που συνδέει τη Γαλήνη, τις εργατικές κατοικίες και τη Συμμαχική Οδό)	60	Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας
Ασφαλτόστρωση των οδών: Δημοκρατίας, Ευτυχίας, Κονταξοπούλου, Θεσσαλονίκης κτλ.	170	Πρόγραμμα «ΕΠΤΑ»
Σύνολο	1.490	

1

2

3

4

1. Μικρά γήπεδα ποδοσφαίρου (5x5) για την εξάσκηση των νέων στο Δημοτικό Γυμναστήριο.

2. Διάνοιξη οδών για την επέκταση των σχεδίου.
Ασφαλτόστρωση της οδού προς Νεοχωρούδα.

δωση δρόμων στις περιοχές επέκτασης και οι ασφαλτοστρώσεις παλαιών και νέων δρόμων που πραγματοποιήθηκαν από το 1999 ως το 2002 απατήσαν 1.500 εκατομμύρια δραχμές (βλ. Πίνακα 24). Ποσοστό 62% αυτού του ποσού προσήλθε από ίδιους πόρους του Δήμου, ποσοστό 13% από δανειοδότηση από το Δημόσιο και το υπόλοιπο 25% από ενυποτακτά προγράμματα ή δημόσιους φορείς.

To 2002 προχώρησε η κατασκευή της οδού Κονταζοπούλου, του περιφερειακού άξονα που συνδέει το Ωραιόκαστρο με το Παλαιόκαστρο και χωρίζει την οικιστική περιοχή από την περιοχή που χαρακτηρίζεται υπό ένταξη. Ο δρόμος αυτός –με δύο λωρίδες κυκλοφορίας και νησίδα ενός μέτρου– αποτέλεσε μια νέα είσοδο στους οικισμούς του Δήμου και αποσυμφόρησε τον κυκλοφοριακό φόρτο.

Ταυτόχρονα με όλα αυτά τα τεχνικά έργα, εξελίχθηκαν οι εργασίες για την κατασκευή του δρόμου Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης, με πλάτος 20 μέτρα, ανά δύο λωρίδες ανόδου και καθόδου, διαχωριστική νησίδα και ηλεκτροφορισμό. Ήταν ένας δρόμος ευρωπαϊκών προδιαγραφών. Η εποχή στην οποία οι Ωραιοκαστρίτες, με προσωπική εργασία, φύτευαν δενδρύλλια γύρω από τον στενό, παλαιό αγροτικό δρόμο για να προσελκύσουν παραθεριστές είχε περάσει. Ο Δήμος κατασκεύασε τον δρόμο στην περιοχή της αρμοδιότητάς του, δηλαδή σε μήκος 1.000 μέτρα, και φρόντισε για την ολοκλήρωση των μελετών κατασκευής και περιβαλλοντικών επιπτώσεων για το υπόλοιπο τμήμα (προϋπολογισμού 1,6 δισεκατομμύριων δραχμών).

Στον τομέα της υδρευσης πραγματοποιήθηκαν πολλές νέες γεωτρήσεις στις θέσεις (α) Καρύδια, (β) αντλιοστάσιο Γαλήνης, (γ) Βοσκή (αρ. αγρ. 1073), (δ) Συμμαχική Οδός (αρ. αγρ. 1173), (ε) οδός Υψηλάντη, (στ) Σεμίδαμας, (ζ) αντλιοστάσιο Ευόσμου, (στ) οδός Τσαφαριδή (όπου και ρέμα), (ζ-η) Φουντουκάδη (δύο γεωτρήσεις), (θ) ρέμα Γαλήνης, (ι) Τούμπα, (ια) κάμπος, (ιβ) λιβάδι, (ιγ) θέση βοσκή, (ιδ-ιστ) τρεις ακόμη στο βούνο. Οι γεωτρήσεις αυτές απέδωσαν συνολικά 2.000 κ.μ. νερό την ώρα. Κατασκεύάστηκε αγωγός μεταφοράς από τις γεωτρήσεις της βοσκής και της Συμμαχικής Οδού στο αντλιοστάσιο Ευόσμου, συνδέθηκε το αντλιοστάσιο της Αγίας Παρασκευής με το αντλιοστάσιο του Αγίου Αθανασίου, αντικαταστάθηκαν παλαιότεροι αγωγοί, κατασκευάστηκαν νέες δεξαμενές που δεκαπλασίασαν σχεδόν τον αποθηκευτικό χώρο νερού και αποκαταστάθηκαν βλάβες στα υφιστάμενα αντλιοστάσια και σε παλαιότερες γεωτρήσεις.

Στην περίοδο 1999-2002 πραγματοποιήθηκε το πρώτη

3. To δημοτικό γήπεδο.

4. Διαμόρφωση του χώρου του δημοτικού γηπέδου.

1. Ο ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου στο Ωραιόκαστρο, ενοριακή εκκλησία της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρούπολεως, στην οποία υπάγεται το Ωραιόκαστρο από της συντάσεώς της το 1974.

2. Το ναΐδιο της Αγίας Παρασκευής, στον τόπο παλαιού αγιάσματος.

το και δυσχερέστερο βήμα για την κατασκευή του αποχετευτικού δικτύου από την Εταιρεία Αποχετεύσεων, δηλαδή η εκπόνηση της τεχνικής μελέτης για τη διαμόρφωση των ρεμάτων και των χειμάρρων, καθώς και το δίκτυο αποχέτευσης ακαθάρτων και ομβρίων στη νέα ρυμοτομία. Επίσης, κατασκευάστηκαν αγωγοί ακαθάρτων στην οδό Θεσσαλονίκης έως την Υψηλάντου (περιοχή ΟΑΕΔ), στο βορειοανατολικό άκρο του Ωραιοκάστρου, στην οδό Κονταξοπούλου και στο νότιο άκρο του Παλαιοκάστρου. Κατασκευάστηκε, ακόμη, αγωγός ομβρίων στην οδό Θεσσαλονίκης, από τη λεωφόρο Δημοκρατίας μέχρι την οδό Κονταξοπούλου, καθώς και αγωγός ομβρίων στη νέα ρυμοτομία, στην περιοχή του ΟΑΕΔ, για την περισυλλογή των υπόγειων υδάτων. Τα έργα αυτά κόστισαν πάνω από μισό δισεκατομμύριο δραχμές.

Στις 7 Ιουλίου 2000 εκδηλώθηκε πυρκαγιά στο δάσος Μελισσοχωρίου, η οποία λόγω δυνατών ανέμων επεκτάθηκε σε τρία μέτωπα και έκαψε 2.000 στρέμματα με χαμηλή βλάστηση και σιτοκαλαμές, καθώς και 130 στρέμματα δάσους. Χάρη στις προσπάθειες των πυροσβετών και των κατοίκων του Ωραιοκάστρου και με τη συμβολή των γειτονικών δήμων αποφεύχθηκε η εξάλωση της πυρκαγιάς. Ο Δήμος χαρτογράφησε την καμένη έκταση και συνέταξε πίνακα υλοτομίας, ώστε η Δασική Υπηρεσία του Νομού Θεσσαλονίκης να εκτέλεσε τις εργασίες καθαρισμού. Στη συνέχεια συντάχθηκαν από τη Διεύθυνση Αναδασώσεων σε συνεργασία με τον Δήμο μελέτες για την αποκατάσταση της καμένης έκτασης.

Εφαρμόστηκε πρόγραμμα συστηματικού καθαρισμού ρεμάτων, πάρκων, πλατειών και γενικά δημοτικών χώρων και συγχρονισμένος τρόπος αποκομιδής απορριμμάτων και αντικειμένων, με την αγορά και χρήση του κατάλληλου εξοπλισμού.

Στην ίδια περίοδο αναμορφώθηκαν τοποθεσίες αναξιοποίητες στο Δάσος, το Παρακάλι και το Παλαιοκάστρο, που είχαν μετατραπεί σε χώρους ανεξέλεγκτης ρύψης μπαζών. Στις τοποθεσίες αυτές δημιουργήθηκαν ισάριθμα αναψυκτήρια. Η κατασκευή πραγματοποιήθηκε με δαπάνες των μισθωτών και έξαρτάλισε έσοδα για τον Δήμο. Οχι μόνο μετέβαλε τις περιοχές και αξιοποίησε τις φυσικές αρετές τους αλλά και πρόσφερε στους κατοίκους του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης πρόσβαση στο δάσος και το πράσινο. Επίσης, αφού ο χώρος εναπόθεσης απορριμμάτων μεταφέρθηκε εκτός των ορίων του Ωραιοκάστρου, ο Δήμος δημιουργήσε στην τοποθεσία Καλόγερος, που έχει έκταση 60 στρέμματα, χώρο περιβαλλοντικής αναψυχής.

3. Αποψη του ναού Αγίου Αθανασίου Παλαιοκάστρου, ενοριακό ναού της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρούπολεως, στην οποία υπάγεται το Ωραιόκαστρο από της συντάσεώς της το 1974.

4. Το Πνευματικό Κέντρο Ι. Ν. Αγίου Αθανασίου.

1

1. Ο ναός των Τιμίων Σταυρού στη Γαλάτη, ενοριακή εκκλησία της Ιεράς Μητροπόλεως Νεαπόλεως και Σταυρουπόλεως.

2. Η εκκλησία των Αγίων Γεωργίων, στον οικισμό των παλινονοσήσαντων Ελληνοποντίων.

2

Παλαιότερη υπουργική απόφαση χωροθέτησε το Πάρκο Κεραών στη θέση Ψηλή Κορυφή του Ωραιοκάστρου. Ο Δήμος προσέφυγε στο Συμβούλιο της Επικρατείας, το οποίο ακύρωσε την υπουργική απόφαση, δεδομένου ότι η διοίκηση του Δήμου προσκόμισε πλήρη φάκελο που αποδείκνυε ότι η περιοχή ήταν αναδασωτέαίς αλλά και ότι ανέκυπταν κάνδυνοι για τις πτήσεις του αεροδρομίου Μακεδονία.

Η διαιρόφωση πλατειών μπροστά στο Δημαρχείο, τον ναό της Κοιμητήσ της Θεοτόκου, το 1ο και 3ο Δημοτικό Σχολείο, η διαιρόφωση θέσεων στάθμευσης, η διαπλάτυνση των πεζοδρομίων, η οδοσήμανση των δρόμων και η μονοδρόμηση των κεντρικότερων μετέβαλαν την εικόνα της κεντρικής περιοχής του Ωραιοκάστρου και ρύθμισαν την κυκλοφορία.

Στον τομέα της σχολικής στέγης ολοκληρώθηκαν οι εργασίες κατασκευής του νέου δωδεκατάξιου Γυμνασίου Ωραιοκάστρου. Επίσης, κατασκευάστηκαν νέες αίθουσες στο 1ο Δημοτικό Σχολείο, στο τριώροφο κτίριο εμβαδού 300 τ.μ. που προστέθηκε στο ηδη υπάρχον. Συντρήθηκαν τα σχολικά κτίρια και τοποθετήθηκαν νέα κτίσματα στα νηπιαγωγεία Ωραιοκάστρου και Παλαιοκάστρου.

Πρότεινε, επίσης, να αναφερθεί η ίδρυση δημοτικών παιδικών σταθμών στον ΟΑΕΔ και δύο στην Παιαδόπολη.

Στον τομέα του αιθλητισμού τοποθετήθηκε στο Δημοτικό Γυμναστήριο προστατευτικό δάπεδο, διαιροφώθηκε ο περιβάλλων χώρος του και πραγματοποιή-

To πάρκο που δημιουργήθηκε στην περιοχή του Καλόγερου.

*Αποψη Βρεφονηπιακού
Σταθμού του Δήμου
Ωραιοκάστρου,
που δημιουργήθηκε
στον χώρο του ΟΑΕΔ.*

Θηρκε ο εμπλουτισμός του με όργανα και αθλητικό εξοπλισμό. Στο δημοτικό γήπεδο ποδοσφαίρου διαμορφώθηκε περίφραξη, προαύλιο, χώροι αποδυτηρίων και τοποθετήθηκε εξοπλισμός. Θεσπίστηκε επίσης πλαίσιο λειτουργίας και συντήρησης γυμναστηρίου και γηπέδου με ετήσιο προϋπολογισμό. Στο Δημοτικό Γυμναστήριο παραχωρήθηκαν γραφεία στους συλλόγους Κεραυνός, ΔΑΣΩ, Θρύλος και Ένωση Ποντίων και Φίλων, καθώς και αίθουσα για το χορευτικό τμήμα της τελευταίας. Ακόμη, ο Δήμος εφάρμισε προγράμματα αθλησης για όλους. Τέλος, εκπονήθηκαν μελέτες για την κατασκευή γηπέδων τένις και ποδοσφαίρου 5X5 δίπλα στον χώρο του Κλειστού Γυμναστηρίου.

Στον κοινωνικό τομέα δημιουργήθηκε Μονάδα Κοινωνικής Μέριμνας, με δωρεάν υπηρεσίες κατ' οίκον σε δημότες τρίτης ηλικίας. Επίσης, δημιουργήθηκε και λειτούργησε Τράπεζα Αί-

ματος με αιμοδοσία ανά εξάμηνο, που συγκέντρωνε σαράντα φάλες αίματος κάθε φορά. Οι αιμοδότες ασφαλίστηκαν για την περίπτωση αιχμάτος, όπως και όλοι οι μαθητές που φοιτούσαν στα δημόσια σχολεία του Δήμου. Λειτούργησε Σχολή Γονέων καθώς και συμβουλευτική υπηρεσία για την παροχή υποστήριξης σε γυναίκες και παιδιά.

Στον πολιτιστικό τομέα, εκπόσι από τον εμπλουτισμό της Βιβλιοθήκης, λειτούργησαν τιμήματα ζωγραφικής για παιδιά και ενηλίκους, καθώς και ιδιαίτερο τμήμα αγιογραφίας και τμήμα γλυπτικής. Επιπλέον, λειτούργησε θεατρική ομάδα για ενηλίκους, η οποία ανέβασε την πρώτη θεατρική παράστασή της τον Μάιο του 2001. Το ίδιο έτος ιδρύθηκε ως αυτόνομο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου ο Πολιτιστικός Οργανισμός, για να στεγάσει όλα τα πολιτιστικά τμήματα του Δήμου και να αναλάβει τη διοργάνωση των πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Στον περιβάλλοντα χώρο του Κονταξούλειου διαμορφώθηκε χώρος στάθμευσης 90 θέσεων μέσω του προγράμματος «Θησέας». Επίσης, αξιοποιήθηκαν ως υπαίθριοι χώροι στάθμευσης διαθέσιμες εκτάσεις σε όλες τις γειτονιές της πόλης, για να σταθμεύουν οι πολίτες δωρεάν.

Ορκωμοσία του Δημάρχου Ν. Μπάτου, μετά την τρίτη εκλογή του (2002), και των δημοτικών συμβούλων.

Ο περιφερειακός οδικός άξονας, που έλαβε την ονομασία οδός Χρυσάνθης Κονταξιούλου, έχει πλάτος 20 μέτρων. Τις λωρίδες εισόδου και εξόδου χωρίζει νησίδα πλάτους ενός μέτρου. Συνδέει τους οικισμούς και χωρίζει την οικιστική από την υπό ένταξη περιοχή.

Η οδός Μακεδονικού Αγώνα στη συμβολή της με την οδό Κονταξιούλου. Αήγη 1998.

14.3. Η περίοδος 2003-2006

Στις δημοτικές εκλογές του 2002 ο Δήμαρχος Νικόλαος Μπάτος επανεκλέχθηκε από τον πρώτο γύρο για τρίτη συνεχή θητεία. Στο δημοτικό συμβούλιο, που πλέον το αποτελούσαν 19 και όχι 15 μελη, εκλέχθηκαν (με αλφαριθμητική σειρά) οι εξής: Κωνσταντίνος Βλάχος, Ελευθέριος Δημητριάδης, Μαρία Εξαδακτύλου, Αικατερίνη Ιτλικτσόγλου-Υφαντίδου, Παναγιώτης Ισχνόπουλος, Δημήτριος Καρασαββίδης, Αθανάσιος Καρύδης, Ειρήνη Κέπετζη, Ευάγγελος Κονταλέκας, Αστέριος Μπάτος, Ναθαναήλ Παπαδόπουλος, Γεώργιος Παπακωνσταντίνου, Φώτιος Παρρόης, Αναστάσιος Πολυχρονίδης, Σπυρίδων Σιταρίδης, Δημήτριος Τσακίρης, Αντώνιος Τσαμεσίδης, Παναγιώτης Τσαραμπούλιδης, Χρήστος Χαραβόπουλος. Οι τέσσερις από τους ανωτέρω συμβούλους εκλέχτηκαν για τρίτη συνεχή φορά, οι πέντε για δεύτερη φορά και οι δέκα για πρώτη φορά. Διατηρήθηκε, έτσι, το ενδιαφέρον μείγμα εμπειρίας και νέων ιδεών.

Ο Δήμαρχος Νικόλαος Μπάτος επανεκλέχθηκε στο αξίωμα του αντιπροέδρου της ΤΕΔΚ Ν. Θεσσαλονίκης. Επίσης, εκλέχτηκε στους εξής φορείς: Στη μητροπολιτική Αναπτυξιακή Εταιρεία Θεσσαλονίκης, στην Εταιρεία Διανομής Αερίου, στη Βορειοδυτική Αναπτυξιακή Εταιρεία, στην Αναπτυξιακή Θεσσαλονίκης Α.Ε., στον Οργανισμό Τουριστικής Προβολής και Marketing Νομού Θεσσαλονίκης, στο Τεχνικό Συμβούλιο της Εταιρείας Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης, στο Συμ-

βούλιο Μονάδας Επεξεργασίας Σιραγγιστικών στο ΧΥΤΑ, στην Επιτροπή για τον έλεγχο πράξεων των ΟΤΑ και την εκδίκαση των προσφυγών κατά των πράξεων αυτών και στο Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για την επιβολή πειθαρχικών ποινών σε αυτετά μέλη της τοπικής αυτοδιοικησης πρώτου βαθμού.

Κεντρικό στοιχείο της θητείας 2003-2006 υπήρξε η συνέχιση της μακράς διαδικασίας για την επέκταση του σχεδίου πόλης κατά 4.217 στρέμματα. Η έκταση αυτή απλώνεται στο τμήμα προς Νεοχωρούδα, νότια της Γαλήνης και νοτιοανατολικά του παραδοσιακού οικισμού του Ωραιοκάστρου.

Άλλο αξιοσημείωτο έργο υπήρξε η διαπλάτυνση της οδού Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης, η οποία χρηματοδοτήθηκε με 12 εκατομμύρια ευρώ περίπου, μέσω του Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος Κεντρικής Μακεδονίας. Το έργο αφορούσε την κατασκευή του τμήματος του δρόμου από την αρχή του κλαδού 3 αντίσπεδου κόμβου Ωραιοκάστρου (βλ. πο κάτω) ως τα όρια του οικισμού. Κατασκευάστηκε αρτηρία μήκους τεσσάρων χιλιομέτρων, με δύο λωρίδες κυκλοφορίας ανά κατεύθυνση, με κεντρική νησίδα πλάτους δύο μέτρων και πεζοδρόμια πλάτους επίσης δύο μέτρων. Παράλληλα, εκτελέστηκαν στραγγιστικά έργα, κατασκευάστηκαν αγωγοί οινού, τοποθετήθηκε ηλεκτροφωτισμός και διαμορφώθηκαν κόμβοι στη Συμμαχική Οδό, στον οικισμό της Γαλήνης και στην οδό Κονταξιούλου.

Ο δρόμος αυτός συνδέθηκε άμεσα με το δίκτυο της Εγνα-

1. Πάγιο αίτημα του Δήμου Ωραιοκάστρου ήταν η λειτουργία αστυνομικού τμήματος. Το αίτημα αυτό έγινε πραγματικότητα τον Σεπτέμβριο του 2006, όταν εγκανιάστηκε το Τμήμα Τάξης Ωραιοκάστρου. Στεγάζεται υποδειγματικά σε κτίριο του ΟΑΕΔ, το οποίο παραχωρήθηκε δωρεάν.

τίας Οδού με ανισόπεδο κόμβο στη διασταύρωσή του με την οδό Λαγκαδά. Η κατασκευή του ανισόπεδου κόμβου εντάχθηκε σε έργο το οποίο περιέλαβε τη διαπλάτυνση της οδού Λαγκαδά σε μήκος 1,5 χιλιομέτρου από τη στροφή του Ωραιοκάστρου μέχρι την αερογέφυρα της Σταυρούπολης. Το έργο είχε προϋπολογισμό 20 εκατομμύρια ευρώ.

Στο εσωτερικό του οικισμού δημιουργήθηκε δημοτικός χώρος στάθμευσης και έγιναν έργα ανάπλασης της λεωφόρου Δημοκρατίας, του εμπορικότερου δρόμου, ώστε να υποστηριχθεί η τοπική αγορά. Αν κάποιος κάποιος του 1950 ξυπνούσε ξαφνικά στο Ωραιοκάστρο των αρχών του 21ου αιώνα, δύσκολα θα αναγνώριζε το περιβάλλον στο οποίο έζησε. Τότε δεν υπήρχε ούτε ένας γιατρός σε απόσταση χιλιομέτρων, με εξαιρεσμερικούς ιδιοκτήτες αστικών επαύλεων. Σήμερα λειτουργούν 52 ιδιωτικά ιατρεία, χωρίς να λέμπουμε υπόψη το πολλαπλασιό του ΙΚΑ, καθώς και 10 φαρμακεία. Άλλοι τόσοι γιατροί από το Ωραιοκάστρο αισκρούν το επάγγελμά τους σε διάφορα σημεία του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης. Απέναντι σε 10 καταστήματα που υπήρχαν τότε, λειτουργούν πλέον πάνω από 500 καταστήματα και γραφεία μέσα στο Ωραιοκάστρο και 2.500 επιχειρήσεις στην ευρύτερη περιοχή. Περιφερειακά σημεία συγκέντρωσης των επιχειρήσεων είναι η οδός Θεσσαλονίκης-Ωραιοκάστρου, η οδός Β. Γεωργίου, η οδός Αριστοτέλους, η παλαιά Συμμαχική Οδός και η Γαλήνη, που συγκεντρώνουν το ένα τέταρτο των επιχειρήσεων. Ποσοστό 10% των επιχειρήσεων βρίσκεται στο Παλαιόκαστρο. Σχεδόν οι μισές επιχειρήσεις του Δήμου είναι συγκεντρωμένες στη λεωφόρο Δημοκρατίας και την οδό Κομνητών, τις παλαιές κεντρικές οδούς του Ωραιοκάστρου (χωρίς να υπολογίζονται οι πάροδοι τους).

Στον τομέα της ασφάλειας, η έναρξη λειτουργίας αστυνομικού τμήματος στο Ωραιοκάστρο υπήρξε καρπός πολυτέλων προσπαθειών της δημοτικής αρχής και πάνδημο αίτημα των κατοίκων. Το Τμήμα Τάξης Ωραιοκάστρου στεγάστηκε σε κτίριο που βρίσκεται στο βόρειο άκρο της περιοχής του ΟΑΕΔ, τον οποίου ο Δήμος πέτυχε, γ' αυτόν τον σκοπό, τη δωρεάν παραχώρηση.

1

2

3

4

2. Το ΚΕΠ Ωραιοκάστρου, που βρίσκεται στην υπηρεσία των δημοτών του, είναι ένα από τα παραγωγικότερα της χώρας.

3. Το 3ο Δημοτικό Σχολείο Ωραιοκάστρου.

4. Το 1ο Δημοτικό Σχολείο Παλαιοκάστρου.

1. Το ιατρείο του ΙΚΑ Ωραιοκάστρου.

2. Η κατασκευή του Δημοτικού Κολυμβητηρίου Ωραιοκάστρου. Αρχή 2004.

Στον τομέα της σχολικής στέγης κατασκευάστηκε το Δημοτικό Σχολείο Παλαιοκάστρου, έργο προϊστολογισμού 2,6 εκατομμυρίων ευρώ, σε οικόπεδο τριών στρεμμάτων. Το κτίριο έχει συνολική επιφάνεια 2.300 τ.μ. και περιλαμβάνει δώδεκα αίθουσες διδασκαλίας, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων, αίθουσα περιφατών φυσικής-χημείας, αίθουσα ηλεκτρονικών υπολογιστών, βιβλιοθήκη, γραφειακούς χώρους και όλα τα χρειώδη για ένα σύγχρονο σχολείο. Επίσης, ολοκληρώθηκε το 3ο Δημοτικό Σχολείο Ωραιοκάστρου, με γήπεδα βόλεϊ-μπάσκετ και κερκίδες, δώδεκα αίθουσες διδασκαλίας και χώρους παρόμοιους με το προηγούμενο. Τα σχολεία αυτά λειτούργησαν το 2007.

Στον τομέα της υγείας επιτεύχθηκε η λειτουργία τοπικού ιατρείου του ΙΚΑ στο Ωραιόκαστρο, επί της οδού Λάρισης Βύρωνα, το οποίο εξυπηρετεί περίπου 25.000 ασφαλισμένους.

Σημαντικός εμπλουτισμός της καθημερινότητας των κατοίκων του Ωραιοκάστρου υπήρξε το ανοικτό κολυμβητήριο ολυμπιακών προδιαγραφών, το οποίο κατασκευάστηκε στην περιοχή του Κονταξούπειου Δημοτικού Γυμναστηρίου (2006). Η πιοτίνα του κολυμβητηρίου έχει διαστάσεις 50x25 μέτρα και έχει προβλεφθεί η λειτουργία της με θερμανόμενο νερό. Προβλέφθηκε μελλοντικά να γίνει κλειστό το κολυμβητήριο.

Στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος, συνεχίστηκε η διαμόρφωση της περιοχής Καλλόγερος σε ένα μικρό παράδεισο. Στην παλαιά αυτή χωματερή διαμορφώθηκε μια τεχνητή λίμνη, ένιναν δενδροφυτεύσεις σε μεγάλη έκταση, τοποθετήθηκαν καθηίσματα και φωτισμός και δημιουργήθηκε, έτσι, ένα μεγάλο πάρκο ασυνήθιστου κάλλους.

Το 2006 έκλεισε ένα άλλο σπουδαίο κεφάλαιο, την ανέλξη του οποίου παρακολούθησε ο αναγνώστης. Ύστερα από σύμβαση του Δήμου με την Επαρχία Υδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης, η τελευταία ανέλαβε την υδροδότηση του Ωραιοκάστρου με νερό του Αλιάκμονα. Για τον σκοπό αυτόν κατασκευάστηκε νέα δεξαμενή χωρητικότητας 1.000 κ.μ., μέσω της οποίας υδροδοτούνται όλες οι κατοικίες του Ωραιοκάστρου. Για τη σύνδεση της περιοχής με το δίκτυο της ΕΥΑΘ κατασκευάστηκε μεταλλικός αγωγός μήκους 2.500 μέτρων περίπου.

3. Τα εγκαίνια του Δημοτικού Κολυμβητηρίου Ωραιοκάστρου.

4. Οι στεγασμένες κερκίδες του Δημοτικού Κολυμβητηρίου Ωραιοκάστρου.

1. Η τεχνητή λίμνη που δημιουργήθηκε στο πάρκο του Καλόγερου.

2. Το Πνευματικό Κέντρο του Ι.Ν. Κοιμησης της Θεοτόκου και ο νπό κατασκευή Παιδικός Σταθμούς «Αναπνοή».

14.4. Η περίοδος 2007-2010

Κεντρικό χαρακτηριστικό της τελευταίας αυτής περιόδου που εξετάζεται στην παρούσα αφήγηση υπήρξε η πρόοδος της διαδικασίας επέκτασης των 4.217 στρεμμάτων και η έναρξη της διαδικασίας για νέα επέκταση, η οποία περιέλαβε τη γη που αποχωράκτηση γύρω από τους αρχαϊολογικούς χώρους, τις μικροίδιοικησίες του Παλαιοκάστρου και τα αγροτεμάχια προς τη Συμμαχική Οδό. Ας σημειωθεί ότι οι χώροι που προορίζονται για πράσινο στις επεκτάσεις αυτές είναι πολλαπλάσιοι από εκείνους που προβλέπονται από τις αρμόδιες αρχές του ελληνικού κράτους, με βάση τον εφαρμοζόμενο σταθερότυπο. Το δεύτερο βασικό στοιχείο της περιόδου 2007-2010 υπήρξε η βαθμιαία παράδοση στην κυκλοφορία του σύγχρονου δρόμου Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης, της διαπλάτυνσης της οδού Λαγκαδά και της κατασκευής ανισόπεδου κόμβου που ενώνει τους δύο δρόμους. Το έργο αυτό –για το οποίο ήδη κάνανε λόγο– επιβράχυνε εντυπωσιακά τον χρόνο μετακίνησης από το Ωραιόκαστρο προς τη Θεσσαλονίκη, την Περιφερειακή Οδό και την Εγνατία Οδό και κατέστησε ασφαλείς τις μετακινήσεις. Το τρίτο βασικό στοιχείο της περιόδου 2007-2010 υπήρξε η πλήρης ανάληψη της υδροδότησης του Ωραιοκάστρου από την ΕΥΑΘ, με την οποία η τοπική αυτοδιοίκηση απαλλάχθηκε από ένα πρόβλημα που την ταλάνισε επί δεκαετίες. Ας ληφθεί υπόψη ότι οι τοπικές γεωτρήσεις είχαν πλέον εξαντληθεί.

Μέχρι να πραγματοποιηθεί η απογραφή του 2011 δε διαθέτουμε αδιαμφισβίτητα δεδομένα για τον πληθυσμό του Ωραιοκάστρου, ο οποίος, όμως, πρέπει να έχει υπερβεί τους 30.000 κατοίκους, καθώς συνυπίζεται η εγκατάσταση οικογενειών και κυρίως νέων γονέων με παιδιά. Η εξέλιξη αυτή έθεσε ως πρώτο καθήκον στον Δήμο την εξασφάλιση σχολικής στέγης και αθλητικών υποδομών για πλήθυσμό πολλαπλάσιο από εκείνον που ανέφερε η απογραφή του 2001 και για τον οποίο υπολογίζεται η κρατική επιχορήγηση. Ταυτόχρονα, η γενική αύξηση του πληθυσμού οδήγησε στη ζήτηση υπηρεσιών για την τρίτη ηλικία. Έτσι, η δραστηριότητα του Δήμου στράφηκε στη δημιουργία σχολικής στέγης, χώρων άθλησης, χώρων πολιτισμού και κοινωνικής μέριμνας και φρο-

1

2

3

4

3. Η νέα οικιστική περιοχή «Παράδεισος».

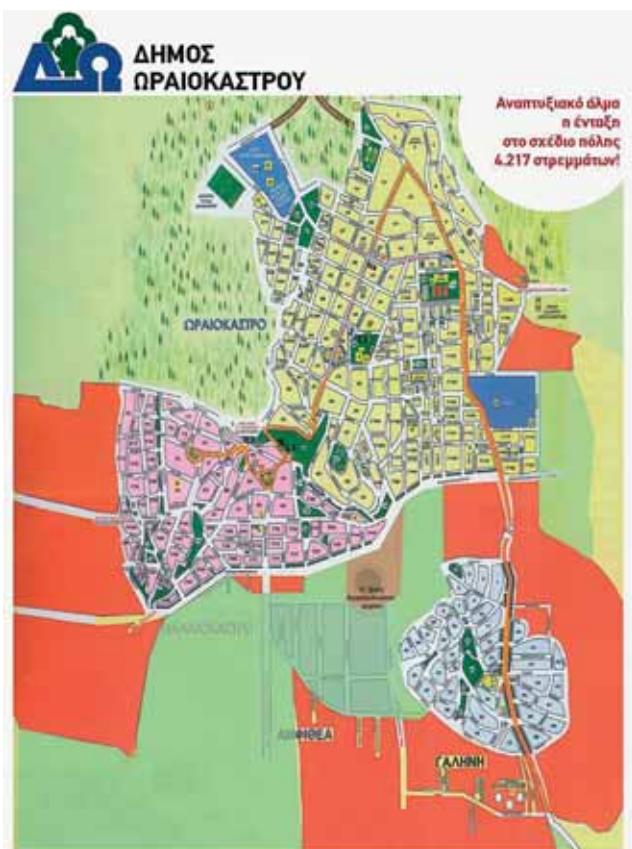
4. Κεντρικό κτίριο της Παιδόπολης. Στεγάζει χοήσεις παιδιές και πολιτισμού: ΚΔΑΠ, τμήματα εκπαστικών και το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο του Δήμου Ωραιοκάστρου.

Η ορκωμοσία του Δημάρχου Ν. Μπάτου μετά την τέταρτη κατά σειρά εκλογή του (2006) και των δημοτικών συμβούλων, που ήταν οι εξής: Αναστασιάδου Ελισσάβετ, Ανδρεάδου Χρυσούλα, Αταμάν Μπέδος, Βλάχος Κωνσταντίνος, Ιστικοτσόγλου-Υφαντίδην Αικατερίνη, Ιοχάνπουλος Παναγιώτης, Ιωσηφίδης Κυριάκος, Κανταρτζής Ευάγγελος, Καρασαββίδης Δημήτριος, Καρύδης Αθανάσιος, Κέτετζη Ειρήνη, Κοτίδης Παναγιώτης, Μπάρμπας Γεώργιος, Μπάτος Αστέριος, Παπακωνσταντίνον Γεώργιος, Παρπόρης Φώτιος, Πολυχρονίδης Αναστάσιος, Σταϊδης Σπυρίδων, Τσακίρης Παπατελεήμων, Τσαμεσίδης Αντώνιος, Χαραβόπουλος Χρήστος.

ντίδας. Η πράξη εφαρμογής για την επέκταση του σχεδίου, που, όπως είδαμε, είχε εγκριθεί ύστερα από πολλές προσπάθειες των κοινωνικών συμβουλίων το 1994, είχε καταστοτεί με παλαιά δεδομένα. Αντανακλούντε τα δεδομένα μιας άλλης εποχής, με πολύ μικρότερο πληθυσμό και διαφορετική αντίληψη για τις κοινωνικές ανάγκες. Γ' αυτό, δεν προέβλεπε επαρκείς χώρους για σχολική στέγη και άλλες ανάγκες, όπως αυτές που προαναφέρθηκαν. Υπήρξε ευτυχής συγκυρία ότι στην περιοχή υπήρχαν κενά οικόπεδα ιδιοκτησίας του Δημοσίου, η οποία παρείχε στον Δήμο Ωραιοκάστρου πεδίο –δύσκολων ασφαλώς και χρονοβόρων– αγώνων, για να αποκτήσει με παραχώρηση την κυριότητά τους, προκειμένου να δημιουργηθούν στα οικόπεδα αυτά οι αναγκαίες σχολικές και κοινωνικές κτιριακές υποδομές. Ο Δήμος Ωραιοκάστρου υποστήριξε ως πάγια θέση την ανάγκη της παραχώρησης όλων των οικοπέδων του Δημοσίου στην τοπική αυτοδιοίκηση. Χάρη στον έγκαιρο και προβλεπτικό χαρακτηρισμό από τη δημοτική αρχή 18 οικοπέδων του Δημοσίου για κοινόχρηστες ανάγκες και εξαιτίας της αιστραπαίας αντίδρασής της αποφεύχθηκε άλλωστε η απώλεια των οικοπέδων αυτών, όταν αιφνιδιαστικά το Δημόσιο τα αντάλλαξε με περιουσιακά στοιχεία της Ι.Μ. Βατοπέδιου. Σε άλλες τρεις περιπτώσεις, στις οποίες τα οικόπεδα είχαν ήδη μεταβιβαστεί σε ιδιωτική εταιρεία –που έλαβε άδεια οικοδόμησης– η αντίδραση του Δήμου οδήγησε σε έγκαιρη ακύρωση της άδειας αυτής από την Πολεοδομία. Δεν είναι μεγάλος ο κατάλογος των δήμων που έχουν να επιδείξουν ανάλογη ευτυχή κατάληξη.

Ο αριθμός των μαθητών λυκείου αυξήθηκε κατά 65% από το 2003 μέχρι το 2008. Ανάλογη υπήρξε η αύξηση και στις άλλες βαθμίδες. Το 2008 τα δύο λυκεία είχαν 560 μαθητές, τα τρία γυμνάσια 786 μαθητές και τα έξι δημοτικά 1.989 μαθητές⁴. Έτσι, εξηγούνται οι πινενές εξελίξεις στον τομέα της σχολικής στέγης: Προστέθηκαν αιθουσες διδασκαλίας στο 1ο Λύκειο Ωραιοκάστρου και στο 1ο Δημοτικό

Με πορτοκαλί χρώμα απεικονίζονται οι περιοχές που εντάχθηκαν στο Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο. Με πράσινο χρώμα απεικονίζονται οι περιοχές που η ένταξη τους ζητήθηκε από τον Δήμο Ωραιοκάστρου πριν, στη διάρκεια και μετά την εκπόνηση της μελέτης του Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου. Πρόκειται κυρίως για τις περιοχές γύρω από τις αρχαιολογικές τούμπες, οι οποίες αποδεσμεύθηκαν πλέον από την κήρυξή τους ως αρχαιολογικών χώρων, και τις περιοχές που υπολείπονται μέχρι το φυσικό όριο της Συμμαχικής Οδού, ώστε να μην παραμένουν αδόμητοι θηλακες και διακόπτεται η πολεοδομική συνέχεια.

⁴ Βάσει στοιχείων της Ένωσης Σύλλογων Γονέων και Κηδεμόνων Δήμου Ωραιοκάστρου.

Ο ανισόπεδος κόμβος συνδέει το Ωραιόκαστρο με το πολεοδομικό συγκρότημα της Θεσσαλονίκης και με το δίκτυο της Εγνατίας Οδού αναβαθμιζόντας τον οδικό άξονα και επιτρέποντας τη γοητεία και ασφαλή μετακίνηση των πολιτών.

Σχολείο Παλαιοκάστρου. Εγκαινιάστηκε το 2ο Λύκειο Ωραιοκάστρου, το 2ο Δημοτικό Σχολείο Παλαιοκάστρου, το 4ο Νηπιαγωγείο Ωραιοκάστρου και το 5ο Νηπιαγωγείο στην περιοχή της Γαλήνης (εργατικές κατοικίες). Επίσης, κατασκευάστηκε το δο ολοικήρω Νηπιαγωγείο στην περιοχή Πεύκα (νότια από την Παιδόπολη Αγίος Δημήτριος). Υπό κατασκευή βρίσκεται το 4ο Δημοτικό Σχολείο Ωραιοκάστρου, ενώ προστίθενται αίθουσες στο 1ο Λύκειο Ωραιοκάστρου και στο 3ο Γυμνάσιο Παλαιοκάστρου.

Στις κτιριακές υποδομές προστέθηκε το κτίριο διοίκησης Ιωάννης Καποδιστρίας, η λειτουργία του οποίου άρχισε το 2009. Στεγάζει το ΚΑΠΗ, τη Δημοτική Βιβλιοθήκη, τη Μονάδα Κοινωνικής Μέριμνας και την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Ωραιοκάστρου. Στο Παλαιόκαστρο έχει οικοδομηθεί κτίριο για πολλές λειτουργίες, που φέρει το όνομα Παύλος Μελάς. Έχει εμβαδόν 1500 τ.μ. και αναπτύσσεται σε τρεις ορόφους. Περιλαμβάνει αίθουσα θεατρικών και κινηματογραφικών παραστάσεων 300 θέσεων, αίθουσα ΚΑΠΗ, αίθουσα δημοτικής βιβλιοθήκης, χώρους για τις δράσεις του Πολιτιστικού Οργανισμού (θεατρικά, χορευτικά και τα ευκαστικά τμήματα

του Δήμου), καθώς και για το τμήμα του Δήμου που ασχολείται με την κοινωνική πολιτική.

Στο Κονταξοπόλειο Δημοτικό Γυμναστήριο (που περιλαμβάνει γήπεδα ποδοσφαίρου 5x5 και τένις) κατασκευάστηκαν κερκίδες με σκέπαστρο στο κολυμβητήριο. Στη Γαλήνη ξεκίνησε η κατασκευή αθλητικού και πολιτιστικού χώρου, με κλειστό γυμναστήριο, θέατρο, αίθουσα πολλαπλών χρήσεων κτλ. σε οικόπεδο 4,5 στρέμματα.

Στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος –και πέρα από τις συστηματικές δενδροφυτεύσεις και την προστασία του δάσους– προστέθηκε νέο φράγμα στην τεχνητή λίμνη του Καλόγερου, ώστε να συγκεντρώνεται το νερό της βροχής, με το οποίο γίνεται πότισμα σε κοινόχρηστους χώρους πρασίνου. Επίσης, πραγματοποιήθηκαν έργα προστασίας ζεμάτων (ρέμα Παπά: Αργοναυτών και Φιλελήνων, θέμα Μτάρμπα: οδός Καραϊσκάκη), ώστε να αποτελέσουν χώρους πρασίνου.

Ένα ζήτημα περιβαλλοντικής προστασίας, το οποίο απασχόλησε επί πολλά χρόνια την τοπική αυτοδιοίκηση, είναι η αποσυμφόρηση του Κέντρου Υπέρ-Υψηλής Τάσης, η οποία θα επιτευχθεί με την εν εξέλιξει μεταφορά του στην Άσσηρο. Το Κέ-

Με τη δημιουργία των σύγχρονων δρόμων Ωραιοκάστρου-Θεσσαλονίκης επιτενήθηκε η ταχεία και ασφαλής σύνδεση με το κέντρο της Θεσσαλονίκης και την Περιφερειακή Οδό, με άμεση μείωση των οικονομικού και χρονικού κόστους μετακίνησης και μακροχρόνιο δρέπανο στην ποιότητα ζωής των κατοίκων.

Τα τελευταία σπίτια των υπάρχοντος οικισμού και ο κενός χώρος εφαρμογής του νέου σχεδίου.

Η γέφυρα της οδού Καραϊσκάκη.

ντρο αυτό τοποθετήθηκε κοντά στο Ωραιόκαστρο το 1972, με εξοπλισμό που αποκτήθηκε από την (τότε) Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας⁵. Ο Δήμος διεκδικεί να γίνουν υπόγειες όσες γραφικές θα παραμείνουν μετά τη μεταφορά του Κέντρου στην Ασπρο.

Για τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας κατασκευάστηκαν υπαίθριοι χώροι στάθμευσης στο Κονταξούλειο, στην οδό Κομνηνών και στην περιοχή Παράδεισος (μεταξύ Υψηλάντη και Κονταξούλου), ενώ προγραμματίστηκε η κατασκευή υπόγειου χώρου στάθμευσης 400 θέσεων στη θέση Αλώνια. Την κυκλοφορία, μεταξύ άλλων, δεν κολύνει η Δημοτική Αστυνομία, που λειτουργεί από το 2008.

Από το 2006 η Δημοτική Κοινωφελής Επιχείρηση Ωραιοκάστρου αποτελεί μετεξέλεγη της Δημοτικής Επιχείρησης Τοπικής Ανάπτυξης Ωραιοκάστρου και δραστηριοποιείται στους τομείς της κοινωνικής πολιτικής, του πολιτισμού, της παιδείας και του αθλητισμού. Στην αρμοδιότητά της είναι ο Παδικός Σταθμός στην Παδόπολη, το πρόγραμμα της Μονάδας Κοινωνικής Μέριμνας, το Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παδιών, τα τμήματα εικαστικών, το Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο, το Κολυμβητήριο και οι αθλητικές εγκαταστάσεις του Κονταξούλειου.

Η διαφύλαξη της μνήμης και η τελευτική της ιστορίας του Ωραιοκάστρου αποτέλεσαν μέλημα του Δήμου, ο οποίος προχώρησε στη δημιουργία αρχείου προφορικών

5 Βλ. Μακεδονία, φ. 10.3.1971, σ. 5, και φ. 29.6.1972, σ. 4.

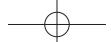

μαρτυριών, με ηχογραφημένες και βιντεο-σκοπημένες αφηγήσεις από ήλικιωνένους πυρίων κατοίκους του Δήμου Ωραιοκάστρου. Παράλληλα, έχουν συλλεχθεί έγγραφα –τα πιο αιώνια χρονολογούντα το 1907– από τους νεούς, τα σχολεία, την Κοινότητα Ωραιοκάστρου και άλλες πηγές. Με τη βοήθεια των δημοτών συγκεντρώνεται φωτογραφικό υλικό, το οποίο θα εκτίθεται στο Ιστορικό και Λαογραφικό Μουσείο Ωραιοκάστρου.

Το δημοτικό κτίριο «Ιωάννης Καποδίστριας» οικοδομήθηκε σε οικόπεδο 1.500 τ.μ. περίπου, το οποίο ο Δήμος Ωραιοκάστρου εξασφάλισε δωρεάν από τη Διεύθυνση Γεωργίας. Στους χώρους του, που καλύπτουν 900 τ.μ., στεγάζει το ΚΑΠΗ Ωραιοκάστρου, τη Δημοτική Βιβλιοθήκη, τη Μονάδα Κοινωνικής Μέριμνας και την Τεχνική Υπηρεσία του Δήμου Ωραιοκάστρου.

Το δημοτικό κτίριο «Παύλος Μελάς» οικοδομήθηκε σε οικόπεδο 1.424 τ.μ. στον συνοικισμό Παλαιοκάστρου. Περιλαμβάνει τρεις ορόφους που στεγάζουν αίθουσα θεατρικών και κινηματογραφικών παραστάσεων 300 θέσεων, τους χώρους του ΚΑΠΗ, αίθουσα δημοτικής βιβλιοθήκης, χώρους για τις δράσεις των Πολιτιστικού Οργανισμού και αίθουσες για τα τμήματα κοινωνικής πολιτικής.

14.5. Αντί επιλόγου: Όταν γραφόταν αυτό το βιβλίο...

Η σχέση ανάμεσα στο Παρόν και την Ιστορία απασχόλησε πολλούς ιστοριογράφους αλλά και κοινωνικούς επιστήμονες. Σήμερα γίνεται δεκτό ότι η Ιστορία δεν είναι κάτι που αφορά μόνο το παρελθόν. Αν αφορούσε μόνο το παρελθόν, ίσως να είχε εξαφανιστεί. Αντίθετα, οι ιστοριογραφικές σπουδές ανθίζουν. Στην πραγματικότητα, όλοι πιστεύουμε ότι η ιστοριογραφία μπορεί να έχει χρησιμότητα για το μέλλον, αν και όχι με την έννοια της διδασκαλίας. Όπως γνωρίζουμε από το σχολείο, η ιστορία που διδάσκει γίνεται γρήγορα βαρετή. Ωστόσο, και η ιστορική αφήγηση, που δεν έχει να μάς μάθει τίποτε, θα μπορούσε να θεωρηθεί περιττή. Άλλού μπορεί να εντοπιστεί η χρη-

σιμότητα. Όποιος ασχολείται με την τρέχουσα πραγματικότητα, με σκοπό να την αλλάξει, θα δρα αποτελεσματικότερα, αν γνωρίζει πώς σχηματίστηκε η πραγματικότητα αυτή, ποιες φάσεις πέρασε, ποιες δυνάμεις επέδρασαν για τις μεταβολές που υπέστη. Ο μετασχηματισμός του φεονδαρχικού συνοικισμού σε μια κοινωνία μικροϊδιοκτητών αγροτών χρεωμένων στην τράπεζες, ο μετασχηματισμός αυτής της αγροτικής κοινωνίας σε τουριστικό θέρετρο, ο μετασχηματισμός του θερέτρου σε προάστιο, ο μετασχηματισμός του προαστίου σε μια πόλη με ευρωπαϊκό χρώμα και δεκάδες χιλιάδες κατοίκους ήταν οι φάσεις που παρακολούθησαμε στο κείμενο αυτό, το οποίο τελειώνει σε λίγες γραφμές.

To Δημοτικό Κολυμβητήριο Θραικομαχών.

Υπάρχουν και άλλα ζητήματα μετασχηματισμού, στα οποία δεν επμείναμε και περιμένουν τον μελλοντικό ερευνητή. Τέτοιο θέμα είναι η Παιδόπολη Άγιος Δημήτριος, η οποία αποτέλεσε ίδρυμα εσωτερικής φροντίδας, για παιδιά που είχαν ανάγκη από προστασία. Στη διάρκεια του εμφύλιου πολέμου 15.000 παιδιά από κοινότητες που ενεπλάκησαν ήμεσι σε αυτόν συγκεντρώθηκαν σε 54 παιδοπόλεις. Υπό τις χαλεπές συνθήρες της εποχής στα παιδιά αντιτάξανται στην επαρκής τροφή (η πλειονότητα των παιδιών στην Ελλάδα δεν είχε εξασφαλισμένο καθημερινό σιτηρέσιο 2.700 θερμίδων που δινόταν στις παιδοπόλεις), ένδυση, μόρφωση και επαγγελματική άσκηση, καθώς και ιατρική παρακολούθηση. Τα χρήματα συγκεντρώνονταν με εράνους

της Προνοίας Βορείων Επαρχιών⁶. Η παιδόπολη Άγιος Δημήτριος στο Ωραιόκαστρο εγκαινιάστηκε με τη δέοντα μεγαλοπρέπεια από τη βασιλισσα Φρειδερίκη, που επισκέφθηκε για τον λόγο αυτόν τη Θεσσαλονίκη, στις 10 Φεβρουαρίου 1959⁷. Στην παιδόπολη αυτήν προωθούνταν τα παιδιά που μπορούσαν να σπουδάσουν, με τον όρο όμως να προσήγονταν σε κάθε τάξη με βαθμό δεκαεπτά και μισό τουλάχιστον, και όχι δεκαεπτά⁸. Η ανάγκη του ιδρύματος αυτού –όπως και των παρόμοιων ιδρυμάτων, που κάποτε υπήρχαν απαραίτητα, όπως διαβεβαιώνουν οι πρώην τρόφιμοι τους⁹ – σταδιακά εξέλιπε. Τα τελευταία χρόνια ο Δήμος Ωραιοκάστρου καταβάλλει συστηματικές και αποτελεσματικές προσπάθειες για τη βαθμιαία ένταξη των χώρων του ιδρύματος

To νέο αυτοματοποιημένο κέντρο διαλογής των ΕΛΤΑ βρίσκεται στην περιοχή του Παλαιοκάστρου και εξυπηρετεί όλη τη Βόρεια Ελλάδα.

6 Ελευθερία, φ. 4.3.1950, σ. 4.

7 Μακεδονία, φ. 11.2.1959, σ. 3. Ελευθερία, φ. 11.2.1959, σ. 6.

8 Επιστολή κ. Περικλή Α. Λεύκα, Καθημερινή, φ. 10.2.2010.

9 Βλ. ενδεικτικά τη συντηματική έρευνα στους αποφίσους στο Ευφροσύνη Ρούπα, «Το επιπλοποιεί του Παπαφέιον Ορφανοτροφείου, 1903-1970», *To Papaféio Oρφανοτροφείο και το επιπλοποιεί του*, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 1994, σσ. 44-70.

To 6o Νηπιαγωγείο Ωραιοκάστρου.

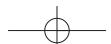
στον κοινωνικό ιστό του Ωραιοκάστρου και την αξιοποίησή τους για τις αιξανόμενες εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανάγκες των δημοτών. Δυσανάλογη πρός τη σημασία τους ήταν επίσης η περιορισμένη αναφορά μας στις τεχνικές σχολές του ΟΑΕΔ, ενώ δεν αναφερθήκαμε σε παραπλέτοντας όπως η έντονη τραπεζική παρουσία στο Ωραιοκάστρο (με επτά καταστήματα) και η εγκατάσταση αυτόματου κέντρου διαλογής των Ελληνικών Ταχυδρομείων.

Το παρόν είναι και αυτό ιστορία. Είναι βέβαια ιστορική ύλη που δε συλλαμβάνεται σε όλη την έκταση της, διότι δεν είναι αποκρυσταλλωμένη. Ωστόσο, είναι δύσκολο για τον συντάκτη αυτών των γραμμών να μην αναφέρει τις προσπάθειες της δημοτικής

αρχής για την εξάλειψη της γεωγραφικής ασυνέχειας ανάμεσα στις πολεοδομικές ενότητες του Ωραιοκάστρου, με την ένταξη νέων περιοχών στο σχέδιο. Ή τις προσπάθειες να χωροθετηθεί και να ρυμυτορηθεί το Βιοτεχνικό Πάρκο, ώστε να δημιουργηθούν υποδομές και οδικά δίκτυα και να παρεμπείνουν στην περιοχή οι πεντακόσιες επιχειρήσεις που λειτουργούν σε αυτό. Ή την κατασκευή ενός ανοιχτού θεάτρου 700 θέσεων στον χώρο του παλαιού λατομείου, στον παλαιό βοσκόποτο Άσια Μπανογιάς. Είναι, άλλωστε, ένα έργο σημαντικό όχι μόνο για το Ωραιοκάστρο αλλά και για το σύνολο του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης. Δεν μπορεί να αγνοηθεί το γεγονός ότι ο παλαιός αλωνότοπος μετασχηματίστηκε σε εντυπωσιακό πάρ-

To 1o Δημοτικό Σχολείο Ωραιοκάστρου.

κο 30 στρεμμάτων, καλυπτόμενο με γρασίδι και με δενδροφυτεύμένο το βόρειο τμήμα του.

Στο Ωραιόκαστρο βλέπει κανείς να ανεγείρεται ένα νέο διώροφο σχολείο, το 4ο Δημοτικό Ωραιοκάστρου. Το γεγονός ότι τα έργα αυτά κατασκευάζονταν, όσο το παρόν βιβλίο ετοιμαζόταν, δε μειώνει τη σημασία τους. Η κατασκευή τους είναι τμήμα μιας ενιαίας ιστορικής διαδικασίας, που ξεκινά από τα τέλη του 19ου αιώνα, όταν οι λίγοι κάτοικοι του Νταούντ Μπαλί έστησαν εκ των ενόντων ένα σχολείο στον νάρθηκα της εκκλησίας και ο τσαγκάρης του οικισμού διέθεσε στα παιδιά το σπίτι του. Όταν γραφόταν αυτό το βιβλίο, είχε παραδοθεί το έργο επέκτασης του παλαιού πέτρινου Γυμνασίου Παλαιοκάστρου

και προχωρούσαν οι κατασκευές νέων αιθουσών στο Λύκειο Ωραιοκάστρου.

Στην παρούσα μελέτη, που στηρίχθηκε κυρίως στα αρχεία του Δήμου Ωραιοκάστρου, ο συγγραφέας εξοικεώθηκε αναγκαστικά με τους παλαιότερους κατοίκους που δεν υπάρχουν πια. Καθώς τα ονόματα των σύγχρονων δημοτικών αρχόντων απλώνονται στο χαρτί, ο ερευνητής μπορεί πια με ευχέρεια να διαπρίνει τους απογόνους των παλαιών κατοίκων ανέμεσα στους νεοτέρους. Γνωρίζει τις τομέας και τις εντάσεις των παλαιοτέρων, είτε τις αφηγήθηκε είτε όχι. Τομέας και εντάσεις που οφείλονται σε διαφορές για βοσκοτόπια, για αγρούς, για καλλιέργειες, σε αδικίες που πυροδότησαν διακρίσεις, αντιπαλότητες

To 1ο Γυμνάσιο Ωραιοκάστρου.

To 2o Γυμνάσιο Ωραιοκάστρου.

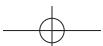
Σήμερα στο Ωραιόκαστρο λειτουργούν οκτώ νηπιαγωγεία, εξι δημοτικά σχολεία, τρία γυμνάσια, δύο λύκεια, ενώ έχει προγραμματιστεί και υλοποιείται η κατασκευή νέων σχολικών συγκροτημάτων. Λειτουργούν επίσης τρεις δημοτικοί βρεφονηπιακοί-παιδικοί σταθμοί και ένα Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (με απογεννατινό ωράριο).

και συγκρούσεις που κανείς πια δε θυμάται. Ύστερα από πενήντα ή εκατό χρόνια, ούτε οι σημερινές αντιπαλότητες θα έχουν κανένα άξονα αναφοράς, παρά μόνο για τον ιστοριογράφο του μέλλοντος, που θα διορθώσει τα λάθη εκείνου που χαράσσει αυτές τις γραμμές, θα τονίσει όσα παρέλειψε, θα δώσει έμφαση σε άλλα σημεία.

Το 2011 συμπληρώνονται 150 χρόνια από τότε που έχουμε την πρώτη είδηση για τον νεότερο οικισμό του Νταούντ Μπαλί και

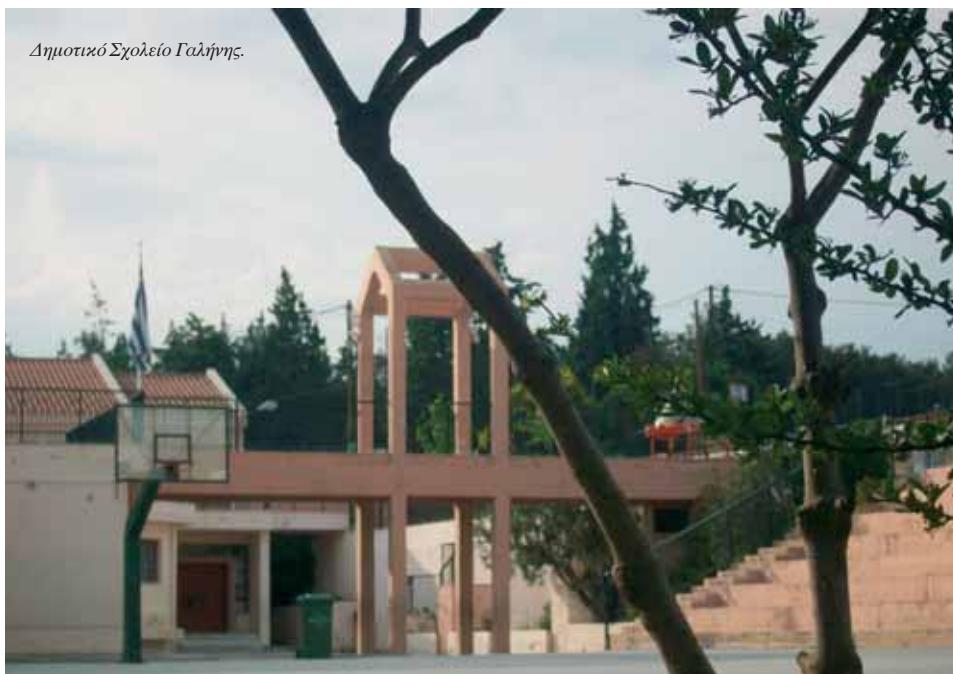
To 3o Γυμνάσιο Ωραιοκάστρου.

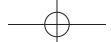

85 χρόνια από την ίδρυση της Κοινότητας Ωραιοκάστρου. Με κατάληξη τη σημερινή διοίκηση του Δήμου, πολλοί μόχθησαν για τον πληθυσμό αυτού του τόπου, ο οποίος ξεκίνησε ως μικρός και αραιός οικισμός και κατέληξε σε σύγχρονη πόλη. Τώρα, όμως, στο τέλος πα της αφήγησης, ο συγγραφέας δεν μπορεί να μη θαυμάσει τον ευφυή εκείνο Ωραιοκαστρίτη –όποιος και αν ήταν– ο οποίος επέλεξε τον θρύλο του Ωραίου Κάστρου, τον θρύλο της πριγκίπισσας του Πόντου, που πέθανε πολεμώ-

ντας τον εχθρό. Αν ήταν απαραίτητος ο θρύλος στα δύσκολα εκείνα χρόνια, φάνηκε σε αυτήν την εξιστόρηση. Σήμερα, όλοι γνωρίζουν ότι το Ωραίο Κάστρο δε βρίσκεται πια στον Πόντο. Μπορούμε, όμως, να το αναζητήσουμε στη σκιά του Σεβρί τεπέ, του βουνού χωρίς όνομα, που πριν από μερικούς αιώνες το ονόμαζαν Καραντάγ. Ο θρύλος εκπλήρωσε τον προορισμό του. Η πριγκίπισσα νίκησε τους εχθρούς και το Ωραιόκαστρο έγινε μια όμορφη πόλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΙΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΙΗΓΕΣ

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ [ΜΕ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ]

Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, φάκελος Κοινότητος Ωραιού στρου-Παλαιοκάστρου.
 Μητρώο Αρρένων Κοινότητος Ωραιού στρου.
 Μητρώο Βαπτίσεων Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου.
 Μητρώο Γράμων Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου.
 Μητρώο Κηδειών Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου.
 Βιβλίο Πρακτικών Ιερού Ναού Αγίου Αθανασίου.
 Προτόκολλο Εισερχομένης και Εξερχομένης Αλληλογραφίας Κοινότητος Ωραιού στρου 1943-1946.
 Βιβλίο Πρακτικών Συνεδριάσεων Κοινότητος Παλαιοκάστρου, Ιούλιος 1953-Μάρτιος 1956.
 Πρακτικά ΚΣ1: Πρακτικά Κοινοτικού Συμβουλίου Ωραιού στρου, Βιβλίο Α 1929-1934.
 Πρακτικά ΚΣ2: Πρακτικά Κοινοτικού Συμβουλίου Ωραιού στρου, Βιβλίο Β' 1936-1938.
 Πρακτικά ΚΣ3: Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιού στρου 1959-1962.
 Πρακτικά ΚΣ4: Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιού στρου 1965-1968.
 Πρακτικά ΚΣ5: Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιού στρου 1968-1971.
 Πρακτικά ΚΣ6: Βιβλίο Πρακτικών της Κοινότητος Ωραιού στρου 1972-1974.
 ΒΑΚΣ3: Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητος Ωραιού στρου 10.11.1946-21.8.1949.
 ΒΑΚΣ4: Βιβλίο Αποφάσεων Κοινότητος Ωραιού στρου 22.8.1949-5.6.1951.
 ΒΑΚΣ5: Βιβλίο Αποφάσεων Κοινοτικού Συμβουλίου 6.6.1951-1.4.1953.
 ΒΑΠΚ: Βιβλίο Αποφάσεων Προέδρου Κοινότητος 1954-1968.
 Αρχείο Ιεροδικείου Θεσσαλονίκης (ιεροδικαστικά έγγραφα 4,68.2, 4,69.1, 4,85.3-86, 4,106.3, 4,127. Μεταφράστηκαν από την Κίρην Γεωργάδου-Τσιμίνο).

ΕΚΑΔΟΜΕΝΕΣ

Βασιλοφέλλης Ιοάννης, (επιμ.), *Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας, Α' Αρχείο Θεσσαλονίκης 1695-1912*, Θεσσαλονίκη 1952.
 Βασιλοφέλλης Ιοάννης, *Οι Μακεδόνες εις τους νπέρ της ανεξαρτησίας αγώνας 1796-1832*, Θεσσαλονίκη 1950.
 Βακονιάρης Περικλής, *Ελευθέρια-N. Κορδελιό, «Πατρίδες» τότε και τώρα, Θεσσαλονίκη* 1997.
 Δημητράδης Βασίλης, *Η Θεσσαλονίκη της παρακμής. Η ελληνική κοινότητα της Θεσσαλονίκης κατά τη δεκαετία των 1830 με βάση ένα οθωμανικό κατάστιχο απογραφής του πληθυσμού*, Ηράκλειο 1998.
 Διευθυνσις Στατιστικής, *Απαριθμησης των κατοίκων των νέων επαρχιών της Ελλάδος του έτους 1913*, Αθήνα 1915.

Μέρτζιος Κωνσταντίνος, *Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας*, Θεσσαλονίκη 1947.

Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Πληθυσμός της Ελλάδος κατά την απογραφήν της 15-16 Μαΐου 1928*, Αθήνα 1928.

Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας-Διεύθυνσις Στατιστικής, *Δεξικών των Δήμων, Κοινοτήτων και Συνοικιών της Ελλάδος επί τη βάσει της απογραφής του πληθυσμού του έτους 1920*, εν Αθήναις 1923.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Μηνιαία εφημερίδα της Κοινότητος Ωραιού στρου *Ωραιόκαστρο*.

Εφημερίδα *Μακεδονία*, 1911-1932 και 1957-1980.

Εφημερίδα *Εφημερίς των Βαλκανίων*, 1922-1924.

Περιοδικό *Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας*.

Περιοδικό *Ορφαναν*.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ

Αρχείο φωτογραφών του Γαλλικού Στρατού από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στην ιστοσελίδα <http://www.culture.gouv.fr>

ΙΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ

Στοιχεία από συνεντεύξεις που έλαβε η Μαρία Καραστεργίου για λογαριασμό του Δήμου Ωραιού στρου, από 28 παλαιούς κατοίκους της περιοχής, στο πλάισιο της ετομασίας του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Ωραιού στρου.

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΙΗΓΕΣ

ΑΜΕΣΕΣ ΙΗΓΕΣ

Black book; the tragedy of Pontus, 1914-1922, Athens 1922.

Brancoff D. M., *La Macédoine et sa population chrétienne*, Paris 1905.

Breyer Anthony, «Rural Society in Matzouka», στο A. Breyer & H. Lowry, *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society*, Birmingham and Dumbarton Oaks 1986.

Bryennii Nicéphori, *Commentarii, recognovit Augustus Meineke*, Bonnae 1836. Rey Léon, «Plaine de Salonique», *Bulletin de correspondance hellénique*, Année 1917, Volume 41, Numéro 1.

Synvet A., *Les Grecs de l'Empire Ottoman. Étude statistique et ethnographique*, 2me édition, Constantinople 1878.

Tafel Th. L. F., *De Thessalonica eiusque agro dissertatio geographica*, Berlin 1839.

Anώνυμος, «Μερική βιογραφία και ιστορικόν ιδρύσεως και μετονυμασίας της κωμοπόλεως Δρυμού από Δρυμίγλαβα», *Δρυμός* (ενημερωτικό φύλλαδο του Πολιτιστικού Σύλλογου Δρυμού) τχ. 46 (Χειμώνας 2006-2007).

Αγανείς Μακεδονομάχοι (1903-1913), Θεσσαλονίκη 2008.

Βαζάρογλου Ευστράτιος, *Σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στον καζά Θεσσαλονίκης και στον καζά Λαγκαδά (1850-1912)*, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2002.

Βέροου Θώμη, *Τοπωνύμια και διοικητική κατανομή οικισμάτων της Μακεδονίας*, Θεσσαλονίκη 2008.

Δεληγάννης Α., Θ.-Παπαδημητρίου Δ. Ι., «Το τρένο του Σταυρού», *Μακεδονικά* 26 (1988).

Δεληγάννης Ανδρέας-Παπαδημητρίου Δημήτρης, «Από την ιστορία των σιδηροδρόμων της Θεσσαλονίκης», *Θεσσαλονίκη* 1 (1985).

Δημητριάδης Βασιλης, «Φορολογικές κατηγορίες των χωριών της Θεσσαλονίκης κατά την Τουρκοκρατία», *Μακεδονικά* 20 (1980).

Δογιάμας Κωνσταντίνος, *Οι μακεδονομάχοι αδελφοί Δογιάμα*, Θεσσαλονίκη 2009.

Γαλιτσίδης Γεώργιος Χ., «Πώς πήρε το χωριό την ονομασία “Ωραιόκαστρο”», *Όραμαν*, τχ. 6.

Γουγούνης Χρήστος, «Παλιά Θεσσαλονίκη», *Μακεδονία*, φ. 9.10.1927, σ. 3.

Γουγούνης Χρήστος, «Η παλιά Σαλονίκη», *Μακεδονία*, φ. 3.12.1927, σ. 1.

Εξαδάκτυλος Π., «Χατζής ή Ωραιόκαστρον. (Ενα χωριό της Χαλδίας)», *Ποντιακή Εστία* 1960. Αναδημοσίευση περιοδικού *Όραμαν*, τχ. 6.

Ιωαννίδης Σάββας, *Ιστορία και Στατιστική Τραπεζούντος και της περιταύρης χώρας ως και τα περι της ενταύθα ελληνικής γλώσσης*, εν Κωνσταντινούπολει 1870.

[Καραστεργίου Μαρία], «Μύθοι για πρόσωπα “φαντάσματα”», *Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας*, τχ. 56 (Ιανουάριος 2010).

[Καραστεργίου Μαρία], «Ιερός ναός Αγίου Αθανασίου», *Ωραιόκαστρο. Ο Δήμος μας*, τχ. 49 (Απρίλιος 2008).

Λαζαρίδης Σπύρος, Από το Βαρδάρι αως το Δερβένι. *Ιστορική καταγραφή μέχρι το 1920*. Μελέτη, Θεσσαλονίκη 1997.

Μαραβέλλης Μ.-Βακαλόπουλος Α., *Αι προσφυγικοί εγκαταστάσεις εν τη περιοχή Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη 1955.

Μέγας Οδηγός Θεσσαλονίκης και περιχώρων Γ. Γαβρογιάνη 1932-33, χ.τ., χ.χ.

Παλαιμώτης Γεώργιος, «Γεωργία και κτηνοτροφία εν τη περιφερείᾳ (καζά) Θεσσαλονίκης», Δελτίον Βασιλικής Γεωργικής Εταιρείας αρ. 3 (Μάρτιος 1914).

Παπαγεώπουλος Πέτρος Ν., «Θεσσαλονίκης Αγροί. Το Νταούτ-Μπαλί και επηγραφαί αυτού», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* (1910).

Παπαδοπούλος Στέφανος, «Η κατάσταση της παθείας το 1906 στην ύπαθρον του καζά Θεσσαλονίκης», *Μακεδονικά* 15 (1975).

Σταυρώθης Δημήτρης κ.ά., «Οι Σταυρώθες κάτοικοι του Ωραιοκάστρου», περιοδικό *Όραμαν* [ειδικό τεύχος].

Σχινάς Νικόλαος, Οδοιπορική σημειώσεις *Μακεδονίας, Ηπείρου, Νέας Οροθετικής Γραμμής και Θεσσαλίας*, *Μακεδονίας*, τεύχος Β', εν Αθήναις 1886.

Τσακαλίδης Αδάμ Θ., *Η ιστορία του Ωραιοκάστρου*, Ωραιόκαστρο 1998.

Υπουργείον Εθνικής Οικονομίας, Διεύθυνσης Στατιστικής, *Πληθυσμός του Βασιλείου της Ελλάδος* κατά την απογραφή της 19ης Δεκεμβρίου 1920, Αθήνα 1921.

Χαλκιόπουλος Αθανάσιος, *Μακεδονία. Εθνολογική στατιστική των βιταλείων Θεσσαλονίκης και Μοναστηρίου*, εν Αθήναις 1910.

Χατζηκωνστασίου Γεώργιος, «Μακεδονία μετά του παρασκευένου τημήματος της Θράκης», *Οδηγός της Ελλάδος*, Αθήνα 1911.

Χεκιμογλούν Ευάγγελος, *Οι Αμπελόκηποι έχουν ιστορία*, Θεσσαλονίκη 1998.

ΕΜΜΕΣΕΣ ΙΙΗΓΕΣ

Baerentzen Lars, «Το «παιδομάζωμα» και οι παιδουπόλεις της βασιλισσας», *Μελέτες για τον εμφύλιο πόλεμο 1945-1949*, Αθήνα 2002.

Beshara Doumani, *Family History in the Middle East: Household, Property, and Gender*, Albany 1999.

Quataert Donald, «The Age of Reforms, 1812-1914», οτο Inalcik & Quataert (edit.), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire, 1300-1914*, Cambridge 1995.

Αγγελης Βλάσης, *Έλληνες του Πόντου. Η γενοτονία από τον τουρκικό εθνικισμό*, Αθήνα 2005.

Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος, «Χριστιανικές συνοικίες, συντεχνίες και επαγγέλματα της Θεσσαλονίκης στα μέσα του 19ου αιώνα», *Μακεδονικά* 18 (1978).

Βαλάρως Βασ. Γ., *Στοιχεία βιομετρίας και στατιστικής: δημογραφική μελέτη του πληθυσμού της Ελλάδος*, Αθήνα 1943.

Γούναρης Βασίλης Κ. και Παπαπολυβίου Πέτρος (επιμ.), *Ο φόρος των αιμάτων στην κατοχική Θεσσαλονίκη. Ξένη κυριαρχία-αντίσταση και επιβίωση*, Θεσσαλονίκη 2001.

Δημητριάδης Βασίλης, *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της Τουρκοκρατίας 1430-1912*, Θεσσαλονίκη 1983.

Δρακάνης Αλεξ.-Κούνδουρος Στυλ., *Αχειά περί της συντάσσεως και εξέλιξεως των δήμων και κοινοτήτων 1836-1939 και της διοικητικής διαιρέσεως των κρατους*, τ. Α', Αθήνα 1939.

Έκθεσης της πνευματικής και υλικής καταστάσεως των εν Θεσ/νίκη Ελλ. Επιταυδενητών κατά το σχολικόν έτος 1881-83, εν Αθήναις 1883.

Έκθεσης των υπό της Εφορείας των εκπαιδευτικών καταστημάτων της Ελληνικής Ορθοδόξου Κονότητος Θεσσαλονίκης κατά το 1904-1905 πεπραγμένων, εν Αιγαίῳ 1906.

Ελευθεριάδης Ν. Π., *Η αχαΐης ιδιοκτησία εν Τουρκίᾳ*, εν Αθήναις 1903.

Επιτροπεία των Τοπωνύμων της Ελλάδος, *Γνωμοδοτήσεις περί μετονυμίας συνοικισμών και κοινοτήτων εξοδίδομενα αποφάσει του υπουργείου των Εσωτερικών*, υπό Ν. Γ. Πολίτου, προέδρου της επιτροπείας, Αθήνα 1920.

Ευγενίδης Λέστον, «Μία συντεχνία ζωγράφων του 19ου αιώνα από την Κολαρά», *Μακεδονικά* 22 (1982).

ΚΙ' έτος του εν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιαδευτικου Συλλόγου. Έκθεσης των κατά το ΚΙ' συλλογικών έτος πεπραγμένων, χ.τ. 1896.

Κουκούδης Αστέριος Ι., *Η Θεσσαλονίκη και οι Βλάχοι*, Θεσσαλονίκη 2000.

Κουπαράνης Παναγώτης, «Η Θεσσαλονίκη στην Κατοχή. Ορισμένα ζητήματα μέσα από τα γεμιανικά αρχεία», *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, Θεσσαλονίκη 1986.

Κυριακίδης Στάπλων Π., *Οδηγία διά την μετονομασίαν κοινοτήτων και συνοικισμών εχόντων τον ρυμακόν ή σλαβικόν όνομα*, Αθήνα 1926.

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Σλαβόφωνοι μετανάτες και πρόσφυγες από τη Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη (1912-30)*, διδακτορική διατριβή. ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 1996.

Πελαγήδης Στάθης, *Προσφυγική Ελλάδα (1913-1930)*. Ο πόνος και η δόξα, Θεσσαλονίκη 1997.

Πολίτης Λίνος, *Κατάλογος των χειρογράφων της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος*, Πραγματεία της Ακαδημίας Αθηνών, 54, Αθήνα 1991.

Τανιάνιδης Παναγώτης Γ., *Ποντιακοί οικισμοί στην Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1988.

Τέταρτον έτος του εν Θεσσαλονίκη Φιλεκπαιαδευτικου Συλλόγου - έκθεσης αναγωσθείσα την 24 Οκτωβρίου 1876 υπό του προέδρου Μ. Παπαδοπούλου, εν Θεσσαλονίκη 1877.

Υπουργείον Οικονομικών-Διεύθυνσης Κτημάτων Κράτους, *Έκθεσης περί των εν Μακεδονία προσφύγων*, Αθήνα 1916.

Χατζηκυριακίδης Κυριάκος, «Νέος Κουκλουτζάς-Εύοσμος Θεσσαλονίκης (1926-δεκαετία του '60)». Από την προσφυγική αγροτική εγκατάσταση στον εξαποτιόμων, ΚΘ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο Ελληνικής Ιστορίας Επαρχίας (16-18 Μαΐου 2008)-ΚΗ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο Ελληνικής Ιστορίας Επαρχίας (Μέρος Β')», (25-27 Μαΐου 2007), Πρακτικά, Θεσσαλονίκη 2009.

Χατζηκυριακίδης Κυριάκος, «(Παλαιό) Χαρομάνιοι. Ιστορία, δημιογραφία (τέλη 18ου αι.-αρχές δεκαετίας του 1930)», *Μακεδονικά* 37 (2008).

Χεζάμιογλου Ευάγγελος, «Η αγροτική μεταρρυθμίση της Τριανδρίας», *Έθνικός Διαχωρίς. Ο Κωνσταντίνος, ο Βενιζέλος και το «Ανάθεμα*, 1916-1917, Αθήνα 2009.

Χεζάμιογλου Ευάγγελος, «Παρατηρήσεις επί των βαπτιστικών ονομάτων των χριστιανών της Θεσσαλονίκης, 15ος-19ος αιώνας», Λ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο Ελληνικής Ιστορίας Επαρχίας (29-31 Μαΐου 2009).

Χεζάμιογλου Ευάγγελος, *Θεσσαλονίκη: Τουρκοκρατία και Μεσοπόλεμος*, Θεσσαλονίκη 1996.

Χεζάμιογλου Ευάγγελος, «Ο Νικόλαος Μάνος και ο Μεσοπόλεμος στη Θεσσαλονίκη 2010.

Χιονίδης Γ. Χ., «Οι ανέδοτες αναμνήσεις του Γιώτη (Παναγώτη) Ναούμι για τους Βλάχους της Ηπείρου και της Μακεδονίας στη διάρκεια του 19ου αιώνα και για την επανάσταση του 1878 στη Μακεδονία», *Μακεδονικά* 24 (1984).

Επίλογος

Tο βιβλίο αυτό μας έδειξε ότι στον τόπο του Ωραιοκάστρου αναπτύχθηκαν διαφορετικοί πολιτισμοί και έζησαν γενιές ανθρώπων, η μία πίσω από την άλλη. Μας έδειξε ότι δημιουργήθηκαν οικισμοί και χάθηκαν ο ένας μετά τον άλλον, για μερικούς από τους οποίους γνωρίζουμε ελάχιστα, για άλλους ούτε το όνομά τους. Μας έδειξε επίσης ότι υπήρξαν εποχές που ο τόπος εργήμασε και ότι κάθε φορά διαφορετικές δυνάμεις επέδρασαν για να εγκατασταθούν νέοι κάτοικοι και να ανθίσει πάλι η ζωή. Τέλος, μας έδειξε πόσο στενή είναι η σχέση με τις γειτονικές κοινότητες, με τις οποίες οι πρόγονοι μας μοιράστηκαν και εμείς μοιραζόμαστε σήμερα τον μεγάλο φυσικό πλούτο του βουνού μας και του δάσους μας και όλα τα ζητήματα που συνδέονται με την ανάπτυξη του τόπου.

Αυτή η συνάρτεια και η σχέση –που, όπως είδαμε, έλαβαν τόσο πολλές ιστορικές μορφές – θα λάβουν άλλημία, μέσα στο πλαίσιο του *Καλλικράτη*. Ένας νέος δήμος, με το Ωραιόκαστρο, την Καλλιθέα και τη Μυρδονία, με έδρα και όνομα το Ωραιόκαστρο, είναι το νέο διοικητικό σχήμα, που δικαιώνει τις θέσεις μας και τους μέχρι τώρα αγώνες μας. Άλλα ταυτόχρονα μας θέτει νέες υποχρεώσεις για το μέλλον, αφού τώρα τα καθήκοντα όλων μας θα είναι πολύ μεγαλύτερα.

Κι αν σήμερα δεν ξέρουμε πώς ονόμαζαν οι άνθρωποι που έζησαν γενιές πριν από μας τα γύρω βουνά και τα ποτάμια, κι αν δεν ξέρουμε πώς ονόμαζαν τα χωριά τους, ένα είναι βέβαιο: γνωρίζουμε τη σημερινή πραγματικότητα. Δουλέψαμε χρόνια πάνω στα σύγχρονα προβλήματα και λύσαμε πολλά από θέματα βασάνιζαν παλαιότερα τους συμπολίτες μας. Το νέο διοικητικό σχήμα της αυτοδιοικησης δε μας φοβίζει. Αντίθετα, το επιδιώξαμε. Δε μας βάζει σε αμφιχανία. Αντίθετα, το ζητήσαμε. Είναι ένα σχήμα που θα μας διευκολύνει να κάνουμε τη ζωή καλύτερη για όλους μας. Σε όποιο σημείο του βουνού κι αν κατοικούμε, αντός είναι ο τόπος μας. Από όπου κι αν προέρχονται οι πρόγονοι μας, τα παιδιά μας θα ζήσουν μαζί. Αυτό έχει σημασία, το μέλλον. Γκρεμίζουμε σήμερα διοικητικά όρια άλλων εποχών. Κοιτάζουμε το παρελθόν μόνο γ' αυτό που είναι: ένα μεγάλο μάθημα. Και ύστερα, όλοι μαζί – να το γράψω πάλι: όλοι μαζί – βαδίζουμε για το κοινό μας μέλλον.

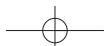
Νικόλαος Μπάτος
Δήμαρχος Ωραιοκάστρου

Περιεχόμενα

ΙΠΡΟΛΟΓΟΣ	5
<i>Νικόλαος Μπάτος, Δήμαρχος Ωραιοκάστρου</i>	
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ	
<i>Κώστας Σουέρεφ:</i>	
Η περιοχή του Ωραιοκάστρου κατά την αρχαιότητα	9
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ	
<i>Ευτέρπη Μαρκή:</i>	
Παλαιοχριστιανικές και βυζαντινές αρχαιότητες στο Παλαιόκαστρο	25
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ	
<i>Ευάγγελος Χεκίμογλου:</i>	
Το Νταούντ Μπαλί κατά την οθωμανική περίοδο	41
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ	
<i>Ευάγγελος Χεκίμογλου:</i>	
Το Σύγχρονο Ωραιόκαστρο	57
Το Νταούντ Μπαλί στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα	57
Το Ωραιόκαστρο του Μεσοπολέμου	74
Το Ωραιόκαστρο στα μέσα του 20ού αιώνα	124
Το Ωραιόκαστρο στο μεταίχμιο των δύο χιλιετιών	151
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	
<i>Νικόλαος Μπάτος, Δήμαρχος Ωραιοκάστρου</i>	198

Ο ΤΟΜΟΣ
ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟ
ΙΣΤΟΡΙΑ 35 ΑΙΩΝΩΝ
ΕΤΟΙΜΑΣΤΗΚΕ
ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΞΑΜΗΝΟ ΤΟΥ 2010
ΑΠΟ ΤΟΝ ΔΗΜΟ ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ
ΕΠΙ ΔΗΜΑΡΧΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΜΠΑΤΟΥ
ΜΕ ΤΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ ΚΑΙ ΜΕ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΧΕΚΙΜΟΓΛΟΥ
ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΔΙΟΡΘΩΣΕ Η ΧΑΪΔΗ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΟΥ
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΜΑΡΙΑ ΒΑΡΔΑΚΗ
ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ Α΄ ΜΕΡΟΥΣ
ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ ΜΕ ΑΔΕΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤ' ΕΦΟΡΕΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ Β΄ ΜΕΡΟΥΣ ΑΝΗΚΟΥΝ ΣΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ,
ΕΚΤΟΣ ΕΑΝ ΑΝΑΦΕΡΕΤΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΑ,
ΟΛΕΣ ΟΙ ΆΛΛΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΡΟΕΡΧΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΔΗΜΟ ΩΡΑΙΟΚΑΣΤΡΟΥ.
ΟΛΑ ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΟΛΕΣ ΟΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΤΟΜΟΥ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΝΤΑΙ
ΑΠΟ ΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ. Η ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΤΟΥΣ
ΕΧΕΙ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ.

